

1960

КАЛЄНДАР КАНАДІЙСЬКОГО ФАРМЕРА



CANADIAN FARMER ALMANAC

РІК XL

В Алберті продукція збіжжя і виплекування великих стад худоби є головними земельними індустріями. Оця знимка представляє ці дві індустрії.



Ціна $1.00


Вас сердечно
повитають у вашому
сусідньому відділі
"Royal"

Народний Ілюстрований Календар

КАНАДІЙСЬКОГО ФАРМЕРА

На Рік Переступний

1960

ЦІНА $1.00



НАКЛАДОМ КАНАДІЙСЬКОГО ФАРМЕРА

462 HARGRAVE STREET **WINNIPEG 2, MAN.**

PRINTED IN CANADA

ЗМІСТ КАЛЄНДАРЯ

Стор.

Астрономічний Календар 4
Церковний Календар 5
Календаріюм 6
Загальний Церковний Устав 18
Ідуть Роки 21
Від Конотопу до Полтави 23
Рибальські Змагання 44
Байда 46
Леґенда Крутів 46
Початки Українського Молочарства 47
Гості 53
Басарабія 54
Наче Сон 56
Завоювання Норман та їхня Літературна Спадщина 58
Микола Хвильовий 62
Строфи 64
Буржуазне Кохання 65
Норе 66
Contra Spem Spero 68
Самота 69
Молитва 69
Весна в Україні 70
Бразилійський Вечір 71
Село в Україні 72
Казка Про Святого Юрія 72
Юрій Федькович 74
Гетьман 76
Загублена Грамота 77
Жита Цвіли і Наливалися 84
Початки Преси 86
Переяславський Договір 88

Стор.

Вовк і Коза 90
Памяті Тридцяти 91
Скорбна Мати 91
Сон Верховинця 92
Воронячий Конґрес 93
Що Таке Свобода Преси? 96
Різдвяна Містерія 97
Початки Української Преси 100
Звідки Походить "Амінь" 101
Панас Мирний 103
Смерть Іміґранта 105
Проспер Меріме 110
З Життя Українців у Канаді 116
Напис на Стрілецьких Гробах 121
Шельвах 121
14 Століть Існування Києва 122
Міняв за Свячені 125
Останний з Девятьох 126
На Київській Пляжі 128
Леґенда Старого Двору 131
Чорний Остров 135
Гришка Перепелиця 146
Кривий Ріг 151
Доля Королівни 152
Вероніка 153
Небезпечний Дуб 156
Три Ялинки 160
Віра 164
Скільки Сну Потребує Людина 169
Канадійські Буйволи 170
Доля 172
Заповіт 175

INDEX OF ADVERTISERS

Page

The Royal Bank of Canada .... Cover
Bank of Nova Scotia .... Cover
Standard Brands Ltd. .... Cover, 55
Absorbine 71, 89, 111, 169
Bank of Montreal 3
Baby's Own Tablets 75, 119
Canada Post Office 155
Canadian Bank of Commerce 49
Canadian Spool Cotton Co. 161
Children's Own Tablets 167
Dept. of Citizenship & Immigration 127
Deptment of Labour 171
Gin Pills 31

Page

Great-West Life Assurance Co. 67
Imperial Oil Ltd. 95
Lydia E. Pinkham 79
Mazola 99, 145
National Publishers Ltd. 129, 163
North Star Oil Co. 103
Sun Life Assurance Co. of Canada 39
Templeton's Raz-Mah 81
Templeton's T-R-C 27, 63, 115
Triner's Bitter Wine 85
Western Savings and Loan Ass'n 35
Winnipeg City Hydro 137
Winnipeg Musical Supply 11

РІК 1960

АСТРОНОМІЧНИЙ КАЛЄНДАР

Рік 1960 є роком переступним, отже має 366 днів. Юліянського періоду він є роком 6673; жидівської ери роком 5721; ніпонської ери 2620; магометанської ери 1380; грецької ери 2272.

РІЖНІ СПОСОБИ ЧИСЛЕННЯ ЧАСУ

Христіянське числення років починається від народження Христа. Маємо тепер рік 1960 від тої історичної події.

Від охрещення українського народу Володимиром Великим, у 988 році, маємо тепер 972 роки.

Жидіський рік, який починається в осени, є тепер роком 5721.

В протестантів календар є більше-менше той самий, що і в римо-католиків щодо свят, однак у них є їх менше.

Магометани числять рік по обороті місяця, отже їх рік є коротший від нашого. Тому то їх Новий Рік посувається кожного року около 11 днів взад. Оборот місяця бере 27 днів, 7 годин, 43 мінути.

ПОРИ РОКУ

Календарна весна починається 20 березня. Тоді маємо однаково довгий день і ніч.

Літо починається 21 червня. Це є найдовший день у році, а ніч найкоротша.

Осінь починається 22 вересня. День тоді такий довгий як і ніч.

Зима починається 21 грудня. Це є найкоротший день у році, а ніч найдовша.

ЗАТЬМІННЯ СОНЦЯ Й МІСЯЦЯ

В 1960 році буде двоє затьмінь сонця і двоє затьмінь місяця.

1. Повне затьміння місяця буде 13 березня. Видно його буде в Північній і Полудневій Америці, в Арктиці, на Тихому Океані, Азії й Австралії.

2. Частинне затьміння сонця буде 27 березня. Видно його буде в полудневій Австралії, Антарктиді.

3. Повне затьміння місяця буде 5 вересня. Видно його буде в Північній і Полудневій Америці, Антарктиді, на Тихому Океані, Індії й східній Азії.

4. Частинне затьміння сонця буде 20-21 вересня. Видно його буде в Північній Америці й східному Сибірі.

ЦЕРКОВНИЙ КАЛЄНДАР

ПАСХАЛІЯ
(По старому стилю, а дати по новому стилю)

Ключ граничний **М.** Вруці літо до **14** березня **Ґ,** а від 14 березня, 1960, **Д.**

Тріодь починається 7 лютого.

Неділя мясопусна — 21 лютого.

Поклони — 30 березня, в середу веч.

Благовіщення — 7 квітня, в четвер 6 тижня Великого Посту.

Великдень — 17 квітня, разом з Пасхою нового стилю.

Вознесіння Господне — 26 травня.

Сшестя Св. Духа — 5 червня.

Мясниць — 6 тижнів і 4 дні.

Петрівки — 4 тижні й один день.

ПОСТИ

1. В навечеря Різдва Христового, 6 січня.
2. В навечеря Богоявління, 18 січня.
3. Сиропусний тиждень, 21-27 лютого.
4. Великий Піст, 29 лютого до 16 квітня включно.
5. Петрівка, 13 червня до 11 липня.
6. Спасівка, 14 до 27 серпня.
7. В день Усікнов. Ч. Голови Івана Хрестителя, 11 вересня.
8. В день Воздвиження Чесного Хреста, 27 вересня, в вівторок.
9. Пилипівка, 28 листопада до 6 січня.
10. Кожної пятниці, крім загальниць.

ЗАГАЛЬНИЦІ

1. Від Різдва Христового, 7 січня, до Богоявлення, 19 січня включно, крім навечеря Богоявлення.
2. Між неділею Митаря і неділею Блудного Сина, 7 до 14 лютого.
3. Від Великодня до Томиної неділі, 17 до 24 квітня.
4. Від Сшестя Св. Духа до неділі Всіх Святих, 5 до 12 червня.

ЗАБОРОНЕНІ ЧАСИ

Для весіль і забав з музикою

1. В Пилипівку, 28 листопада, 1959, до 6 січня, 1960.
2. Від понеділка по неділі Сиропусній до Великої Суботи включно, 27 лютого до 16 квітня.
3. В день Усікновення голови св. Івана Хрестителя, 11 вересня.
4. Воздвиження Ч. Хреста, 27 вересня.

ДЕРЖАВНІ ДНІ В КАНАДІ

1. Всі неділі в році.
2. Новий Рік — 1 січня.
3. Велика Пятниця.
4. Великий Понеділок.
5. День Вікторії.
6. Уродини Королеви Єлисавети II.
7. День Домінії, 1 липня.
8. День Праці, в перший понеділок вересня.
9. День Памяти, 11 листопада.
10. День Подяки — проголошує його уряд.
11. Різдво Христове, 25 грудня.

В провінції Квебек є ще такі свята:

1. Богоявлення Господне — 6 січня.
2. Попелева Середа — 18 лютого.
3. Вознесення Господне — 22 гравня.
4. Св. Івана Хрестителя — 24 червня.
5. Всіх Святих — 1 листопада.
6. Непорочне Зачаття Пречистої Діви Марії — 8 вересня.

Січень — МАЄ 31 ДНІВ — January

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	19	П	**Груд. 1959.** Боніфатія	**Н. Рік. Об. Г., В. В.**	**Грудень 1959.** Іллі
2	20	С	Ігнатія свящм.	Сильвестра папи	Свщм. Ігнатія Бог.
3	**21**	**Н**	**Пер. Різд.** Юліяни	**Н. пер. Просв.** Мал.	**Неділя Св. Отців**
4	22	П	Анастасії мучениці	Собор 70 Апостлів	Вмч. Анастасії, Теод.
5	23	В	10 муч. у Криті	Навеч. Богоявлення	10 муч. в Криті
6	24	С	Навеч. Різдва. Євгенії	**Богоявлення Госп.**	**Свят Вечір.** Евгенії
7	**25**	**Ч**	**Різдво Христове**	Собор Івана Хрест.	**Різдво Ісуса Христа**
8	**26**	**П**	**Соб. Пр. Богород., Й.**	Юрія й Еміліяна	**Соб. Пр. Богородиці**
9	**27**	**С**	**Стефана первомуч.**	Полієвкта муч.	**Степана Превм.** Теод.
10	**28**	**Н**	**По Різдві. Св. Йосифа**	**Н. по Просв.** Григ.	**Нед. по Різдві Христ.**
11	29	П	Діт. убит. у Вифлеємі	Теодосія препод.	14,000 дітей. уб. Ірод.
12	30	В	Анисії мучениці	Татіяни препод.	Анисії діви, муч.
13	31	С	Меланії препод.	Єрмила і Стратоніка	Преп. Меланії, Геласія
14	**1**	**Ч**	**Н. Рік. Об. Госп., Вас.**	Отців у Синаї й Р. в.	**Січень 1960. Н. Рік. В.**
15	2	П	Сильвестра папи	Павла Т. й Івана К.	Преп. Сильвестра П.
16	3	С	Малахії пророка	П. оков. Ап. Петра	Мелахія пророка
17	**4**	**Н**	**Н. пер. Пр.** Соб. 70 Ап.	**Н. 30 по С.** † Антон.	**Нед. перед Йорданом**
18	5	П	Навеч. Богояв. Теопем.	Атанасія й Кирила	**Щедрий Вечір.** Сави
19	**6**	**В**	**Богоявлення Господнє**	Макарія препод.	**Богоявлення. Йордан**
20	7	С	Соб. св. Івана Хр.	† Євтимія Вел. прп.	**Соб. Івана Хрестителя**
21	8	Ч	Юрія й Еміліяна преп.	Максима ісповід.	Преп. Григорія Печ.
22	9	П	Полієвкта мученика	Тимотея ап., Анас.	Полеівкта і Неарха
23	10	С	Григорія Нисійського	Климента Анк., сщм.	Григорія Ниського
24	**11**	**Н**	**Н. по Просв.** Теодосія	**Н. 31 по С.** Ксенії	**Нед. по Йордані.** Теод.
25	12	П	Татіяни мучениці	† Григорія Богосл.	Сави арх. Серб. Тат.
26	13	В	Єрмила і Стратилата	Ксенофонта і др.	Єрмила і Стратоника
27	14	С	Отців уб. у Синаї й Р.	† Пер. м. св. Івана З.	Св. Отців уб. у Синаї
28	15	Ч	Павла й Івана преп.	Єфрема препод.	Павла Тивер. преп.
29	16	П	Пок. оков. Ап. Петра	Пер. м. св. Ігнатія Б.	Покл. оков. ап. Петра
30	17	С	† Антонія Вел., Ахили	**Трьох Святителів**	Преп. Антонія Вел.
31	**18**	**Н**	**Н. 32 по Сош.** Атан.	**Н. 32 по С.** Кир. й Ів.	**Неділя про Закхея**

Лютий — МАЄ 29 ДНІВ — February

Нв. ст	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	19	П	Макарія препод.	Трифона мученика	Макарія, Лаврентія
2	20	В	† Єтимія прпеод.	**Стрітення Господ.**	† Евтимія Вел., Інни
3	21	С	Максима ісповід.	Симеона й Анни	Максима ісповід., Атан.
4	22	Ч	Тимотея апостола	Ісидора препод.	Анастасія Печ., Тим.
5	23	П	Климента свящм.	Агафії мучениці	Климента смч. єп.
6	24	С	Ксенії преподобної	Вукола препод.	Ксенії преп. Вавила
7	**25**	**Н**	**Митаря й Фарисея**	**Мит. і Фар.** Партенія	**Н. Митаря і Фарисея**
8	26	П	Ксенофонта і др. преп.	Теодора Стратил.	Ксенофонта і Марії
9	27	В	† Пер. мощ. Івана Зол.	Никифора мучен.	† Пер. м. Івана Зол.
10	28	С	Єфрема препод.	Харлампія муч.	Єфрема Печ., Мит.
11	29	Ч	Пер. мощ. Ігнатія Бог.	Власія свщмч.	Пер. м. Ігнатія Богон.
12	**30**	**П**	**Трьох Святителів**	Мелетія святителя	**Трьох Святих**
13	31	С	Кира й Івана безсребр.	Мартиніяна препод.	Св. Кира й Івана
14	**1**	**Н**	**Лютий. Блуд. Сина**	**Блуд. Сина.** † Пр. К.	**Лютий. Н. Блуд. Сина**
15	**2**	**П**	**Стрітення Господнє**	Онисима апостола	**Стрітення Господнє**
16	3	В	Симеона й Анни	Памфила мученика	Симеона, Анни
17	4	С	Ісидора препод.	Теодора Т. велмуч.	Ізидора, Пелусіота
18	5	Ч	Агафії препод.	Льва папи	Агафії муч., Теодосія
19	6	П	Вукола препод.	Архіпа апостола	Вукули єп. смирн.
20	7	С	Партенія й Луки	Льва, епис. катан.	**Задушна Субота.** Пар.
21	**8**	**Н**	**Мясопусна.** Теодора	**Мясопусна.** Тимотея	**Нед. Мясопустна**
22	9	П	Никифора муч.	Н. мощ. мч. у Євг.	Панкратія преп.
23	10	В	Хараламп́ія муч.	Полікарпа свщмч.	Прохора Печерського
24	11	С	Власія священ.	† 1 і 2 н. гол. Ів. Хр.	Власія мч. єп. Севат.
25	12	Ч	Мелетія святителя	Тарасія святителя	Мелетія єп. Антіох.
26	13	П	Мартиніяна препод.	Порфірія святителя	Мартиніяна преп.
27	14	С	† Прест. Кирила, уч. сл.	Прокопія прп. ісп.	Кирила рівноап. уч.
28	**15**	**Н**	**Сиропусна.** Онисима	**Сиропусна.** Василія	**Нед. Сиропустна.**
29	16	П	Памфіла муч.	Касіяна препод.	**Поч. Вел. Посту.** Пам.

Березень — МАЄ 31 ДНІВ — March

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	СВЯТА: Католицькі, н. стиль	СВЯТА: Греко-Православні
1	17	В	Теодора Тирона влм.	Євдокії препмуч.	Теодора Мовчника
2	18	С	Льва папи	Теодота свщмч.	Льва єп. Римського
3	19	Ч	Архіпа апостола	Євтропія свщмч.	Архипа єп. Филим.
4	20	П	Лъва єп. катанського	Гарасима препод.	Лъва єп., Агатона
5	21	С	Тимотея препод.	Конона мученика	Тимотея, Евстахія
6	**22**	**Н**	**1 Посту.** Н. м. мч. у Єв.	**1 Посту.** 42 мч. в Ам.	**Нед. 1 Посту.** Мавр.
7	23	П	Полікарпа свщм.	Василя й ін. свщмч.	Полікарпа смч., Івана
8	24	В	† 1 і 2 найд. гол. Ів. Хр.	Теофілакта іспов.	Пер. і др. н. г. Ів. Хр.
9	25	С	Тарасія святителя	40 муч. у Севастії	Тараса Арх. Конст.
10	26	Ч	Порфірія святителя	Кондрата й ін. муч.	Порфирія єп. Гад.
11	27	П	Прокопія преп. іспов.	Софронія патр.	Тита Печ. Григорія Д.
12	28	С	Василія препод. іспов.	Теофана исповід.	Василія преп.
13	**29**	**Н**	**2 Посту.** Касіяна преп.	**2 Посту.** П. м. св. Н.	**Нед. 2 Посту.** Касіяна
14	1	П	**Березень.** Євдокії	Венедикта препод.	**Березень.** Євдокії
15	2	В	Теодота свящм.	Агапія й ін. муч.	Теодота єп. Керин.
16	3	С	Євтропія	Савина і Папи	Евтропія свч., Клеон.
17	4	Ч	Гарасима препод.	Олексія, чол. Б. пр.	Герасима Вол.
18	5	П	Конона мученика	Кирила епископа	Конона, Марка
19	6	С	42 мч. у Амморії	Хризанта і Дарії м.	42 муч. Аморейськ.
20	**7**	**Н**	**3 Хрестопокл.** Василія	**3 П. Хрес.** ОО.у. в С.	**Нед. 3 Посту. Хрестп.**
21	8	П	Теофілакта исповід.	Якова исповід.	Теофілакта, Теодор.
22	9	В	† 40 мч. у Севастії	Василія свщмч.	† 40 муч. Севастійсь.
23	10	С	Кондрата й ін. муч.	Никона прпм. й ін.	Кондрата, Кипріяна
24	11	Ч	Софронія патр. Єрус.	Захарії і Якова	Теофана, Григорія Д.
25	12	П	Теофана исповід.	**Благовіщ. Пр. Діви**	Софронія, Піопія
26	13	С	Пер. м. св. Никифора	Собор Гавриїла Ар.	Никифора Пат. Цар.
27	**14**	**Н**	**4 Посту.** Венедикта	**4 Посту.** Матрони м.	**Нед. 4 Посту.** Ростис.
28	15	П	Агапія й ін. муч.	Іларіона і Стефана	Агапія, Пуплія, Тим.
29	16	В	Савина і Папи	Марка й Кирила	Серапіона Арх. Нов.
30	17	С	Олексія. **Поклони**	Івана Л. **Поклони**	† Олексія Чол. Бож.
31	18	Ч	Кирила єпископа	Іпатія препод.	Кирила, Трофима

Квітень МАЄ 30 ДНІВ April

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	19	П	Хризанта й Дарії	Марії Єгипетської	Хризанта і Дарії
2	20	С	ОО. уб. в обит. Сави	Тита препод.	Івана, Сергія, Панкр.
3	**21**	**Н**	**5 Посту.** Якова іспов.	**5 Посту.** Никити	**Н. 5 Посту.** Ап. Якова
4	22	П	Василія свящм.	Йосифа й Георгія	Василія, Дросиди
5	23	В	Никона прп мч. й ін.	Теодула й др. муч.	Никона Печ. смч.
6	24	С	Захарії і Якова преп.	† Прест. Методія	Артемона єп. Секев.
7	**25**	**Ч**	**Благов. Преч. Діви**	Георгія Мелітен.	**Благ. Пр. Богородиці**
8	26	П	Собор Гавриїла Арх.	Іродіона й ін. ап.	Соб. Арх. Гавриїла
9	27	С	Матрони мучениці	Євпсихія мученика	Матрони Сол., Івана
10	**28**	**Н**	**6 Посту. Квітна.** Ілар.	**6 Посту. Квітна.** Тер.	**Нед. Цвітна.** Евстратія
11	29	П	Марка й Кирила свщм.	Антипи свщмч.	Марка єп. Аретус.
12	30	В	Івана Ліствичника	Василія ісповід.	Івана ЛІств., Зосима
13	31	С	Іпатія препод.	Артемона свщмч.	Іпатія цІл., Йони Мит.
14	1	Ч	Вел. Четвер. М. Єгип.	Вел. Четв. Мартина	**Квітень. Стр. Четвер**
15	**2**	**П**	**Вел. Пятниця.** Тита	**В. Пятниця.** Арист.	**Велика Пятниця.** Тита
16	3	С	Вел. Субота. Никити	Вел. Субота. Агапії	**Велика Субота.** Ник.
17	**4**	**Н**	**Воскресіння Христове**	**Воскресіння Христ.**	**Воскресення Христове**
18	**5**	**П**	**Світлий Понеділок**	**Св. Понеділок.** Івана	**Світл. Понеділок**
19	**6**	**В**	**Світ. Вівт.** † Пр. Метод.	**Св. Вівторок** Івана с.	**Світл. Вівторок**
20	7	С	Георгія Мелітенського	Теодора Трихини	Юрія єп., Серапіона
21	8	Ч	Іродіона й ін. апост.	Януарія	Іродіона, Агава, Руфа
22	9	П	Євпсихія муч.	Теодора Сикеота	Евпсихія та інш. муч.
23	10	С	Терентія	**Юрія вмч.** (н. нед.)	Терентія, Афр., Мак.
24	**11**	**Н**	**Томина.** Антипи	**Томина.** Сави. Стр.	**Н. Томина-Провідна.**
25	12	П	Василя ісповідника	† Марка ап. і еван.	Василія іс. Парійсь.
26	13	В	Артемона свящм.	Василія свщмч.	Артемона смч.
27	14	С	Мартина папи, Ант.	Симеона свщмч.	Мартина, Антона, Ів.
28	15	Ч	Аристарха	Ясона й Сосипатра	Аристарха ап., Троф.
29	16	П	Агапії мучениці	9 муч. у Кизиці	Каліди, Ніки, Галини
30	17	С	Симеона й Акакія	† Якова апостола	Симеона єп. Перс.

Травень — МАЄ 31 ДНІВ — May

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	**18**	**Н**	**Мироносиць.** Івана	**Мироносиць.** Єремії	**Нед. Мироносниць**
2	19	П	Івана Старопечерника	Атанасія Вел. патр.	Івана Вет., Трохима
3	20	В	Теодора Трихини	† Теодосія Печер.	Гавриїла, Теодора
4	21	С	Януарія свящм.	Пелагії препод.	Теодора і Филипії
5	22	Ч	Теодора Сикеота	Ірини мучениці	Теодора С., ап. Нат.
6	23	П	**Юрія велмч.** (на нед.)	Йова многострад.	**Вмуч. Юрія,** Лазаря
7	24	С	Сави стратил. муч.	Явл. Чесного Хреста	Сави Печ., Стратил.
8	**25**	**Н**	**Розслабл.** † Марка ап.	**Розсл. Івана Богосл.**	**Н. Розслабленого**
9	26	П	Василія свящм.	† Пер. м. св. о. Ник.	Василія Амас., Глаф.
10	27	В	Симеона свящм.	† Симона Зилота ап.	Степана єп. В. Вол.
11	28	С	Ясона й Сосипатра	† Кирила й Методія	Ап. Язона, Сосипатра
12	29	Ч	9 муч. у Кизиці	Єпіфанія й Германа	9 муч. у Кизиці
13	30	П	† Якова апостола	Гликерії мучениці	† Ап. Якова, Никити
14	1	С	**Травень.** Єремії прор.	Ісидора мученика	**Травень.** Макарія
15	**2**	**Н**	**Самар.** Атанасія Вел.	**Самарянки.** Пахомія	**Н. Самарянки.**
16	3	П	† Теодосія Печер.	Теодора Осв. преп.	† См. Теодосія ігум.
17	4	В	Пелагії преп. муч.	Андроніка й ін. муч.	Палагії, Сильвана
18	5	С	Ірини мучениці	Теодота мученика	Ірини, Неофіта
19	6	Ч	Йова многострад.	Патрикія свщмч.	Іова Поч. Чудотв.
20	7	П	Явл. Чесного Хреста	Талалея мученика	Зяв. Чес. Хреста в Єр.
21	8	С	**Івана Богослова** (н. н.)	† Константина і Єл.	† Ап. Івана Богосл.
22	**9**	**Н**	**Сліпор.** † П. м. св. Н.	**Сліпородж.** Васил.	**Н. Сліпонародженого**
23	10	П	† Симеона Зилота ап.	Михайлаісп., Євфр.	Ап. Симона Зилота
24	11	В	† Кирила й Методія	Симеона препод.	Рів. Кир. й Методія
25	12	С	Єпіфанія і Германа	† Н. гол. Івана Хр.	Епіфанія, Германа
26	**13**	**Ч**	**Возн. Госп.** Гликерії	**Вознес. Господ.** Кар.	**Вознесення Господнє**
27	14	П	Ісидора муч.	Терапонта свщмч.	Никити, Ізидора
28	15	С	Пахомія препод.	Никити препод.	Ісаії Печ., Ісаї єп. Р.
29	**16**	**Н**	**Св. Отців.** Теодора	**Св. Отців.** Теодосії	**Н. Св. Отців** Н. Соб.
30	17	П	Андроніка	Ісаакія препод.	Андроника і Юнії
31	18	В	Теодора мученика	Єрмія апостола	Олександри муч. дів.

Червень — МАЄ 30 ДНІВ — June

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	19	С	Партикія свщм.	Юстина мученика	**Травень.** Патрикія
2	20	Ч	Талалея мученика	Никифора патр.	Таталея, Олексія
3	21	П	† Константина і Єлени	Лукиліяна й ін. муч.	† Констан. і Єлени
4	22	С	Василиска мученика	Митрофана патр.	Василиска, Маркела
5	**23**	**Н**	**Зіслання св. Духа**	**Сошествіє св. Духа**	**3. Свята (Пр. Тройці)**
6	**24**	**П**	**Пресвятої Тройці**	**Пресв. Трійці**	**Святого Духа.** Сим.
7	25	В	† 3 знай. гол. Івана Хр.	Теодота Анкирсь.	† 3 зн. г. Івана Пред.
8	26	С	Карпа апостола	Теодора Тир. муч.	Аверкія і Єлени, А. К.
9	27	Ч	Терапонта	Кирила Александр.	Терапонта Серб.
10	28	П	Никити препод.	Тимотея свщмч.	Никити, Ігнатія Рос.
11	29	С	Теодосії препмуч.	† Вартоломея й Вар.	Теодосії прп., Олек.
12	**30**	**Н**	**1 по С. Всіх Святих**	**1 по С. Усіх Святих**	**Н. 1 по 3. Св. Вс. Св.**
13	31	П	Єрмія апостола	Акилини	Ерма єп., Ермея
14	1	В	**Червень.** Юстина муч.	Єлисея пр., Методія	Юстина, Харитини
15	2	С	Никифора патр.	Амоса пр., Єроніма	**Св. Вмч. Івана Суч.**
16	3	Ч	**Пр. Євхар.** (н.н.) Лук.	**Пр. Євхар.** (н. н.) Т.	Лукіяна і Клавдія
17	4	П	Митрофана	Мануїла мученика	Митр., Марти і Марії
18	5	С	Доротея свщмч.	Леонтія мученика	Константина М. Київ.
19	**6**	**Н**	**2 по С.** Висаріона	**2 по С.** † Юди Тад.	**Н. 2 по 3. Св.** Висар.
20	7	П	Теодота свщмч.	Методія свщмч.	Теодота, Киріякії
21	8	В	Теодора Тирона муч.	Юліяна Тарсійсь.	Евфрема пат., Теод.
22	9	С	Кирила Александр.	Євсевія свщмч.	Кирила, Теклі, Марти
23	10	Ч	Тимотея свщмч.	Аґрипіни мучениці	Силуана, Тимофія
24	**11**	**П**	**Пр. Серця Іс.** † Варт.	**Пр. Серця Іс. Р. Ів. Х.**	† Ап. Ватрол. і Варн.
25	12	С	† Состр. Пр. Богород.	† Сос. Пр. Б. Февр.	Онуфрія, Петра, Івана
26	**13**	**Н**	**3 по Сош.** Акилини	**3 по С.** Давида прп.	**Н. 3 по 3. Св.** Акилини
27	14	П	Єлисея преп., Методія	Самсона препод.	См. кн. Мстислава
28	15	В	Амоса пророка	Пер. м. Кира й Івана	Амоса, Віта, Модеста
29	16	С	Тихона святого	**Петра й Павла ап.**	Тихона, Тигрія Евтр.
30	17	Ч	Мануїла муч.	† Собор 12 Апост.	Мануїла, Савела

Липень — МАЄ 31 ДНІВ — July

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	18	П	Леонтія мученика	Косми й Дамяна б.	Леонтія Кан., Емерія
2	19	С	† Юди Тадея ап.	† Пол. Ризи Пр. Б.	† Ап. Юди, Паїсії В.
3	**20**	**Н**	**4 по Сош.** Методія	**4 по Сош.** Якинта	**Н. 4 по З. Св.** П. у. з. В.
4	21	П	Юліяна з Тарс. муч.	Андрія Критського	Юліяна Тарсій. Юлія
5	22	В	Євсевія свщмч.	† Атанасія Атон.	Евсевія, Галактіона
6	23	С	Аґрипіни мучениці	Сісоя Великого	Агрипини, Евстахія
7	**24**	**Ч**	**Різдво Івана Хр.**	Томи й Акакія	**Різд. Івана Хрестителя**
8	25	П	Февронії препмч.	Прокопія великом.	Февронії, Леоніди
9	26	С	Давида препод.	Панкратія свщмч.	Давида С., Івана Єп.
10	**27**	**Н**	**5 по Сош.** Самсона	**5 по С.** † Антон. П.	**Н. 5 по З. Св.** Самсона
11	28	П	Пер. мощ. Кира й Івана	Євфимії, Ольги кн.	Сергія і Гермогена
12	**29**	**В**	**Петра і Павла апост.**	Прокла й Іларія мч.	**† Св. Ап. Петра і Павла**
13	30	С	† Собор 12 Апостолів	Собор Гавриїла Ар.	Соб. 12 Апостолів
14	1	Ч	**Липень.** Косми і Дам.	Акили апостола	**Липень.** Кос. і Деміяна
15	2	П	† Пол. Ризи Пр. Діви	† Володимира В. кн.	Пол. Риз. Діви Марії
16	3	С	Якинта мученика	Атиногена свщмч.	Акинта, Марка, Анат.
17	**4**	**Н**	**6 по Сош.** Андрея Кр.	**6 по С. Отц. 6 Соб.**	**Н. 6 по З. Св.** Андрія
18	5	П	† Атанасія Ат. преп.	Якинта і Еміліяна	† Атанасія, Лампада
19	6	В	Сісоя препод.	Макрини прп., Дія	Сисоя, Лукії, Ісавра
20	7	С	Томи й Акакія преп.	**Іллі прор.** (на нед.)	Томи й Акакія, Герм.
21	8	Ч	Прокопія великомуч.	Симеона й Івана	Прокопія, св. Теод.
22	9	П	Панкратія свщмч.	Марії Магдалини	Панкратія смч. єп.
23	10	С	† Антонія Печерсь.	Трофима й ін. муч.	† Антонія Печерськ.
24	**11**	**Н**	**7 по Сош.** Євфимії, О.	**7 по С.** † Бориса й Г.	**Н. 7 по З. Св.** См. О.
25	12	П	Прокла й Іларіона	† Успення св. Анни	Прокла й Іларія
26	13	В	Собор Гавриїла Арх.	Єрмолая й ін. смч.	Соб. Арх. Гавриїла
27	14	С	Акили апостола	† Пантелеймона вмч.	Ап. Акили, Проскила
28	15	Ч	† Володимира Вел.	Прохора й ін. ап.	**Св. Володимира кн.**
29	16	П	Атиногена свщмч.	Калініка мученика	Антиноґена, Юлії
30	17	С	Марини велмч.	Сили й ін. апостол.	Марини вмч., Леоніда
31	**18**	**Н**	**8 по С. Отців 6 Соб.**	**8 по С.** Євдокіма	**Н. 8 по З. Св.** Ів. і П.

Серпень — МАЄ 31 ДНІВ — August

Нв. ст	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	19	П	Макрини преп., Дія	Проісх. Ч. Хр., Б. М	Макрини, сест. В. В.
2	20	В	**Ілії пророка** (н. нед.)	Пер. м. св. Стефана	**Св. Пророка Іллі**
3	21	С	Симеона й Івана преп.	Ісаакія й ін. мучен.	Онуфрія й Онисима
4	21	Ч	Марії Магдалини	7 молод. у Єфезі мч.	Марії Магдалини
5	23	П	Трофима	Євсигнія мученика	Трофима, Теофіла
6	24	С	† Бориса і Гліба муч.	**Преобр. Господнє**	† Бориса і Гліба мч.
7	**25**	**Н**	**9 по С.** † Усп. св. Анни	**9 по Сош.** Дометія	**Н. 9 по З. Св.** Усп. Ан.
8	26	П	Єрмолая й ін. свщмч.	Еміліяна исповід.	Мойсея чуд., Ермолая
9	27	В	† Пантелеймона вмуч.	† Матія апостола	Пантелейомна вмч.
10	28	С	Прохора апостола	Лаврентія муч.	Прохора, Ніканора ап.
11	29	Ч	Каліника мученика	Євпла мученика	Калиника, Серафини
12	30	П	Сили й ін. апостолів	Фотія й Аникити	Ап. Сили, Силуана
13	31	С	Євдокима правед.	Максима исповід.	Евдокима, Уліти
14	**1**	**Н**	**Серп. 10 по С.** П.Ч.Хр.	**10 по С.** † Пер. м. Т.	**Н. 10 по З. Св.** Хр. Ук.
15	2	П	Пер. мощ. Стефана ар.	**Успення Пр. Богор.**	Пер. м. пмч. Стефана
16	3	В	Ісаакія й ін. муч.	Пер. Нерук. Образа	Ісаака, Далмата прп.
17	4	С	7 молодців у Єфезі	Мирона мученика	7 мол. в Єфесі, Март.
18	5	Ч	Євсигнія исповід.	Флора й Лавра	Авсигнія, Кандилія
19	**6**	**П**	**Преображ. Господнє**	Андрія Стратил.	**Преобр. Господнє**
20	7	С	Дометія исповід.	Самуїла пророка	Пімена, Марина
21	**8**	**Н**	**11 по Сош.** Еміліяна	**11 по С.** Тадея ап.	**Н. 11 по З. Св.** Григ.
22	9	П	† Матія апостола	Агатоника мучен.	Ап. Матея, Юліяна
23	10	В	Лаврентія архид. муч.	Іринея смч, Лупа	Лаврентія, Сикста єп.
24	11	С	Євпла мученика	Євтиха свщмч.	Василія і Теодора П.
25	12	Ч	Фотія й Аникити	Возв. м. Вартоломея	Фотія, Памфила мч.
26	13	П	Максима исповід.	Адріяна й Наталії	Тихона, Конкордія мч.
27	14	С	Міхея, † П. мощ. Теод.	Пімена препод.	Пер. м. Теод. Печ.
28	**15**	**Н**	**12 по С. Успення П. Б.**	**12 по С.** Мойсея М.	**Н. 12 по З. Св. Успення**
29	16	П	Перен. нерук. Образа	**Усік. гол. Ів. Хр.** (н.)	† Нер. об. Ісуса Хр.
30	17	В	Мирона мученика	Александра й ін. п.	Алипія Іконп. Мирона
31	18	С	Флора й Лавра муч.	† Пол. пояса Пр. Б.	Флора і Лавра муч.

Вересень — МАЄ 30 ДНІВ — September

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	СВЯТА: Католицькі, н. стиль	СВЯТА: Греко-Православні
1	19	Ч	Андрія Страт. муч.	† П. цер. р. Симеона	Андрея Стр. і ін. мч.
2	20	П	Самуїла пророка	Маманта муч.	Прор. Самуїла, Севіра
3	21	С	Тадея ап., Васси муч.	Антима свщмч.	Аврамія, Ап. Тадея
4	**22**	**Н**	**13 по Сош.** Агатоника	**13 по С.** Вавили	**Н. 13 по З. Св.** Агат.
5	23	П	Іринея свщмч., Лупа	Захарії і Єлисавети	Іринея смч., Калиніка
6	24	В	Євтиха свщмч.	Чудо св. Михаїла А.	Пер. м. Петр. М. К.
7	25	С	Воз. мощ. Вартоломея	Созонта мученика	Ап. Тита, Вариса
8	26	Ч	Адріяна й Наталії	**Різдво Пр. Богород.**	Адріяна і Наталії мч.
9	27	П	Пімена препод.	Йоакима й Анни	Пімена Пр. Пост. П.
10	28	С	Мойсея, Августина	Минодори й ін. муч.	† Зн. м. Іова Печер.
11	**29**	**Н**	**14 по С. Усік. г. Ів. Хр.**	**14 по С.** Теодори	**Н. 14 по З. Св.** Ус. г. І.
12	30	П	Александра й ін. пат.	Автонома свщмч.	Олександра, Івана
13	31	В	† Пол. пояса Пр. Діви	В. Храма. Корнилія	† Пол. п. Богор. Івана
14	1	С	**Вересень.** П. ц. р. Сим.	**Воздвиж. Ч. Хреста**	**Вересень.** Поч. ц. р.
15	2	Ч	Маманта мученика	Никити велкомуч.	Мамонта муч., Івана
16	3	П	Антима свщмч.	Євфимії великомуч.	Антима єп. Никодим.
17	4	С	Вавили, Мойсея прор.	Софії, Віри, Над., Л.	Вавили єп. Антіох.
18	**5**	**Н**	**15 по С.** Зах. і Єлисав.	**15 по С.** Євменія	**Н. 15 по З. Св.** Захарії
19	6	П	Чудо Архан. Михаїла	Трофима й ін. муч.	Чудо Арх. Михаїла
20	7	В	Созонта мученика	Євтихія великомуч.	Перед. Різдва Богор.
21	**8**	**С**	**Різдво Пр. Богород.**	Кондрата апостола	**Різдво Пр. Богородиці**
22	9	Ч	Йоакима й Анни	Фоки свщмч.	Якима й Анни, Север.
23	10	П	Минодори й ін. муч.	Зачаття Івана Хр.	Минодори, Митрод.
24	11	С	Теодори препод.	Теклі первомуч.	Теодори Олекс. прп.
25	**12**	**Н**	**16 по Сош.** Автонома	**16 по С.** Євфросини	**Н. 16 по З. Св.** Автон.
26	13	П	Віднов. Храма. Кор.	**Прест. Ів. Бог.** (н.н.)	Пред. Воздв. Ч. Хр.
27	**14**	**В**	**Воздв. Чесн. Хреста**	Калістрата муч.	**Воздв. Чес. Хреста**
28	15	С	Никити великомуч.	† Харитона препод.	Никити, Филотея вмч.
29	16	Ч	Євфимії великомуч.	Киріяка отш. прп.	Евтимії, Кипряна вмч.
30	17	П	Софії, Віри, Надії, Л.	Григорія свщмч.	Віри, Надії, Любови

Жовтень — МАЄ 31 ДНІВ — October

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	18	С	Євменія препод.	**Покров. Пр. Б.** (н.н.)	Евменія, Кастора
2	**19**	**Н**	**17 по Сош.** Трофима	**17 по С.** Кипріяна	**Н. 17 по З. Св.** Трох.
3	20	П	Євстахія, Мих. і Теод.	Дионисія Ареоп.	Евстафія Плакиди
4	21	В	Кондрата апостола	Єротея свщмч.	Ап. Кондрата
5	22	С	Фоки свщмч.	Харитини муч.	Преп. Отців в п. Ант.
6	23	Ч	Зачаття Івана Хр.	† Томи апостола	† Зач. св. Івана Хр.
7	24	П	Теклі первомуч.	Сергія й Вакха муч.	Первм. Теклі, Никан.
8	25	С	Євфросини препод.	Пелагії й Таїсії	Евфрозини, Павнутія
9	**26**	**Н**	**18 по С. Прест. Ів. Б.**	**18 по С.** † Якова ап.	**Н. 18 по З. Св.** † Ів. Б.
10	27	П	Калістрата муч.	Євлампія і Євлампії	Калістрата і ін. муч.
11	28	В	† Харитона препод.	Филипа апостола	Харитонаісп., Марка
12	29	С	Киріяка препод.	Прова	Киріяка, Теофана
13	30	Ч	Григорія свщмч.	Карпа й ін. муч.	Михаїла І М. Київ.
14	1	П	**Жовтень. П. Пр. Б.** (н.)	Параскевії прп.	**Жовтень. П. Пр. Бог.**
15	2	С	Кипріяна свщмч.	Євтимія препод.	Андрея Хр. ради Ю.
16	**3**	**Н**	**19 по Сош.** Дионисия	**19 по С. От. 7 Соб.**	**Нед. 19 по З. Св.** Дион.
17	4	П	Єротея свщмч.	Осії пр., Андрея Кр.	Еротея смч., Вол. Н.
18	5	В	Харитини мучениці	† Луки ап. і єван.	Харитини, Даміяна
19	6	С	† Томи апостола	Йоіла пророка	Ап. Томи, Еротиїди
20	7	Ч	Сергія й Вакха муч.	Артемія вмч.	Сергія і Вакха муч.
21	8	П	Пелагії й Таїсії преп.	Іларіона Великого	Преп. Пелагії, Таїси
22	9	С	† Якова апостола	Аверкія чудотворця	† Ап. Якова
23	**10**	**Н**	**20 по С.** Євлампія і Єв.	**20 по С.** Якова ап.	**Н. 20 по З. Св.** Евлам.
24	11	П	Филипа апостола	Арети мученика	Ап. Филипа, Теофана
25	12	В	Прова й ін. муч.	Маркіяна й Мартир.	Прова, Тараха муч.
26	13	С	Карпа	**Великом. Димитрія**	Карпа муч., Венямина
27	14	Ч	Параскевії препод.	Нестора муч.	Параскеви, Миколая
28	15	П	Євтимія й Лукіяна	Параскеви муч.	Евтимія Нового прп.
29	16	С	Лонгина сот. муч.	Атанасії, Аврамія	Лонгина сот. муч.
30	**17**	**Н**	**21 по Сош. Хр. Царя**	**21 по С. П. Хр. Царя**	**Н. 21 по З. Св.** От. 7 С.
31	18	П	† Луки апост. і єван.	Стахія й ін. ап.	† Ап. Луки, Юліяна

Листопад | МАЄ 30 ДНІВ | November

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	19	В	Йоїла пророка	Косми й Дамяна б.	Клеопатри і Івана
2	20	С	Артемія великомуч.	Акиндини й ін. муч.	Артемія вмч., Евора
3	21	Ч	Іларіона Вел., прп.	Акепсима й ін. муч.	Іларіона Вел. преп.
4	22	П	Аверкія чудотворця	Йоанікія Великого	Аверкія єп. Єропол.
5	23	С	Якова апостола	Галактіона муч.	Ап. Якова, Ігнатія П.
6	**24**	**Н**	**22 по Сош.** Арети муч.	**22 по С.** Павла св. ар.	**Н. 22 по З. Св.** Артети
7	25	П	Маркіяна й Мартирія	Єрона й ін. муч.	Маркіяна і Мартирія
8	**26**	**В**	**Димитрія великомуч.**	**Соб. св. Михаїла Ар.**	**Вмч. Димитрія Сол.**
9	27	С	Нестора мученика	Онисифора муч.	Нестора Укр. Літоп.
10	28	Ч	Параскеви препод.	Ераста й ін. ап.	Терентія й Неоліни
11	29	П	Анастасії препмч.	Віктора й Вінкентія	Прмч. Анастасії Р.
12	30	С	Зиновія й Зиновії муч.	**Йосафата сщм.** (нн)	Зиновія і Зиновії муч.
13	**31**	**Н**	**23 по Сош.** Стахія	**23 по С.** † Івана З.	**Н. 23 по З. Св.** Спир.
14	1	П	**Листопад.** Кос. й Дам.	† Филипа ап.	**Листопад.** Кос. і Д.
15	2	В	Акиндини мучениці	Гурія й ін. муч.	Акиндини мучениці
16	3	С	Акепсима й ін. муч.	† Матея апостола	Акипсима єп., Йос.
17	4	Ч	Йоанікія Вел. препод.	Григорія чудотв.	Йоаникія Вел. Печ.
18	5	П	Галактіона	Платона й Романа	Галактіона й Епіст.
19	6	С	Павла св. архиєп.	Авдія пророка	Павла Арх. Царгор.
20	**7**	**Н**	**24 по Сош.** Єрона	**24 по С.** Григорія	**Н. 24 по З. Св.** 33 муч.
21	**8**	**П**	**Собор Миїхала Арх.**	**Введ. в хр. Пр. Діви**	**Соб. Арх. Михаїла**
22	9	В	Онисифора муч.	Филимона й ін. ап.	Онисифора ісков. П.
23	10	С	Ераста апостола	Амфілоха й Григ.	Ераста ап., Олимпа
24	11	Ч	Мини, Віктора, Вінкен.	Катерини великомуч.	Мини муч., Теодора
25	12	П	**Йосафата свщмч.** (н.)	Климента папи р.	Св. Івана Милост.
26	13	С	† Івана Золотоуст.	Алипія препод.	† Івана Золотоуст.
27	**14**	**Н**	**25 по Сош.** † Фил. ап.	**25 по С.** Якова п.	**Н. 25 по З. С.** † А. Фил.
28	15	П	Гурія й ін. муч.	Стефана прпмч.	Гурія. Поч. Пилипів.
29	16	В	† Матея апостола	Парамона муч.	† Ап. і єванг. Матея
30	17	С	Григорія чудотв. св.	† Андрея апостола	Григорія єп. і чудтв.

Грудень | МАЄ 31 ДНІВ | December

Нв. ст.	Ст. ст.	ДНІ	СВЯТА: Католицькі, ст. стиль	Католицькі, н. стиль	Греко-Православні
1	18	Ч	Платона й Романа муч.	Наума пророка	Платона, Романа муч.
2	19	П	Авдія пророка	Авакума пророка	Прор. Авдія
3	20	С	Григорія прп., Прок.	Софонія пророка	Григорія Дек. преп.
4	**21**	**Н**	**26 по С. В. в хр. Пр. Д.**	**26 по С.** Варвари	**Н. 26 по З. Св. У. в Хр.**
5	22	П	Филимона й ін. ап.	† Сави Осв. преп.	Ап. Филимона, Архипа
6	23	В	Амфілохія й Григорія	**Св. Николая чуд.**	Амфілога єп. Іконій.
7	24	С	Катерини великомуч.	Амвросія свят.	Катерини, Порфирія
8	25	Ч	Климента Папи Рим.	Патапія препод.	Климнета єп. Мартин.
9	26	П	Алипія препод.	**Неп. Зат. Пр. Діви**	Якова преп. пуст.
10	27	С	Якова персь. вмч.	Мини й ін. муч.	Якова Печ. вмч.
11	**28**	**Н**	**27 по Сош.** Стефана	**Праотців.** Даниїла	**Н. 27 по З. Св.** Степана
12	29	П	Парамона муч.	Спиридона препод.	Парамонта і ін. муч.
13	30	В	† Андрея апостола	† Євстратія, Євгена	**Ап. Андрія Первозв.**
14	1	С	**Грудень.** Наума прор.	Тирса й Левкія муч.	**Грудень.** Прор. Наума
15	2	Ч	Авакума пророка	Елевтерія свщмч.	Прор. Авакума
16	3	П	Софронія пророка	Аггея пророка	Прор. Софонії
17	4	С	Варвари, Івана Дам.	Даниїла пророка	Варвари вмч., Юлії
18	**5**	**Н**	**29 по Сош.** † Сави Ос.	**Пер. Різдв. Отців**	**Н. 28 по З. Св.** † Сави
19	**6**	**П**	**Св. Николая чудотв.**	Боніфатія муч.	**Миколая Чудотворця**
20	7	В	Амвросія св.	Ігнатія Богон.	Амвросія єп. Мед.
21	8	С	Патапія препод.	Юліяни мучениці	Потапія преп.
22	**9**	**Ч**	**Пеп. Зач. Пр. Діви**	Анастасії вмч.	**Зачаття Пр. Богор.**
23	10	П	Мини й ін. муч.	10 мч. на Криті	Мини, Ермогена муч.
24	11	С	Даниїла Стовпника	Навеч. Різдва. Євг.	Даниїла Стовп., Луки
25	**12**	**Н**	**Праотців.** Спиридіона	**Різдво Христове**	**Нед. Праотців.** Спир.
26	13	П	† Євстратія, Євг., Ор.	**Соб. Пр. Богород.**	† Евстратія, Евгена
27	14	В	Тирса й Левкія муч.	**Стефана первомуч.**	Тирса, Левкія і ін. м.
28	15	С	Єлевтерія свщмч.	Мучен. у Нікомидії	Елевтерія смч., Аніфії
29	16	Ч	Аггея пророка	Дітей уб. у Вифл.	Прор. Аггея, Теофанії
30	17	П	Даниїла пророка	Анісії мч.	Даниїла і трьох мол.
31	18	С	Севастіяна муч.	Меланії препод.	Севастіяна і ін. муч.

Загальний Церковний Устав

I.
СВЯТИЙ БЕЗПОЛИЄЛЕЙНИЙ В НЕДІЛЮ

Вечірня Велика. Блажен муж, на Господи возвах: стихир 10: воскресних 7, Святому 3, Слава: Святому, І нині: Догмат рядового гласа. Вход. По Світе тихий. Рцім всі. Сподоби. Стиховна воскресна, Слава Святому (як є), І нині: Богородичен воскр. стиховни. По „Нині отпущаєши" Тропар воскр. гласа, Слава: Тропар Святому, І нині: Богородичен воскр. по гласу Наславника. Отпуст вел.

Утреня вел. По Бог Господь: Тропар воскр. 2. р. Слава: Тропар Свят. І нині: Богор. воскр. Сідальні воскр. Ангельський Собор. Іпакой гласа. Степенна гласа. Евангеліє воскр.. На каноні Ірмоси гласа і Катавасія рядова. По 3 пісні Кондак, — Ікос, Слава: Сідален Свят. І нині: Богор. По 6 п. Кондак — Ікос воскр. Перед 9 п. „Честнішую Херувим". По 9 п. „Свят Господь Бог наш" і Світилен воскр. Слава свят. (як є) І нині: Богор. світилна воскр. На хвалитех 8 стихир воскр. Сл. стихира еванг. І нині: Преблагословенна: По славословію вел. Тропар воскр.: як глас 1, 3, 5, або 7, тоді „Днесь спасеніє", а як глас 2, 4, 6 чи 8, тоді „Воскрес із гроба".

Літургія: Тропар воскр. Слава Кондак, І нині: Богородичен для 1, 5 і 7 гласа воскресен а до інших гласів дібраний Богор. (до 2 гл. В молитвах неусипающу (Успення), до 3 гл. Діва днесь (Покрови) до 4 гл. Йоаким і Анна (Різдва), до 6 гл. Заступнице христіян (з Параклиса), до 8 гл. Взбранной Воєводі (Благов.) або загальний: „Заступнице христіян" Прокімен воскр. Причастен: Хваліте Господа з небес . . , Апостол і Евангеліє рядове.

II.
СВЯТИЙ ПОЛИЄЛЕЙНИЙ НА БУДНІ

Вечірня Велика: „Блажен муж". на „Господи возвах" стихир 6 або 8: Свят.; Слава: Свят; І нині: Догмат по гласу слави, (в Пятницю веч. Догмат уступаючого гласа) Прок.: дня 3 Чтенія. Стиховна: Свят.; Слава: Свят.; І нині: Богор. воскр. Стиховні після наславника.— Тропар Свят.; Слава: І нині: Богородичен воскр. після Слави. Отпуст великий з поминанєм Служби лише Свят.

Повечеріє: По „Достойно" Кондак Святого.

Утреня: Тропар: Свят, 2 р., Слава І нині: Богородичен воскр. після Слави. **Дві** рядові Катизми з малими Ект. Сідалні: Свят. з Богород. Полиєлей. Величання: Свят. Ект. мала, Сідален полиєл. з Богород. на Слава І нині. Степенна 4 гласа. (1 антиф.) Прокімен, Евангеліє і стихира по нім: Свят. Канони: Богородичен з Ірмосом на 6; Свят. на 8. (В суботу за Канони Богород. Канон храма на 6.) Катав. Рядова. По 3-ій п.: Сідален: Свят. Слава І нині: Богород. — По 6-ій п.: Кондак — Ікос. Свят. По 9-ій п.: Світилен: Свят.: Слава І нині: Богород. його. Стихири хвалитні; Свят. 4; Слава І нині: Богород. Славословіє вел. Троп. Свят.: Слава І нині: Богород. воскр. після Слави. — Отпуст великий.

Часи: На всіх Тропар і Кондак Святого.

Літургія: Антифони повседневні Тропар; Слава: Кондак Свят.; І нині: Богородичен після Слави. Прокімен, Аллилуя, Причастник: Свят. Апостол і Евангеліє: (рядове і) Свят.

В цей день невільно правити Служби Божої в чорних ризах, хіба похоронну.

III.
СВЯТИЙ ПОЛИЄЛЕЙНИЙ НА БУДНІ В ПОПРАЗДЕНСТВІ

Вечірня велика: „Блажен муж." На „Господи возвах": Празн. 3; Свят. 5; Слава: Свят.; І нині: Празн. — Вхід. 3 Чтенія. Стиховна з Славою: Свят. І нині: Празн. Тропар: Свят.; Слава і нині: Празн.

Повечеріє мале: Кондак: Свят.; Слава І нині: Празн.

Утреня: Тропар: Празн. 2 р., Слава: Свят.; І нині: Празн. — По рядових Катизмах. Сідалні: Свят; Слава І нині: Празн. — Полиєлей Величання. Ектенія мала. Сідален полиєлея Свят.; Слава І нині. Празн. Степенна 4 гл. (1 ант.). Прокімен, Еванг. і стихира: Свят. Канон: Празн. на 6; Свят. на 8. Катав. рядова. По 3-ій п.: Кондак — Ікос: Празн. Сідален: Свят. Слава І нині: Празн. По 6-ій п. Кондак — Ікос: Свят. По 9-ій п.: Світилен Свят.; Слава І нині: Празн. Стихири хвалитні: Празн. 3; Свят. 3; Слава: Свят.; І нині: Празн. Славословіє велике. Тропар: Святого, Слава І нині: Празн. Отпуст великий з поминанням Служби Празн. і Свят.

Часи: На всіх, Тропар Празника і Слава: Святого. Кондак, на переміну: на 1-ім і 6-ім Празника, на 3-ім і 9-ім Святого.

Літурґія: а) коли був Празник Господський: два антифони: Празн.; третий звичайний з прип: Празн. — б) Коли був Празник Богородиці: антифони дня. — Тропар: Празн. і Свят; Слава: Кондак Свят.; І нині: Празн. Прокімен, Аллилуя, Причастник: Празн. і Свят. Задостойник: Празн. Апостол і Евангеліє (рядове і) Свят.

В цей день невільно правити Служби Божої в чорних ризах.

IV.
СВЯТИЙ ПОЛИЄЛЕЙНИЙ В НЕДІЛЮ

На Великій Вечірни: „Блажен муж." На „Господи Возвах" 10 стихир: 4 воскресні припадаючого гласа і 6 Святого, Слава: Святого, І нині: Догмат. Прокімен Суботи вечера і 3 чтенія Святого. Стиховна воскресна. Слава: Святого, І нині: Богородичен по гласу Слави. При кінці Тропар воскресний, Слава: Святого, І нині: Богородичен воскресний по гласу Тропара Святого. Отпуст великий.

На Повечерію: Кондак Святого по Трисвятім.

На Великій Утрени: На „Бог Господь": Тропар воскр. гласа, 2 р., Слава: Святого, І нині: Богородичен по гласу слави. Сідален воскр., Полиєлей і величанія Святого, Ангельський Собор, а по малій Ектенії Іпакой гласа, відтак 1-ий і 2-ий Сідален Святого без Богородичних, Слава: 3-ий Сідален Святого, І нині: Богородичен його. Степенна гласа і все проче до канона воскресне. На каноні, по 3-ій пісни кондак, Ікос і Сідален Святого, по 6-ій кондак і Ікос воскресний, по 9-ій Світилен воскр., Слава: Святого, І нині. Богородичен Світилна воскресного. На хвалитех 8 Стихир: 4 воскресні і 4 Святого (4-а стихира наславна), Слава: Стихира евангельська, І нині: „Преблагословенна". Проче до кінця воскресне. Отпуст великий з поминанням Святого.

На часах: — На всіх Тропар воскр. і Слава: Святого. Кондаки: на 1-ім і 6-ім воскресний, на 3-ім і 9-ім Святого.

На Літурґії: Тропар воскр., Святого і кондак воскр., Слава: кондак Святого, І нині: Богородичен, по гласу Слави або Заступнице Християн. Прокімен, Аллилуя, Апостол, Еванг. і Причастен, неділі і Святого.

V.
СВЯТИЙ ПОЛИЄЛЕЙНИЙ В НЕДІЛЮ В ПОПРАЗДЕНСТВІ

На Великій Вечірни: „Блажен муж". На „Господи возвах" 10 стихир: 3 воскр., 3 Празника і 4 Святого, Слава: Святого, І нині: Догмат. Прокімен дня., 3 чтенія Святого, Стиховна воскр., Слава: Святого, І нині: Празника. При кінці Тропар воскр., Слава: Святого, І нині: Празника.

На повечерію: Кондак Святого, Слава, І нині: Празника.

На Великій Утрени: Троп. воскр., 2 р., Слава: Святого, І нині: Празника. Сідален і проче як в неділю без попразденства, лиш по 3-ім сідални Святого, І нині: Празника. По 3-ій пісни Канона Кондак і Ікос Празника і Святого і Сідален Святого, Слава І нині: Празника; по 6. Кондак і Ікос воскр., по 9-ій Світил. воскресний, Слава: Святого, І нині: Празника. На 9-ій пісни (крім неділь внутр Празника Пасхи) береться „Честнійшую". На хвалитех 8 стихир: воскресні 4 і Святого 4, Слава: Стихира Евангельська, І нині: „Преблагословенна".

На Часах: — На всіх Тропар воскр., і Слава: на 1-ім і 6-ім Празника, а на 3-ім 9-ім Святого. Кондаки: на 1-ім і на 9-ім воскр., на 3-ім Празн. а на 6-ім Святого.

На Літургії. — Тропар воскресний, Празника і Святого, Кондак воскр. Слава: Кондак Святого, І нині: Кондак Празника. Прокімен Апостол, Евангеліє і Причастен, Неділі і Святого.

VI.
СВЯТИЙ З ВСЕНОЧНИМ НА БУДНІ

Вечірня Вел.: Слава святій. Прийдіте поклонімся, пс. 103. Бл. муж. На Господи возв. 8 стихир Свят., Слава: Свят. І нині: Догмат по гласу Наславника. Вхід. 3 Чтенія. Рцім всі. Литія святого.Стиховна святого. На „Нині стп.” Тропар свят. 2 р. Богородице Діво 1 р.

На Утрені Великій: По Бог Господь Тропар Свят. 2 рази Слава: І нині: Богор.. воскр. після гл. Троп. Сідальні 2 Свят.; Полиєлей, Величаніє, Сідален, полиєлей, Степенна празника. Єванг. і стихира Свят. На каноні Ірмоси Св. Катавасія рядова. По 3 п. Сідален. Свят. Сл. І нині: Богор. По 6 п. Кондак—Ікос Свят. На 9 п. „Честнійшую” (крім 20 і 30 І.) По 9 п. Світилен Свят. 2 рази Сл. І нині. Богор. На хвалитех стихири Свят. І нині: Богор. По Славословію вел. Тропар Свят. Сл. І нині: Богор. воскр. —

На Літургії: Тропар Святого, Сл. Кондак Свят. І нині: Богородичен. Прокімен. Причастен. Ап. Єв. Свят.

VII.

НЕДІЛЯ З БДІННИМ АБО ПРАЗНИКОМ БОГОРОДИЧНИМ

На Вечірні Великій: Слава Святій. „Прийдіте поклонімся”і псалом 103.Проче береться як повище, лише як Празн. Богор., то на Госп. возв.: Слава: І нині: Празн. По Ісполним: Литія, як Богородиці, то вся Празника, а як Святого, то перша стихира Храма, дальші святого, Сл. Свят. І нині: Богор. зо стихир воскресних по гл. Наславника. На стиховні стихири воскрвесні. Сл. І нині: Празн. Богородичного, а як Бдінний то Слава: Свят. І нині: Богор. воскр. з стиховни по гл. Наславника. По „Нині отпущаєши” Тропар Празн. 3 р. а як Бдінний: Богородице Діво 2 р. Тропар Свят. 1 р. По благословенню хлібів: Буди імя Госп. і пс. 33. Отпуст воскр. з поминанням Празника Богор. або святого дня.

Утреня: По Б г Господь: Тропар воскр. 2 р. Сл. І нині: Празн., а як Бдінний: Сл. Свят. І нині: Богор. воскр. по гл. Наславн. (як Празн. Богор. Прокімен, Ев. Празн. і по 50 псалмі стихира Празника. Святому беремо лише тоді Прокімен. Еванг. і стихиру, як його Храм.) Канон з Ірмосами воскр., катавасія рядова. По 3 п Кондак—Ікос воскр. і Сідален Празн. По 6 п. Кондак—Ікос празн. (Як Бдінний, то на каноні як під 1.) На 9 п. „Честнійшую”, Світилен воскр. Сл. І нині: Празн. На хвалитех як під IV., лише Слава Празн. (Святому Слава: лише тоді, як його храм,) а стихира ев. по Утрені. Тропар один з двох воскресних.

Літургія: Тропар Воскр., Празн. або Свят.; Кондак воскр., Сл. І нині: Кондак Празн., як Свят., то Сл. Кондак Свят. І нині: Богор. дібраний як під 1. Проче все неділі і Празн. чи Святого. Задостойник Празн.

VIII.
ПРАЗНИК БОГОРОДИЧЕН НА БУДНІ

Усе, як під VI. лише по стихирах **все** Сл. І нині: Празн. на **Утрені:** Троп. Празн. 2 р. Сл. І нині: той сам. На 9 п. Припів Празн. При кінці Тропар Празн.

Літургія: Тропар Празн. Сл. І нині: Кондак Празн. Проче і Задостойник Празн.

IX.
ПРЕД — І ПОПРАЗД (ГОСПОД. АБО БОГОР.) В НЕДІЛЮ

Усе, як під 1, лише на Вечірні на Госп. возв. воскр. 4, Празн. 3, Свят. 3, Слава: Празн. І нині: Догмат гласа. Стиховна воскр. Слава Святому (як є), І нині: Празн. По „Нині отпущаєши”: Тропар воскр. Слава Святому, І нині: Празника.

Утреня: На тропарах і Світильнах І нині: Празн. На Каноні по 3 п. Кондак—Ікос Празн., Сл. Сідален Свят. І нині: Празн. на хвалитех стихир воскр. 4, Празн. 4 з 2 їх припівами, Слава: стихира еванг. По славословію вел. Тропар воскр. один з двох. —

Літургія: В попразд. Господс. 3 антифони Празн., так само Прийдіте поклонімся. Тропар воскр. і Празн. Слава Кондак воскр. І нині: Празн. Трисвятоє Прокімен, Ап. Аллилуя, Еванг. і Причастен лише недільні. Задостойник Празника.

X.
ВІДДАННЯ ПРАЗНИКА В НЕДІЛЮ

Служба святого рядового переноситься на інший день. Усе як під 1 тільки на

Вечірні: На Госп. возв. воскр. 4. Празн. 6, Сл. Празн. 1 нині: Доґмат гласа. На стиховні і на Тропарях: Слава: І нині: Празн. Так само на **Утрені:** На каноні по 3. п. Конд.—Ікос і Сідален Празн. На 9 п. "Чеснійшую" світилен воскр. Сл. І нині: Праз. На хвалитех воскр. 4 Празн. 4 з 2 їх припівами. Сл. стихира єванг. По Славословію вел. Троп. воскр. —

Літурґія. Тропар як в Попразд. Прокімен, Аллилуя і Причастен неділі. Празн. Апост. і Євангеліє, як Празн. Гос. подс., то лише Неділі як Богородичен то Неділі й Празн.

Ідуть роки...

Ідуть роки. Їх крок твердий. Їх слід глибокий.
Їм вічність шлях безкрайний простелила . . .
На ньому рік один — момент, одна хвилина,
Для Нації, що тисячліття пережила.

Ідуть роки . . . За кожним з них ми хочемо счислити,
Що дав він нам, які наніс нам втрати . . .
Яке для Нації, що вічно хоче жити —
Минули рік значіння може мати? ! . . .

Ідуть роки . . . Такі тяжкі, такі жорстокі.
І всі вони один нам оставляють досвід:
Лиш цей іде на кінці у поході народів —
Хто без ідеї йде і манівцем, наосліп.

Ідуть роки та оставляють людям досвід:
Живий народ потрапить кожну втрату
Відзискати колись в наступних роках,
Якщо лиш віри він в своє призначення не втратив . . .

Бо знов прийдуть роки бурхливі і суворі
І скажуть: "Здобувай, як ти готовий!"
Тоді така лиш сила вдержить прапор вгорі,
Що з віри виросла й з великої любови.

ЯРЗА



ЙОГО ЕКСЦЕЛЕНЦІЯ ЖОРЖ П. ВАНІЄ,
Ґенерал-Ґубернатор Канади, і Дружина

С. Килимник

Від Конотопу до Полтави

ВЗАЄМИНИ УКРАЇНИ З МОСКВОЮ ПРИ ПЕРШИХ НАСТУПНИКАХ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Знеможена й вичерпана Україна фізично (військово), морально й матеріяльно, після важких та довгих воєн з Польщею — через важкі історичні обставини — попадає в московську пастку. Україна в тому часі мусіла шукати надійного союзу з якоюсь міцною державою. Туреччина, як "басурменська", в ті часи була дуже непопулярна; про Польщу, після свіжих ран, — говорити не приходилось, — залишилась лише Москва. З нею і вклав гетьман Богдан Хмельницький відомі "СТАТТІ" — оборонний союз, як рівний з рівним, з наближенням до протекторату.

Але, як відомо, Москва потрактувала цей договір інакше, ніж думав гетьман, і з перших початків повела наступ на суверенні права Гетьмана та на вольності козацькі . . . Хмельницький побачив, що попав у пастку, бачила це й вся козацька старшина, духовенство, шляхта, Запорожжя та "чернь". Українське суспільство в найкоротшому часі відчуло важку руку "одновірця"-протектора — Москви. Всі міцно вірили, що Гетьман Богдан виведе Україну на широку дорогу волі й цілковитої незалежності як від Польщі, так і від Москви. Тому Богдан Хмельницький рішучо вставав проти порушення Москвою СТАТТЕЙ, зрозумів політику Москви й стан України — й укладав пляни не лише звільнитись від "протектора-одновірця", але й ослабити Москву настільки, щоб вона ніколи не посягала по суверенні права Української Держави.

Гетьман Богдан Хмельницький уклав плян такий: домовитись і підписати військовий союз з державами, які оточують Московську державу — на півночі з Швецією, на заході з князем Семигорода Ракочієм, Молдавським та Волоським господарями, а на півдні з Кримом, васалом (Навіть і козацький корпус брав участь у війні проти Москви).

Москва вдарила на сполох . . . Тоді вона трактувала український нарід лише як "єдиновірців - черкасів" (?!). Про "братів" тоді мови не було. Але, довідавшись, що **"Черкасія",** країна багата, посідає важливу стратеґічну територію, тут-же й Чорне море, а нарід її — **черкаси,** нарід войовничий, героїчний, є захистом від тодішнього Криму, від татар та турків — і тому повела інтензивний, але, спочатку обережний наступ на Україну.

II. Смерть Гетьмана Богдана Хмельницького

За Гетьмана Богдана відносно усталилась Українська Держава політично, економічно, правно й адміністративно, посідаючи певне місце серед европейських держав. Був певний лад (Правда, влада була цілком військового характеру, та інакше в той час і не могло бути; не час було переводити Україну на мирний стан . . .). Всі спроби ворохобні козацької, старшинської, чи запорожської — припинялись дуже скоро й уміло.

Зі смертю Хмельницького український нарід, усі верстви, розгубилися. Правда, Великий Гетьман передбачував, що з його смертю пічнуться роздори й свари — боротьба за булаву, а тому таки бажав з цього боку, як і з інших, щоб установити гетьманство спадковим, наслідним. А ще й до цього, то й становище було тоді ускладнене: розумний, талановитий і здібний старший син, Тиміш, загинув, а залишився 16-річний юнак, Юрій, який не міг похвалитися ані розумом, ані здібностями, ані фізичним розвитком, ані досвідом державного правління. Але ґенеральна та козацька старшина, на знак глибокої пошани до Великого Гетьмана, зібралась на Раду в його дворі 23-го серпня, 1657 р., і обрала гетьманом **Юрія Хмельницького.** Пра-

вда, Гетьман Богдан перед цим назвав відповідних йому наступників, кандидатів у гетьмани: Переяславського полковника Павла Тетерю, Полтавського полковника Мартина Пушкаря та військового писаря Івана Виговського. Рада окликнула: "Юрія Хмельницького волимо собі гетьманом!" Юрій Хмельницький, в силу козацьких звичаїв-традиції, відмовлявся, але, "його вкрили прапорами й шапками, сурмили в сурми, палили з гармат і рушниць", що вважалося доконаним фактом обрання в гетьмани.

Зваживши на малолітство Юрія, Богдан перед смертю доручив опікунство над ним Ґенеральному Військовому Писарю Івану Виговському, своєму довголітньому помічникові й дорадникові.

III. Іван Виговський

Іван Виговський походив з шляхетського роду, герба Абданк; на Запорожжі не був. Народився він у місті Гоголевім, на Київщині, в православній родині шляхтича Остапа Виговського.

Вчився він у Києво - Могилянській Академії, яку пізніше спогадував з великою приємністю; потім поступив до кварцяного війська; був писарем при польському комісарі в козацькому війську й дослужився до ранґи поручника; служив при міському суді в Луцьку; був членом Львівського православного Братства з 1662 року.

В 1648 році Іван Виговський, як військовий, був при загоні Потоцького під Жовтими Водами. Тут був поранений і попав у полон до татар. Хмельницький знав Івана Виговського ще раніш як доброго українського патріота, як розумну, освічену й корисну для України людину, — тому й викупив його з татарського полону (виміняв у татар на коня), і прийняв до себе на службу, доручивши писарство.

В скорому часі Виговського було поставлено Ґенеральним Писарем Війська Українського. Він працював щиро й вміло: добре й вдало підбирав талановитих співробітників; був добрим дипльоматом; виховав чимало здібних урядовців вищої ранґи, талановитих дипльоматів і політиків.

Іван Виговський, будучи сам визначним дипльоматом та політиком, завжди був у повному курсі справ і зовнішньої і внутрішньої політики. Як висловлюються, він був правою рукою Хмельницького, його першим дорадником і вірним помічником, увесь час перебуваючи з Гетьманом у походах. 1648 року був у Галичині й їздив до Семигороду; 1649 року уклав Зборівську Умову; 1653 року вів переговори під Жванцем; 1655 року — під Львовом; провадив усі пересправи з Москвою, Швецією, Кримом та іншими державами. Він часто заступав Гетьмана, гамував його інколи острі виступи! сам був спокійної вдачі, зрівноважений, умів дотримувати належних таємниць; у рішучий мент виявляв силу волі, наполегливість і надзвичайну енерґію. М. Грушевський так характеризує Івана Виговського:

> "...був чоловік досвідчений, розумний, бувалий, не кепський політик, при тім, без сумніву — патріот український, завзятий автономіст, однодумець старшини, що разом з нею щиро бажав забезпечити свободу й незайманість України..."
> (М. Грушевський, Ілюстрована Історія України, Київ-Відень, 1921 р., стор. 326).

IV. Державні погляди Івана Виговського

Іван Виговський — це людина твердих переконань і поглядів на життя й державу. Працюючи в Польщі, він мав повну нагоду добре приглянутись до державного ладу Речі Посполитої; пізніше, прцаюючи Ґенеральним Писарем при Гетьмані Хмельницькім — він глибоко вивчив державне життя України, знав позитивні та неґативні сторони цього життя, і обмірковував потрібні реформи, хоч і не думав сходити з державного шляху Хмельницького. Він уважав, що керівними верствами держави, — близько Платона, — мусять бути такі: козацька старшина, шляхта та вище духовенство, — на жаль, не зважав на козацтво та селян. Ці верстви близькі до Виговського своїм економічним, соціяльним та культурним станом. Козацька старшина — це як державна адміністрація; шляхта, як імпульс економіки держави, а духовенство — мозок — культура, освіта, виховання. Отже, основною помилкою, яка привела до траґічного кінця Україну, його самого та козацьку старшину, — це нехтування "черні", як сили, як верстви. Другою значною помилкою Виговського — це недооцінка значіння

й сили Запорожжя. Козацька старшина міцніла та збагачувалась, прибираючи "чернь", поневолюючи "посполитих", та не зважаючи на козаків. Хмельницький стримував такі потягнення старшини й таким чином реґулював взаємини верхів і низів.

Приймаючи булаву, гетьман Іван Виговський визначив свої погляди в вислові:

> "...Ця булава буде доброму на ласку, злому на кару; нікому у війську підлещуватися я не буду; військо Запорожське не може бути без страху . . ."

Ця його декларація і була своєрідною погрозою проти всіх тих, які пізніше проти нього повстали. Хотів він взяти такий твердий курс лише для того, щоб скорше й без ворохобні зміцнити Українську Державу, самостійну й незалежну.

Надхненником І. Виговського, його найближчим співпрацівником, що мав не будь який вплив на гетьмана — був високо освічений, талановитий дипльомат і політик, також представник шляхти, — Юрій Немирич. Він здобув високу освіту в Оксфорді, Кеймбридж та в Парижі. Спочатку він був аріянином, потім повернувся до прапрадідівської православної віри; переїхав до Чигирину й був правою рукою гетьмана Виговського. Це також був глибокий патріот-українець і великий знавець Заходу та державного будівництва.

З боку вищого духовенства — найближчим до гетьмана був Київський Митрополит Діонісій Балабан, обраний на митрополичий престіл усупереч московському бажанню.

Гетьман Іван Виговський намагався здобути в вищих верств признання та підтримку, співпрацю, як перевагу проти "черні", і мав намір утримувати гетьманську владу на високому поземі, як і Хмельницький.

V. Зовнішня політика Гетьмана Виговського

Основне завдання Виговський ставив перед собою та перед вищими верствами — порвати всякі звязки з Москвою, розірвати попереду укладений, 1654 р., договір Гетьманом Хмельницьким. Уся політика гетьмана Івана Виговського була скерована саме в цей бік. Для цього треба було знайти місце опертя — інші держави — відповідних союзників. Дня 1657 р., в Корсуні підписує гетьман Виговський союз проти Московської держави з Швецією. Основний зміст того союзу: обидві сторони забезпечували собі взаємну допомогу проти ворожих нападів; зобовязувалися взаємно інформуватись про пляни ворогів; підписувати мир тільки спільно. Крім цього, Швеція мала визнати Україну вільною державою і зобовязувалась боронити її свободи; Українська держава, крім українських земель по Вислу, мала обіймати також і білоруські землі від Березини до границь Прусії; обидві країни мали право вільної торговлі через Прусію; Україна мала дозвіл набирати добровольців шведських, як також і офіцерів у своє військо, в разі потреби; мала право закуповувати в Швеції зброю та амуніцію; мала право спроваджувати з Швеції ремісників та інші фахові сили і т. д.

Одночасно гетьман І. Виговський відновив союз з Кримом, і татари увесь час гетьманування Виговського були йому вірні.

Виговський покінчив з Польщею перемирям: обі сторони припинили всякі військові дії та відділилися невтральною смугою між Случчю й Горинню.

VI. Наступ Москви на суверенні права України

Москва ще при Хмельницькому намагалася повести рішучий наступ на Україну, але разом з цим побоювалась Великого Гетьмана, знала його авторитет серед українського суспільства, та й в усій західній Европі; вона добре бачила вороже наставлення до неї і Гетьмана і всієї України. Снувала Москва пляни, як краще оплутати Україну, як її ослабити, а потім цілком підкорити. Насамперед Москва вирішила посадити своїх воєвод, спочатку в Києві, а потім і в інших українських містах; разом з московськими воєводами ввести й військові залоги; в більше важливих місцевостях побудувати фортеці для своїх залог. Коли воєвод посаджено, Москва поставила питання, щоб людність, оселена біля цих фортець, підлягала воєводам, їх суду; щоб прибутки з аренд та подимного йшли на утримування московського війська; щоб козацькі війська залишили Старий Бихів і Чавси на

Білорусі. А ще пізніше цар зажадав, щоб гетьман України підписувався не "вільний підданий", а "вірний підданий". А щоб вимогти якнайбільше від України, обезсилити її, взяти міцно в свої руки, цар вислав військо в Україну.

Наступ Москви відчувала вся Україна, а в першу чергу козацька старшина, й всі були однієї думки: остаточно порвати з Москвою.

Виговський давно, ще за Хмельницького, відчував цей московський наступ, цей тягар, але ще не почував себе в силі рішучо порвати з Москвою, а тому вів дипльоматичні переговори, відтягав час, щоб краще підготуватись. Виговський змагав до того, щоб підписати з Москвою союз, як рівний з рівним, і ставив питання перед Москвою: щоб вона не втручалася у внутрішні справи; щоб військо українське, монета, суспільний устрій, і взагалі життя України — і все було цілком незалежним. А головне, щоб Москва не сміла провадити поза плечима гетьмана переговори з окремими полковниками, з Запорожжям та духовенством — усе повинно переходити через Канцелярію Гетьмана, а самого гетьмана Москва мусить шанувати, як суверена й єдиного репрезентанта держави.

В розмові з моськовським послом Виговський прямо сказав у відповідь на фальшиві сентименти, що Україна, це "гілля відломане від природнього кореня Великоросії": "Нехай Великоросія буде Великоросією, а Україна — Україною, — ми є військо непереможне..."

Тоді Москва вирішила розкласти Україну з середини: вона наслала хмари пропаґандистів, шпигунів, урядовців та воєвод і почала настроювати "чернь" на козацьку старшину; полковників підплачувала, обдаровувала соболями й наузькувала проти гетьмана; вела окремо пересправи з Запорожжям, з полковниками Барабашем, Пушкарем і іншими; мала своїх куплених і серед духовенства; пускала і ширила провокації за провокаціями. Але, щоб це не було порожніми розмовами, я подам окремі моменти цих взаємин України з Москвою за московськими-ж джерелами та історичними архівними документами.

VII. Пересправи Гетьмана Виговського з Москвою

Отже, Великий Гетьман Хмельницький не встиг завершити святу справу України, як незалежної й цілком самостійної держави, не встиг унезалежнити її від Москви, яка так нечесно спотворила й витлумачила ПЕРЕЯСЛАВСЬКІ СТАТТІ. Це все добре розуміла основна козацька старшина, розуміло духовенство та й Запорожжя. Розуміла й Москва, що Україна не бажає бути від неї в такій залежності, але побоювалась козацького батька, була з ним обережна, і знала, що Великий Гетьман започаткував союзи з кількома державами включно з метою унезалежнення України від Москви та ослаблення московських сил.

І от, 6 серпня (27 липня), 1657 року, Великий Гетьман лежить у гробі бездиханний. Вся Україна засмучена: хто буде гідним наступником Богдана? Кого так слухатимуть і чиї накази так слухняно виконуватиме українське військо, і вся Україна, як виконувала накази Хмельницького? Хто завершить велику справу — волі українського народу? Хто виведе Україну на шлях цілковитої незалежности? А Україна в оточенні лютих ворогів, які чигають на неї: з півночі Москва, з заходу Польща, а з півдня — Туреччина з своїм васалем Кримом. Врешті, найголовніше, хто поведе Україну в останій бій за волю й правду українського народу з Москвою, як водив Великий Богдан?

Син Богдана, 16-річний юнак, Юрій, ще недосвідчений, слабкий волею і фізично. Вища козацька старшина, як це відомо з минулих часів, — поведе боротьбу за гетьманську булаву й ставитиме справу особистої чести й особистих інтересів вище державних . . . А до всього, не стало Гетьмана, не стало одночасово й другого великого патріота України — Митрополита Київського, Сильвестра Косова. Велика туга оповила Україну.

Про ці сумні події Ґенеральний Писар Іван Виговський не поспішав повідомляти Москву. За кілька днів перед своєю смертю Богдан вислав Переяславського полковника, Павла Тетерю, до Москви, що прибув туди 4 серпня (с.с.). На дипльоматичну промову полковника Тетері думні бояри в імені царя ставлять питання: чи збирають урядовці в горо-

дах прибутки на царську величність, і чому не віддає гетьман тим людям, яких цар присилає? Тетеря відповів:

“Нам тепер дискутувати з Гетьманом не можна, бо це йому буде не любо”. Друге питання: Гетьман не дотримується Статтей і приймає чужоземних послів”. Полковник Тетеря відповів: “Нам усього цього гетьману виговорювати не можна”. Ці відповіді цікаві тим, що Тетеря дає відчути думним боярам, що в Україні гетьман не нижче їх царя на Московщині.

В грамоті Виговського до царя є цікаві відомости: Виговський інтриґує царя й пише, що післав посла до шведського короля вивідати його пляни та що скаже Беневскому, щоб вибрали в Польщі московського царя за короля (Соловев. Историја Россіи, т. Хі-й, стор. 3-4).

По смерти Митрополита Київського, Сильвестра Косова, Москва намагається, щбо духовенство вибрало нового Митрополита з благословіння царя-патріярха московського, “без указа царського” духовенства не збирати. Але духовенство обрало, не питаючись Москви, нового Митрополита Діонісія Балабана. А Виговський сказав: “Вибирайте Митрополита між собою, кого хочете, а нам тепер по смерти гетьманській до того діла нема” (Московскій главний архив министерства иностранних дел; Дела Малороссійскія 1657 год).

Виговський, співучасник політики Б. Хмельницького, був лише однієї думки: абсолютно відмежуватись від Москви. Але він діє дуже обережно, дипльоматично, а тому й пише до Москви, що він бажає відпочити, щоб цар дав йому маєтності в Литві. Так відводить очі Москви. А далі пише, щоб цар військ своїх на Україну не посилав:

> “...У нас тепер від неприятеля небезпеки нема, а в війську багато нерозумних людей, які стануть мислити, що царські бояри йдуть з військом, щоб Військо Запорожське чим будь стиснити (обмежити — С. К.), а нам тепер війська непотрібно. Царська величність зволивби в своїй грамоті спочатку написати імя гетьманського сина Юрія, щоб йому не було прикро; батько його государю бив чолом, щоб після нього гетьманом бути сину його, й царської величности на те згода є...” (Архив Министерства юстиции; Столбци Малороссійского Приказа ном. 6001).

Тут бачимо, як мудро, дипльоматично Виговський дає зрозуміти Москві, що військо, яке вона вводить, Україна не бажає мати в себе. А до обрання гетьмана Москва також не має прав ніяких.

В той-же час Виговський писав до Путівльського воєводи, Зюзина: “Коли хочеш знати хто тепер обраний у гетьмани, то я думаю, ти знаєш, що ще за життя покійного Гетьмана вся старшина обрала сина його, пана Юрія, який і тепер гетьманом перебуває, а надалі як буде, — не знаю, одразу після похорону збиреться Рада з усієї старшини й декої “черні”; що урадять на цій Раді, — не знаю. А я після таких трудів великих, рад би відпочити й ніякого урядництва й начальства не бажаю...”[1]) (Там-же).

Одночасно Виговський писав до Київського воєводи Бутурлина, що польський посол Беневський присланий для хитрости, щоб “відлучити” Військо Запорожське від високої царської руки. Інакше кажучи, що Україну Польща вважає

за самостійну державу; а Україна, як суверенна держава, приймає послів.

Основні засади Москви, в справі опанування України, були такі: посилання пропаґандистів в Україну, яких обовязком було: орґанізувати свари між старшиною, зокрема, між полковниками; користуючись сварами та заколотами — садити своїх воєвод та вводити війська; підкуповувати та обдаровувати впливових людей. Москва, ще не знаючи про вибори гетьмана Виговського, посилає в Україну стольника Кікіна (Кикина), а також військо під командою Григорія Ромодановского та Василія Шереметьева. Крім цих, надсилає Олексу Трубецького, Богдана Хітрого та інших.

Кікінові наказано було говорити рядовим козакам та черні:

"...Чи давали їм підчас походу за гетьмана Богдана платню? І, коли скажуть, що не давали, вмовити, що гетьман робив це без відома царя, який призначив їм на платню збір з городів і повітів малороссійських, і тепер усе це наказав розглянути й наказ учинити князю Трубецкому. Кікін повинен був говорити з війтами, бурмістрами й міщанами наодинці, що гетьмана не стало, а на городи малоросійські наступили неприятелі. Кримський хан і Ляхи, та в них-же між собою сталося замішання та колотнеча; царська величність для їх захисту послав військо, а для своїх государевих справ — князя Трубецкого з товаришами: так вони би нічим не ображались. А коли стануть говорити: добре булоб, колиб великий государ для всяких неприятельських приходів і розправних діл зволив бути в них у городах своїм воєводам, то відповідати, що всі ці справи покладені на князя Трубецкого. А коли про воєвод і не почнуть говорити, то Кікіну самому почати, щоб государевим воєводам бути в черкаських знатних городах для того, щоб тамошнім мешканцям від полковників і других людей кривд і податків не було. Кікін повинен був усюди розвідати: хто в Черкас начальний чоловік; кого більше слухають і кого хотять обрати в гетьмани, чи Юрія Хмельницького, чи кого другого, і чи нема тепер між Черкасами на полковників якого рокошу, і коли є — за що? І чого між ними ждати (надіятись), і чи захотять, щоб у городах були государеві воєводи" (Симбирскій Сборник; Кикинскія бумаги).

Тут ми бачимо методи Москви: провокації, брехні, сексотство, облуду, викликання колотнеч, сварок, ворожнечі серед старшини та черні. Москва через свою аґентуру встигла розпочати колотнечі в Україні на верхах, і на низах.

"...Нацьковує маси на Виговського, роблячи з нього замаскованого поляка; звичайно, робить це вона не безпосередньо, а через своїх аґентів, решту роблять московські гроші. Назверх, звичайно, все порядку, вона визнає Виговського за гетьмана й жадних застережень при тому не робить" (Р. Млиновецький, Історія українського народу, Українське наукове В-во", 1955 р., Мюнхен).

Московська аґентура все більше й більше просякала в народні маси та і в старшинське середовище й щодалі — все сильніше розкладала українське суспільство. Російський історик Соловьев писав:

"...Тяжело било подчиненіе Московскому государству... Последній (Виговський) имел основаніе устремлять свои взори на запад..." (С. Соловьев, Исторія Россіи, том XI, стр. 8.).

Частина козацької старшини, заохочена московськими обіцянками маєтностей, грішми та соболями, — дивилась у бік Москви; друга частина дивилась у бік Польщі, що обіцяла повну автономію, цілковиту свободу й недоторканість; треті — мріяли тільки про абсолютно вільну й від нікого незалежну Україну. Військо й чернь, нацьковані-наузькані московськими аґентами та Запорожжя, на чолі зі зрадником Барабашем — ставилися неприхильно до гетьмана. Про Польщу, з якою Україна кровавилась так довго, з військом та поспільством — і говорити не приходилось; про Крим та Туреччину, як "бусурменів" — також не могло бути мови. А наступ Москви, яка користувалась з внутрішнього замішання та розбіженості, — все кріпшав. Внутрішній стан України був дуже важкий; а до всього, запорожці не толерували належно Виговського, бо "він не був запорожцем"; полковники, прихильники Москви, — ворожо бу-

ли настроєні й виставляли арґумент, що Виговський не був полковником; козаки й взагалі чернь — ставились до Виговського стримано, бо він був шляхтич та, за московськими провокаціями, "прихований лях". Що робити в такому стані наймудрішій людині, найглибшому жертвенному патріотові? Що робити гетьманові? А його-ж давні мрії, його пляни — лише самостійна й незалежна Україна! Але першою справою — це позбавитись опікуна-Москви. Тому волею-неволею приходиться налагоджувати союзи, дружбу й з цілком ослабленою Польщею, та зрадницьким Кримом, який наробив чимало клопоту ще при Хмельницькому, і з далекою Туреччиною. Все робиться в цілковитій таємниці. Тому, як справжній дипльомат, Виговський в листуванні та переправах з Москвою виявляє "вірність", лише вимагає від Москви дотримання СТАТТЕЙ Хмельницького, збереження й недоторканість прав та свобід України.

Вживає він належних впливів на Крим, а Крим від давна ненавидить Москву, яка кожного року, для заспокоєння і відвернення нападів, — засилає "подарунки" Кримському ханові та впливовим татарським князям-мурзам і бекам. Але Москва й тут підкуплює соболями та грішми й має своїх "приятелів" шпигунів. Як приклад тодішніх взаємин Криму з Москвою, наводжу розмови кримських послів, в імені хана, з московськими послами. Розмова стосується прямо до царя:

> "...Царська величність у титулі своєму пише Велику й Малую Русь: у кримського хана Малая Русь була під рукою літ сім або вісім, але Хан Малою Руссю не писався, а нині Бог відає за ким Малая Русь буде?" (Соловьев, Исторія Россіи, том XI, стор. 8).

Хан писав цареві:

> "...У вашій грамоті написано по-старому: "Восточной і западной, і северной страни отчич и дедич, наследник и обладатель". Таких непристойних титулов предки ваши не писали: де Москва, а де схід, де захід? Між сходом і заходом чимало великих царів і держав: можна було це знати й не писатися всієї вселенної отчичем, дедичем і обладателем; так брехливо й непристойно писати, непригоже..." (Там же).

Коли Виговський прислав послів у Крим до Магмет-Ґірея з повідомленням, що новий гетьман відходить від царя, то в Кримі не було меж радости.

Але Москва і в той час мала всюди своїх підкуплених людей, мала вона й в Кримі. Коли московський посол Якушкін прибув у Крим, то куплений ним Сефергази-ага розповів Якушкінові, що новий гетьман, Виговський, "відкладається від царя". Якушкін перевірився в "свого чоловіка", відданого Москві, князя Маметші-Сулешова, який розповів у подробицях розмови послів Виговського. Розповів також, що коли хан вислав до Виговського князя Кураші, то гетьман закликав татар "розорювати запорожців", бо вони з царем, і платню побирають від царя, і додав:

> "...Хан вислав до Виговського князя Караша для заключення союзу, і Виговський поінформував посланого про справжню причину, зза якої він "відложився від Москви": московський цар посилав до них у черкаські городи воєвод, а він, гетьман, у воєвод під рукою бути не хоче, хоче черкаськими городами володіти сам, як володів ними Богдан Хмельницький".
>
> "А тому Хан наказав оголосити Якушкіну, що він готовий дати шертну грамоту, але таку, які давались царю Міхаїлу Федоровичу без спогадування про Черкасів, тому, що запорожські черкаси люди вільні, на мірі ще не стали й у царської величности ще не утвердились" (Соловьев. Исторія Россіи, том XI, стор. 9, та Архів Министерства иностранних дел; Кримскія дела 1-55, 1656 и 1657 годов; Дела турецкія и Донскія 1657-1658).

Полковники-патріоти бачили наступ та жахливі провокації Москви й намагались протидіяти правдою. Полковник Миргородський, Григорій Лісницький, приїхавши по смерти Богдана з Чигирину до Миргороду, зібрав раду на своїм дворі, сотників та отаманів і говорив їм:

> "...Присилає цар московський до нас воєводу Трубецкого, щоб Війська

Запорожського було лише 10,000, та й ті мусять проживати в Запорожжі. Пише цар кримський дуже ласкаво до нас, щоб ми йому піддалися: краще піддатись кримському царю: московський цар всіх нас драгунами й невольниками вічними зробить; жінок і дітей ваших у верзунах-личаках водити буде, а цар кримський — в атласі, оксамиті й чоботях турецьких водити буде...” (Там-же).

Яскраву картину московської сваволі, порушення не лише Статтей, але всяких людських прав, наводить цей-же полковник Миргородський Григорій Лісницький у грамоті, надісланій Констянтинів:

“...Були ми у підданстві в його царської величности на своїх волях по смерти гетьмана Богдана Хмельницького, а тепер ідуть до нас воєводи Трубецкой і Ромодановскій з військом і ви повинні будете давати їм харчі й всяку живність; по ваших городах хотять посадити царських воєвод, і живності їм давати, і які податки брали на короля і на панів, — і ті податки будуть брати на царя; войську бути в Запорогах всього десяти тисячам; решта будуть або міщани, або хлопи, а хто не хоче бути міщанином, тому бути в драгунах” (Архив Министерства Юстиции: Столбци Малороссійского приказа ном. 5852).

VIII. Другі вибори Виговського

Москва й її аґенти не вгавали, що Виговський захопив владу, що його обрано не на повній Раді. Щоб припинити це цькування, Виговський, в присутності представників Австрії, Туреччини, Криму, Швеції, Польщі, Семигороду, Молдави та Волощини, — скликав полковників на 11-го жовтня до Корсуня, зібрав повну Раду, поклав перед Радою булаву й сказав: “Не хочу бути в вас гетьманом; цар попередні вольності в нас віднімає, і я в неволі бути не хочу”.

Полковники доручили йому булаву й сказали, щоб був у них гетьманом: “За вольності будемо стояти всі разом”, — говорили вони й приговорили послати до царя, щоб усе було по-старому. Виговський взяв булаву і, піднявши її, сказав:

“Ви, полковники, мусите мені присягти, а я царю не присягав, присягав Хмельницький”. Супроти Виговського встав полковник Мартин Пушкар” (Там-же).

На Раду в Корсуні московських представників не запрошено. Ясно, що Москва через своїх численних аґентів знала про ці всі справи, але не подавала й вигляду. В листопаді цар прислав свого улюбленця, боярина Матвеєва, до Ґенерального Писаря з висловом невдоволення, що Виговський не повідомив царя про смерть Гетьмана Богдана Хмельницького та про те, щоб гетьман відправив посольство до шведського короля схилити його до миру. Виговський делікатно повідомив царя, що він про смерть Богдана Хмельницького повідомив воєвод — Київського Андрія Бутурліна та князя Григорія Ромодановского, а що напише шведському королю, щоб не надіявся на Запорожське військо, бо воно буде діяти проти нього, коли він не помириться з царем.

Дня 18 жовтня цар відправив до Виговського, як до Гетьмана, свого посла стряпчого Рогозина з повідомленням про народження царівни Софії. Але Рогозин уже мав відомости від своїх аґентів про невдоволення проти царя, про те, що Запорожжя з Барабашем проти Виговського, але не говорив, лише натякав. Гетьман Виговський сказав Рогозинові, що до царя поїхало Запорожське посольство; щоб цар не приймав запорожців, а затримав їх у себе, або переслав до гетьмана. Далі він сказав, що він торгових людей у Запороги не буде посилати, не буде посилати ані хліба, ані чого іншого, і пішле на Запорожжя військо. “Коли пришлють Барабашенка, то війська на них не пошлю й торгових людей дозволю висилати”. Це сказав Виговський і послам з Запорожжя.

Для відводу очей Москви до царя були відряджені козацькі посли — осавул Меневський та сотник Коробка. Ці посли запевнили царя в вірності; розповіли, що бунт хотів учинити полковник Лісницький, а що гетьман проти Лісницького, що Лісницького навіть на Раду не пустили, коли обирали гетьмана; і що Виговський не хотів прийняти гетьманську булаву, і що його двічі обирали —

в Чигирині й Корсуні, і що обрали одноголосно:

"...А коли була друга Рада, в Корсуні, то на ній були полковники й козаки всіх полків, з кожним сотником було черні чоловік по 20. На цій Раді гетьман Іван Виговський клав булаву й бунчук, і говорив війську, щоб вони гетьмана вибрали, кого собі полюблять, та з Ради поїхав було геть, але військо, догнавши його, упросило його, щоб він був гетьманом" (Соловьев, Історія Россіи, т. XI, стор. 14).

Посли зявились з грамотами, ніким не підписаними, що здивувало царя й бояр. Думні бояри розпитували послів, де вибирають гетьмана, в Запорогах, чи в іншому місці й т. д. Далі посли висунули пропозицію, щоб цар призначив ще одну Раду, де вже остаточно обралиб усі гетьмана, якого й Виговський бажає. Домовились, що нова Рада відбудеться в присутності царських послів у Переяславі, бо на попередні Ради московських послів не запрошували. А Виговський говорив ще з Морозовом, щоб цар не слухав своєвільників-запорожців. Але, як не ставив застави Виговський, щоб не пропустити запорожців до царя, вони таки пробралися, відряджені Яковом Барабашем і оголосили царю:

"...Хоч по цей час усе військо Запорожське й вся чернь, городова й запорозька, великі кривди й утиски терпіла від гетьмана городового й від усіх полковників та інших начальних людей в городах, однак вони мовчали до вашого царського указу. Але тепер усе військо Запорозьке побачило від городових старшин проти вашої царської величности велику зраду, чернь війська Запорозького дізналася правдиво, що ще при житті Богдана Хмельницького, вся старшина, гетьман, і всі полковники присягу учинили невідомо для чого з князем Семиградським Рагоці, з королем шведським, з воєводами Молдавським і Волоським, і до царя кримського посилають грамоти, — все це зрада в. в.! Чернь войська Запорозького на це не проізволяє і ніякої зради робити не хоче: з городів до нас на Запорожжя біжать і оповідають,

що старші городові вд в. цар. вел.і відступили..." (Там-же).

Далі запорозькі післанці оповіли цареві, що гетьман не дозволяє в річках рибу ловити, горілку гнати та продавати; послів чужоземних приймає, що він не запорожець, що жінка в нього шляхтянка. І, верші, домагалися ще Ради в Лубнях для вибору гетьмана, бо вони Виговського гетьманом не хотять.

Отже, в Україні створились дві протилежні партії, ворожих одна одній.

"...Так ясно высказались в Малороссіи две враждебния сторони: сторона старшини и сторона черни, представителем которой било Запорожье, наполненное людьми без семейства и собственности. Борьба етих сторон, неуменье соединиться в общих интересах страни, уже готовили Малороссіи судьбу Новгорода Великого. Москва своим началом уравненія била здесь с своим обичним постоянством при всяком удобном лучае задавала вопсрос: "Ссоритесь, обижаете друг друга: не хотите ли воевод его царского величества?" (Там-же, стор. 16).

Москва робила свою чорну роботу в Україні: вербувала й купувала яничарів і серед вищої старшини, і серед черні, і серед духовенства, на зразок Ніжинського протопопа Максима Филиповича, Полтавського полковника Мартина Пушкаря, кошового отамана Запорожжя, Якова Барабаша.

А тимчасом князь Григорій Ромодановскій півтора місяця дожидав Виговського в Переяславі на Раду. Аж 25 жовтня прибув Виговський до Переяслава. Ромодановскій докоряв гетьману, що не озивався на його листи, так пізно приїхав; що "царської вел. ратним людям запасів і кормів не давали, і багато ратних людей від цього розбіглося, лошади от безкормщини попадали". Виговський пообіцяв поправити справу, вдовольнити воєвод і ратних людей, але мусить іти до Полтави й усмирити, вгамувати бунтарів, а Ромодановскому сказав перейти Дніпро й стати на кордонах Польщі, на що останній відповів: "Без наказу царського з аДніпро не піду, буду писати про це до великого государя".

Виговському ходило про те, щоб видалити московське військо з Гетьманщини. А тимчасом Хітрово прибув до Переяслава на Раду. Він насамперед почав говорити Виговському й старшині про призначення воєвод, що цар призначує воєвод у многі городи — в Чернігів, Ніжин, Переяслав та інші, та що воєводи будуть з ратними людьми в цих городах, що воєводи будуть чинити суд і розправу осадним людям, будуть податки в царську казну збирати й т. д.

Це й примусило гетьмана та полковників скоріше думати, скоріше порвати з Москвою. Але диплльоматично Виговський сказав: "Ми постановили бути воєводам у городах Малої Росії, а в яких саме їм бути, — про це доповім вашому царському вел., коли Бог дасть, побачу ваші пресвітлі очі".

Далі Хітрово вимагав від гетьмана вивести козацьку залогу з Старого Бихова, як рівно-ж переловлювати втікачів з московських людей і передавати їх Москві.

Довго ждали в Переяславі Полтавського полковника Мартина Пушкаря та запорожського кошового Якова Барабаша, а потім, не діждавшись, звелів Хітрово проводити Раду, на якій знову вибрано гетьманом Івана Виговського.

Гетьман Виговський намагався увесь час диплльоматично заспокоювати царя, а тимчасом готувався до остаточного розриву. За ворожість до гетьмана й за зраду Виговський на початках 1658 року покарав у Гадячі декілька старшин смертю. З полковником Пушкарем хотів покінчити миром, але Пушкар не повірив. Виговський послав на Пушкаря полковника Богдана та Івана Сербіна з придворною ґвардією, але ті потерпіли поразку. Тоді писав Пушкареві й просив його покоритися гетьманові Митрополит Київський, Діонісій Балабан, але й це не допомогло. Для відводу очей та заспокоєння Москви, Виговський відправив послом до царя полковника Лісницького. Цей диплльоматично переконував царя, що все спокійно, що гетьман вірний царю і т. д., хоч цар, безумовно, мав інші відомості. В цей-же час Пушкар писав цареві:

"...Виговський зрадив Богу й вашій царській величності, помирився з Ордою, Ляхами й з іншими землями й задум звоювати Запорожжя. Виговський дав города по Ворсклі Юрію Немиричу Лютератину, чого

Хмельницький без указу царського не робив; Виговський тримає в себе багато Сербів, Німців, і Ляхів. З того часу, як Виговського поставили гетьманом без ради всієї черні, не тримає він при собі жадного козака, все тримає іноземних людей, від котрих нам кривди нестерпні робитись почали..."

Посланець Пушкаря, Іскра, оголосив, що полковники Полтавський, Ніженський, Миргородський і всього Війська Запорожського городова й запорожська чернь "бють чолом на гетьмана Івана Виговського й на бувшого Миргородського полковника Лїсницького, які вел. государаю ніякого добра не хотять і чаять у них зради" (С. Соловьев, том XI, стор. 21).

У відповідь на всі доноси Пушкаря, Барабаша, Іскри, полковника Степана Довгаля та інших, — Москва вислала до Виговського Івана Опухтіна, а потім Петра Скуратова з забороною гетьманові розправлятися з своїми противниками та закликати татар. Гетьман Виговський вислухав царську грамоту й сказав Петрові Скуратові:

"...Усе це нічого, грамотами Пушкаря не зупинити, взяти було його та голову відсікти, або прислати у військо Запорожське. Я до великого государя писав багато раз, щоб Пушкаря наказав усмирити до Великодня, а коли не зволив його усмирити, — і я сам з ним управлюсь; можна було його до цього часу усмирити, так би православні християни були цілі, котрих він побив: я терпів, ждав царського указу, а то би ще зимою Пушкаря смирив мечем та вогнем. Я і булави брати не хотів, хотів жити в спокої.

Окольчий Богдан Матвійович Хітрово хотів узяти Пушкаря й привезти до мене, але не тільки не привіз, а ще більшу йому повадку зробив; — дав йому соболів та й відпустив; а до Барабаша нічого писати, — Барабаш тепер з Пушкарем. Ми присягали великому государю на тому, щоб прав наших не порушувати, а за нашими правилами не можна полковнику й нікому давати грамот, крім гетьмана; всім управляє один гетьман, а ви зробили всіх гетьманами, дали Пушкарю і Барабашу грамоти, і від тих грамот бунти почались. Коли ми присягали, у той час Пушкаря не було, все це зробив покійний Богдан Хмельницький та я; інших СТАТТЕЙ ніхто не знав; не потрібно було тоді й починати цієї справи. Пушкар пише, що дозволено їм на чотири роки взяти на всякого голика по десять талярів на рік, а на сотників більше: як будьто заволоділи ми шістдесять тисячами талярів! Іду на Пушкаря і смирю його вогнем і мечем, — всюди його дістану, хоч і в царські города втече; хто за ним устане, тому самому від мене дістанеться; а государева указа довго ждати. Я перед Пушкарем не виноватий, не я почав — він; хочу з ним битися не за гетьманство, а за своє здоров'є. Дожидаюсь Ради: покину булаву й піду до Волохів, або до Сербів, чи до Молдован, — вони мені будуть раді. Великий государ нас жалував, а тепер вірує злодіям, які йому, государю, не служили, на степу його людей побивали й казну грабували, — тих жаліє, посланців їх приймає, гроші їм і соболів дає, а таких бунтівників потрібно було посилати у військо Запорозьке. Звичай у вас такий, що все роблять по своїй волі. Перші бунти почались у війську від посланця царського Івана Желябужзького, який посланий був до Рагоци. І при королях польських так же було: як почали вольності наші ломати, так за то й сталось..." (С. Соловьев, Исторія Россіи, том XI, стор. 22-23).

І дійсно повстала велика "рознь": одні за Виговським, другі за Пушкарем. Україна власне поділилась Дніпром на ліву й праву сторону. На Лівобережжі була сильніша пропаґанда Москви, більше було аґентів, більше підкуплених яничарів, а тому й посаджено воєвод. На Правобережжі козаки говорили: "...Пушкар хоче, щоб бути царським воєводам, але в нас цього ніколи не буде".

IX. Боротьба Виговського з Пушкарем та Барабашем

Коли попереду Пушкар розбив вислані проти нього загони полковника

Богдана та Івана Сербина з сербами, то Виговський вирішив таки остаточно припинити бунти й непокірність Полтавського полковника Мартина Пушкаря та Запорожського кошового, Якова Барабаша — покликав татар. Дня 14 травня полковник Пушкар та Барабаш написали Виговському, що каються, просили, щоб їм простити та просили відіслати Орду. Дня 17 травня гетьман виступив з під Голтви до Полтави й зупинився в десяти верствах перед Полтавою. Царський посол взяв на себе обовязок помирити їх. Умовив Виговського, що не буде карати Барабаша й Пушкаря, а вони мусіли зявитись перед Виговським. Пушкар погодився, але його не пустили козаки з Барабашем. А в ночі на 1-ше червня Пушкар з Барабашем та Довгалем напали на обоз Виговського, вибили його з позицій, захопили гармату, скарби гетьманські й пожитки козацькі. На ранок Виговський оправився, вдарив на Пушкаря та Барабаша, витиснув їх з обозу. Пушкар був убитий, а Барабаш, з невеликою кількістю козаків утік. Убитих під Полтавою пушкарівців нараховували до 8,000, а в Виговського до 1,000. Справді, за іншими джерелами, під Полтавою значно більше пролито крови української — полягло 15,000, а поранено — 50,000.

З Полтави вийшли з покірністю до гетьмана Виговського ігумен, священики, козаки й міщани, — благали не мститися. Але, коли загони Виговського ввійшли в Полтаву разом з татарами, то почався жах: грабунки, вбивства та забирання людей у полон татарами. На жаль, та на дальшу шкоду, — Виговський не стримав клятви. Не встиг ще Виговський повернутися до Чигирину, як на дорозі одержав сумну вістку від гінця: Москва вже прислала воєводу до Білої Церкви, нікого не питаючись, самовільно... Виговський сказав Скуратову:

> "...Воєводи приїхали знову бунти заводити... пиши, Андрію Васильовичу, та сам бережись!"

У відповідь Скуратову, що, мовляв, ти сам писав цар̀ю, присилати воєвод, Виговський відповів:

> "Що я пишу в. г. над тим у Москві сміються: ніколи я не писав про те, щоб у Білій Церкві воєводі бути; як воєвода приїхав, так і поїде: нічого я йому давати не велю; государеві воєводи повинні приїжджати до мене, й уже від мене в городи їхати, а то я нічого не відаю, а вони в городи наїжджають. У Києві государеві люди по сю пору з черкасами безперестанно киями б'ються. Тепер я з самовольниками сам управився, государеві воєводи й ратні люди мені більше непотрібні, вони лише бунти начнуть. Котрий злодій у нас що зробить і втече до украйних городів, то воєводи його нам не видають: так і я тих злодіїв, які прибіжать до мене з государевих городів, віддавати не хочу. З пушкарем на бою государеві люди були, мої німці у них і барабан узяли. Цар мене тільки грамотами й по сю пору нарочно зволікав. У короля польського нам було добре: прийдуть до нас, скажуть, що потрібно, — і указ одразу. Вам потрібен такий гетьман, щоб взявши за чуб водити..." (С. Соловьев, Исторія Россіи, т. XI, ст. 26-27).

Підчас розмови гетьмана Виговського з Скуратовим, гетьман ще раз повторив: "...А від воєвод бунти почнуться; а царські ратні люди мені були потрібні в той час, щоб у війську було славно, а мені честь".

Полковник Іван Богун, що їхав позаду гетьмана, чув цю розмову й закричав: "...Нам воєводи непотрібні; жінок наших та дітей приїхали переписувати". А звернувшись до Скуратова, сказав:

> "...Ти до нас воєводо в Чигирин їдеш, нездоров від нас вийдеш!" (Там-же).

Приїхавши до Чигирина, гетьман негайно написав до царя: "...Усі бунти придушені, тому військо, прислане з князем Ромодановским, більше не потрібне, й Орда відпущена".

Тут же заніс і скаргу на боярина Шереметьева:

> "Боярин Василь Борисович Шереметьев, що приїхав до Києва, з нами не порадившись, і не побачившись, многі нові справи починає, казни бозна якої вимагає, та воєвод, без поради з нами, в городи посилає, на що чимає він указ в. ц. в. — не знаєм. Чолом б'ємо, щоб в. ц. в. наказав йому від цього утриматись;

він і в Білій России робить те жз християнами; козаків в. ц. в. в остуду учинив, сам будучи виновен..." (Там же, стор. 26).

Москва, знаючи всі справи гетьмана, в відповідь на листа Войнаровського, заспокоює і пише цар, що йому відомо, що польський король пише гарні листи в Україну, щоб заманити під свою руку, та що Шереметьев та Ромодановскій не на гетьмана вислані з військом. Тому треба всіх заспокоювати й переконувати, що найкраще "під царською високою рукою". З цією грамотою, цар прислав піддячого Якова Портомоина, який заспокоював Виговського обіцянками та милістю царя. А на все те й на царську грамоту Виговський сказав піддячому Якову Портомоину:

> "...Ратні люди Ромодановского людей бють і всякий роздор чинять: причім, князь Ромодановскій (своєвольников) свавильників Барабаша та Лукаша й інших многих черкас до себе в полк прийняв. І я, не дожидаючись того, щоб на мене государеві ратні люди прийшли війною, іду за Дніпро сам з військом Запорозьким і татарами відшукувати цих свавільників, і коли государеві ратні люди стануть їх захищати, або будуть якийсь задор в черкаських городах робити, то я мовчати не буду, а до Києва пошлю брата свого Данила з військом і татарами, щоб боярина й воєводу вислати геть; город, який по указу ц. в. в Києві побудований, зруйнувати й розкидати, а коли воєвода не вийде, то його в Києві осадити..." (Там-же, стор. 27).

Після цих розмов Виговський наказав взяти Портомоина під варту, а сам 11-го серпня виступив з Чигирина.

Ще в березні князь Шаховской писав з Варшави цареві, що польський король покладає велику надію на козаків; і що коли козаки зєднаються з Польщею, то миру з королем не буде й добра не буде. Польський посол Беневський клопотав ще за Хмельницького й за Виговського, щоб на вигідних умовах Україна таки приєдналасьби до Польщі знову. Виговський був дуже обережний в розмовах з королем та з польськими післанцями, домагався лише одного, щоб був мир,

щоб йому, Виговському, справитися з внутрішніми ворогами-зрадниками, а тому хитрив і з царем. Коли-ж гетьман, всупереч наказу царя, зробив і вдало закінчив Полтавський похід, та коли в Україні зявилися численно воєводи та московське військо, — далі хитрити з царем уже не було як. За словами Беневського, гетьман післав львівського громадянина Грека Теодосія Томкевича до польського короля зі згодою "вірнопідданства", а потім до шведського короля з пропозицією заключити мир з Польщею.

Гадяцька Умова

В останніх числах серпня зїхалися Виговський і Беневський у Гадячі й 6 вересня підписали таку умову:

1. Віра древня Грецька дорівнюється в правах своїх з Римською всюди як у короні Польській, так і у Великому князівстві Литовському.
2. Митрополит Київський і п'ять єпископів українських (руських) будуть засідати в Сенаті з тим

же значенням, яке мають прелати католицькі; місце Київського Митрополита буде після Львівського римського архієпископа, решта владик будуть сидіти після католицьких біскупів повітів своїх.

3. Війська Запорозького буде 60,000.
4. Гетьману Великого Князівства Руського українського вічно бути першим Київським воєводою і ґенералом.
5. Сенаторів у короні Польській вибирати не лише з Поляків, але й із Руських.
6. Дозволяється в Києві відкрити Академію, яка користуватиметься тими ж правами, як і Академія Краківська, з тією, однак, умовою, щоб у ній ніяких розколів аріянських, кальвінітських, лютеранських учителів і учнів не було, і щоб між студентами й іншими учнями ніяких причинок до сварок не було; всі інші школи, які попереду в Києві були, король волить перевести в інші міста.
7. Король і чини дозволяють відкрити й другу Академію на правах Київської, де знайдеться для неї поважне (відповідне С.К.) місце.
8. Колегії, школи й друкарні, скільки їх потрібно буде, вільно буде улаштовувати, вільно науками займатися, і книги друкувати, і релігійно-полемістичні, лише без докору, без порушення маєстату королівського.
9. Тому, що сталося за Хмельницького — предати вічному забуттю.
10. Податків ніяких уряд польський одержувати не буде; обози коронні не приймаються; обидві України знаходяться під гетьманською управою.
11. Король буде нобілітувати козаків, яких представить йому гетьман.
12. Коронним військам в Україні не бути, крім необхідності, але в такім випадку вони знаходяться під командою гетьмана, козакам же вільно стояти у всіх волостях королівських, духовних і сенаторських.
13. Гетьман має право бити (чеканити) монету й платити нею платню війську.
14. У всяких важливих справах корони Польської запрошуються на раду козаки; уряду треба старатися, щоб відкрити Дніпром дорогу до Чорного моря.
15. У війні короля з Москвою козаки можуть дотримуватися нейтралітету, але у випадку нападу московських військ на Україну — король зобовязаний захищати її.
16. Тим, котрі тримали сторону козаків проти Польщі, повертаються відібрані маєтки й знову вони вписуються в уряд.
17. Гетьману не шукати інших чужоземних протекцій, окрім польської; він може бути в дружбі з Ханом Кримським, але не повинен визнавати над собою влади государя Московського, і козаки всі повинні повернутися в свої житла.
18. Король і Республика дозволяють руському Гетьману суди свої і трибунал орґанізувати й відправляти там, де захоче.
19. Чигиринський повіт залишається при гетьманській булаві по старому.
20. У воєводстві Київськім усі уряди й ранґи сенаторські будуть роздаватися тільки шляхті Грецької віри, а у воєводствах Браславськім і Чернігівськім — по черзі з католиками.
21. У руських воєводствах затверджуються печатарі, маршалки й підскарбії, і уряди ці будуть роздаватися тільки Руським (Українцям—С.К.)
22. Титул Гетьмана буде: Гетьман Руський і перший воєводств Київського, Браславського й Чернігівського сенатор. (С. Соловьев, Исторія Россіи, том XI-й, стор. 28-29).

Як бачимо, ГАДЯЦЬКА УМОВА — це проти-московський акт; вона є одною з краще пофальшованих Москвою СТАТТЕЙ (близька до Зборівської умови з деякими виправками); цей акт визнавав

Україну окремою державною одиницею, з усіми притаманними державі особливостями, але, на жаль, Гадяцька Умова не давала того, чого бажали й жадали українці, а саме: українці жадали, щоб була цілком самостійна і від нікого незалежна держава під назвою Велике Князівство Руське, подібно до Великого Князівства Литовського; щоб до складу нової Української Держави входили й західні українські землі — й взагалі всі землі, де була українська мова, зокрема, воєводства Волинське, Подільське, Руське, Бельське та Пінський і Мстиславський повіти. Польська делеґація відкинула ці істотні, головні вимоги, не погодилась на рівноправність, цебто на самостійність України, але лише на автономію, і то тільки для Наддніпрянщини. Отже, ця умова не могла вдоволити український нарід, і була лише тимчасова. А потрібна вона була, щоб забезпечити собі спокій з заходу, щоб мати вільну руку для боротьби з Москвою.

Коли Виговський наладнав союзів з заходу, півдня й півночі, тоді вважав, що час настав остаточно зірвати з Москвою. Особливим Маніфестом повідомляє Гетьман Виговський всі держави Европи про розрив з Москвою:

"...Ми, все Військо Запорозьке, заявляємо й свідчимо перед Богом і всім світом цією нашою невинною і чистою маніфестацією, що великі війни, ведені з Польщею, не мали іншої мети, як оборону святої Церкви й прадідної свободи, якої любовю ми держимося... Приватні наші справи, порівнюючи до прилюдних і Божих держали ми завсігди далеко . . . І тому союзів, укладених з татарами, з королевою шведською, а згодом із наяснішим королем Густавом, ми завжди дотримувалися, заховували їх непорушними й додержували їм вірності. Навіть Польщі не дали ми ніколи причини порушити пакти . . . І не з іншої причини прийняли ми протекторат великого князя Московського, як тільки, щоб нашу свободу, здобуту за Божою допомогою, і освячену проливом крови, могти зберегти, а після смерти передати нашим нащадкам. Але цар не виправдав надії України, не дав їй допомоги проти ворогів, умовлявся з Польщею про поневолення козаків, наказав ставити фортецю в Києві, щоб держати народ в ярмі; царські воєводи відмовляли гетьманові почестей, підтримували бунти, нищили край, фальшиво інформували царя про події в Україні. Та зрада підступної Москви слідна в усьому: вона готує нам ярмо — насамперед домашньою громадською війною, тобто нашою власною зброєю, без ніякої нашої вини. Все те ми виявили для нашої невинности, а тепер примушені підняти законну оборону та вдатися до сусідів з проханням про допомогу для своєї свободи. Не в нас лежить причина війни, що розгорілася . . . "

X. Війна з Московщиною

Жорстоке й ганебне поводження московських воєвод та ратних людей в Україні — український нарід неспроможний був далі терпіти. А Москва все більше й більше, не питаючись гетьмана, надсилала воєвод та ратних людей. Але гетьман Виговський, хоч і забезпечив Україну більш - менш надійними союзами, намагався утримувати дипльоматичні стосунки з Москвою, щоб краще підготуватися, і вірніше вдарити на Москву та діждатися приходу кримських татар. Москва через свою численну аґентуру знала що діється в Україні. Боротьба з Московською займанщиною почалася ще з серпня, 1658 року. Насильства, грабунки, вбивства, зневага та образа з боку Москви — неспроможний був далі зносити український нарід. Війська Шереметьева цілком знищили, разом з людьми, містечка Баришполь, Гоголево, Світильно та безліч інших. Москва відряджає для підкорення України 150,000 добірного війська під командою Трубецкого.

Війна з Москвою почалась у половині 1658 р. Виговський мав, крім козацьких сил, ще наємні війська, значне військо татарське під командою Карачбея та невеличкий загін польського війська. Гетьман своє військо поділив на дві частини-армії: один корпус, у складі пяти полків, близько 20,000 війська, під командою полковника Данила Виговського, був направлений під Київ, щоб вигнати звідтіля московську залогу з воєводами. В допомогу війську полковни-

ка Данила було умовлено з Київським полковником Павлом Яненко - Хмельницьким, що він виступить проти московської залоги, коли підійдуть війська Данила Виговського. Так було й зроблено. Але московський воєвода Шереметьев дізнався від своїх аґентів раніш про ці справи й 2-3 вересня напав на українське військо та розбив його. Гетьман Виговський з головними козацькими силами й з татарами пішов на Лівобережжя, до московських кордонів, де були зосереджені головні московські сили під командою князя Ромодановського. Одночасно повстала й "чернь" проти московських утисків. Читаємо в Історії Соловьева таке:

> "...16 августа прибежали сюда (до Києва) из лесов работники, которие били послани за лесом на осторожное и валовое дело, солдати, драгуни й люди боярскіе, битие, стреляние и пограбленние, и об'явили: "Били нас и грабили Черкаси, а стреляли из луков татари, идут под Киев многіе люди..."

Москва перелякалася. Цар дає суворі накази в усьому піти на зустріч Виговському та Черкасам. Історик московський, С. Соловьев, так це подає (подаю в точному перекладі С. К.):

> "...Трубецкой дійсно виступив з Москви 15 січня, з військом, що простягалось, як говорять, до 150,000; 30 числа боярин стояв уже в Севску. Але на численне військо у Москві не надіялись, хотіли будьщо відірвати Виговського від Польщі, бо лише цим можна було добитися щасливого закінчення справ з останньою. 7-го лютого, у трапезі, в палацовій церкві св. Євдокії, цар слухав важливі статті, а кімнатні бояри слухали їх у кімнатах; ці бояри були: Борис Іванович Морозов, князь Яків Куденетович Черкаскій, князь Микита Іванович Одоєвскій, Ілля Данилович Милославскій. Статті були відправлені до Трубецкого; в них наказувалось воєводі увійти в зносини (у зв'язок) з Виговським і запропонувати йому розпочати добре діло таким способом: ратних людей з обох боків розвести без крови й татар вивести. Коли гетьман буде з ним на раді, то всякими мірами його умовляти й царською милістю обнаділювати. Коли Виговський покаже статті польського короля, де йому написано гетьманство й воєводство Київське, полковникам і другим начальним людям шляхетство, вольності шляхетські й маєтності в Малоросії, то написати договор, пристосовуючись до цих статтей і дивлячись по тамтому ділу, коли між цими статтями не буде самих високих і затійних (затейливих, вибагливих, надмірних — пояснення С. К.), які не на честь царського імени. Коли Виговського люблять і гетьманом його на майбутнє хотять мати, то йому гетьманом по старому бути. Коли буде просити воєводства Київського — бути на його прохання. Коли на батька свого, на брата, на друзів буде просити каштелянства й староств — бути по його проханню. Буде просити на гетьманську булаву города в додаток — погодитися. Коли стане говорити, щоб у Києві й других городах государевим воєводам і людям не бути, а боярина Шереметьева з людьми ратними з Києва вивести, то боярина вивести, погодитися і на вивод ратних людей, коли буде вимагати цього вперто. Коли стане говорити про бунтівників - своєвольників, щоб їх усмирити, то відповідати: "И так много крови христіанской пролилось нинішнім вашим междуусобієм, с обеих сторон православние християне побити и разорени, а басурмани білі ради; надобно с своевольниками помириться без кровопролитія, а я, по указу великого государя, стану их к миру склонять; а если впредь затеят бунти, то их смирять, но татар не приводить..." (С. Соловьев, Исторія Россіи, том XI, стр. 45-46, изд. XIX стол.).

Як бачимо, Москва йде на всі уступки, лише боронить своїх аґентів та шпигунів — "бунтарей-своевольников".

XI. Бій під Конотопом (8 липня, 1659)

До розмов Виговського з князем Трубецким не дійшло. Величезна відборна московська армія під проводом воєводи Пожарського, Трубецкого та Ромо-

дановского вирушила з Путівля на підбій України, як землі чужої. Московське військо оточило Конотоп. Українська залога під командою українського патріота, Ніжинського полковника Григорія Гуляницького, з малою, порівняльно, горсткою вояків-козаків — 5,000, не піддалась і з незвичайною хоробрістю боронилась 70 днів, від 29 квітня по 7 липня, 1659 року.

> "...За цих три місяці облоги **москвини немилосердно плюндрували** (підтверджуючи свою "єдинокровність") ближчі й дальші від Конотопу околиці, **вирізуючи поголовно населення та забираючи в рабство жінок і дітей.** Тоді, між іншим, зруйновано було місто Борзну, така-ж доля чекала й Ніжин" (Ром. Млиновецький, Історія українського народу, Українське Наукове В-во, 1953 р., Мюнхен, стор. 181.).

Московські воєводи не слухали царя, а вирішили підкорити Україну.

"...З початком 1659 року він (Виговський) пішов за Дніпро, щоб приборкати своїх противників, які знову підняли голову, коли Москва виступила проти Виговського. Коли проти нього рушило московське військо, він уступився за Дніпро, а московське військо почало підбивати собі сіверську Україну й обложило полковника Гуляницького в Конотопі. Виговський, діждавшись татар, з Ордою рушив на Конотоп. Московське військо не мало докладних відомостей про його сили, рушило на зустріч, та й попало в два вогні, між козаків і татар. Стався погром небувалий: знищено ціле військо московське, двох московських воєвод попало в неволю. Трубецкой покинув Конотоп і подався скорше з України. Все тепер було в руках Виговського" (М. Грушевський, Ілюстрована історія України, Київ-Відень, 1921 р., стор. 331).

Цікаво пише "Історія Русов":

"...Боярин Ромодановскій, вступаючи з корпусом своїм у Малоросів, гірко потішив народ своєю поміччю, і перша його дія була на місто Конотоп. Він, як зустрічали його від міста з процесіями, помолившись і похристившись перед ними по-християнські, пограбував опісля місто й мешканців його по-татарськи..."

"...Одначе-ж на теє (що місто не винне — С. К.) зовсім не зважено й на поддання та благання мешканців, сказав боярин, що "винуватця Бог знайде, а війська його треба потішити й нагородити за їх труди, в поході доконані..." ("Історія Русов", Москва, 1846, стор. 203).

І після молитов та благань Ромодановского, місто було нечувано зграбоване й зневажене.

Добірне московське військо було розбите "наголову" — вщент: 80,000 лягло трупом, безліч поранено й великі сили попали в полон. Переляк Москви був дуже великий; боязькість, що українське військо піде на Москву, примусило москалів копати навколо Москви манці, а цар збирався за Волгу. Але цікаво й досить докладно описано справу розгрому московського війська під Конотопом у московських істориків та в московських джерелах. Вважаю доцільним подати докладні цитати — картину розгрому:

" . . . Справа не дійшла до переговорів. 28 лютого Трубецкой виступив із Севська й 10 березня підійшов до Путівля; 26 березня виступив із Путівля, направляючись на містечко Констянтинів на Сулі, стягаючи до себе й московських воєвод з Лохвиці й Безпалого з Ромен. 10 квітня Трубецкой вийшов з Констянтинова до Конотопу, де замкнувся прихильник Виговського полковник Гуляцький. 19 квітня Трубецкой підійшов до Конотопу й безуспішно облягав цей город аж до 27 червня, коли зявився туди Виговський разом з Ханом Кримським. Залишивши всіх татар і половину козаків своїх у закритому місці, за річкою Сосновкою, з другою половиною козаків Виговський підкрався під Конотоп, на світанку вдарив на облягаючих, перебив у них багато людей, а відігнав коней і почав відступати. Воєводи, міркуючи, що ворожого війська тільки й є, відрядили для його переслідування князя Семена Романовича Пожарского і князя Семена Петровича Львова з кіннотою. 28 червня Пожарскій нагнав Черкас, розбив і погнався за тими, що відступали, все далі й далі відходячи від Конотопа; дарма язики (інформатори, зустрічні та шпигуни—С.К.) показували, що впереді багато ворожого війська, і друга половина козаків і ціла Орда з Ханом та калгою: передній воєвода нічого не слухав і йшов уперед. "Давайте мне ханішку!" Кричав він: "Давайте калгу! Всех их с войском таких то й такіх то... вирубим и випленим..." Але тільки він устиг перегнати Виговського за болотяну річку Сосновку, і сам перебрався на другий берег її з усім своїм загоном, як вискочили численні маси татар і козаків, і розгромили цілком Москву. Пожарський і Львов попались до полону; Пожарского привели до Хана, який почав приговорювати йому за його нахабство та грубість та презирство до татарських військових сил; але Пожарскій був однаковий і на полі бою, і у полоні; вилаяв Хана за московським звичаєм, він плюнув йому у вічі, і той наказав одразу ж відрубати йому голову. Так розповідає малоросійський літописець. Князь Львов був залишений в живих, але через дві неділі помер від хворості." (Величко: Венславський стор. 90. Архив министерства иностранних дел; Дела Кримскія 1659 год).

Історик московський С. Соловьев пише:

" . . . Квіт московської кінноти, що довершив щасливі походи 1654-55 рр., погиб, загинув в один день; полонених дісталось переможцям тисяч пять; нещасних вивели на відкрите місце й різали, як баранів; так умовились між собою союзники — Хан Кримський і гетьман війська Запорозького. Ніколи московський

цар не був уже у змозі вивести в поле такого сильного війська. В траурнім одязі вийшов Алексей Міхайловіч до народу; жах опанував Москву; удар був тим важчий, що несподіваний; прийшов він після таких блискучих успіхів! Ще недавно Долгорукій привів у Москву полоненого литовського гетьмана, недавно гомоніли радісні розмови про перемоги Хованского; а тепер Трубецкой, на якого була найбільша надія, "муж благоговейний и изящний, в воинстве щасливий и недругам страшний"—стратив таке велике військо! Після взяття стільки городів, після взяття столиці Литовської, царствующій град задрижав за власну безпеку: у серпні, за царським наказом, люди всіх рангів поспішали на земляні роботи для укріплення Москви. Сам цар з боярами часто був присутній підчас робіт; сусідні жителі з родинами та майном виповняли Москву, і носились чутки, що цар виїзджає за Волгу, за Яросйав...' (С. Соловьев. Исторія Россіи, том XI., стр. 47; Дополненіе к III-му тому Дворцовых рязрядов, стр. 194; Веславскій р. 93).

XII. Загальна характеристика доби гетьмана Виговського

Отже гетьман Виговський досяг повної перемоги над Москвою, мав значне досягненя і в зовнішній та у внутрішній політиці. Московський цар з боярами, переляканий перемогою гетьмана Виговського, побачив велику силу й досягнення України в зовнішній і у внутрішній політиці, побачив і відчув силу українського війська на фронті; зважила Москва на витривалість України в довгій і безперервній війні з Польщею та безупинну боротьбу українського народу з Москвою за свою волю, свободу, за свої права, — і воліє лише себе та свою державу врятувати за всяку ціну. Він наказує своїм сатрапам піти на всі уступки, на всі вимоги гетьмана Виговського. Військових сил, подібних до тих, що знищені під Конотопом — більше нема. Московщині, при тих обставинах, залишається одне: щоб мати спокій та зберегти свою державу, — задовольнити всі вимоги України, дати їй самостійність, скасувати всі попередні статті.

Сатрапи московського царя дорадили йому застосувати випробовані Москвою методи: підкупи (соболі й гроші), провокації, цькування, розклад України з середини — розсварити між собою полковників, полковників і гетьмана; українську владу й чернь; кинути незгоду між союзників Виговського; відірвати від України найстрашнішого союзника— татарського Хана; за всяку ціну помиритися з Швецією і Польщею. Головне, настроїти Запорожжя проти гетьмана, підкупити кошового Барабаша; підкупити та обнадіяти Полковника Пушкаря (в минулому, перед Полтавою), пообіцяти йому булаву. Підкупити полковника Івана Безпалого (після поразки), Тимоша Цюцюру, В. Золотаренка, Я. Сомка й інших; підняти проти гетьмана повстання під замітом, що він лях, та що запродав Україну Польщі. Найняти кошового Івана Сірка, щоб напав на Крим, тоді, безумовно, Хан покине Виговського; посилити ратними людьми та воєводами головні городи, та надіслати якнайбільше провокаторів-пропаґандистів в Україну. Все це Москва крок за кроком зробила за допомогою Трубецких. Орден-Нащокиних, Шереметьевих, Кікіних, Хитрових і других, а головну допомогу в виконанні намічених Москвою плянів зробили українські яничари-зрадники та запроданці. По всій Україні піднялись бунти та повстання. Правдиво писав коронний обозний, Андрій Потоцький, королеві Янові Казимірові: "Одне містечко воює проти другого, син грабує батька, батько—сина. Страшно уявляється тут столпотворення "Вавилонське". Врешті, щоб краще й повніше діяти, московські бояри підкупили й декого з духовенства, таких як нінинського протопопа Максима Филимоновича та протопопа з Ічні, Семена Адамовича. Особливо богато зла наробив своїми порадами Трубецкому протопоп М. Филимонович, бо переконав Трубецкого, що не треба слухати царя і не підписувати миру з Виговським, а скорше займати далі українські городи.

Здійснення мрій і плянів у справі самостійної держави України було в часі перемоги під Конотопом близьке й цілком реальне. В чому-ж були помилки,

що пошкодило здійсненню великих плянів?

Без найменшого сумніву Іван Виговський був щирий патріот, високої ранґи державник. Він з гідністю володаря твердо ставив справу української державности—"Руського Князівства", гідно й на високому поземі провадив переговори з Московщиною й Польщею, примушуючи їх рахуватися з Україною, як суверенною державою, з українським народом, як з нацією. Він уміло й талановито провадив зовнішню політику: його умови-союзи з Польщею, Кримом та Швецією — це в той час, при сприяючих умовах, повна ґарантія перемоги над Москвою. Гетьман Виговський не зміг використати своєї без сумніву великої перемоги з таких причин:

1. Проти нього виступила опозиція на чолі з полковником Іваном Безпалим за цілковитою підтримкою і вказівками московських воєвод;

2. Москва заґітувала українське суспільство, що Виговський наново вводить "польську владу", а до цієї провокації— ще й поява польських військ, грубе поводження вояків з населенням, грабунки та насильство, — ще більше посилили неприязнь суспільства до Виговського;

3. Трубецкой зібрав рештки свого розбитого війська і, за вказівками та порадою М. Филимоновича, почав займати Лівобережжя; город за городом під натиском та терором, приводив він до присяги на вірність цареві.

4. Виговський мріяв створити аристократичну державу на зразок Польщі, хоч твердо й щиро стояв за незалежність і цілковиту самостійність Української Держави; з недовірям він ставився до Москви і до Польщі, а Гадяцьку Умову вважав тимчасовою, а навіть необхідною у той час для розвязання рук супроти Москви.

5. Як представники шляхти й вищої козацької старшини, він був, головне, на боці цих верств: він вважав, що керівництво державою належить шляхті, козацькій старшині та духовенству, а недобачував великої сили в черні — козаках та селянах. "Він не зумів вийти зі становища володаря, однаково справедливого для всіх, як це робив Богдан Хмельницький, а занадто остро стояв по стороні панівної верстви і тим дратував і обурював козацтво та селянство, що жило недавніми традиціями боротьби за соціяльну волю" (І. Холмський).

6. Через ці помилки в Виговського заіснував глибокий конфлікт не лише з низами але й з козацькою старшиною;

7. Виговський знехтував великі здобутки національної революції та намагався передчасно змінити козацький устрій, натомісць ввести аристократичний лад, на зразок Польщі, чого так заскоро не можна було робити. Це основно й породило сильний конфлікт гетьмана Виговського, не лише з масами-низами, але й з старшиною. А разом це зявилось водою на ворожий млин, на користь Москви;

8. Гетьман Виговський дуже добре розумів державну машину: він прямував до завершення великої справи, розпочатої за Хмельницького — впорядкування адміністративне, військове, станове, політичне да дипльоматичне. На жаль, він не зумів поєднати суспільні верстви (кляси) для спільної справи, для відбудови держави, її впорядкування та оборони; не зумів гетьман Виговський довести до мас своїх справжніх задумів-плянів. А коли він зібрав Раду в Ґерманівці, щоб щиро оповісти, чому укладена Гадяцька Умова, та чому заіснували такі важкі відносини між гетьманом та низами й верхами (селянством, козаками, старшиною та гетьманом), то Рада так була построєна супроти Виговського, що йому й говорити не прийшлось, лише треба було думати про врятування життя, — так "приуспіли" московські аґенти.

9. Хистність і нетвердість у поглядах козацької старшини: "В них це найвища державна рація — не бути ані під королем, ані під царем: сподіваються здобути це зводячи й лякаючи короля царем, а царя королем".

Але в критичні менти старшина ставала на бік сильного, хоч однаково ставилась з недовірям і до Польщі, і до Москви.

10. Не зумів гетьман Виговський наладнати щирих відносин з Запорожжям — грізною і реальною тодішньою військовою силою: а навпаки — роздратував;

11. Не закріпив перемоги під Конотопом: не поспішив добити решток мос-

ковської армії, не переслідував, а тим дав нагоду Трубецкому впорядкувати рештки своєї розгромленої армії і повести протинаступ при підтримці українських зрадників та такого-ж духовенства, як протопопи ніжинський та ічнянський;

12. Не настояв, у першу чергу, цілком вигнати з українських міст московських воєвод з їх ратними людьми;

13. Не зумів побороти московську армію пропаґандистів, провокаторів та шпигунів — не створив справжньої протидії і відповідної ситуації для правдивої інформації народних та козацьких мас;

14. Не ввійшов вчасно в звязки з Юрієм Хмельницьким, щоб спільно побороти московську навалу та внутрішню руїну, а тому заколоти збільшувались та ширились і взаємне недовіря зростало.

15. Основне: бракувало єдности всіх верств і станів для поборення московської навали, а замість цього, окрема висока старшина боролась за булаву й тягла за собою маси.

Завдяки цим помилкам та обставинам — марно пролито силу-силенну крови, сотні тисяч знищено українського люду, забуті й зневажені великі герої землі української, як полковник Гуляницький, і велика та вирішна перемога під Конотопом — усе пішло намарно, і знову ми залишились на сотки років у тяжкій московській та польській неволі.

Правдиво співаємо: "А вже років триста, як козак в неволі, понад Дніпром ходить — виглядає долі!"

Використано літературу:

1. С. Соловьев, Исторія Россіи, т. XI, С.-Петербург, 2-ое изданіе, год?
2. Роман Млиновецький, Історія українського народу, Українське наукове Видавництво, Мюнхен, 1953 р.
3. Исторія Руссов, Москва 1846 г., та переклад В. Давиденка, Нью Йорк, 1956 р.
4. Килимнмк С., "Самостійна Україна", Чікаґо-Нью-Йорк, ном.
5. М. Грушевський, Ілюстр. Історія України, Київ-Відень, 1921 р.
6. В. Липинський, Україна на переломі, Відень, 1920 р., В-во "Вулава".
7. І. Холмський, Історія України, В-во НТШ, Мюнхен, 1949 р.
8. Проф. Володимир Антонович, Коротка історія Козаччини, Коломия.
9. М. Аркас, Історія України, Буенос-Аірес, 1947 р.
10. М. Голубець, Велика Історія України, Львів, 1935 р.
11. Брокгауз и Ефрон, Энциклопедическій Словарь, том VII, С.-Петербур-Лейпциг, 1892 г.
12. Енциклопедія Українознавства, вид. НТШ, Мюнхен, 1949 р.
13. Мала українська енциклопедія Є. Онацького, Буенос-Аірес, 1957-1958 рр.
14. Українська енциклопедія (3-х томник), Львів - Станіславів?Коломия, рік?
15. Акти историческіе IV, ном. 118.
16. Архив Министерства иностранних дел; Дела польскія 1659 года.
17. Архив Министерства иностранних дел: дела Шведскія, 1658.
18. Дополненіе к III-му тому Дворцових раздядов, стр. 184.
19. Столбци Приказа тайних дел в Государственном Архиве.
21. Архив министерства юстиціи; столбци Малороссійскіе, приказ ном. 5836, 5852, 5841, 6040.
22. Симбірскій Сборник; Кикинскія бумаги, стр. 14.
23. Архив Министерства иностранних дел; Дела Малороссійскія і Польскія, 1658.
24. Летопись Величка, 1658 г.
25. Енциклопедія "Просвещеніе", С.-Петербург, 1907 г.
26. Використано також московських істориків, у тому числі — Платонова, Ключевського, Покровського; німецького історика — Шльосера.
27. Використано українських істориків народників та державників.

Оскаржений підійшов до судді й сказав:

— Я признаюся до вини.

— А чому-ж ви того не сказали ще вчора, на початку розправи?

— Бо я вчора не чув усіх доказів проти себе.

★

Коли говорить одна жінка, то це — монольоґ. Коли говорять дві жінки, це — катальоґ.

Микола Понеділок

РИБАЛЬСЬКІ ЗМАГАННЯ

Я вже, так би мовити, рибалка з досвідом. Ловив рибу велику й дрібненьку, витягав нерідко черепах та вюнів, а раз власною вудкою підчепив коліно і проходив з ним до лікаря сорок-два доляри і тридцять-пять центів. Мене не здивувати рибальськими пригодами. Але тут — подумайте! Приїзджаю з відповідними снастями до знайомого, а він мені:

Партійну рибу вдавалося коли ловити?

Отут заскочив. Я не то що не ловив, а навіть не знав про існування такої дивовижної риби.

— Яка це партійна? — питаю.

— Червона. Її прозивають ще комуністичною.

— Ні, не ловив, — кажу. — Та в цьому ставку червоної я щось не бачив.

Мене аж посоромив знайомий та попрохав нікому таких нісенітниць не розповідати, бо сусід через дорогу майже щодня червону рибку витягає.

— Бреше! — крикнув я з таким завзяттям, яке буває тільки в картярів та любителів кінних перегонів. — Я ловлю вже рік — і мені лише руда або чорна попадається. Ідемо до нього.

Ось він стоїть, увесь у прищах ріжного розміру та кольору. З цигаркою, яка безперервно переходить з одного кутка уст в другий та з очима, які нагадують чомусь добре виправу сіру ряднину.

— Справді ловите червону рибку?

— Інколи трапляється, — хвастливо відповіли сірі оченята.

— Вигадка! З червоної тут і сліду нема!

— Підемо в заклад! — азартно запропонував сусід, і я ще з більшим запалом схопився за його необдуманий виклик.

— Даю десять долярів, якщо спіймаєте. Коли-ж ні — витягайте ви з власної кишені.

Ще з левади бачимо, що біля берега метушаться два хлопчаки. В одного вудка, а в другого — довжелезна палка з загостреним цвяхом на кінці.

— Ну, що, хлопці? — питаю, — спіймали що на штричку?

— Спіймали, сміється старшенький, — водяну мишу.

— А червоної рибки не попадалося?

— Та де там, тут і чорної не видко, не то червоної.

Ну, думаю, луснули твої десять долярів. Я тебе навчу, як хизуватися вигаданим рибальським таланом.

Прилагоджую вудку. Витягаю з торби рибячі харчі: червячки, мамалиґу, хліб, печену картоплю, і вміщуюся між хлопчаками. Спеціяліст по партійних рибах, бачу, вигається сідати біля нас — на протилежний берег упялив свої ряднянї очі.

— Іду туди, — каже він, і стовбичить далі біля нас.

— Шовком дорога, — кидаю я, замішуючи тим часом мамалиґу з пісковим цукром.

— Давай, зробимо заміну, — пропонує він. — Дай мені мамалиґи, а я тобі — три-кольорового червячка. Риба, мов навіжена, хапає смугастого живчика.

Не хотілося мені, але якось незручно — колеґа, отже треба помінятися. Даю йому трішки тіста, навмисне замішавши його з землею, щоб рибу відстрашити.

Рибалимо. Впиваємося очима в воду, вірніше в шнурки, що сполучують душу риби з нашою душею. Чекаємо. З великою терпеливістю чекаємо того бажаного, приємного, радісного смику.

Ані телень. Спить підводне царство.

— Хочете, щоб зразу й клювала, — потішає мене хлопчик. — Он я сиджу дві години, то лише раз шнурок і заколихався, коли водяна миша пропливала.

Минає година, друга, а мій шнурок мов закамянів, мовби замовило.

Сусід з другого берега теж сидить без праці і від скуки латаття на воді рахує. Коли це гукає-прохає мене до крамниці побігти, води для нього і для себе прихопити. "Нема дурних, — думаю собі. — Цяця велика, буду для нього козачком служити. Нема дурних. Маєш клешні довгі, сам біжи по воду".

Пішов він. Вудку лишив на призволяще. Я вже тепер слідкую за своєю та час від часу і на його кривим оком позираю.

"Як буде клювати в нього, — думаю, — то треба так смикнути за вудлище, щоб риба відчепилася. А то, чого доброго, ще і програю".

Тихо . . . Вже очі втомлені водяну поверхню обзирати. Стою з вудкою наввипинки, потім примостився навпочепки, навлежачки, навколішки, а риби кат-ма. Аж вмент хлопчаки заверещали — і меншеньки від радости ледве мене штричкою не почастував.

— Схватила!

Я прикипів очима. Виплигує щось з води. Справді рибку фунтів сорок витягнуть хлопята. Не знаходжу для себе місця. Хочу йти помагати. Відганяють. Кажуть, що треба самому ловити, а не чужою любуватися.

І ось, на березі, я власними очима бачу сома, хоч і не сорок фунтів, а лише фунтів два з невеликим гаком. А сом — сіро-бурий, з довгими вусами та зубастою пащекою.

— Хлопці, продайте, — благаю їх.

— Скільки даєш?

— Двадцять-пять центів.

— Бери.

Даю пятьдесять центів і, мов на команду, хапають знаряддя і наввипередки — гайда від мене.

— А здачі? — кидаю навздогін. Здачі?!!

— Від мами пізніше принесемо, — і подалися навскач, мов жеребята.

Я тепер з нетерпеливістю чекаю прищавого хвастуна. Ой і покажу то свою здобич! До несхочу накепкуюся з нього.

Нарешті . . .

— Дивись, — кажу і показую куплену рибину, — десять хвилин томився, доки витягнув.

Він ані слова, лише, як мені здалося, від злости аж побілів. Аж знітився.

Знову він там, на тому березі. Я — тут.

Знову впиваюся очима в шнурок. Сонце пригріває. На деревах пташинна орхестра концертує. І страх як кортить покуняти. Нараз — несамовитий вереск.

— Тягну!!

Глип! — любитель партійних риб мотикає на всі боки вудкою.

— Бачиш?

Я протер очі — і горе! — над водою

тріпалася ЧЕРВОНА риба. Червона!!

Я затремтів, згадавши, що я програв. А в мене ж у кишені можна усього-навсього два доляри назбирати.

— Ось тобі й партійна риба, — урочисто піднісши вудку з рибою, промовив прищавий. — Виходить, ти програв.

— Та що то за рибина! Дрібнюсінькe рибя, одні зябри та хвіст — і більше нічого. Он я спіймав — донести тяжко.

Аж де не візьмися — жінка. Чимчикує! І прямо до води!

— Петре, опамятайся, — погрожує прищавому, — що це за напасть така! Навіщо останню червону рибу з шкляного посуду забрав?! Зараз-же мені назад неси!

О . . . Це була інша справа . . . Шахрайство. Почепити на гачок рибу з акваріюму! Хизуватися перед чужими таким дешевим успіхом. Грабувати чесних людей. Як це негідно, як паскудно! Не по джентлменськи. Так я йому вичитував довгенько.

Аж на тобі — гульк! — хлопченя до нас підскакує.

— Нате вам здачі двадцять-пять центів, за куплену в мене оцю рибу, — ти-

кає він мені гроші, і я від сорому багровію. І я попався. І я проштрафився.

І вже не дивлюся на сусіда, лише думаю: "І на дідька мені оці двадцять-пять центів? Ох, не буде з тебе, хлопче, бизнесмена, не буде. З тебе такий бизнесмен, як з мене верховний командувач".

І з люті жбурнув я монету в кущі.

Оце так позмагалися.

Грицько Чупринка

БАЙДА

I

До великої покари
На розпутті, при дорозі,
Судять Байду яничари
В золотім Галатськім Розі.

Суд скінчився. Хлопці, гайда —
Мовив сам Султан турецький:
Люту смерть хай прийме Байда,
Князь — отаман Вишневецький.

Тай скатуйте розбишаку,
Щоб почула і забула
Україна з переляку
І дорогу до Стамбула.

Хай почує вся отара
Гайдамаків запоріжських,
Що чекає й їх та кара
На плацах золоторіжських!

"Смерть йому!" — кати гукнули.
Змовчав Байда перед горем,
Тільки іскри промайнули
В грізнім погляді суворім.

Тут взяли його наскоком
Яничари злісні й грізні
Й почепили правим боком
Та на гак товстий залізний.

II

Гей, не гнись, могутня спино,
Не зломись, моє ребро! —
Ти прощай, прощай, Вкраїно,
Ти прощай, старий Дніпро!

Хай же турок не вчуває,
Як терплю я муки й глум,
І старий козак співає,
Розганяє біль і сум.

Оддає він Богу дяку,
Що досяг цього вінця,
Що не знав ніколи ляку
За Вкраїну до кінця.

До його тут кат нагнувся,
Щоб надати більше мук,
Байда хутко стріпонувся
І вхопив від турка лук.

І тремтячими руками
У Султана навдалу
Понад злісними катами
Він пустив свою стрілу.

Та пропав задармо замах,
Бо в очах маріла мла,
І в руках в кровавих плямах
Поховзнулася стріла!

Через три дні він скінчився,
Як дійшов до серця крюк,
Та терплячим залишився
Аж до смерти, серед мук.

А як турки прибирали
В яму з крюку мертвяка,
В ту сторінку позирали,
Що вродила козака.

С. Левченкова

Леґенда крутів

(З недрукованої поеми "Крути")

Там, де Київ в горах —
Снить над лоном Дніпра ,
Де могила прастара Аскольда —

Над Славутою спить
Краю рідного цвіт:
Українці — Леґенди герольди!..

Як замучив їх кат,
Принесли на руках
Матері пошматоване тіло...

А тому, що пізнать
Не могла жадна мать —
Їх разом у могилу зложили...

Як ховали вони,
Бідні нені — синів —
Кровавиці взяли по шматочку...

Щоб святая земля
Їх в себе прийняла —
Загорнули у чисту сорочку...

Бо-ж як підуть на Суд —
Сорочки понесуть
Матері ці до Бога, як скаргу,

Щоб за праведну кров
Ворогів покарав —
Небуття віковічним летарґом...

— — — — — — — — — —

Як останній акорд,
І як пострах для орд —
Сальви лунами впали в долини...

Над Дніпром вони сплять
І про волю там снять...
Памятайте їх — діти Вкраїни!..

Інж. Андрій Качор

Початки українського молочарства

(Коротка наукова розвідка)

ПРИМІТИВНА ФОРМА МОЛОЧАРСТВА

Годівля худоби і молочарство в примітивній формі відомі на українських землях від найдавніших часів. Не будемо далеко від правди коли скажемо, що вони прийшли разом з першими племенами, що осіли на наших землях.

Вже Геродот згадує, що "Скити не мають домів, а живуть у повстяних будках, поставлених на чотири-колесні або шести-колесні вози, і уряджені як хати, з двома або трьома відділами. Такий віз тягнуть дві або три пари волів, і в тих будках сидять жінки з дітьми при переїздах, чоловіки-ж їдуть верхи, за ними слідом ідуть стада овець, коров і коней. На одному місці вони перебувають поки худоба не випасе паші.". А далі каже: "Вживають варене мясо, пють кобиляче молоко, їдять кобилячий сир".

Наведений цитат вказує нам цілком виразно на існування молочарства ще в добі формування людських осель на наших землях.

Наш великий історик, проф. Михайло Грушевський, твердить, що "скотарство було головним промислом пра-арійського люду; як незвичайно слабі сліди хліборобства в пра-арійському запасі слів, так багато спільних виразів щодо скотарства.". А далі каже: "Слід того незвичайного значіння худоби, коли вона була єдиним багатством чоловіка, заціліїв і в словянській словниці; слово "скоть" значить — худоба, а в староруському значить — майно, гроші, і "скотиця" рівнається — скарбниця; слово добуток (добытьок) в ріжних словянських мовах значить — майно або худоба. Не зважаючи на пізніший широкий розвиток хліборобства, скотарство заховало і надалі першорядне значіння в пра-словянському господарстві.".

Вкінці М. Грушевський стверджує, що "худобу тримали для мяса і молока. Вже в пра-арійській словниці знаходимо слова для сквашеного молока (щось ніби сир), з чого, розуміється виходить, що вживання солодкого молока, а навіть масла, були вже відомі. Загально словянське значіння молока походить з праевропейського пня, сир — слово праарійське для означення кислого молока, а масло (від мазати) показує, що вживалося воно з початку не для їди, а для мащення (ран).".

Цікаво, що й німецький дослідник молочарства, Др. Вінґлер, твердить, що Скитія (Україна) знала дуже скоро виріб масла, ще далеко перед Христом.

Цих кілька згадок вистарчить, щоб підтвердити наше припущення про існування молочарства в первісній формі в Україні від найдавніших часів.

Були теж ріжні спроби орґанізувати молочарське виробництво громадським або примітивно - кооперативним способом, тобто в формі ріжних спілок, але це були лише поодинокі окремі спроби без якоїсь означеної мети.

ПОЛОНИНСЬКЕ МОЛОЧАРСТВО

З примітивних форм орґанізації спільного випасу худоби й спільної перерібки молока варто згадати т. зв. "полонинське молочарство", яке збереглося в декотрих гірських околицях до наших днів. (Гуцульщина, Бойківщина і Лемківщина).

Наприклад на Гуцульщині, тобто в селах косівського, печеніжинського і надвірнянського повітів, як подає В. Шухевич, виганяють худобу (маржину) кожного року, перед зеленими святами, в гори на полонини, на т. зв. "веснування". Селяни передають свою худобу на ціле літо під опіку т. зв. "ватага". Ватаг — найстарший на полонині — керує людьми, коровами, молоком, призначує де хто може пасти, скликає всіх вівчарів на обід, вечерю та розділює між них набіл. Він добирає собі помічників.

Всі пастухи на полонині ходять у т. зв. "мажанках", тобто в сорочках, вива-

рених у маслі і лою. Під мажанкою тіло все біле, і її не треба ціле літо прати.

Веснування починається запаленням т. зв. "живої ватри". Пастухи тоді клякають перед ватрою і повторюють за ватагом слова молитви: "Допоможи мені, Боже, запалити цю ватру та пізніше також і загасити".

Худобу виганяють на полонину всі ґазди разом, одного дня. Кожний власник особисто передає свою маржину ватагові. Ватаг наказує кожну корову окремо видоїти, мірить молоко першого удою т. зв. "міртуком" (біля 1 л.), і скільки таких міртуків дасть перший удій, стільки знаків (карбів) витинає ватаг на застругеній дощечці — довжини до 10 центиметрів — т. зв. "шкаберці". Для пів міртука витинає скісний рівець, а на менше ніж половину міртука переверчує дірку. Таку шкаберку розколює він на дві частини і меншу частину передає ґазді, а більшу лишає собі. На т. зв. "ревашу" карбує собі ватаг скільки бочівочок бриндзі має одержати ґазда до кінця літа. На кожних чотири бочівки (фасок) бриндзі видається берберницю (міра до 25 л. поємности) вурди. Фаска, або бриндзярка, містить у собі коло 12 - 14 міртуків бриндзі, а берберниця містить до 25 міртуків. Величина бочівочок залежить від того, чи ґазда бажає брати масло чи ні. Коли мішають овече молоко з коровячим і козячим, тоді фаска містить 15 міртуків, бо це гірша бриндзя.

Ґазда, або т. зв. "мішеник", задержує в себе 'реваш" — цю меншу частину дощечки — а ватаг "колоду". Колоди всіх ґаздів насилює ватаг на шнурок і так ховає їх, щоб ніхто не знав їх місця схову, або носить при собі. Кількість худоби чи овець значать на реваші ось такими знаками: I — 1; II — 2; III — 3; IIII —4; [— 5; X — 10; ✓ — 15; XX — 20; Λ — 50; .— 100; .. — 200; X. — 150; ..XXX — 275 і т. д.

Корови і вівці одного ґазди ватаг значить однаковими кульчиками, щоб "маржина" не помішалася і щоб кожний ґазда на зиму одержав свою, а не чужу "худібку". Коли ватаг має багато бриндзі, він переказує, щоб ґазди приходили по неї. Ґазди приходять з ревашами, а ватаг провірює їх із своєю половиною ("колодкою") і щойно тоді дає обіцяний "дат" — тобто те, що належить по умові. Може бути умова видачі бриндзі або масла на вагу — це вже новіший спосіб. Віддавши приписану частину, ватаг кидає в присутности ґазди реваш і колодку до ватри.

Часто молоко від коров не міряють, а від кожної корови дають берберницю (25 л.) бриндзі. Цікаво, що ґазда одержує свій "дат", хочби його корова або вівця другого дня загинули. "Маржина може пропасти, але дат ні".

За випас худоби ґазда платить окремо готівкою, приміром — за пару волів 14 зл. р., за корову 3 - 5 зл. р., а за вівцю 30 - 50 центів за ціле літо. Готівка і бриндзя, що залишилася по видачі всіх "дат" — це чистий заробіток ватага, чи т. зв. депутата.

ПРИЧИНИ ЗАСТОЮ В РОЗВИТКУ МОЛОЧАРСТВА

Такі й інші форми примітивного молочарства були поширені по цілій Україні. Це було молочарство для задоволення власних господарських потреб селянина-хлібороба в його пів-замкненому і пів-мінованому господарстві. Молоко і молочні вироби хлібороба-селянина тоді рідко попадали на широкий міський ринок — він належав тоді до фільварків і жидівських пахтярів.

Ріжні причини склалися на те, що в Україні молочарське господарство довгі віки не поплачувалося.

Найважніша причина — це був занепад Київської і Галицько - Волинської держави, який спричинив не лише втрату державної самостійности, але й національне поневолення українських земель Польщею та Литвою. Але — як слушно зазначує Др. С. Баран — він шкідливо відбився і на інших ділянках українського суспільного життя, а зокрема в господарсько-соціяльних відносинах. Польща збройно окупувала західньо-українські землі, частину великих землевласників, якими були українські бояри, вигубила фізично, а решта бояр по довшій боротьбі перейшла з православя на римо-католицтво і спольщилося. Вільний селянський стан скоро заникав, попадаючи в залежність від польських панів, які масово осідали в Галичині й Холмщині, а навіть на правобережній Україні, несучи з собою поневолення українського елементу не лише по селах,

але і по містах. Вільний стан дотеперішніх селян-хліборобів, власників землі, заникає доволі скоро. Зникає також селянська власність, а самих селян закріпощено на основі законів, ухвалених польськими соймами, починаючи конституцією Яна Ольбрахта з 1496 року і кінчаючи конституцією з 1543 року, якою Польща завела особисте підданство і відібрала від селян право власности землі. Селян приковано до землі як панських кріпаків, які не мали права покинути села, ані самостійно господарити. Такий стан тривав аж до занепаду Польщі.

По прилученню Галичини в 1772 році до Австрії, господарські умовини українського села небагато змінилися і про якусь орґанізацію селян, як продуцентів, не могло бути мови. Такий стан тривав аж до скасування панщини 15 травня, 1848 року.

ІНДЕМНІЗАЦІЯ, ПРОПІНАЦІЯ І СЕРВІТУТИ ЗАМІСТЬ МОЛОЧАРСТВА

Акт скасування панщини привертав селянам свободу і право власности землі, тобто позірно ті права, які селяни мали до 1340 року, у власній державі. Одначе акт скасування панщини не розвязав селянського питання з скономічного боку, бо 2,401,263 га. посівної площі або 44.4% всієї посівної землі залишив у руках панів, тоді коли селяни одержали 3,069,000 га. землі, або пересічно 4 га. на одне господарство, що не давало достатніх економічних підстав для розвитку самостійних селянських господарств. Патент на знесення панщини поминув, або неясно оформлював такі важливі справи як ІНДЕМНІЗАЦІЮ, ПРАВО ПРОПІНАЦІЇ і СЕРВІТУТИ, які довго відтак тяжіли над господарськими відносинами західньо-українських земель.

Індемнізація — це було право на відшкодування панам за звільнення селян. Пани одержали кредитові асиґнати, за які мали з державного банку одержати гроші, але австрійський уряд не хотів платити їх, кажучи, що це має зробити край. По довгих торгах у парляменті погодилися платити по половині, коштом додаткового оподаткування. Так прийшлося українському селянинові за свою волю дорого заплатити, бо кошти ці становили 220,000,000 ґульденів.

Пропінація — це знову право панів на монопольний виріб і продаж алькогольних напитків, яке вони по знесенню панщини арендували жидам. Починається найтемніша сторінка нашої історії — доба жахливого пиянства. Жидам досить легко було розпиячити нашого темного селянина, бо кожний селянин ще за панщини був зобовязаний примусово пити й до горілки був вже призвичаєний. В 1878 році Вол. Навроцький нарахував в самій Галичині 23,269 шинків, або на кожних 233 душі один шинок. В найкращих місцях села стояли коршми. Жиди, наче пявки, тягнули останні соки з наших темних і горілкою задурманених селян. Багато господарств у тому часі було виставлених на ліцитацію.

Господарську ситуацію нашого села особливо погіршувала невияснена справа **сервітутів.** Всі ліси й пасовища, які були за панщини вільними добрами, пани присвоїли собі, бо патент про знесення панщини про те нічого не згадував. В висліді велика частина селян осталася без пасовища і сіножатей, що ніяк не сприяло розвиткові молочарства.

ПЕРШІ СПРОБИ САМООБОРОНИ СЕЛЯН

Закон про т. зв. сервітутові комісії вийшов щойно 1853 року, але він справи сервітутів не вирішував. На тому тлі розгорілася довга й завзята боротьба між селянами і дідичами, низка процесів, яка тягнулася аж до наших часів. Це все було причиною великого господарського занепаду українського села. Як додаток до цього нещастя, появився ще закон галицького сойму з 1868 року про вільний оборот землею і свободу кредиту, що причинилося знову до парадоксального роздріблення сільського господарства і його заборгованости, чого не вільно було робити за панщини. Зараз по знесенню кредитових обмежень у 1868 році, як подає Др. І. Витанович, зліцитовано в Галичині 271 селянських господарств, а в 1879 році те число зросло до 3,164. За десять років, від 1873 до 1883 року, зліцитовано (примусово пропитих — прим. А.К.) в Галичині 23,237 дрібних селянських господарств, вартости найменше 23,000,000 ґульденів за борги в сумі 6,633,713 ґульденів.

Розуміється, що таке жахливе госпо-

дарське й суспільне становище українського селянина швидко викликало реакцію серед невеликої ґрупи тодішньої української провідної верстви, перше усього духовенства. Почалася боротьба за привернення селянинові людської гідности і за господарське уздоровлення наших сіл.

Священики спершу відновлювали по селах громадсько-допомогові інституції, відомі вже за панщини т. зв. "громадські шпихлірі". Закладали вони братства тверезости, в чому дуже багато заслуги Товариства "Просвіта" у Львові (заснованого 8 грудня, 1868 р.) та її читалень. "Просвіта" закроїла собі дуже широкі рямці для своєї діяльности, охоплюючи своїм статутом майже все життя українського народу (просвітнє, культурне, наукове й господарське).

ПЕРШІ КООПЕРАТИВНІ ОБЄДНАННЯ

Ця вперта національна робота "Просвіти" і природні побутові форми братсько-сусідської самодопомоги, глибоко вкорінені в нашому народі, привели до народження кооперації, яка поволі почала впорядковувати господарські відносини по наших селах, зокрема по появі австрійського закону про зарібково-господарські спілки 1873 року. Для розвитку сільсько-господарської кооперації в Галичині багато причинилася кредитова кооперація, започаткована коло 1860 року.

В 1874 році поляки покликали до життя першу союзну орґанізацію — "Звйонзек Стоважишень Заробкових і Ґосподарчих" у Львові, до якої ввійшло 51 кредитових і 7 промислово-торговельних кооператив з 17,175 членами. Серед членів тих кооператив було багато українців. Декотрі кооперативи скоро зорґанізувалися, між тими відома була кредитова спілка "Віра" в Тисьмениці, заснована 1873 року, від якої почалася історія української кооперації в західній Україні.

Першою життєздатною зарібково-господарською спілкою, заснованою згідно з законом з 1873 року, була "Народня Торгівля" у Львові, заснована 1883 року, за ініціятивою інж. В. Нагірного, першого пропаґатора в нас анґлійських і швайцарських споживчих спілок, і Аполлона Нечая, великого ентузіяста торговельних спілок.

Інж. Нагірний звертав увагу на молочарство, покликуючись на швайцарські й данські зразки. Але ґрунт під орґаніზоване молочарство ще не був достатній, бо молочарство вимагало більше знання господарської свідомости і добрих фахівців.

СТАН РОГАТОЇ ХУДОБИ В ГАЛИЧИНІ В pp. 1880—1910

Початок фізичної можливости плекання рогатої худоби в східній Галичині можна виводити від 1880 року, бо на цей рік припадає впровадження закону про поборювання книгосушу ("Ріндерпест, пестіс бовіна). Ця недуга річно нищила в Австрії тисячі худоби. Ще в 1881 році згинуло в наслідок цієї недуги 3,952 штук худоби в Австрії; в наступних роках вже не було ні одного випадку її на нашій території.

Стан худоби в східній Галичині в цей час, як на тодішні умовини, був теж задовільний і становив у 1880 році 1,436,584 штуки, в 1890 році 1,562,333 штуки, в 1900 році вже 1,707,766 штук, а пізніші роки виказують упадок стану худоби.

По областях стан худоби представляється в поодиноких десятиліттях як слідує:

Львівщина: 1880 р. — 606,567; 1890 р. — 686,159; 1900 р. — 740,117; 1910 р. — 680,485. Тернопільщина: 1880 р. — 371,490; 1890 р. — 390,422; 1900 р. — 448,530; 1910 р. — 425,743; Станиславівщина: 1880 р. — 458,527; 1890 р. — 185,752; 1900 р. — 519,119; 1910 р. — 444,543. Разом: в 1880 р. — 1,436,584; в 1890 р. — 1,562,333; в 1900 р. — 1,707,766; в 1910 р. — 1,550,771.

На 1 км. кв. загосподарюваної площі припадало в 1880 р. 26.5, в 1890 р. 29.3, в 1900 р. 44.7, а в 1910 р. 40.9 штук худоби. З того коло 90% худоби було власністю селянських господарств. Економісти в тому часі оцінювали, що поміщики мають 25%, а селяни 75% всієї худоби, але перепис худоби, переведений у 1902 році, виказав, що поміщики від 50 га. землі вгору годують тільки 9.83% всієї худоби, зате найбільше худоби плекали господарства 2 - 5 гектарові, бо аж 35.47%.

Цей мильний погляд на перевагу поміщицьких господарств над селянськими, в годівлі худоби, спирався на тому,

що поміщики, з публичними посілостями, займали майже 50% всієї управної землі, а саме: в рр. 1852 - 66 — 2,461,000 га. або 44.3% всієї площі; в 1889 р. — 2,328,000 га. або 42.1% всієї площі; в 1902 р. — 2,229,000 га. або 40.3% всієї площі.

Цю земельну перевагу й мильний погляд на перевагу поміщицьких господарств над селянськими, особливо в годівлі худоби, поміщики (дідичі) дуже майстерно використовували впродовж кількох десятків років другої половини 19-го століття для власних користей. Щойно з початком 20-го століття, на основі перепису худоби з 1902 року, стверджено, що плекання худоби в східній Галичині — це справа майже виключно селянських господарств, що селянські господарства мають стати основою модерного молочарства і їм треба присвятити більше уваги.

ЗАЦІКАВЛЕННЯ АВСТРІЙСЬКОГО УРЯДУ МОЛОЧАРСТВОМ У ГАЛИЧИНІ

Перше зацікавлення раціональним молочним господарством у Галичині датується від 1888 року, коли, під впливом Німеччини й Данії, австрійський уряд поставив у своєму буджеті певні суми на розбудову молочарства. Тоді польські дідичі, зацікавлені в тому, щоб одержати такі грошеві дотації чи субвенції, почали орґанізувати модерні молочарні по фільварках. Одначе, щоб перед урядом якось затерти ціль особистих інтересів, вони переводили постанову в галицькому соймі про потребу дослідів селянського господарства й плянове, цебто доцільне заснування молочарських спілок.

Самозрозуміло, що дослідами керували польські дідичі і вони поставили справу так, що студіями охоплено тільки чисто польські терени західної Галичини. Одночасно розтягнено опіку над великими господарствами дідичів, бо це була їх мета.

Все-ж таки, під тиском уряду, в 1891 році зорґанізовано при Краєвому Виділі у Львові колеґію молочарських інструкторів, яка перевела цілу низку молочарських курсів, але всі в західній Галичині. Також у 1903 році засновано першу молочарську школу в Ряшеві, але теж у західньо-польській частині Галичини.

Наслідком такої господарської політики польських панів і польської адміністрації, за час від 1888 до 1903 року на українських землях не засновано ні одної української молочарні. В той-же час у західній Галичині працювало вже 207 молочарень, з них 258 приватних, здебільша двірських, 32 приватницько-спілкових селянських і 7 кооперативних.

Одначе ця праця не лишилася без наслідків і в східній Галичині. Акція дідичів мусіла викликати тоді в наших господарських провідників відрух і примусила їх виявити свою ініціятиву, тим більше, що загальна й національна свідомість нашого галицького села зросла вже до тієї міри, що можна було розпочати орґанізацію продукційних кооператив. чи як дехто називає — збутових кооператив з власним виробництвом, спираючи їх діяльність на дрібних селянських господарствах.

Розпочалася відтак доба українського орґанізованого молочарства, але це вже тема для окремої розвідки.

Джерела:

М. Грушевський: Історія України-Руси, т. І.
"Гандбух дер Мільхвіртшафт", т. 3, част. II.
В. Шухевич: "Гуцульщизна", том І; т. 3, част. II.
Др. С. Баран: Земельні справи Галичини, Авґсбурґ, 1948.
Інж. Ю. Павликовський: Причини павперизації українського селянства в Галичині до 1848 р. і після знесення панщини — реферат виголошений на зїзді Наукового Товариства ім. Шевченка, в Берхтесґаден, 16 березня, 1947 р.
Др. І. Витанович: Історія народного господарства.
А. Жук: Українські землі в Польщі, т. III, У.З.Е., Відділ Кооперація.
Інж. Др. Е. Храпливий: Плекання рогатої худоби у східній Галичині.

Один політик спитав свого приятеля хто виграє вибори. На це питання він дістав таку відповідь:

— Якщо більше людей буде знати про тебе, то виграє твій противник. Якщо будуть знати про нього більше ніж про тебе, то виграєш ти.

★

Кандидат на посла, яий не був вибраний, сказав до своїх виборців:

— Пані й панове! Дякую всім тим, які голосували на мене, а моя жінка хоче подякувати тим, котрі на мене не голосували.

ГОСТІ

А вже-ж, про що тут говорити! Гість нині настав ненормальний. Весь час доводиться за ним слідкувати. І щоб пальто своє надягнув, і щоб зайвої смушевої шапки на голову не нацупив.

А їду, звичайно, нехай беруть. Але пощо їду в серветки загортати? То таки зайве. Не послідкуєш за тим, то гості можуть за два вечорі все майно разом з ліжками вивезти.

Ось які гості настали в наслідок поглиблення клясової самосвідомости.

В моїх знайомих на ґрунті страху перед гостями підчас отих свят розгорнувся невеличкий інцидент.

На Великдень запрошено пятнадцять осіб найріжноманітніших гостей. Було тут багато дам і не дам. Питців і непитців.

Прийом був розкішний.

На саму їду витрачено коло сьоми карбованців. Випивка на паях. По півтретя від носа. Дами безплатно. Хоча це, правду кажучи, безглуздно. Інша дама насмокчеться до того, що неодного мужчину може в сліпий кут загнати.

Та не будемо входити в ті подробиці й розстроювати свої нерви. Це вже діло хазяйське. Їм краще це видно.

А хазяїв було троє. Подружня пара Зефірових і їхній старик — жінчин батенько Євдокімич.

Може бути, що його спеціяльно запросили, на предмет догляду за гостями.

— А втрійку — кажуть, — ми, зовсім не стісняючись, можемо доглядати за гостями. Кожного гостя матимемо на приміті.

Почали води доглядати.

Перший знемігся Євдокімич. Отой старик, дай йому, Боже, здоровля, щастя і щасливої старости, напротязі перших пяти хвилин нажерся до того, що не міг сказати "мама".

Сидить, очками заграє і дамам мугикає неозначені речі. Сам хазяїн Зефіров з приводу отої батькової випивки дуж схвилювався і зажурився та сам почав ходити по помешканню, слідкувати: як і що, так щоб нічого зайвого.

Та коло дванадцятої години з приводу великої жури і сам насмоктався до повної гидоти.

І заснув на видному місці, в їдальні під вікном.

Опісля виявилось, що йому надуло фотоґрафічну карточку і три тижні він ходив з пухлиною.

Гості, напхавшись доволі, почали бавитися й веселитися.

Почались піжмурки, горюдуб і забава в щіточку.

Підчас забави в щіточку відчиняються двері і входить у кімнату мадам Зефірова, бліда як смерть і говорить:

— То, — каже, — вже чиста гидота. —Лише-що хтось в убірній викрутив електричну лямпку на 25 свічок. То, — каже, — просто таки не можна гостей в убірні допускати.

Почався галас і колотнеча. Батенько Євдокімич, звичайно, миттю витверезів, почав трівожитись і за гостей хапатись.

Дами безумовно пищать і не допускають себе ловити і обмацувати.

— Хапайтесь, — кажуть, — за мужчин в крайному випадку.

Мужчини кажуть:

— Нехай тоді переведуть поголовний трус.

Приноровили спосіб. Зачинили двері. Зробили трус.

Гості самі по черзі вивертали свої кишені і розстібали ґімнастьорки та шаровари і здіймали чоботи. Однак нічого такого незвичайного, крім кількох канапок і пів фляшки мадейри, двох невеличких чарок і одної карафки не виявлено.

Хазяйка, мадам Зефірова, почала гарячо виправдуватись — мовляв, погарячилась і кинула тінь на таке добірне товариство. І висловила здогад, що може бути — хто й ззовні зайшов в убірну і викрутив лямпу.

Та момент уже був зіпсований. Ніхто не хотів більше бавитись у щіточку, танці під балалайку теж розстроїлись і гості тихенько почали розходитися.

А ранком, коли хазяїн протер свої очі, все остаточно вияснилося. Вияви-

лось, що хазяїн зі страху, що деякі принагідні гості можуть поцупати лямпочку, викрутив її і поклав у бічну кишеню. Там вона і розбилася. Хазяїн мабуть круто наляг на неї, коли заснув під вікном.

М. Зощенко

БАСАРАБІЯ

Територія Басарабії положена між річками Дністром і Прутом. Вона займає близько 16,000 кв. кільометрів простору і має понад 2 міліони населення.

Першими поселенцями Басарабії, як припускають дослідники, були словянські племена тиверців і уличів, які в добі розселення словян десь у 2 столітті по Христі спустилися з їх Карпатської прабатьківщини вділ по Дністрі і Пруті. Їх мали підбити і витиснути басараби невідомого походження, які дали країні свою назву. Пізніше країна пережила панування ґотів, гунів, варяго - русів (Олег, Святослав, Володимир Великий, Ярослав, Осьмомисл), татаро - монголів, болгар, турків, москалів і румун. Московщина відвоювала Басарабію від турків в 1812 році, під командою ґенерала Кутузова, пізнішого героя в наполеонських війнах.

Населення Басарабії сильно мішане, при чому ні одна народність не виказує абсолютної більшости. Там є молдовани (румунське племя), українці, гагуази (потуречені болгари), чисті болгари і в невеликих кількостях цигани, жиди і москалі. Останні складаються з представників ріжних старовірських сект, які втікали від переслідування московського уряду підчас виправлення церковних книжок за патріярха Никона і царя Олексія Михайловича в 17 столітті. В Басарабії мешкали також понад 100,000 німців кольоністів, які вивандрували до Німеччини в наслідок порозумінь між Гітлером і Сталіном у 1940 році, коли Гітлер дав Сталінові згоду на зайняття Басарабії. Розґрупувати територіяльно заселюючі Басарабію народности неможливо. Навіть, коли відділити від неї пограничні чисто українські повіти Хотинський, Акерманський і Кілійський, то населення решти також не викаже подавляючої румунської більшости з огляду на поважну кількість гагуазів, циган та інших дрібніших ґруп.

Ґеоґрафічно Басарабія положена між українською і румунською етноґрафічними територіями, і в останніх століттях заселювалася виходцями з одної і з другої країни. В 18 і 19 століттях вона ще в Україні називалася Буджаком або Буджацьким степом і туди за часів кольонізації Запорожських земель Потьомкином переселилася поважна кількість запорожських чабанів з отарами.

Поскільки Басарабія ніколи не існувала як окрема територіяльна одиниця і не має своєї місцевої історичної традиції, її поділ між Україною і Румунією не мігби розглядатися, як акт історичної несправедливости. Природна границя між впливами обох сусідів у загальних рисах перебігає по лінії водорозділу Дністра і Прута.

Підчас останньої московської революції Басарабія була зайнята румунським військом і прилучена до Румунії, але того прилучення, як одно-стороннього акту, переведено навіть без згоди місцевого населення, не признали не тільки совєти, але й західні держави.

З огляду на безладд і відсталість румунської господарки, економічне життя Басарабії по прилученню до Румунії значно погіршилось без жадних виглядів на якесь поліпшення. В додатку румунська влада переслідувала всякий прояв національного і культурно - економічного відродження на своїх окраїнах, більше економічно і культурно розвинених ніж сама румунська метрополія.

До того, саме природне положення Басарабії не сприяло розвиткові румунської господарки, бо її шляхи провадили в Україну, а не до Румунії; українські міста мали більший попит на її продукти ніж суто рільнича Румунія.

Про це положення Британійська Енцикльопедія з 1929 р. пише між іншим таке: "Положення відбивається застрашаючо на торговлі обох країн, а головно на басарабській області, бо колись Дністер був головним шляхом басарабського збіжжя і вовни. Три головні залізничі шляхи були звернені до Одеси, а четвертий був злучений з Акерманом, а звідти через море також до Одеси. Це місто творило природний збут для басарабської ярини, овочів і вина, які знаходили готовий ринок в Росії, а які вже менше відповідали наставленню до рільничої Румунії".

А. Б.

Іван Франко

Наче сон

Наче в сні виринають перед моєю душею забуті тіни давньої минувшини, рисуються виразними сілуетами на тлі крайобразу мойого рідного села і промовляють до мене давно нечутими, простими, тихими словами. І ворушать моє серце і витискають сльози на очі. Чи маю вас ловити, тіни, сіттю слова? Чи маю виводити на денне світло те, що примерщилося мені в сонній зяві?

★

Новенька селянська хата з білими стінами, з ясними вікнами, збудована в дві половини, під наступленою стріхою, в віночку розлогих верб і яблунь, що хиляться над нею, осяяна блиском літнього, південного сонця. Відчинені сінешні двері, в хаті рух і стукіт і веселий гамір. Хто від жнив, хто з косовиці прибігли на часок до дому, щоб пополуднувати. Поле близенько, широким вінцем розкидане довкола хаток невеличкої, десяти-хатої слободи, то йдуть на полуденок до дому, бо нікому носити його в десять ріжних місць, де рівночасно йде робота.

— Води! Води! Ой як шкода, що нема свіжої води! — чути голоси при столі. На подвірю і загалом на слободі нема криниці; в річці, що з двох сторін обмиває сугорб, на якім стоїть слобода, вода тепла. Треба йти за річку, левадою, потім нивами аж під ліс до лісової криниці, що має чудову холодну воду. Але хто піде? Нікому не хочеться йти серед полуденку. Все зїдять робучі роти, а йому не лишать, ще й насміються.

— Іди, невісточко! — лагідно промовляє баба, господарева мати, що вже три роки не злазить з печі, та досі ще держить у повній власти всю хату. Невісточка, висока, статна і гарна молодиця, ані слова не мовить, кладе ложку, хапає коновки й коромисло і весело, мов пташка, співаючи біжить через подвіря, в садок, на леваду за річкою. Баба з печі слідить за нею очима, як вона мов метелик з червоними крилами — це її від поспіху сфалдована червона спідниця — летить далі й далі на край обрію, який видно крізь вікно. Ще момент, і вона вибігла поза той обрій і щезла з очей баби.

В хаті полуднують, поспішаючи, голосно калатають дерев'яні ложки об посуду, гомонить весела розмова.

— А лишіть там їй, — рішучо говорить баба, — вона більше робить від вас усіх.

— Уже лишено, бабуню, — озивається старша служниця Остина.

— А вона винесе вам води на ниву, то йдіть так. Адже до криниці не близько.

І всі, пополуднувавши, ще раз стукнули ложками та посудою, повставали з сиджень, і повагом, як люди, що знають свою міру і свій час, виходили з хати і йшли до свойого діла. Господар вийшов останній.

— А пильнуй там, Мироне, щоб не постаткували! — сказала баба.

— Ну, а від чого-ж я? — запитав хазяїн і якось байдужно вийшов з хати.

— Нездара ти! От іше нездара! — буркнула собі під носом баба.

— Старий вдівець, а замайнулося молодої жінки. Тож, маєш її! Тішся нею, як квіткою, що, якимось птахом занесена, зацвіла в твоїм городі! Тішся, як я тішуся.

І стара, не говорячи нічого більше і шевелячи своїми посинілими від старости губами, взялася за куделю й веретено, що все стояли біля неї — "щоб не тратити часу марно". Це була девіза всього її життя і вона хотіла бути вірною їй аж до смерти.

★

А невістка біжить по воду.

Весела як пташка, що з клітки випурхнула на волю. Її палкі очі впиваються красою природи і соняшним блиском, її дівочі ще груди підносяться і хвилюють, мов у якімось зворушенню, її румяні, калинові уста мимоволі розхиляються і з них дзвінким, альтовим голосом вилітає дівоча пісенька.

А в тій хвилині, неначе сонний при-

вид, від землі виринула висока парубоча постать. Це був високий, вродливий парубок з високим чолом отіненим золотистими кучерами, з простим мов з слоневої кости виточеним носом, з розкішними губами, крізь які проглядали білі, рівні зуби — ідеал сільського красеня, принада для дівчат і молодиць.

Він був не тутешній, мандрівний дяк, і ніхто не знав якого він роду. Всі кликали його Нестором. Ві служив у попа і разом з тим був за дяка при церкві та радував людські душі своїм чудовим голосом. Тепер ішов з косою на плечі косити попову леваду за слободою. Його стежка, що вилася від села, перехрещувалася на леваді з тою стежкою, що вела в лісок до криниці. На тім перехрестю Нестор зупинився, поки дійде до нього молодиця.

— Здоров, Марисю! — мовив до неї.

— Здоров, Несторе. Куди йдеш?

— Адже бачиш, що косити. А ти по воду?

— По воду.

— Баба післала?

— Баба.

— Гаразд.

І він пішов з нею, свищучи якусь мельодію. А коли дійшли до ниви покритої буйним житом, він збочив до неї і сказав до Марисі лиш одне слівце:

— Сюди!

Вона пішла за ним і за хвилинку обоє щезли в розкішнім морі сірозолотих стебел жита, а над ними щасливо шуміли недоспілі ще колосочки, колисані ледви чутним подухом горячої, полудневої літньої години.

★

Марися прибігла до дому з водою і застала бабу біля вікна. Не мала часу здивуватися цьому незвичайному фактові, бо баба мала ноги безвладні і порушитися з місця їй було великим трудом. Баба не дала їй отямитися, і коли почула, що Марися вже в сінях, окликнула її:

— Марисю, ходи до мене!

Марися наблизилася до баби і гляділа їй просто в очі.

— Ти була з ним?

— Була.

— Добре.

І стара простягла свою велику, костляву руку, обняла нею Марисю за шию, потягла близько свого лиця і поцілувала її. Марися не мало здивувалася тій ніжности, бо баба була дуже строга і ніколи не цілувала нікого.

— Ти моя доненько! — шептала баба тремтючим шепотом. — Ти моя квіточко! Ти моя радість! Шкода тебе для такого нездари, як твій муж. Я знала, що ти відчуєш це й сама. Та про те будь благословенна в Бога, що прийшла звеселити нашу хату. І приведи мені внука, щоб був гідний тебе і мав таку золоту головку, як він. А про всякі наслання не турбуйся. Я навчу тебе всього, що сама знаю. А тепер іди до свого діла, неси їм воду.

Марися мала сльози на очах і не мовлячи ані слова, вийшла з хати.



Скрипак Тарас Ґабора

Завоювання норман та їхня літературна спадщина

Колесо історії обертається. Те, що колись сяло в блеску і пишності, сьогодні покрите глибоким сумерком. Країни світу, в давнині могутні й славні — скотилися вниз. Історія, зуб часу, покрила їх порохом забуття, а на їх місце виступають інші держави, молодші, більше життєздатні, повні сил і динаміки.

Старинний Вавилон оставив нам подиву гідний кодекс Гаммурабія та перші і досі прийняті наукові знання.

Розсипалася в пісках пустині могутня держава фараонів — Єгипет, і тільки досконалі піраміди з їхніми муміями фараонів і гієроґліфами внутрі та таємничі нерозгадані сфінкси, немов оте "мементо морі", кличуть до нас з сумерку віків, нагадуючи своє славне минуле.

Держава Ізраїля дала світові, а особливо християнству, Одного Бога і Старий Завіт.

Асирія — примір першої завойовницької держави.

Фенікія — ці старинні "морські вовки", дали нам взір високої культури і глибокого знання.

Індія оставила глибоку духову культуру, містичне знання і цікавий при глибших дослідах Буддизм.

Китай заховав у себе до наших днів усі галузі людського знання, відгороджені від зовнішного світу "китайським муром".

Старинна Еллада дала світові досконале мистецтво.

Персія — первовзір імперії і державне будівництво.

Македонія — Александра Великого.

Імперія старинного Риму створила першу світову державу, вносячи в менші, підбиті країни звісний "Пакс Романа" і грецько-римську культуру, а опісля поширила в світі християнство.

Пролунала слава старинного світу, приходять середні віки, формується кельто - ґермансько - словянське розселення. Світом сколихнув наїзд диких полчищ гунів під проводом Атиллі. Світ ще не встиг успокоїтися від всіх отих сколихів і ураґанів, викликаних наїздом диких коочвиків, як приходить нова загроза — магометаньство. Творець магометанської релиґії — Магомет, арабський купець з Мекки, оголошує себе пророком Аллага і творить нову віру — іслям. Починається "Геджа" (свята війна) і твориться могутня арабська держава.

Рим з видимим головою вселенської церкви здобуває кольосальні впливи в світі.

Вкінці приходить норманське завойовання.

Скандинавці, або як їх звали — нормани (люди з півночі), належать до останньої хвилі ґерманського розселення, що йшла морським шляхом слідами колишніх анґльо-саксів.

Тіснота в північних краях заставила молодших членів княжих династей, чи інших вожак, збирати ватаги одчайдушних здобишників з кілька сот чи тисяч людей. Належно озброївшися та спорядивши боєздатні кораблі, пускалися вони в світ шукати щастя в нових країнах.

На сході ареною їхніх подвигів було балтійське побережжя, звідки вони пускалися в глиб східно - европейських країв. Там ці — як їх звали — варяги, відіграли важну ролю. Вони багато причинилися в формуванні Русько-Української (київської) держави.

На заході нормани насамперед завоювали східне побережжя, а потім і ціле анґльо - саксонське королівство. Норвежські вікінґи підбили собі значну частину Ірляндії, а опісля північні острови, включно з Ісляндією й Ґренляндією і дійшли до Америки — прозваної ними Вінляндією (коло теперішного Ню Йорку).

Рівночасно скандинавські ватажки осідали з своїми воїнами на голяндському та французькому побережжі.

Свої табори закладали вони головно на островах, і залишивши в них охорону при човнах, запускалися ріками в глиб краю. Так пустошили вони Фран-

цію, а навіть заходили в Еспанію. Місцеве населення зазнало від них багато горя. Один з норманських ватажків осівся на долішній Сені й заснував тут своє князівство — Нормандію. В 911 році він визнав над собою власть французького короля й одержав від нього згоду володіти тим краєм.

З цеї гарної, родючої країни нормани, посилені ватагами зі скандинавських країв, стали запускатися на дальші завоювання. В першій половині XI віку вони засіли в Сицилії, завоювали полудневу Італію, вигнали звідти арабів і сягали аж до візантійських володінь.

Як вже згадано, в роках 796-947 норманські бойові дружини — вікінґи, спершу тільки нападали, а потім зовсім підбили анґлійське королівство. Анґлія ввійшла в велику державу данського короля Кнута Великого, до котрого належала Данія, Норвеґія й Анґлія. Кілька десятиліть пізніше Анґлію завойовують офранцужені нормани - скандинавці. Це було в 1066 році за князя Вільгельма Завойовника.

Протягом двох століть ці сміливі морські вовки були погрозою для всего заходу. Їхні напади — швидкі і несподівані, змушували людність до спеціяльних способів оборони, до будови кріпостей і замків та дуже вплинули на весь воєнний уклад західно-европейського життя тих часів.

Це було сказано кілька слів про завойовництва норманів, а тепер слід розглянути їхні духові цінності і надбання, які вони передали в наслідстві наступним поколінням.

Кожна культурна держава, крім своєї могутності, слави, величі та багатства, відзначується своєю культурою, своїми мистецькими надбаннями. В одній нації домінуючою буде чудова, стилева архітектура, в іншої малярство, в ще іншої музика і спів або література — тобто проза і поезія.

Войовничі вікінґи можуть повеличатися і бути горді зі своєї поезії, що лунає глибокою, закамянілою немов леди півночі, суворою лицарською піснею.

Піснею, яка ще й сьогодні полонить нас зі старинних книг, чаром небуденної красоти.

Піснею, яка позіставила глибокий вплив на народи, де вона здобула була право горожанства, разом зі своїми творцями — трубадурами.

Як ідеальний приклад, подам країни Сходу Европи, тобто Русь - Україну, де ті пісні — саґи вперше появилися, а потім Московщину і Білу Русь, де вони перейшли по спустошенню України татарами. Сьогодні в тих країнах нема ориґінальних саґ. — О ні! — Саґи Норман перетопилися в горнилі славянської душі і тільки непереможний, завойовницький дух варягів (вікінґів) позіставив так як його не зуміла підбити словянська ментальність.

Правда, часом бачимо в поезії цих словянських народів залишки віршованої форми саґ, але переважає тільки їхній духовий вплив. По глибшому запізнанню зі змсітом, формою і духом норманських саґ у ріжних народів, наважуся висунути нову теорію, а саме те, що "билини" старо - української, київської держави оспівують подвиги тих-же самих вікінґів, князів і дружинників, що і в саґах, і це ніщо інше як тільки змодернізовані і в словянському дусі перероблені саґи півночі.

Не тільки те, а світової слави лицарський епос "Слово о полку Ігоря" —

українська "Пісня про Ролянда" — має всі прикмети норманських саґ.

Те саме можна сказати про українські народні колядки як рівнож про пізніші "Козацькі Думи".

Українці — які мають у собі значний відсоток крови вікінґів, а з тим і частину їхньої духової спадщини, що позначується на протязі всієї української історії — Україна, країна плуга і меча.

Цей спадковий вплив героїчного духа вікінґів має сильну відбитку в українській літературі — особливо в модерній, наших днів.

Студіюючи літературу інших країн норманських впливів ми рівнож бачимо великі впливи саґ. Найзамітніші вони в Скандинавії, Франції, Анґлії та Ірляндії, де вони формувалися, черпали зміст і тематику.

Всяку, навіть не войовничої вдачі людину, полонить чар героїчної романтики. Дійсно невичерпаним, чисто-хрустальним джерелом, з суворою, а притому чарівною боєвою тематикою, являються віршовані поеми — леґенди войовничих вікінґів — саґи.

Саґи, немов той бурштин закамянілий в ледах півночі, збереглися в первісному вигляді до наших днів. Проглядаючи саґи заховані в усіх країнах норманського перебування, ми завважуємо одну річ — своїм стилем переповідання вони змальовують нам людей крицевої волі, шляхетного, лицарського характеру, чулих на людське горе. Вони оспівують свій власний нарід, своїх князів, свої родини і власні лицарсько-героїчні подвиги.

До-християнський період норманів оспівує — ісляндський Сер Валтер Скатт тих часів — Сноррі Стурлусон.

В своїх творах він чарівною піснею виливає мітичну красоту богів. В раю "Вальгаль" усім рядить бог Одін, вождь героїв. Найцікавіше те, що він не був богом перемоги, але богом смерти. Були ще два інші, визначні боги, а саме бог Тгор і Фрейр.

Про старинних богів сказано в багатьох інших саґах. Вистарчить згадати визначніші з них, такі як: "Кетілс саґа Гаенґс", "Вольсунґа саґа", "Ґаутрекс саґа", "Гальфс саґа ок Гальфсрекка", "Старґадз саґа Сторвіркссонар", "Фрідзпйофс саґа", "Гардзар саґа", "Ґрімельссонар", "Оляфс саґа гінс Гельґа", "розе Едда", "Поетік Едда", "Ґудзмундар саґа енс Ріка". В тих піснях оспівано героїв та старинних богів. Саґи, тобто повісти історичного або біоґрафічного змісту, переплітані мітом і фантазією авторів, були укладані від 12 до 15 століття.

Прекрасний переповідальний стиль, обєктивізм, моралізаторські тенденції, місцями гострі, що переходять аж в сатиру (Бандаманна) здобули собі велику популярність не тільки в старині, але вічно живі в літературі.

В формуванні саґ мали вплив грецька та латинська культура. Про це стверджує хочби такий факт, що в саґах стрічаємо багато грецьких і латинських слів, особливо імен. Для прикладу наведу такі грецькі імена як — Кірялякс, Еуфемя, Седентіяна, Аґапітус, Ізідоре, Севільлє та інші, або латинські — Константіюс, Марсільюс, Ромедіа, Фабріціюс, Метельлюс, або Людовікус.

Саґи зберегли в собі всі ціхи візантійського та романського світу. Клясична традиція мала дуже великий вплив на сувору душу норманів і вони в стичности з культурою Греції та Риму зачерпнули з цього невичерпного джерела багато цінних первнів. Найглибший вплив позіставило християнство.

А тепер розгляну тематику саґ.

Слід памятати, що помимо того, що саґи в своїй тематиці мають поданий час, місце подій та імена осіб норманського світу — належать до всесвітної літератури. Їхня тематика ріжна. Бачимо там лицарські подвиги морських вовків — вікінґів, бачимо родинне, суспільне і державне життя, немалий відсоток займає любовна тематика. Саґи оспівають мітольоґію своїх і чужих богів.

В більшости саґ тематика повязана. Там всесторонно сказано про духове і матеріяльне життя. Містицизм і таємничість займають рівнож не мале місце. Тут говориться про добрих і злих богів, про духів, чарівників і чарівниць, про закляті й зачаровані місця і речі, про людей замінених чарівниками в звірів, рослини чи речі та багато іншого.

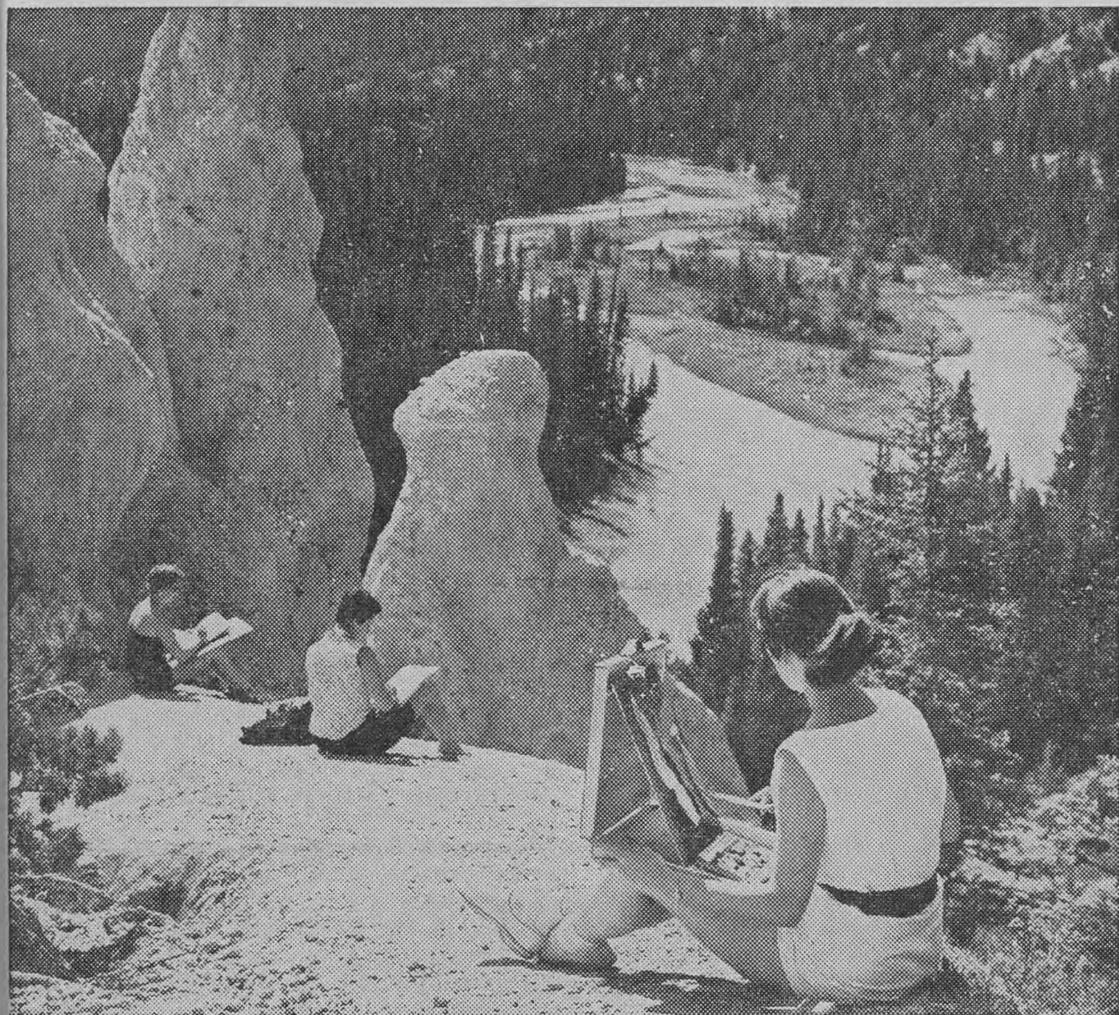
В саґах змальований добрий, ідеальний і злий світ, але дуже замітне те, що добро майже завжди перемагає зло.

Ми знаємо, що в середних віках культура вікінґів стояла дуже високо, про що можуть ствердити пісні —

саґи. Тематика тих саґ прийшла до Скандинавії з Київської Русі, Візантії, Франції, Анґлії, Ірляндії, як рівнож непосередньо з Далекого Сходу. Очевидно ті джерела улягли в Скандинавії великим змінам. Вони набрали питомих норманам і їхній психіці ціх, а тоді розходилися в зміненому виді дальше по світі. Хто знає чи часами така перероблена саґа не попала до краю, який колись послужив тематикою і джерелом до її укладу.

Значіння й важність саґ у світовій літературі дуже велике. Поминаючи те, що вони служили взором для пізніших літературних творів, саґи становлять самі собою один з розділів, який нічим іншим не далосьби замінити.

М. В. Павленко-Луців



Учні малярства в школі мистецтва в Бенф, Алта.

Проф. ЮРІЙ БОЙКО

МИКОЛА ХВИЛЬОВИЙ

Образ Миколи Хвильового в основному є вияснений нашою літературною критикою. Над його творчістю попрацювали вже чимало і сумлінно, визволили його ідеї з того лушпая, в яке він змушений був загортати їх з огляду на большевицьку цензуру, і перед нашим зором повстає сьогодні Хвильовий не лише як майстер слова, але і як великий будитель підсовєтської української людини, як пропаґатор пориваючої державницької думки.

Якщоб ми хотіли дати формулу, в яку вкладаються основні результати дослідів над цією центральною постаттю української літератури 20-х рр., то довелосяб сказати таке:

Хвильовий, що в роках своєї молодечої духової незрілости перейнявся ідеями комуністичного універсалізму, в часах духового визрівання, які припадають на роки т. зв. "Літературної дискусії", проходив процес болючої "самокритики" і опинявся на позиціях українського націоналізму. Як націоналіст, він зумів використати леґальні можливості для того, щоб кинути гасло "Геть від Москви", орієнтувати український культурний процес на многовікові досягнення культури Заходу, будити в українстві вічно активний, допитливий дух окцидентальної "фавстівської" людини, культивував ідею вольовости українця, бачив майбутнє України в руках її провідної націоналістичної інтеліґенції. В епоху, коли в большевизмі його інтернаціоналістичне доктринерство форми ще змагалося за панування над московсько-імперіялістичною суттю, Хвильовий уже передбачував остаточний результат цієї боротьби і трактував большевизм як модерний вияв московського імперіялізму. Московсько - месіяністичній концепції, опертій на універсальну ідею світового соціяльного перевороту, Хвильовий з нечуваною сміливістю протиставив свою універсальну концепцію світової місії України, концепцію "азіятського ренесансу", тобто відродження і піднесення під духовим проводом України кольоніяльних країн Сходу, що підхоплюють вічно юні ґелленістичні первні европейської культури і ведуть людство в нову смугу культурно - цивілізаційного піднесення.

Початок національного п р о з р і н н я Хвильового знаменується його новелею "Я", річчю символічною, написаною езоповою мовою. В цій новелі Хвильовий розстріляв українську мрійність, лагідність, сумирність, розстріляв в імя невблаганного фанатизму майбутньої України, обличчя якої він мусів у тодішніх умовах прикривати совєтською ультрачервоною фразеольоґією. Поява новелі "Я" з друку викликала різкий відгук з боку совєтської критики. Письменник Яковенко гостро критикував автора за те, що в новелі шельму-чекіста представлено деґенератом, тупим і звиродні лим маніяком.

Хвильовий — видатний сатирик, що безпощадно висміяв совєтську дійсність, партію, урядову систему. Вершком такої сатири є його повість "Іван Іванович". Тут, як у зеркалі, відбилося фарисейство і дрібничковість компартійців, переростання їх у ситих заспокоєних буржуа, що творять нову систему соціяльної нерівности. В цьому творі письменник дав прекрасну пародію засідання "комуністичної ячейки". А найвищим ідейним шпилем творчости Хвильового є його роман "Вальдшнепи", проблємний твір, в якому письменник розкриває характер історичного процесу сучасности і дає правильне вичуття історичних тенденцій на ближчі десятиліття. В цьому романі Хвильовий заакцентував, що комуністична партія закріплює за собою ролю охоронця і продовжувача імперіялістичних традицій царської Росії, розкрив бонапартиське перерודження комуністичної революції в похмурній добі імператора Сталіна, показав, що кращі елементи в партії стають на шлях національного протверезіння, віднайдення свого місця в боротьбі проти московсько-окупаційної системи. Нарешті Хвильовий вказав на історичну ролю укра-

їнського націоналізму і в образі Аглаї яскраво поставив націоналістичне дерзання на змаг зі світом комуністичної Москви.

Ці ідеї Хвильового викликали глибоке духове зворушення в підсовєтській Україні, збудили великі духово-творчі процеси в українській літературі й інших мистецтвах та привели до створення "хвильовістами" таких духових вартостей, які назавжди увійшли в скарбницю української культури.

Боротьба з хвильовизмом була для Москви цілим напруженим періодом в її змаганнях за духово-політичну геґемонію на Сході Европи. Ця боротьба не закінчилася для неї й тепер.

Постать Хвильового стала для всього думаючого українства живим символом того, що українська людина, навіть часово підпорядкована ворожій большевицькій ідеї, спроможна самотужки духово визволитися з-під панування цієї ідеї і стати на шлях титанічно-прометеївської боротьби проти тої ворожої ідеї, здатна боротися до останку, а коли залишається вибір між остаточною капітуляцією і смертю, піти на смерть і нею засвідчити свою нескореність. Олена Теліга писала про Хвильового такими словами:

"Поруч з великими майстрами життя — Шевченком, Лесею Українкою, — Микола Хвильовий був найбільше завзятим ворогом усіх партачів життя. Хвильовий, правдивий майстер життя, не міг лишатися в ньому на те, щоб його партачити. Він творив його до останньої хвилини, поки міг, але пізніше волів вибрати Творчу Смерть, ніж бездарне життя. Вистрілом у свою голову він забив не лише себе. Він розстріляв однією кулею в багатьох серцях бездольну нерішучість і рабську покірність, яку розстрілював за життя словами.".

Для українських націоналістів Хвильовий другої половини його діяльности є промовистим доказом, що явище українського націоналізму не було витвором лише еміґрації та західньо-українських земель; націоналізм у специфічних формах, відповідно до історичних обставин і умов, розвинувся також і на підсовєтській Україні у формах "шумськізму". Цю тезу вже доведено і широко уґрунтовано. Про це писали М. Сціборський в книжці "Україна й національна політика Совєтів" і інших; С. Ни-

колишин в книжці "Культурна політика большевиків і український культурний процес", перше видання 1939 р., друге видання 1947 р. та "Націоналізм у літературі СУЗ", стаття в альманаху "На службі нації", 1938 р., передрукована по війні окремою брошурою; О. Теліга в "Партачі життя" у збірці "Прапори духа", 1947 р.; доцент П. Голубенко у "Ваплітє", 1948 р., стаття у збірнику "Вісті з України" та інші; проф. Ю. Бойко в книжці "Євген Коновалець і Осередньо-Східні Землі", 1947, в книжці "На головній маґістралі", 1952, тощо.

Навколо імени Хвильового розпалюються пристрасті. Вивчення його творчости підмінюється демаґоґічними дискусіями. В лівих політичних колах раз-у-раз натрапляємо на спроби канонізувати кожну букву в писаннях Хвильового, іґноруючи той факт, що письменник діяв в обставинах надзвичайно важких цензурних обмежень і мусів прикривати свої національно-визвольні революційні ідеї сучасною йому совєтською фразеольоґією та одягати цю ідею в символічні образи.

З другого боку, і то щораз частіше,

деяка частина української преси анатемує імя Хвильового як "провокатора", "зрадника" тощо, ідучи в цьому, — по перше — шляхом вихоплювання окремих висловів Хвильового, які були для нього в совєтській дійсності засобом маскування; по друге — примітивізуючи аналізу його творів, розуміючи плоско натуралістично окремі його мистецькі, зовсім не-натуралістичні і навіть нереалістичні твори (типовими тут є вправи тенденційних критиків над твором "Я"); по третє — вигадуючи так звані "факти" щодо біографії Хвильового, яких в дійсності не було; нарешті, по четверте,— підходячи до минулого антиісторично, прикладаючи сьогоднішні еміґраційні критерії і поняття до підсовєтської дійсности 20-х і початків 30-х років.

Сьогоднішні намагання очорнити хвильовизм є еміґраційною духовою недугою, зневірою у живущі сили українського народу. Ґрупи, що повстають проти кращої частини спадщини Хвильового і його гурту, відмежовують себе тим самим від значної частини національно-визвольного дорібку центрально-східніх земель України. Український націоналістичний рух ніколи не стане на шлях згубного звуження духової бази української національної революції.

Невідкладним нинішнім завданням середовищ націоналістичного руху, пресових орґанів і кожного націоналіста зокрема, є популяризування правдивих відомостей про Хвильового: хвильовизм, шумськизм, волобуївщину, про ідеольоґічні позиції члена Союзу Визволення України академіка М. Слабченка тощо. Завданням дослідників - націоналістів є далі поглиблювати вивчення явищ і форм духово-революційного опору за останніх 42 роки на всіх українських землях. Бо в успішному виконуванні означених завдань — одна з основних запорук дальшої успішної визвольної боротьби.

ІВАН ФРАНКО

СТРОФИ

1

Пурпуром сонічко сходить,
Пурпуром криється в морю;
Так будь і ти спокійний
В щастю і в горю.

4

Не цурається правди мудрець,
Хоч вона й з уст дитинячих буде, —
Так як в ніч, коли сонце зайшло,
Каганця не цураються люди.

8

Дурний, хто помилок лякаючись,
Не сміє братися до діла, —
Так як би я не їв, лякаючись,
Щоб кришка в голосницю не влетіла.

11

Не звикай утертими стежками
Йти за другим сліпо, як у дим,
Бо як стануть пастухи вовками,
Треба вівцям пастися самим.

12

Бережи маєток про чорну годину,
Та віддай маєток за вірну дружину;
А себе довічно бережи без впину,
Та віддай майно, і жінку, й себе
за Вкраїну.

19

Книги — морська глибина:
Хто в них пірне аж до дна,
Той, хоч і труду мав досить,
Дивнії перли виносить.

20

Хто власного ума не має,
То з книг не вийде ум йому;
Хто є сліпий на обі оці,
То що по зеркалі йому?

26

На двоє створено Богом вино:
Розумним на радість, на згубу
дурному;
Багатство — на двоє теж дане воно:
В добро милосердним, на згубу
скупому.

27

Як від лютого татарина,
Що шаблюкою маха,
Всі тікають безоружнії,
Так тікай ти від гріха.

("Давнеє й Нове", ст. 31-50)

Буржуазне кохання

Я, братчики мої, не люблю баб, ще в капелюшках. Коли баба в капелюшку, коли панчішки на ній фельдикосові, або мопсик у неї на руках, або зуб золотий, то така аристократка мені і не баба зовсім, а порожне місце.

А в один час я, звичайно, захоплювався одною аристократкою. Гуляв з нею і в театр водив. А в театрі — то все й вийшло. В театрі вона й розгорнула свою буджуазну ідеольоґію в цілому обємі.

А зустрінувся я з нею на подвірі камяниці. На зібранню. Дивлюся, стоїть отака цяця. Панчішки, зуб золочений.

— Звідкіля — кажу — ти, громадянко? З якого числа?

— Я — каже — зі семого.

— Будь ласка — кажу — живіть.

І відразу якось-то вона мені страшенно подобалася. Внадився я до неї. В семе число. Бувало, прийду як офіціяльна особа. Мовляв, як у вас, громадянко, мається справа з водопроводом і толєтою? Функціонує?

— Так, — відповідає — функціонує.

А сама кутається в баєву хустку і ні мур-мур більше. Лише очима стриже. І зуб у роті блищить. Походив я до неї місяць — привикла. Почала подрібніше відповідати. Мовляв, функціонує водопровід, спасибіг вам, Семене Семеновичу, за увагу.

Дальше — більше, почали ми з нею по вулицях гуляти. Вийдемо на вулицю, а вона велить себе під руку взяти. Візьму її під руку і волочуся, як щупак. І чого, сказати не знаю, і перед народом ніяково.

Ну, а раз вона мені каже:

— Що ви, — каже — Семене Семеновичу, мене все по вулицях водите? Аж голова закрутилася. Ви б, каже, як кавалір і при владі, завели мене, наприклад, у театр.

— Можна — кажу.

І саме на другий день прислала комчарунка білєти в оперу. Один білєт одержав я, а другий мені Васька-слюсар подарував.

На білєти я не поглянув, а вони разні. Котрий мій — внизу сидіти, а котрий Васьчин — аж на верхній ґалєрійці.

От ми й пішли. Сіли в театрі. Вона сіла на мій білєт, а я на Васьчин. Сиджу на верхотурі і ні хріну не бачу. А коли нагнутися через перегородку, то її бачу. Хоч слабо.

Понудьгував я, понудьгував, вниз пішов. Дивлюсь — антракт. А вона в антракті ходить.

— Добрий вечір! — кажу.

— Добрий вечір!

— Інтересно, — кажу — чи тут функціонує водопровід?

— Не знаю — каже.

А сама в буфет пре. Я за нею. Ходить вона по буфеті і на прилавок глипає. А на прилавку полумисок. На полумиску тісточка.

А я отаким гусаком, отаким буржуєм недорізаним, вюсь біля неї і пропоную:

— Якщо — кажу, маєте охоту зїсти одне тісточко, то не сумнівайтесь. Я заплачу.

— Мерсі! — каже.

І нечайно підходить розпустним кроком до полумиска і цуп з кремом і жере.

А грошей в мене — кіт наплакав. Найбільше, на три тісточка. Вона їсть, а я турботливо по кишенях нишпорю, перевірюю рукою стан моєї каси. А грошей стільки, що за нігтем.

Зїла вона з кремом, цуп друге. Я аж гикнув. І мовчу. Взяла мете отака буржуйська соромливість. Мовляв, кавалір, а не при грошах.

Ходжу я довкола неї як півень, а вона регочеться і на компліменти напрошується.

Я кажу:

— Чи не пора нам іти сідати? Здається, дзвонили.

А вона каже:

— Ні.

І бере третє.

Я кажу:

— Чи не багато то на порожній шлунок? Може знудити.

А вона:

— Ні — каже — ми привикли. — І бере четверте.

Тут ударила мені кров до голови.

— Клади — кажу — назад!

А вона злякалася. Відчинила рот. А в роті зуб блищить.

А мені немов віжка попала під хвіст. Все одне, думаю, тепер з нею не гуляти.

— Клади — кажу — до чортової матери!

Поклала вона назад. А я кажу хозяїнові:

— Скільки платимо за сконсумовані три тісточка?

А хозяїн тримається індиферентно — дурнем прикидається.

— Ви — каже — платите за сконсумовані чотири штуки стільки-то.

— Як — кажу — за чотири? Коли четверте на полумиску находиться.

— Ні, — відказує — хоч воно і на полумиску находиться, але надкушене і пальцем зімяте.

— Як — кажу — надкушене, змилуйтеся. То ваші дрібно-буржуазні фантазії.

А хозяїн не виявляє ніякої соціяльної солідарности і перед пикою руками вертить.

Ну, звичайно, зібрався народ. Експерти. Одні кажуть: надкушене, другі — ні.

А я вивернув кишені — звичайно, всяка дрянь: шнурки, ґудзики на долівку вивалюється — народ регочеться. А мені не смішно. Я гроші лічу.

Почислив гроші — за чотири штуки без лишку. Даремне, матінко моя, сперечався.

Заплатив. Звертаюся до дами:

— Доїдайте! — кажу. — Заплачено. Нехай і черево лусне, аби дар Божий не пропадав.

А дама не рухається. І соромиться доїдати.

А тут якийсь дядя вкрутився.

— Давай, каже — я доїм.

І доїв наволоч. За мої гроші. Сіли ми в театр. Додивилися на оперу до кінця. І в свояси.

А дома вона мені каже:

— Доволі велике свинство з вашої сторони. Хто без грошей — не їздить з дамами.

А я кажу:

— Не в грошах щастя, громадянко, а в пролєтарській самосвідомости. Даруйте за слово.

Так ми з нею й розійшлися.

Не подобаються мені аристократки.

М. Зощенко

LESYA UKRAINKA

Hope

Translated by Dr. PERCIVAL CUNDY

No more can I call liberty my own
To me there's naught remains but hope alone.

The hope to see once more my loved Ukraine,
To come back in my native land again.

To gaze once more on Dnieper's azure wave —
I care not if alive or in the grave.

To view the steppe, its ancient funeral mounds,
To sense the ardent strength which there abounds . . .

No more can I call liberty my own,
To me there's naught remains but hope alone.

LESYA UKRAINKA

Contra Spem Spero

(I HOPE AGAINST HOPES)

Translated by Dr. PERCIVAL CUNDY

Hence, dark thoughts! Away, ye autumn mists!
Golden spring is here, she's here today!
Should my days of youth be spent in woe,
Drearily and sadly pass away?

Nay, through all my tears, I still will smile,
Sing my songs though troubles round me loom;
Hopeless, still hope on against all odds,
I will live! Away, ye thoughts of gloom!

On this hard and ingrate soil I'll sow
Flowers that shall bloom with colors rare;
Flowers will I plant where frost doth reign,
Water them with many a bitter tear.

And this burning tears will soften then
All that ground so crusted, chill, malign,
Flowers, then perhaps, will bloom and bring
Joyous spring e'en to this heart of mine.

Though the mountain side be rough and steep,
Onward will I bear the ponderous stone;
Struggling upwards 'neath the crushing load,
Still will I my joyous song intone.

Through the long, dark night inscrutable
Never will I close my wearied eyes,
Searching ever for that guiding star —
Radiant empress of the midnight skies.

Yes, through all my tears I still will smile,
Sing my songs though troubles round me loom;
Hopeless, still hope on against all odds,
I will live! Away, ye thoughts of gloom!

Анатоль Галан

САМОТА

Часом, коли струни душі напинаються до відмови і ось-ось вибухнуть божевільним криком розпачу, коли єство твоє, зголодніле на слово потіхи, шарпається в колі власного безсилля, зневіри, гіркости, коли вже ніяке фільософське самозаспокоєння не діє, — тоді береш аркушик паперу і простягаєш думку, як руку за милостинею, до чужого серця.

Це не мусить бути кохана або коханий. Це не мусить бути друг, перевірений у довгому житті, бо такими друзями рідко хто може повхалитись. Зрештою, якщо потапаючий просить рятунку, чи йому залежить на тому, хто саме його витягне?

Пишеш людині, яку знаєш, якої адреси ще не загубив. І, написавши, відчуваєш дивну полегшу. Наче твої жалі всмоктав з чорнилом папір. Наче ти заклеїв їх у коверті, а поштова марка маґічно їх припечатала, і вже вони не вирвуться, не ляжуть каменем на твої оголені, нікудишні нерви.

Як задоволено почуваєш ти себе, коли написаний тобою лист зник у поштовій скринці. Завтра він полетить над широкими просторами землі, над океанськими глибинами. Він є ланцюжком поміж віддаленими серцями.

І ти починаєш ждати. Бо-ж тобі нічого більше не лишається, як ждати: відповіді, майбутніх (щасливих) подій, змін на добре в приватному і громадському житті, загалом — майбутнього, що нікому й ніколи не ввижається в темних фарбах.

Але перше — відповідь. Вона буде, вона повинна прийти напевно. Так-же легко, маючи спокійні нерви, взяти перо і написати. Крім того, коли до тебе простягнено руку, ти мимоволі відчуваєш перевагу власної душі; ти той, хто дає, а не той, хто просить; ти навіть маєш моральне право повчити, зробити догану за "слабодухість", порадити вище тримати голову...

Сьогодні буде лист, — кажеш ти собі. Листонош приходить десь коло 11-ої й принесе. Ти прислухуєшся до традиційного, попереджувального вигуку — "Пошта! — хоч слідом за цим лист, належний тобі, опиниться під дверима твоєї кватири, а листонош, не чекаючи й хвилини, піде собі далі.

Але сьогодні листа не було. Не прийшов він і за місяць, і за три. Не прийшов зовсім. Загубився? Ні, не загубився, він просто не був написаний. Ти це знаєш напевно, бо була іронічна згадка про той твій розпачливий лист у листі до твого тутешнього приятеля.

І тоді стає тобі шкода твого пориву.
"Нижчий у нижчого лепти спасенної
З горя-страждання надумав благати..."

Огорни своє серце залізним обручем, викинь на смітник усяке чекання. Ти один під байдужим небом, серед байдужих істот, ти потрібний тільки собі, і то — часами, в доброму настрою, а взагалі ти втомлений, страшенно втомлений собою — малим химерним птахом, що намагався перегнати літак.

Юрій Клен

МОЛИТВА

Помолімся за полонених,
Що десь морем буряним пливуть,
Та за страждающих і вгнетених,
Що до світла марно шиї пнуть.
Над ними, Господи, в небесній тверді
Простри свої долоні милосердні.
Ще молімся за всіх, кому
Вже не суджено узріти світла,
Що їх я й думкою не обійму;
За всіх, кому зруйноване їх житло,
Кого безжально кинули в тюрму,
Щоб радість їм ніколи не розквітла.
О, тільки дотиком легеньких рук
Позбав їх, Господи, страждань і мук!
Молімся за тих, що у розлуці
Помруть відірвані від рідних хат,
Молімся за тих, що у розпуці
Вночі гризуть залізні штаби ґрат,
Що душать жаль у невимовній муці.
За тих, кого веде на страту кат.
Над ними, Господи, в небесній тверді
Простри свої долоні милосердні.

Іван Рабцун (Вал. Альсина)

ВЕСНА В УКРАЇНІ

Весна прийшла, радіють всі:
Малі, великі й дідусі.
В гаї виходять діти й грають,
Весну і сонце зустрічають,
І величають.
Хвалять весну, зелений гай,
Цей Божий рай, наш рідний край.

Сонце пригріває, сніг холодний тає,
Струмки біжать, пісні свої журчать.
Пташки летять до своїх хат,
Співають пісні на честь весні.
Бджілка летить і все бренить,
Квіток шукає, медок збирає.
Хвалить весну, зелений гай,
Цей Божий рай, наш рідний край.

На сонці біліють хатки чепурненькі,
А з них вилітають хлопці молоденькі,
Дівчата вродливі і діти маленькі.
На вигін біжать, веснянок співають,
Танки заводять, весну вихваляють,
Бога прославляють:
"Вклонімся Богу і Рідному Краю,
І цій весні такій чарівній".
Хвалім весну, зелений гай,
Цей Божий рай, наш рідний край.

Біленькі хатки, вишневі садки,
Запашні весняні квітки;
Бабуні старенькі і діди сивенькі
На призьбах сидять, на рай цей глядять.
Ще жити бажають, до внуків гукають:
А-ну, заспіваймо, Бога звеличаймо.
Хвалім весну, зелений гай,
Цей Божий рай, наш рідний край.

***

Так було колись, а тепер — дивись:
Прийшла весна — глуха сумна;
Ніхто не радіє, зі страху німіє.
Глуха, сумна оця весна,
Така сувора і страшна.

Де були хатки, там чорні дірки,
— То землянки.
А з вишневих садків немає й пеньків.
Де були гаї, там тепер ярі.
Дітей нема, країна сумна:
Кого не вбив кат, забрала чума.

Хлопців нема, скрізь тишина, —
Багато сховала їх рідна земля,
А хто ще зостався, забрала війна.
Глуха, сумна оця весна,
Така сувора та страшна.

Чекіст — це наймит ката,
І ката боронить бестія заклята.
Ножем він махає, голови стинає,
Нікому не дає він жить;—
А кров невинна річкою біжить.
І хто його знає, доки то потриває.
Глуха, сумна оця весна,
Така понура і страшна.

Кров невинна так довго литись буде,
Поки не зрозуміють усі люди,
Що треба всім зброю взяти,
В обороні життя й волі
Одностайно стати.
Бо життя своє треба
На землі і для неба
Гуртом боронить, дружно ворога бить.
Щоб не була сумна оця весна,
Така понура та страшна.

Хто життя свого й волі не вміє боронити,
Той мусить, як скотина, все в ярмі ходити.
Прошу вас, люди добрі, життя бороніть,
А перед катами голов не хиліть.
Беріть мечі в руки, не терпіть вже муки,
Нехай не буде сумна, оця весна,
Нехай вона буде
Для наших ворогів страшна!

Зітріть в порох ката,
Та ще й того тата,
І все його кодло в Москву проженіть,
Пляму рабства змийте
У ворожій крові.
І всій Україні принесіть щастя й долю.
А тоді Вам, мої любі, ще прийде весна,
Весела й пригожа, зелена й красна.
Хваліть весну, зелений гай,
Цей Божий рай, свій рідний край.

Вал. Куць (Куритиба, Бразилія)

Бразилійський вечір

Тихі тіні лягли на землі,
Млісно дихали бори,
Та неначе в екстазі німім
В небо пнулись піньори.

Вділ схилився могучий імбуй,
Перегнутий роками,
І обвився ліянами весь,
Наче Вій русалками.

З борів мряка на чисте повзла,
Млява, мертва, тягуча,
Що душила довкола життя,
Як камінная круча.

Дивна втома розкішну траву
По землі розстелила,
І пригнула всі віття дерев
Непорушність безсила.

Щось невидиме, але страшне
Тягарем налягало;
Груди тисло, неначе було
Всюди воздуху мало.

Тіло гнулося, ніби йому
Хтось забрав усі кости.
І нараз... обізвався цвіркун
Серед ліні і млости.

Сюр-сюр-сюр!— голос жвавий, різкий,
Бойовий, безперечно,
Що на всю гнилу неміч дививсь
І завзято й неґречно.

Сюр-сюр-сюр! — і другі цвіркуни
Обізвались юрбою,
Мов скликались в лісу козаки,
Вже готові до бою.

Подивилася в діл сабія
На ту жваву розмову
І перервану пісню свою
Полила бором знову.

Мряка злякана зникла в лісу,
Потягла прохолода;
Легким гомоном зрушена, вся
Оживала природа.

Продирались лучі золоті
Крізь вершини зелені,
Мов привітнє "добраніч" своїм
Любим дітям від нені.

Неня-ж тихо ішла на спокій
За шпичастії гори,
І усмішка остання її
Золотила піньори.

Отак гніт виклика протигніт,
Як буває в природі;
І цвіркун той прийшов возвістить,
Що так далі вже годі.

Он, природа сильніша ніж ми,
Налягла все горою,
А якийсь там дрантивий цвіркун
Її кличе до бою!

А за ним революція враз
Покотилась між віттям,
А природа всім волю дає
Розбушованим дітям.

Нині гніт, завтра воля, і так
В безконечній тій зміні
Із завзятости родиться лінь,
То знов сила із ліні.

Тут є свій і приплив і відлив,
Свої вічні закони,
І щасливий, хто може ті всі
Обійти перепони.

Іван Павлюк (Вілія Ангела)

СЕЛО В УКРАЇНІ

Колись бувало в Україні: :
Село квітчалося в розмай, —
Цвіло, всміхалося у квітах,
Здавалось, справді Божий рай.

Хатки біленькі посміхались
До сонця рано на весні;
Садки вишневі колисались,
Шуміли радісні пісні.

А в тих садках — без ліку птатства,
Робили гнізда скрізь свої,
Співали людям України
Про чар весни в своїй землі.

Було повсюду повно пасік,
Діди їх знали доглядать.
І мед точили бочівками,
Щоб люд хрещений годувать.

І матері дітей ростили
На славу вкраїнським степам;
У Січ їх потім посилали,
Щоб край не дати ворогам.

Життя було немов у казці
У вільнім вкраїнськім селі;
Тополі гнулися високі,
Хвалили Бога на землі.

Тоді літа минали швидко,
Неначе вихор у гаю;
Любились брати українці,
Гляділи матінку свою.

Та враз змінилося на світі,
На землю кару Бог післав:
На наші вільні, рідні села,
Напасник хижий причвалав.

Понищив села й все, що було
На наших прадідних степах;
Скрізь смерть посіяв і руїну,
Непевність, голод, сум і жах.

Жінок, дітей посиротили
Московські дикії кати;
Поруйнували наші села,
Змели добробуту сліди.

Увесь народ перемішали,
Де їм це тільки удалось,
Аби старе село вкраїнське
До купи знову не зрослось.

Та з мук неволі встане лицар,
До купи нарід він збере,
І всіх напасників хижацьких
В степи азійські прожене.

Л. Храплива

КАЗКА ПРО СВЯТОГО ЮРІЯ

Розгорілась ватра —
Мерехтить ясна;
Розцвіла багата
Новакам весна.

Новакам лунає
Казка при вогні:
— Їде лицар гаєм,
Їде на коні...

Їде лицар гаєм —
А напроти — змій:
— Гей, куди блукаєш,
Лицарю ясний?

Правді кинь служити —
Послужи мені!
В мене самоцвіти
В морі аж на дні!

В мене є палати —
Сяють, як вогні!
Правди кинь шукати!
Послужи мені!

Вийняв лицар стріли,
Меч двосічний взяв,
Змія в серце вцілив —
Лютий змій сконав!

Їде лицар гаєм,
Де квітки дрібні...
Новакам лунає
Казка при вогні...

КУРІОЗИ ПРИРОДИ

Професор: — Я прийшов оглянути вашу збірку куріозів природи.

Власник збірки: — Позвольте, що я вам насамперед представлю свою жінку й доньку.

Юрій Федькович

В поета, про якого мова, є два прізвища: Федькович і Гординський. Друге прізвище свідчить про шляхетське походження. І справді — батько Юрія-Адальберта походив зі шляхетського роду з села Гордині в Самбірщині, на західньо-українських землях. Звідси й прізвище — Гординський. Вужчою батьківщиною Юрія стала не Галичина, а Буковина, куди ще замолоду переніcся його батько.

Адальберт Федькович - Гординський поселився в місцевості Путилів, Вижницького повіту, і там одружився з українкою, вдовою по православному священикові, Анною Дашкевич. З цього подружжя і народився 8 серпня, 1834 року, майбутній співець Буковини. Хлопця — згідно з практикою в мішаних подружжях — охрещено в латинському обряді і надано йому імена Йосип-Домінік. Та проте виховувався він не в польському і в німецькому дусі, як цього хотів батько, — а по українськи, що треба завдячувати матері-українці. Сестра по матері Марійка, навчила брата українських пісень, казок і, можна сказати, розпалила іскру його поетичного хисту.

Малий Федькович вчився спочатку приватно в Путилові, а згодом віддав його батько до реальної школи в Чернівцях, куди й сам переїхав на посаду. Мати залишилася в Путилові на господарстві. На виїзд батька до Черновець вплинули родинні непорозуміння, які повстали в наслідок ріжниці віроісповідання, національности, освіти і, вкінці, таки віку. Адальберт був від жінки на 9 років молодший. Молодий Федькович часто був свідком знущання батька над матірю. З цього зродилась у хлопця ненависть до батька, яка тривала ціле життя.

Закінчивши реальну школу на 15 році життя, молодий Федькович помандрував у Молдавію з своїм братом по матері, Іваном Дашкевичем, шукати заробітку. Опинився він у місті Нямц, де вступив на працю до землеміра Чунтуляка, а потім до аптекаря Бредемаєра. Про цей малий епізод у житті Федьковича можнаб і не згадувати, якби не знайомість з німецьким поетом і малярем Рудольфом Роткелем, шваґром згаданого аптекаря. Роткель чимало причинився до оформлення Федьковичевого світогляду. Під впливом Роткеля почав Федькович писати вірші німецькою мовою. Між лєктурою, яку давав Роткель Федьковичеві, були і твори песиміста Шопенгавера, що мало відємний вплив на Федьковича.

Вдача буковинського соловія була непостійна. Не загрів він довго місця і в аптекаря Бредемаєра. Вернувшись до дому, вступив, за намовою батька, до війська 1852 року. Військова служба, що потривала 10 років, погано вплинула на поета. Він її зненавидів і чув жаль до батька. Етапи Федьковичевої військової служби такі: по закінченню кадетської школи і по зложенню відповідних іспитів в Чернівцях, вирушив з полком до Семигороду. В 1859 році піднесено його до ступня офіцера. Було це підчас війни з Італією. Полк, в якому служив Федькович, був перекинений в Ломбардію під Кассано. Федькович не брав участи в боях. В таборі під Кассано написав перший вірш українською мовою (латинкою) "Нічліг". (До того часу писав по німецьки).

По війні з Італією затримався поет на півтора року в Чернівцях. На цей час припадає його знайомство з німецьким поетом Нойбаром, який прихильно оцінив німецькі писання Федьковича і навіть заявив йому, що в ліриці він може рівнятися з німецькими поетами.

З літературного роздоріжжя, на якому опинився тоді Федькович, вивели його два свідомі українці — Антін Кобилянський і Кость Горбаль. Під їх впливом Федькович покинув шлях у німецьку літературу, а вибрав той, що завів його до українського Парнасу і поставив між чільними українськими поетами і письменниками. Взаємини з Кобилянським і Горбалем не переривалися і тоді, коли Федькович відійшов з своїм полком знову до Семигороду. Кобилянському припала навіть згодом роля ввес-

ти Федьковича в літературний український світ. Тоді виходив у Львові часопис "Слово", під редакцією москвофіла Богдана Дідицького. Часопис видавався так званим язичієм. Своє незадоволення мовою "Слова" Кобилянський висловив у брошурі "Слово на слово до редактора СЛОВА", в якій боронив прав української народньої мови. Для підтвердження своїх думок про красу української мови надрукував у брошурі кілька віршів Федьковича (вперше). Реакція Дідицького була зовсім протилежна до тої, якої можна було сподіватись. До перших спроб Федьковича поставився він прихильно. Своє признання для нового таланту висловив Дідицький у рецензії, друкованій в "Слові". Це був саме 1861 рік — рік смерти Тараса Шевченка. Нічого дивного, що критикам насувалась думка вважати Федьковича спадкоємцем Шевченкової кобзи. Порівнювання Федьковича з Шевченком відбилось неґативно на його таланті.

Прихильна оцінка Дідицького заохотила Федьковича до дальшого писання. Багато з цих писань помістив Дідицький у "Слові", а рік пізніше, 1862, видав навіть окрему збірку віршів "Поезії Іосифа Федьковича". У вступній статті Дідицький подав коротку біоґрафію поета і його твори порівняв з творами Шевченка.

Рік 1863 був дуже важливий в житті Федьковича. Тоді він покинув зненавиджену військову службу, вернувся до рідного Путилова і став жити при матері на господарстві, яке після смерти матері (1864) перебрав на свою власність.

В тому-ж самому 1863 році Федькович прийняв православну віру і імя Юрій. Не називав себе більше Йосипом Гординським, а Юрієм Федьковичем. Переодягнувся в гуцульський одяг і жив як гуцул-селянин. Здобув собі в селян довіря, доказом чого був вибір його на старосту. Літературної праці не покидав. Твори його в той час друкувались: в літературній ґазеті "Вечерниці", в "Галичанині", "Меті", "Ниві", "Правді" (у Львові).

Пробував Федькович сил і на педаґоґічному відтинку. Зложив буквар українською мовою і фонетичним правописом. Свого призначення цей буквар не здійснив, бо ні Черновецька Консисторія, ні Львівська Шкільна Рада букваря не прийняли, бо був фонетичний.

В 1869 році Федьковича іменували шкільним інспектором на Вижницький повіт. Виданий тоді в Відні за його редакцією співаник був прийнятий до вжитку в народних школах. На посаді інспектора поет довго не був, бо в 1872 році львівські українці запросили його до Львова на редактора видань 'Просвіти". Крім того мав він писати драматичні твори для театру "Руської Бесіди".

З львівськими українцями Федькович не міг зжитися. Головною причиною була його химерна вдача. З вимогами "Просвіти" не погодився і огірчений поїхав знову до Путилова.

Львівський конфлікт не залишився без наслідків. Поет попав в апатію і навіть перестав писати. Коли 1875 року відвідав його Драгоманов (Федькович і Драгоманов познайомились у Львові), то ствердив, що Федькович марнує талант.

В 1876 році помер Федьковичів батько, залишивши синові в спадку дім у Чернівцях. Путилівське господарство

Федькович подарував слузі, а сам переніся до Черновець. Останніх 10 років свого життя провів майже на самоті. віддаючи весь час астрольоґії. Батьківський дім продав, а купив хатину.

З духового пригноблення вирвала поета на короткий час праця при видавництві часопису "Буковина". Цей часопис стали видавати буковинці 1884 року і на редактора запросили Юрія Федьковича.

В 1886 році відмічено 25-річний ювілей літературної праці поета. Під впливом щирих привітань від буковинських і галицьких українців поет отрясся від апатії, кинувся знову до праці, та несподівана смерть припинила її. Помер Федькович 11 січня, 1888 року, в Чернівцях. Там і похований.

Літературна спадщина Федьковича — це поезії, оповідання і драми. Найменшу вартість мають драми. Драма "Довбуш", хоч автор присвятив їй дуже багато часу, вийшла блідо. Те саме треба сказати і про другу драму "Керманич". Свої драми сам Федькович назвав "дивоглядії". Даючи оцінку його драматичним творам, Сергій Єфремов в "Історії українського письменства" (том 2, стор. 126) писав: "Вже цілком поза межі літератури виходять його "дивоглядії"— справді дивоглядні твори, в яких поміж дієвими особами знайдемо навіть образи святих, що промовляють зі стін несосвітенні речі.".

Найбільшу вартість має Федьковичева лірика і оповідання. Багато місця присвятив поет вояцькій тематиці. Вояцьке життя породило такі ліричні перлини як "Дезертир", "Рекрут", "Святий Вечір", "Під Кастанедолев", "Трупарня", "В церкві" і багато інших. Лірика Федьковича навіяна смутком і болем. Ту саму нотку видно і в інших поезіях, от хочби в "Пречиста Діво, радуйся, Маріє". До найкращих поетичних творів Федьковича, поза деякими з циклю вояцької лірики, — належать поеми "Довбуш" та "Король Гуцул".

Великий письменницький хист Федьковича проявляється також і в оповіданнях. В них змальоване жовнірське та селянське життя. Важніші оповідання: "Три, як рідні брати", "Люба - згуба", "Сафат Зінич", "Побратим". Твори Ю. Федьковича видав Драгоманов і в Києві. Російський письменник Турґенєв у листі до Драгоманова висловився дуже прихильно про Федьковича, зокрема про його оповідання.

Є поети, сила таланту яких не послаблюється і які сходять в могилу такими дужими, якими були підчас свого найбільшого духового розквіту. До них Федьковича зарахувати не можна. Послаблення таланту Федьковича позначується наймаркантніше в його наслідуваннях Шевченка.

Повне посмертне видання творів Ю. Федьковича зладило Наукове Товариство імени Шевченка у Львові, а пізніше "Просвіта". Видання "Просвіти" не зовсім повне, але вірніше щодо тексту.

С. ЧЕРКАСЕНКО

ГЕТЬМАН

Не раз вночі на чужині
Мене навідує видіння:
Майдан.— Софія.— Безгоміння,
Гетьман суворий на коні.—

"...Я кликав вас під булаву,
Щоб відновити давню славу,
Щоб на руїнах вже нову
Створити славную Державу.

"Ви не пішли на поклик мій:
Вам чар всесвітньої облуди
Заворожив ваш глузд лихий,
Проняв вам душу, серце, груди...

"Ви за химери бунт зняли,
Ви занехали путь єдину,—
І що ж натомість здобули?
Неволю, голод та руїну?

"Тож буде так, аж поки ви
Усі громадою одною
Не станете під булавою
На згин кривавої Москви!"...

І — диво з див! Загув майдан:
Козацьке військо у поході.
В чолі під стягом—сам Гетьман.
Зоря займається на Сході...

Микола Гоголь

Загублена грамота

Так ви хочете, щоб я оповів вам ще про діда? — Нехай буде, чому-ж не потішити прибадашкою? Ей, старина, старина! Що за радість, що за розвага спливає до серця, коли почуєш про це, що давно-давно, й року йому й місяця нема, діялося на світі! А коли ще вплутається який будь родич, дід чи прадід — ну, тоді й рукою махни: щоб я захлиснувся за акафістом великомучениці Варвари, коли не здається, що ось-ось сам це робиш, неначеб ти заліз у прадідівську душу, або прадідівська душа герцю в тобі.

Ні, мені найбільше наші дівчата й молодиці! Покажися тільки їм на очі: "Хомо Григоровичу! Хомо Григоровичу! А нуте, яку будь страховину казочку! А нуте, нуте!" тара-та-та, та-та-та, і зачнуть, і зачнуть . . . Оповісти, певна річ, не жаль, та загляньте-но що діється з ними в постелі. Адже-ж я знаю, що кожна дрижить під накривалом, неначе била її пропасниця, і радаб з головою влізти в свою кожушину! Нехай шкрябоне щур об горнець, чи сама зачепить ногою кочергу — і крий Боже, вже душа в пятах! А на другий день, мов ніщо не було. Чіпляється знову; оповідж їй страшну казку та й тільки. Щож би то таке оповісти вам? Нагло не впаде на думку . . . От, оповім вам, як то відьми грали з покійним дідом у дурня (гра в карти). Тільки заздалегідь прошу вас, панове, не збивайте з пантелику, а то такий кисіль вийде, що соромно буде й в рот узяти.

Покійний дідо, треба вам сказати, був не з простих у свій час козаків. Він і твердо-он-то тямив і словотитлу поставити знав. В свято втне Апостола, бувало, так, що теперечки й попович неодин сховається. Ну, самі знаєте, що в тодішні часи, коли зібрати з усього Батурина грамотіїв, то ніщо й шапку підставляти — в одну пригорщу можна було всіх зложити. Значить, і чудуватися нічого, коли всякий стрічний кланявся дідові трохи не в пояс.

Раз забажав ясновельможний пан гетьман післати за чимось там грамоту до цариці. Тодішній полковий писар — от чорт побери, й прізвища не пригадаю . . . Віскряк не Віскряк, Мотузочка не Мотузочка, Голопупець, не Голопупець . . . знаю тільки, що якось дивненько зачинається це трудне прізвище — покликав діда до себе та сказав йому, що ось висилає його сам гетьман гінцем. Дідові не довго збиратися: грамоту зашив у шапку, вивів коня, цмокнув жінку та двох своїх, як сам називав, підсвинків, що з них один був рідним батьком хочаб і нашого брата та збив за собою таку куряву, неначеб пятнадцять хлопців задумали серед вулиці збити бучу.

На другий день, ще півень не піяв у четверте, а дідо вже був у Конотопі (місто у Чернигівщині, славне ярмарками). Тоді був там ярмарок. Народу висипалося на вулиці тільки, що в очах рябіло. Та що було рано, то все дрімало простягнене на землі. Біля корови лежав гуляка парубок, з почервонілим як снігур носом. Подальше хропіла перекупка з кременями, синькою, шротом і бубликами. Під возом лежав циган; на возі з рибою — чумак. На самій дорозі розкинув ноги бородяч-москаль з поясами та рукавицями . . . ну, всякої наволочі, як водиться по ярмарках.

Дідо спинився, щоб добре розглянутися. Тимчасом в ятках стали помалу-малу рухатися. Жидівки стали дзеленькотіти фляшками. Дим знявся то сям то там кільцями й запах горячих ласощів понісся по всьому базарі.

Дідові впало на гадку, що в нього нема ні кресала, ні тютюну на поготові. От і пішов вештатися по ярмарку. Не вспів пройти й двадцять кроків — на зустріч Запорожець. Гуляка й по лиці видко! Червоні, як жар, шаравари, синій жупан, яркий квітчастий пояс, при боці

шабля та люлька з мідяним ланцюжком по самі пяти — запорожець тай тільки! Ех, народець! Стане, випрямиться, поведе рукою по молодецьких вусах, забрязчить підковами — й пуститься! Та ще й як пуститься: ноги танцюють немов веретено в бабських руках. Як вихор, потягне рукою по всіх струнах бандури й тут таки візьметься нею за підбоки та йде "присюди", заллється піснею — душа радіє! Ні, минулося: не побачити більше Запорожців! Егеж! Так зустрілися. Слово по слові — чи довго до знайомства? Стали базікати, базікати так, що дідо зовсім уже й забув про свою дорогу. Фляшка пішла, як на весіллю перед великим постом. Та відай вкінці надокучило бити горшки, кидати між нарід грішми, та й ярмаркові не вічно бути!

От і змовилися нові приятелі, щоб не розставатися та дорогу відбувати разом. Було вже геть під вечір, коли вони виїхали в поле. Сонце пішло на спочинок. Де-не-де горіли замість нього червонаві смуги. По полі пестріли ниви, мов святочні плахти чорнобривих молодиць.

На нашого запорожця найшла страшна говірливість. Дідо й ще інший гуляка, що приплентався до них, подумали вже, чи не чортяка вліз у нього. Відкіля що набиралося. Історії й прислівя такі дивозні, що дідо разів кілька хапався за боки та трохи не надірвав собі телес від сміху. Та в полі ставало чим дальше, тим темніше, а разом з цим ставала щораз недоладніша й молодецька балачка. Вкінці наш оповідач притих зовсім і здрігався при найменшому шелесті.

— Ге, ге, земляче! Та ти не на жарт забрався числити сови! Вже думаєш, якби до дому та на піч.

— Перед вами нічого таїтися — сказав він, нараз обернувшись і непорушно впяливши в них очі. — Чи знаєте, що моя душа давно продана нечистому?

— Яка невидальщина! Хто на свойому віку не знався з нечистим? Тутечки й треба гуляти, як кажеться, до споду.

— Ей, хлопці, гулявби та в цю ніч мій речинець молодцеві. Ей, братця! — сказав він і вдарив по їх руках — ей, не видайте! Не спіть одну ніч! По вік не забуду нашої приязни!

Чомуж не помогти чоловікові в такому горю? Дідо заявив навпростець, що скоріше дасть він відтяти собі оселедець з голови, як допустить чорта понюхати своєю собачою мордою християнської душі.

Наші козаки може й їхалиб дальше, колиб не затягло було ніччю, неначе чорним рядном і в полі не стало було такечки темно, як під овечим кожухом. Тільки здалеку майорів огник і коні, чуючи близько стійло, поспішалися нашорушивши вуха та вбивши очі в темінь.

Огник, здавалося, нісся на зустріч і перед козаками на один бік, мов баба в повороті з веселих хрестин. В ті часи шинки були не те, що тепер. Доброму чоловікові не тільки розщедритися, вдарити горлиці чи гопака — навіть прилягти не було де, коли було в голову зайде хміль і ноги зачнуть писати "покой-он-по".

Подвіря всеньке було заложене чумацькими возами. Під повітками, в яслах, у сінях, інший відвернений, другий розвернений, хропіли як коти.

Шинкар сам перед каганцем карбував на палиці скільки кварт і вісьмух висушили чумацькі голови. Дідо зажадав третину ведра на трьох і подався під шопу. Всі три лягли попліч. Ще й не встиг він і обернутися, як побачив, що його земляки сплять уже мертвецьким сном.

Розбудивши третього козака, що пристав до них, дідо пригадав йому дану товаришеві обіцянку. Цей підвівся, протер очі та знову заснув. Ніщо не вдієш, прийшлося вартувати самому. Щоб чим будь обігнати сон, оглянув він усі вози, заглянув до коней і сів знову біля своїх.

Все було тихо, так, що здається ні одна муха не пролетіла. Ось і здається йому, що зза сусіднього воза щось сіре виставляє. Тутечки очі в нього стали плющитися, так, що він мусів їх що хвилини протирати кулаком і промивати горілкою, що лишилася.

Та як лише вони трохи прояснилися, все пропадало. Вкінці трохи згодом знову показується зпід воза чудище. Дідо вирячив баньки скільки міг, та проклята дрімота мрячила все перед ним; руки в нього здеревіли, голова схилилася та кріпкий сон обхопив його так, що він повалися немов убитий.

Довго спав дідо, і як припекло вже сонце порядно його виголену маківку, щойно тоді схопився він на ноги. Про-

тягнувшися з двічи та почухавшися в спину, завважив він, що возів стояло вже не так багато, як з вечора.

Чумаки виїхали ще вдосвіта. Він до своїх — козак спить, а Запорожця нема. Питати — ніхто не знає. Одна тільки верхня свитка лежала на цьому місці. Страх і непевність узялися діда.

Пішов поглянути до коней — ні його, ні запоріжського! Що воно значилоб? Нехай, що Запоріжця взяла нечиста сила, хтож коней? Розміркувавши все, дідо подумав, що певно чорт приходив пішки, а що до пекла не близенько то й узяв його коня. Тяжко йому було дуже, що не додержав козацького слова.

— Ну — думає — ніщо робити, піду пішки: може попадеться на дорозі якийсь барашівник, що їхатиме з ярмарку, як будь уже куплю коня.

Тільки схопився за шапку, й шапки нема. Сплеснув руками покійний дідо, як пригадав, що вчора ще помінялися вони на часок з Запоріжцем.

Хтож міг узяти її, як не нечистий? Ось тобі й гетьманський гостинець! Ось тобі й привіз грамоту до цариці.

Тут дідо взявся частувати чорта такими прізвищами, що, думаю, йому не один раз чхалося тоді в пеклі. Та лайкою небагато поможеш! А потилиці скільки не чухав дідо, ніяк не міг нічого придумати.

Що діяти? Кинувся дістати чужого розуму: зібрав усіх добрих людей, що були тоді в шинку, чумаків і просто заїзних тай оповів, що так і так, таке то притрапилося горе.

Чумаки довгенько думали, підперши батогами підборіддя, крутили головами та сказали, що не чували такого дива

на хрещеному світі, щоб гетьманську грамоту хопив чорт.

А другі додали, що коли чорт і москаль украдуть що будь, то вже поминай як звали. Один тільки шинкар сидів мовчки в куті. Дідо й підійшов до нього. Вже коли мовчить чоловік, то напевно засяг багацько розумом. Та шинкар не дуже був щедрий на слова. І колиб дідо не сягнув у кишеню за пятьма золотими, то простоявби перед ним мудро.

— Я навчу тебе як найти грамоту — сказав він, відвівши його на бік. У діда й на серці полекшало.

— Я бачу вже по очах, що ти козак — не баба. Гляди-ж! Невподалік шинку буде скрут на право в ліс. Тільки стане в полі смеркати, щоб ти був уже на поготові. В лісі живуть цигани й виходять зі своїх нор кувати залізо в таку ніч, в яку хіба відьми їздять на своїх кочергах. Чим вони промишляють направду, тобі знати не треба. Багато буде стукоту по лісі, та ти не йди туди, відкіля почуєш стукіт. А буде перед тобою мала доріжка біля обпаленого дерева: тією доріжкою йди, йди, йди. Стане тебе тернина дряпати, густа ліщина заслонювати дорогу — ти все йди. І як прийдеш над невеличку річку, тоді тільки можеш спинитися. Тамечки й побачиш кого треба. Та не забудь набрати в кишені цього, нащо кишені зроблені. Ти розумієш, це добро й дияволи й люди люблять.

Сказавши це, шинкар відійшов у свою комірку й не хотів більше говорити ні словечка.

Покійний дідо був людина — то, щоб з трусливої десятки. Було попадеться на вовка, так і хапає його просто за хвіст. Пройде з кулаками проміж козаків — усі як грушки, поваляться на землю.

Однак щось пошкрябувало його по шкірі, коли такої глухої ночі ввійшов він у ліс. Хочаб зірка на небі. Темно та глухо, як у пивниці. Тільки й чути було, що ген-ген у горі над головою холодний вітер гуляв по верховітті дерев і дерева, мов похмелені козацькі голови, хиталися, шепочучи листям пяну мову.

Аж нараз повіяло таким холодом, що дідо пригадав і свій овечий кожух і нараз немов сотня молотів загримала по лісі таким стуком, що в нього задзвеніло в голові.

І неначе лискавкою освітило на хвилину весь ліс. Дідо зараз і побачив доріжку, що вилася проміж низькими кущами. Ось і обсмалене дерево й кущі тернини! Так усе як йому було сказано.

Ні, не одурив шинкар! Однак не зовсім весело було продиратися крізь колючі кущі. Ще з роду не видав він, щоб проклятий свербивус і суччя так болюче дряпали: за кожним ступнем кортіло його скрикнути.

Помалу-малу видістався він на просторе місце й наскільки міг завважити, дерева рідшали та ставали чимдальше такі широкі, яких дід не видав і по той бік Польщі.

Зирк, між деревами блимнула й річка, чорна мов воронина сталь. Довгенько стояв дідо над берегом і розглядався на всі боки. На другому березі горить вогонь і здається ось-ось і погасне то знов одсвічується в річці, що здрігалася, як зловлений кацап у козацьких лабах. Ось і місток!

— Ну, туди хіба тільки чортова тарадайка проїде.

Та дідо ввійшов сміливо та скоріш, як інший добувби табакерку понюхати табаки, був уже на другому березі.

Щойно теперечки завважив він, що біля вогню сиділи люди й такі вродливі пики, що іншим разом Бог зна чого не давби він, щоб висмикнутися від цього знайомства. Та тепер, нічого діяти, треба було починати. Ось дідо й поклонився їм трохи не в пояс:

— Помагай вам, Боже, добрі люди!

Хочби один кивнув головою: сидять та мовчать і щось сиплють у вогонь. Побачивши одне незайняте місце, дідо без всяких короводів сів і собі.

Вродливі пики — ніщо, й дідо ніщо. Довгенько сиділи мовчки. Дідові вже й надокучило. Давай нишпорити в кишені, добув люльку, глянув довкола — ні один не глядить на нього.

— Вже добродійство, будь ласка, якби так, щоб до ладу сказати, того . . . (дідо бував у світі чимало, знав уже як підпускати баляндраси та при нагоді нехайби й перед царем не вдаривби лицем у болото), щоб до ладу сказати, і себе не забути та й вас не образити — люлька то в мене є, та цього, чим запалити її, чорт-ма!

І на цю мову хочби словечко. Тільки

одна пика тицьнула жарючу головню простісінько дідові в лоб, так, що колиб він був трохи не відхилився, то хто зна чи не розпрощавсяб з одним оком.

Побачивши вкінці, що час дурно минає, рішився — буде слухати нечисте кодло, чи ні — оповісти справу. Пики й вуха наставили й лаби простягнули. Дідо здогадався, забрав у пригорщу всі гроші, що мав при собі, та кинув немов собакам їм у середину. Як лише кинув він гроші, все перед ним перемішалося, земля задріжала і як уже — він і сам не вмів оповісти — попався трохи не в саме пекло.

— Батеньки мої! — охнув дідо, розглянувшися добре.

Що за чудища! Пика на пиці, як кажуть, не видно. Відьом тільки сила, як буває іноді на Різдво впаде снігу: вичепурені, вимальовані, як паняньки на ярмарку. І всі, скільки їх тамечки не було, мов пяні, відтанцьовували якогось чортівського тропака. Куряву зняли, Боже крий, яку! Дріжаки пройнялиб хрещену людину тільки на вид, як високо скакало чортівське, сміх напав, коли побачив, як чорти з собачими мордами, на німецьких ніжках, виляючи хвостами, ввихалися біля відьом, як парубки біля гарних дівчат, а музики стусували себе в щоки кулаками, мов у барабани і свистіли носами наче трубами. Тільки побачили діда — й сунули на нього юрбою.

Свинські, собачі, козячі, конячі морди — всі повитягалися й ось так і лізуть цілуватися. Сплюнув дід, така гидь напала! Вкінці схопили його й посадили за стіл, довгий може як дорога від Конотопа до Батурина.

— Ну, це ще не зовсім зле — подумав дідо, побачивши на столі свинину, ковбаси, кришену цибулю з капустою й чимало всяких ласощів — видно діявольська наволоч не додержує постів.

Дідо таки, не шкодить вам знати, не спускав при нагоді перехопити тогоцього на зуби. Їв, бувало, покійник смачненько й тому, не запускаючись в розмову, присунув собі миску з накраяним салом і окіст шинки, взяв вилку, мало що меншу від тих вил, що ними селянин бере сіно, захопив нею найбільший кусок, підставив скоринку хліба — й гляди, вложив у чужий рот, отот біля самих вух, і чути навіть, як чиясь морда жує й кланцає зубами на весь

стіл. Дідо нічого, взяв другий кусок і ось начеб то й по губах зачепив, та знову-ж не в своє горло. Втретє — знову помимо. Розлютився дідо: позабув і страх і в чиїх лебетах знаходиться він, прискочив до відьом:

— Що ви, Іродове кодло, задумали насміхатись з мене, чи що? Коли не віддасьте заразісінько моєї козацької шапки, то хай я стану москалем, коли не поперекручую свинячих рил ваших на потупуцю!

Не вспів він докінчити останніх слів, як усі чудища вищирили зуби й підняли такий регіт, що в діда на душі похололо.

— Гаразд! — заверещала одна з відьом, що її дід уважав старшою над усіми, бо вид у неї був чи не кращий від усіх. — Шапку віддамо тобі, та не скоріш, аж переграєш з нами тричі в "дурня"!

Що-ж було діяти? Козакові сісти з бабами в дурня? Дідо, відмагався, відмагався, вкінці сів.

Принесли карти засмальцьовані, якими лише в нас попівни ворожать про женихів.

— Слухай-же! — загавкотіла відьма вдруге — коли хоч раз виграєш — шапка твоя. Коли-ж усі три рази лишишся дурнем, то не прогнівайся, не тільки шапки, а то може й світу більше не побачиш!

— Роздавай, роздавай, бабище, що буде, то й буде!

Ось і карти роздали. Взяв дідо свої в руки, глядіти не хочеться, така погань. Хочби на сміх один козир. З масти десятка найстарша. Пар навіть нема. А відьма все підсуває пятки. Прийшлося остати дурнем! Тільки що дідо вспів остати дурнем, як зі всіх боків заіржали, загавкали, зарунькали морди:

— Дурень, дурень, дурень!

— Щоб ви подавилися, діявольське кодло! — закричав дідо, затулюючи собі пальцями вуха.

— Ну, — думає — відьма підтасувала, теперечки я сам буду роздавати.

Роздав, засвітив козиря, поглянув у карти: масть хоч куди, козирі є. І спершу все йшло, як не мож краще. Тільки відьма пятку з королями. В діда в руках самі козирі. Не думаючи, не гадаючи довго, грим королів усіх по вухах козирями!

— Ге, ге! Та це-ж не по козацьки! А чим ти накриваєш, земляче?

— Як — чим? Козирями!

— Може воно по вашому й козирі, та по нашому — ні!

Зирк — і справді проста масть. Що за чортівщина! Прийшлося вдруге бути дурнем, а чортівня давай знову дерти горло:

—Дурень, дурень!

Дідо розгорячився. Роздав востаннє. Знову йде гаразд. Відьма знов пятку. Дід накрив і набрав з колоди повну руку козирів.

— Козир! — скрикнув він і вдарив об стіл картою так, що її скрутило в коробку. Та не говорячи ні слова, накрив вісімкою масти.

— А чим ти, старий діяволе, бєш?

Відьма підняла карту: під нею була проста шістка.

— Бач, чортівська омана! — сказав дідо і з досади грим кулаком що сили об стіл.

Щастя ще, що в відьми була кепська масть, а в діда, як на вмисне на ту пору пари. Стали набирати карти з колоди, та годі! Погань така лізе, що дідо й руки опустив. В колоді ні одної карти. Пішов уже так, не глядачи, простою шісткою. Відьма прийняла.

— Ось тобі на! А це що? Е, е! Видно, щось воно тут не так!

От, дідо карти крадькома під стіл і перехрестив. Зирк — у нього в руках туз, король, нижник козирів, а він замість шістки скинув кралю.

— Ну, й дурень я був! Король козирів! Що! Прийняла. А? Котяче відроддя! А туза не хочеш? Туз! Нижник!

Грім пішов пеклом. На відьму напали корчі. І, відкіля не взялась — шапка бух дідові простісенько в лицє.

— Ні, цього мало! — закричав дідо, прихоробрившися й наложивши шапку. — Коли зараз не стане передімною молоденький кінь мій, то ось нехай вбє мене грім на цьому самому нечистому місці, коли я не перехрещу святим хрестом усіх вас! — і вже було й руку підняв, як нараз затарахтотіли перед ним кінські кости.

— Ось тобі кінь твій!

Заплакав бідняга, глядячи на них, мов дитя нерозумне. Жаль старого товариша!

— Дайте-ж мені якого будь коня, щоб видістатися з вашого кубла!

Чорт луснув гарапником — кінь, як огонь звився під ним і дід мигом скочив на верх.

Та серед дороги напав на нього страх, коли кінь, не слухаючи ні крику, ні поводів, сказав через проваллє й болота. В яких місцях він не був, так дрожаки брали при самому оповіданню.

Глянув якось собі під ноги — й ще більше налякався: прірва, круча страшна. А чортівському творінню й байдуже: просто через неї.

Дідо держиться — не тут-то було. Через пні, через груддя полетів стрімголов у прірву й так ударився на дні її об землю, що здавалося й дух викинуло. Найменше, що діялося з ним тоді, нічого не тямив. А як очуняв трохи та розглянувся, то вже розвиднілося зовсім. Перед ним мріли знайомі місця й він лежав на крівлі своєї хати.

Перехрестився дідо, коли зліз на долину. Що до ката? Які з людиною чуда діються! Глип на руки — цілі в крови. Глянув у бочку з водою, що стояла сторч — і лице також. Обмившися гар-

ненько, щоб не налякати дітей, входить він тихенько в хату, глядить: діти посуваються до нього назадгузь і в жаху показують йому пальцями та кажуть:

"Дивись, дивись, мама мов дурна скаче!".

І справді, баба сидить, заснувши перед кужілем, держить у руках веретено й сонна підскакує на лавці. Дідо, взявши її за руку, розбудив її.

— Добридень, жінко! Чи ти здорова?

Вона довго гляділа, вирячивши очі й вкінці вже пізнала діда та розповіла, як їй снилося, що піч їздила по хаті й виганяла на двір лопатою горшки, цебри . . . й чорт знає, що ще таке.

Сказавши це й відпочивши трохи, дідо дістав коня й вже не спинювався ні за дня ні в ночі, поки не доїхав до міста й не віддав грамоти самій цариці.

Тамечки надивився дідо на такі дива, що мав на довго потім оповідати: як повели його в палати такі високі, що колиб десять хат поставити одну на одну, то й тоді може не досяглоб. Як заглянув в одну кімнату — нема, в другу — нема, в третю — ще нема. Та в пятій уже зирк — сидить сама, в золотій короні, в сірій новісінькій свитці, в червоних сапянцях і золоті галушки їсть. Як веліла насипати йому повну шапку "синицями", як . . . всього й не пригадаєш!

Про клопоти свої з чортами дідо й забув. А коли часом хтось і пригадав це, то дідо мовчав, немов це не до нього відносилося, й багацько треба було труду впросити його, щоб оповів усе, як було. І видно вже за кару, що не поспішився зараз по цьому освятити хати, бабі в кожен рік і саме в цей час, робилося таке диво, що танцюється, було, тай тільки. За що не візьметься — ноги заводять своє й ось так і рве пуститися в присюди.



Вулиця в Чернівцях, на Буковині. — Знимка Ст. Мельника.

МИХАЙЛО ОСТРОВЕРХА

ЖИТА ЦВІЛИ І НАЛИВАЛИСЯ

(Згадка про бій за Тернопіль 1919 року)

Ще тоді, коли сонце, блакить, легіт, роси й зорі творили симфонію краси і знеслости Богові і життю.

Ще тоді, коли простори нашої України тремтіли ясно-зеленими ланами, що дихали волею і хвилювали ритмом нашого, оживленого боротьбою, серця.

***

Травня 31, року 1919, прийшов наказ: Наші війська відступають у напрямі сходу. Поляки зайняли Тернопіль. Наша "Ґрупа-Схід" опустить уночі Підволочиська.

Тепла, простора, пахуча, травнева ніч. Тихо й безгомонно йшла сотня за сотнею правим берегом Збруча на південь, у напрямку Гусятина. Нашою мовчанкою і вояцьким смутком мерехтіли зорі.

На світанку минули ми село Орихівці, що поринало в сні, й подались на село Красне. Тут, серед зелені садів, у придавленому гаморі села, мали ми короткий спочинок. І дальше, через Скалат, селами, полями й гаями дійшли ми до Сидорова, над Збручем.

В кожного в очах і в серці: Куди далі? Коли далі?

Але — розкватирувались у цьому селі.

Минав день за днем, довгий, важкий, непевний.

Врешті, одного дня, перед заходом сонця — могло це бути й 8 червня! — прийшов наказ: Поготівля.

Зависло важке і смутком їдке: Куди?

А тлом для цього "Куди?" був безнастанний гук гармат коло Чорткова.

Коли зайшло сонце і з рожево-золотих просторів забриніли на житах у цвіті роси, тоді сотня за сотнею рушила в боєвий похід: На захід! Перші і довгі хвилини ми йшли мовчки: не хотілось вірити, що йдемо на захід.

Зійшла ясна, лагідна, простора червнева ніч. Ми були вже в Нижбірку, як довідались: під Чортковом пролом, поляки в переполосі тікають, начальним вождем нашої армії іменований ґенерал Греків, ідемо на Теребовлю.

Йдемо — без гомону, не куримо, — приспішеним маршом. Ніякої втоми ніхто не відчував, ніяких "мародерів" нема.

Тут, то там, обабіч польової дороги, несуться переклики перепелиць. Колоски жита й пшениці, що наливаються, посхилялись обабіч дороги, вітаючи нас. На небі, далеко, блиснув світанок, а за ним — чистою рожевістю небо запалало.

Перед нами впали стріли, заторохкотіли кулемети.

В селі Мшанець зійшло сонце.

Праворуч гостинця, під селом Іванівкою, розгорявся бій. — Наша "Ґрупа-Схід" розташувалась тут-же при шляху, біля фільварку, як перший боєвий запас. Батерія гармат "Гаврило", поручника Балешти, зайняла становища. Отаман Кирило Карась пильно оглядає поле бою. Поручник Балешта далековидом вимірює точки обстрілу. Поручник Михайло Дацків уважно слідкує за розвитком бою. Час до часу, в долині, від сіл Іванівки і Янова, з подихом вітру несеться: Сла-в-а-а !

Докладно означивши боєву лінію ворога, "Гаврило" викидає перший стріл. Кожна гармата цієї батерії, докладно "встрілявшись", починає густий вогонь по ворожих становищах.

Під вогнем гармат і скорострілів поляки починають загальний відступ. Наші гармати переносять вогонь на тили ворога, а наша піхота з криком "Слава" бігом несеться за першою лінією ворога, що тікає в панічному відступі.

Машеруємо, сотня за сотнею, вже з піснею на устах, на Теребовлю. Після перестрілок стеж ми ввійшли в місто й тут заночували.

Ранком — збірка на лузі над річкою Гнізна, біля моста. До нашої "Ґрупи-Схід" наплило, вже по дорозі маршу від Сидорова до Теребовлі, багато наших молодих селян та інтеліґентів, колишніх вояків австрійської армії. І тут,

на березі річки Гнізна, в Теребовлі, сформовано X Бриґаду. Мала вона пять куренів, її командантом став сотник Кондрацький, шефом оперативного штабу сотник Губер. Курінні, яких ще пригадую собі, були м. ін.: сот. Клемкевич, сот. Вол. Гамаль, пор. Михайло Дацків — який був курінним V куреня. В нього командантами сотень були: Василь Костюк, Керстюк, Федір Мучій і пор. Лянґ. Командантами кулеметних сотень були: поручник Дмитро Квасниця і поручник Рудольф Кетнер. Гарматнім полком командував отаман Кирило Карась.

Таки з цього берега річки Гнізна, X Бриґада в боєвому ладі рушила в дальший похід у напрямку Тернополя. Вчасним смерком цього-ж дня ми прибули до села Мишківці. Тут у розлогій балці був короткий спочинок, приділ амуніції і вечеря. Курінний скликав старшин і познайомив нас з боєвим станом на польському фронті в Галичині, а в першу чергу докладно поінформував, що діється на нашому відтинку. І дав наказ: зазначив становища кожної сотні, на яких треба вкопатись, бо наступаємо на Березовицю Велику, яку поляки думають обороняти, засівши в цементових, ще австрійських, шанцях. Спершу буде наш барабанний вогонь, а по ньому буде наказ негайного атаку нашої піхоти на польські шанці.

Після цього наказу, сотні нашого куреня рушили вперед. За селом ми розсипались у розстрільну й тихо, нишком, підійшли до вказаних у наказі становищ. Зупинились. Вкопались.

Була прегарна, щедра благістю і спокоєм ніч. Простір, куди лиш сягнуло око, був виповнений ланами жита і пшениці.

Могла бути одинадцята година ночі, як перший зелено-ясний розблиск розпанахав теплу і тиху темінь ночі і зі свистом та поспішно пігнало стрільно в сторону ворога. — Другий третій, четвертий, десятий блиск. Врешті, на всій ширині фронту нашого наступу, заграли гармати. Від безперервного блиску гармат стало ясно, наче на небі була місячна повня. Старшини далековидами нишпорили по ворожих становищах, вкритих димом від наших стрілен.

Сільська тиха й лагідна ніч перемінилась у стихію бою за право, за нашу правду.

По двох годинах цього пекельного вогню, впав наказ піхоті: вперед!

Рванулась лава з місця. — Ніхто не хильцює, ніхто ниць не падає перед вогнем крісів і кулеметів ворога.

Он, бачу їх: хорунжий Осип Типкевич іде на чолі своєї чети, твердо усміхаючись; хорунжий Неґрич, з шапкою зсуненою назад, спішно посувається зі своєю четою; хорунжий Голіней, піднісши в лівій руці лопатку, тісно кричить: Хлопці, шпарко! Четар Федір Мучій, висунувши свою бороду й тримаючи в руці свого "штуца", на правому крилі своєї сотні, швидким і рівним кроком іде вперед; четар Василь Костюк горячими очима кидає по лаві своєї сотні і гукає на свого стрільця, що загнався надто сміло вперед: "Ти, слухай, куди женеш?! Хочеш командувати всім фронтом?!" Хорунжий Ружицький синьо-око і мяко як ті шовки ланів, глядить на ціль наступу, йде усміхаючись. Хорунжий Ґенко Паздрій дотепом сипле: "Наші гармати так віголили ляхів, що вони лиш для "валечности" ще стріляють!" Четар Іван Кучмак, затиснувши доліш-

ню губу, басом бурмоче: "Хлопці, таки наша бере!".

Врешті, нестримне й могутнє "Слава-" — і лава нашого вояцтва в млі віч кинулась на шанці ворога. Рукопашного бою поляки не прийняли, — стали безладно відступати. — Лиш у балці, ліворуч, біля залізничої будки, треба було викидати ворога рукопашним боєм.

Вже добре світало, як ми ввійшли до Березовиці Великої. Ми, пятий курінь,— були вже в Березовиці Великій, як наше ліве крило стало з нами вирівнюватись, женучи перед собою поляків. А праве крило, від Кипячки, було припізнене і не було від нього ніякої вістки.

Штаб нашого куреня примістився в Березовиці Великій, у західній частині села, в крайній хаті, ліворуч від шляху до Тернополя. Сходило сонце і золотило росисті, свіжі, червнево-зелені далі. Наша розстрільна стояла на краю села і дивилась на Тернопіль. Курінний Михайло Дацків горів нетерпеливістю: ніяких нових наказів не було, на праве крило вислав звязкового, а той ще не вернувся. А тут требаб далі наступати на ворога, використовуючи його паніку. Прийшов і от. Кирило Карась, і пор. І. Балешта, і всі сотенні команданти. Порадились і курінний М. Дацків рішає: наступаємо на Тернопіль!

Сотні рушили до наступу. Мені припала честь іти в наступ з моїми кулеметами головним шляхом на Тернопіль, що виходить на нашу церкву в місті — церкву св. Спаса. Зараз-же за розстрільною зайняв становища пор. І. Балешта з гарматами. Поляки відкрили вогонь. По декількох шрапнелях наших гармат, ворог почав дальший відступ. І в цей-же момент якось найшла невеличка хмарка, а з неї хлинув раптовий дощ, такий густий, що заслонив нам з-перед очей поляків. Тоді пор. І. Балешта, сам тернопілець, швиденько — впрягши готових до їзди коней — жене наперед нашої розстрільної і картачами бє по ворогові, що відступає. Сміючись, він кричить: "Тут не втічеш переді мною — знаю відстань кожного центиметра!"

Біля десятої години ранку ми ввійшли до Тернополя. При вході до міста вітала нас цвітами й радістю величезна юрба мешканців міста.

На другий день ранком — у дальший похід з серцем радісним та знеслим у наші простори, що пахли квітом жита.

ПОЧАТКИ ПРЕСИ

Коли появилася преса? Мабуть не всі знають про її вік. А він поважний, бо початки нашої теперішньої преси сягають 59 року до Різдва Христа, цебто преса існує вже понад 2,000 років.

За римським істориком Светонієм, основником преси мусимо вважати Юлія Цезаря. Светоній каже, що Цезар був перший, що наказав подавати до публичної відомости ухвали народних зборів і сенату. Сталося це в 59 році до Христа. Цезар бажав собі, щоб громадянство довідувалося про сенатські ухвали з урядових джерел, а не від приватних осіб, які часто їх спотворювали.

Подавані урядом відомості називано "Акта Діурна". Від 29 р. після Христа подавання цих урядових звітів доручувано окремому службовцеві, а редаґуванням їх займалося спеціяльне бюро, на чолі якого стояв цісарський прокуратор. Тексти писалося чорною фарбою на дереляних дошках, потягнених ґіпсом або вапном. Отже найстарша ґазета була своєрідним плякатом. Поруч неї були в Римі ще писані ґазети, призначені головно для урядовців, що перебували в віддалених провінціях римської імперії, а хотіли знати, що діється в столиці. Для них невільники, визволенці, або й приватні підприємці робили витяги з "Акта Діурна", додаючи до того хроніку, зокрема про справи на цісарському дворі, про циркові гри, змагання, судові процеси й присуди, та інше, що могло цікавити римського достойника.

Існувала ця примітивна преса до заливу Італії ґерманськими наїздниками й перенесення столиці Імперії до Царгороду в 475 р. після Різдва Христа.

Ми вже згадували про римські "Акта Діурна" Юлія Цезаря, яких належить назвати праобразом сучасної преси.

Незалежно від цих европейських початків, на другому кінці світу, в старому культурному Китаю, бачимо теж спробу подібного роду, 300 літ після Цезаревої. Викликала її потреба належного адміністрування розлогої "піднебесної імперії", яке вимагало швидкої інформаційної служби. До розвитку китайської преси багато причинився винахід паперу, якого — за китайськими літописами — довершив у 105 р. після Різдва Христа китайський міністер рільництва, Цаї Лунь, що навчив людність виробляти папір зі старих шмат. Виріб паперу був у Китаю великою державною таємницею, яку суворо заборонялося зраджувати чужинцям. Аж у 751 році довідалися про цю таємницю араби від полонених китайців.

В 795 році повстала в Баґдаді перша папірня, а в IX віці в Хативі, коло Валєнсії, по завоюванні арабами Еспанії — китайці, вже незабаром по винаході паперу, винайшли й друк. Від 175 р. по Христі вони вживали камяні плити, на яких рили цілі стовпці, а потім їх відбивали на папері. В 594 р. замість камяних плит почали вживати деревляні, а згодом винайшли рухомі черенки. Винахід їх приписують ковалеві Пі Шенґові.

Найстарші китайські друки, які збереглися до нашого часу, походять з VIII віку по Різдві Христа. Першим китайським друкованим щоденником був "Кінґ Пао", цебто "Столичний Вістник", що виходив від 507 року до початку минулого століття.

(Д.)



Вид Львова. — Знимка Ст. Мельника.

Переяславський договір

(Резюме доповіді проф. О. Оглоблина)

В 1954 році минуло 300 літ від того часу, коли гетьман України, Богдан Хмельницький, уклав договір з московським царем, Олексієм Михайловичем, відомий в історії під назвою Переяславської Угоди.

Цей акт визначив на довгі десятиліття й навіть на століття взаємини двох держав — України й Московщини, і двох народів— українського й московського. Наслідки Переяславської Угоди позначаються ще й досі в житті цих народів і цих держав. Більше того, вони, так чи інакше, тяжать над східньою Европою й навіть над цілим світом.

В СССР сучасні нащадки царя Олексія Михайловича, проводячи традиційну антиукраїнську політику, бучно відсвяткували 300-річчя Переяславської Угоди, з якої всі користи дісталися московській державі й московському народові, а всі втрати й жертви — тяжкі, болючі жертви — припали на долю України.

Москва дивилася й дивиться на Переяславську Угоду як на акт "возз'єднання українського й російського народів в єдиній російській державі" ("Воссоединение Украины с Россией", том I, Москва, 1954, ст. XXV). Концепція "возз'єднання" не нова але й не стара. Її не було в Московщині (й пізнішій Росії) ні в часи Переяславської Угоди, ні в XVIII столітті, бо тоді ще існувала Українська Козацька Держава.

Ця концепція зявилася й зміцнилася тоді, коли новітне українство в XIX ст. почало боротьбу за національну, а разом і державну самостійність України. Це була російська реакція на українське національне відродження, відповідь Москви на полумяний заклик Шевченка до боротьби за волю України. Це концепція дефензивна, породжена страхом і ненавистю перед невмирущою силою українства та його національно-визвольної ідеї.

Так само сучасна совєтська концепція Переяславського "возз'єднання" є московська реакція на державне відродження України після 1917 року — пімста за це відродження й страх перед грядучою його перемогою.

Сучасна українська історична наука вважає, що Переяславська Угода 1654 року була договором військово-політичного союзу двох самостійних держав — України й Московщини, який був ґарантований протекцією московського царя над Україною й оформлений новим — українським — титулом царя ("цар Малої Росії, великий князь Київський, Чернігівський"). Так розуміли в ті часи цю угоду й на Україні, і в Москві, і в цілій Европі.

"Не з іншої причини ми погодилися на протекцію великого князя Московського, як тільки тому, щоб за Божою поміччю зберегти для нас і наших нащадків ту свободу, яку ми здобули зброєю й освятили своєю стільки разів пролитою кровю" — заявляв український уряд в своєму маніфесті до европейських держав 1658 р.

Але історія українсько - російських взаємин не пішла шляхом Переяславської Угоди. Військово-політичний союз України й Московщини поступово перетворився на панування Москви над Україною. Року 1659 московський уряд, користаючи з важкого політичного стану України, фальсифікує текст Переяславського Договору. Після численних порушень договору з боку Москви в XVII — XVIII ст., цариця Катерина II в 1764 році остаточно анулювала договір 1654 року й перевела повну інкорпорацію України. Переяславська Угода, складена для забезпечення української державности, стала пасткою для неї.

Тепер Москва знову фальсифікує Переяславську Угоду. Та це вже фальсифікація не тексту договору, як було р. 1659, а його характеру й духу. Під диктат кремлівських володарів совєтська історіографія відкидає факт самого договору, мовляв, то була не Переяслав-

ська Угода, а Переяславська Рада, що ухвалила оте "возз'єднання". В три-томовому збірнику документів, виданого в Москві, дбайливо усунено все, що пов'язане саме з угодою.

"Писану історію можна фальшувати скільки хто хоче, але реального життя, яке з дійсної історії випливає, сфальшувати неможливо" — казав великий український історик Вячеслав Липинський. Українська національно-визвольна революція, що почалася р. 1648 й що одним з наслідків її була Переяславська Угода, не закінчилася — вона триває й досі. Вона триватиме, доки не переможе.

Великий український державник, гетьман Пилип Орлик, писав р. 1712: "Які великі не булиб московські насильства, вони не дають ніякого законного права москалям щодо України. Навпаки — козаки (українці) мають за собою право людське й природне, один з головних принципів якого є: нарід завжди має право протестувати проти гнету і привернути вживання своїх стародавніх прав, коли він матиме на це слушний час.".

Переяславська Угода започаткувала той трагічний комплекс українсько-російських відносин, який з вільного союзу зробив кайдани 300-літньої неволі й ворожнечі.

Але гіркий досвід Переяслава має далеко ширше значіння. "Інтерес цілої Европи й кожної її держави зокрема — писав П. Орлик — вимагає "обмежити державу (Московську), яка незабаром може змагати до повалення европейської свободи.". Тоді, р. 1712, цей голос пролунав у пустелі: Україна в боротьбі з московським імперіялізмом залишилась одинока.

Тепер справа українського визволення — це справа цілого вільного світу. І урочисто протестуючи проти нової московської фальсифікації Переяславської Угоди, продовжуючи нашу 300-літню боротьбу проти московської зради й поневолення, ми знаємо, що ми не самі.

Чоловік, перед тим, заки почав свою промову на бенкеті, спитав предсідника:

— Скільки часу даєте мені на мою промову?

— Можете говорити скільки хочете, але ми виходимо з цеї салі точно в семій годині.

ДОБРІ ПОРАДИ

— Щоб вигнати з кімнати комарів, досить насипати на горячу сковороду трохи камфори. Комарі дуже бояться камфорового диму, а для людини він зовсім нешкідливий.

Щоб комарі не кусали, треба натирати обличчя і руки анісовою олією.

— Коли ріжемо цибулю, викликає вона сльози. Щоб цього уникнути, треба ніж намочити в холодній воді.

— Мякий хліб не мнеться і не кришиться, коли його ріжуть злегка підгрітим ножем.

— Не можна залишати ґумові плащі в тій шафі, де є нафталіна, або серед одягу, обсипаного нафталіною, бо від нафталіни вони коробляться.

— Якщо ножиці затупились, "прострижіть" ними кілька разів наждачний папір, або звичайну голку, тоді вони знову стануть гострими.

ВОВК І КОЗА

Раз один було такеє:
Вишкірзуб-вовчисько
Цілих три дні нічогісько
Він не мав у писку.

Й зажурився бідолаха,
Що нема що їсти...
І на щастя, на край ліса
Почув добрі вісті.

Там коза стара небога,
Що змінила мову,
Й замемекала хто зна як...
Ґазда, за дорогу

Вигнав. — "Йди, стара козуле,
Геть з мого подвіря,
Хай із тебе, сухоребра,
Вовк посипле пір'я."

В загороді козенятко
Й дві овечки, тихо
По травичці зелененькій
Бігали без лиха.

І подався вовк нетяга
На козині вісті;
Думав: голод перекину
І буде що їсти.

Поплентався він що-сили
Крізь кущі та фасти,
І край ліса аж зжахнувся —
То козище — кости!?

Ти ревла, — сказав до неї, —
Думав: добрі вісті;
А то ти, худа козуле.
Та-ж я хочу їсти!

Ти: ме-ме, аж голос лісом...
Ех, ти козя мати...
Та тебе хіба на дуба
Крук міг би тягати.

Признавайся — і то скоро,
Що ще є в Микити,
В твого ґазди, бо за горло...
— Ой, несамовитий.

Зажурилась перед смертю
І дивилась просто...
Зїсть неситий-сироїда —
Зїсть, хоч самі кости.

— Схаменися-ж, ненажеро,
Стала вмить благати. —
І навіщо-ж на мені ти
Зуби-б мав ламати?

На подвірю дві овечки
В ґазди, мого пана,
І товстенькі-ж, як миньочки.
Я-ж стара, погана.

В тебе-ж, серце, вовча ласка, —
Стала вмить благати. —
Тільки змилуйсь і не рухай
Мого козеняти!

Вмить метнувся ненажера
У загородище,
Зуби упялив в овечку —
Тільки вітер свище...

Бо не було в господарстві
Доброго забору,
І до цього незамкнута
На замок обора.

І вовчисько шусть до ліса.
За одну хвилину
Зїв овечку й не наївся, —
Голод перекинув.

Зїв овечку, ліг спочити,
Тільки очі світять,
Як баньки. І став він думать
Про козячі діти.

— Я три дні не їв, а постив;
Тепер надолужу,
Бо з козою-світикости
Навязавши дружбу.

Привязався він до неї
Як несамовитий:
Ти все мусиш розказати,
Що де є закрите?

Розкажи що ґазда робить,
Бо я мушу знати:
Коли в дома, куди ходить,
І коли йде спати?

— Все зясую, як не рушиш
Мого козеняти;
Присягни на вовче слово, —
Бач, я-ж його мати.

— Добре, добре я все зроблю, —
Вовк козу вдобрухав.
(Як потрібно, то він вдягне
Іншого кожуха).

Він вдягається в одежу
Овечу й телячу,
Бо вовк — вовком із натури —
Був і є ледачий.

Він розвідав, розпитався,
Бо коза наївна,
Викладала й виясняла
Від коня до півня.

Вмить неситий заповзявся
Господарювати:
Овечки зїв й поросятко,
Бракло й козеняти.

Бувби й далі господарив,
Й бігав без розгону,
Та в один мент він від ґазди
Лизнув макогона.

Та такого, що на довго
На козі зігнати.
А свою неситість вовчу
Мусів памятати...
Ба, й не було з загороди
Більше щось носити, —
До кози сухої взявся,
Вишкірзуб неситий.

— — — — — —

В змінромовних — козя доля,
Бо не ходять просто,
Як не крутять, все в неволі
Й вовчі зуби гострять.

Гр. Домашовець

Павло Тичина

ПАМЯТІ ТРИДЦЯТИ

На Аскольдовій могилі
Поховали їх —
Тридцять мучнів українців,
Славних молодих...

На Аскольдовій могилі
Український цвіт!—
По кровавій по дорозі
Нам іти у світ.

На кого посміла знятись
Зрадницька рука?
Квітне сонце, — грає вітер
І Дніпро ріка...

На кого завзявся воїн?
Боже, покарай!
Понад все вони любили
Свій коханий край.

Вмерли в Новім Заповіті
З славою Святих.
На Аскольдовій могилі
Поховали їх.

(Большевики сконфіскували і заборонили цю поезію, бо в ній наш поет Тичина прославляє тих 300 українських студентів, що згинули в бою під Крутами 29 січня, 1918, здержуючи 6,000 московсько-большевицьких військ. Пізніше тіла 30 із них віднайдено й поховано на Аскольдовій могилі.).

Павло Тичина

СКОРБНА МАТИ

I

Проходила по полю
Обніжками, межами.
Біль серце опромінив
Блискучими ножами.

Поглянула — скрізь тихо.
Чийсь труп в житах чорніє.
Спросоння колосочки:
Ой радуйся, Маріє!

Спросоння колосочки:
Побудь, побудь із нами!
Спинилась Божа Мати,
Заплакала сльозами.

II

Проходила по полю —
Зелене зеленіє...
Назустріч учні Сина:
Возрадуйся, Маріє!

Возрадуйся, Маріє!
Шукаємо Ісуса.
Скажи, як нам простіше
Пройти до Емауса?

Звела Марія руки,
Безкровні як лілеї:
Не до Юдеї шлях вам,
Вертайте з Галилеї.

Ідіте в Україну,
Заходьте в кожну хату
А чей вам там покажуть
Хоч тінь Його розпяту.

(Большевики сконфіскували цю поезію, бо вона представляє руїну і нищення комуністами християнства в поневоленій москалями Україні.).

СОН ВЕРХОВИНЦЯ

Колись рай був на цім світі,
Чи коли ще буде?
Буде, буде! — А тим часом
Задумали люди
Й заходились, щоб створити
Свій рай, а не Божий,
Й жити стали й люд на кляси:
На гожих й негожих.
Як в цім раю раювалось —
Й досі світ не знає.
Хтось часами із негожих
Іншим повідає...
Інший слуха і не вірить,
Вірити не може: —
Правдою, щоб рай міг бути
З гожих і негожих?
В це не вірять ескімоси,
Неґри та індуси,
Але в цеє міцно вірять
З Січі усусуси.

***

Бідний гуцул, сіромаха
Мусів мандрувати,
Ген далеко в світ за очі,
Із рідної хати.
Він ішов, тихцем молився:
Боже милий, Боже!
Дай, щоб я міг пережити
Гожих і негожих.
Дай, щоб я міг повернути
До рідної хати.
І знемігся, сіромаха,
Тай ліг собі спати.

***

Й не знав гуцул, як це сталось:
Привид, сон чи диво?
На горі він опинився
Й приглядався сливе.
Приглядався з Верховини,
Гуцул з Чорногори,
Як заводять рай в цім світі
Ці голодомори.
Може-б люди раювали
Й жили би безкраю,
Коб то демон той злоріка,
Ненавидник раю,
Не підбурив був демонів
Силу всю крилату,
Ці вмить хмарою линули
Рай завоювати.
Почалась війна жорстока,
Заварилась каша...
Бились одні, бились другі,
Свого не познаша.
Він дивився й приглядався,
Не зводивши ока,
Бо стояв на Чорногорі,
А гора висока.
Бій кипів аж клекотіло,
Маяли прапори...
І за віщо оці бються,
Й хто кого поборе?
Він дивився і не вірив,
Чи то сон, чи змори.
Бачить в одних, так і в других
Червоні прапори.
На прапорах круглі сонця
Й хрестики з зубами,
Й закарлючки своєрідні,
Як одної мами.
Бій стихав, то знов здіймався,
І борці томились,
А прапори, просто чудо,
Ув однеє злились.
Закарлючки одне в одно,
Мов трибки в машині,
А потому, всеньке разом,
Як потяг по шинах —
Так побігло, покотилось,
Хто зна де й кудою?
А від раю мов від пекла
Всі люди ходою...
Йшли і бігли в перегони
Юрбою без краю...
Йшли, що сили, щоб найдальше
Відійти від раю.
Надивився він до схочу
На всеньке минуле,
Й на сучасне і на таке,
Яке ще й не було.
Як то ангели із раю
З пеклом воювали,
В мить одну і непомітно,
Руку собі дали,
Бо, як в одних так у других
Не було ріжниці,
Бо хотіли запосісти
Козацьку землицю.
І прокинувся з просоння
Гуцул:— Милий Боже!
На Вкраїні скрізь могили,
З гожих і негожих.
Ой, прокинувсь, сіромаха,
Не на Чорногорі,

А в німецькій загорожі,
В шумному таборі.
Пробудився, бо сирена
Не давала спати.
Загуділа, як навісна:
Йди до праці, брате!
— — — — — —
Думав всенький день про диво,
Привид — річ не люба.
За рай тихий — Україну, —
Дармо мяли чуба.

Верховинець

Воронячий конгрес

Проминуло тепле літо,
Наблизилась осінь,
А ворони потовстіли,
Ледь-ледь крила носять.
Позлітались у бір темний,
Й стали раду радить,
Щоб хоч сяк-так погодити
Всі буденні звади.
Один гайворон став вище:
— Слухайте, панове!
Щоб часами наш рід славний
Не змінився в сови!
А що гірше — непомітно
Стратить расу-патче;
Зубожіє тай перейде
В кодло горобяче.
Може ще й такеє бути,
Так, як ось з цим літом:
Рід наш промине, неначе
Й не було на світі.
Будь-що-будь в нас назбиралось
Питань аж без ліку...
Всякі роди й родоводи,
Із віку й до віку.
Бо, що правда, як світ світом
Й рід наш воронячий
Не такий, як то колись був,
Дехто не так кряче.
Позліталися ми — дивіться —
Із країн всіх ріжних,
Не такі ми, як колись то...
Є дещо розбіжне?
Чи самі ми все розвяжем,
Чи дамо ми раду?
Можеб ще когось з крилатих...
Щоб нам дав пораду?
Бо це справа не буденна,
Вже цілі сторіччя,
І теорій в нас чимало...
Ми не мали віча.
Треба всесторонно знати
Ріст, красу й породу,
Ба, й естетику й співучість,
Й хто з якого роду.
Запросили друга крука
І красуню паву,
Й соловія — він співака
Й має в птацтва славу.
Виступає старший ворон,
Вся громада — тихо.
Відтак гості всі на форум:
— В нас, панове, лихо...
Вже пройшло часу чимало,
Ба, й віки змінились.
І ми, бачте, любі гості,
Трохи поріжнились.
Розпочали раду радить,
Справа йшла до речі,
Не так, як колись бувало —
Свари й колотнечі.
Бо вся сила вороняча
Начеб то до бою —
Загула ціла громада,
Аж бір ввесь луною...
— Ми найкращі, ми співучі...
— Ми знов балакучі...
— Ми мудріші... ми всезнайки...
— Ми — бач, невмирущі...
Поставало гайвороння
В одну й другу лаву,
Приглядалась рада з круком
Й приглядалась й пава.
Подивились тай сказали:
— Нема в вас ріжниці,
Ви однакі — всі, що в краю,
Й ті, що ззаграниці.
Заревла, аж зашуміло,
Крилата громада...
— Ми не всі одної раси,
Є ще інша рада:
Як шановна вища рада
Не дає нам віри,
Хай славетний наш співака
Голоси провірить.
— Га, коли так, то давайте
По черзі співати,
Ми пізнаємо, хто звідки;
Слухай, круку-брате!
Соловій й крук стали слухать
Й між рядами ходять,
А ворони в перегони
Всіх пісень виводять:
Одна шию натягає,
Друга вправо крутить,
Третя в ліво, інша хто зна,
Щоб голос здобути...
Трохи іншого, як в інших,
Може то поможе;

Інша дзюб на все відкрила,
Чейже — переможе...
Не одна вже ледви сьовка,
Мовби недобита,
І те крякання над міру
Вчув і Лис Микита...
Аж підскочив, небoрака,
Ось це добре діло!
І в моїй сімї щось трохи
Вже поголодніло.
Переслухав соловій всіх:
— І які-ж ми брати?
— Ой, красуні-ж ви у співі,
Нема що й казати.
І навіщо-ж оце всеньке,
Життєві руїни?
По всім світі ви однакі,
У кожній країні.
На всіх сонце з неба світить,
На всіх дощик росить,
Полишіть усі незгоди,
Колотнечі досить.
Зашуміло на ввесь голос,
Птацтво вороняче:
— Коли ці без толку судять, —
Зробимо іначе:
Треба кров ще прослідити,—
Річ несамовита!
Хто-ж експерімент цей зробить?
Певно — Лис Микита.
— Лис Микита, Лис Микита! —
Заревла громада.
— Нехай буде Лис Микита! —
Погодилась рада.
Тай гукнули, а Микита
В мить одну зявився,
Й пропозицію прийнявши,
На все погодився.
Бо для нього вік двадцятий,
Вік немов навісний,
Вік атому, — навіть носа
Не показуй з лісу.
Він кликнув діток і жінку,
Та ще й Вишкірзуба.
Вся громада вороняча
Розсілась на дубі.
Тай почала висилати
По пів сотні зразу.
Лис Микита і Вишкірзуб
Не давали раду.
Не вправлялись, бідолахи,
Досліду робити.
Рада слала по пів сотні,
Мов несамовита.
Оглянулась, необачна,
Приглянулась з близька,
Що не в ділі сам Микита
Й Вишкірзуб вовчисько.
Помаліло гайвороння,
Оглянулась рада:
— Геть усі експеріменти! —
Загула громада.
Бо на дубі розложистім
Тільки гілля світить,
Бо ворон не було стільки,
Як з початку літа.
Вмить почули лис із вовком,
Щось ворони крячуть...
— Досить, досить, бо загине
Наш рід воронячий.
Досить, досить! — шум на дубі.
Конґрес йшов до краю:
— Будем жити мирно й тихо
В воронячім раю.
Ось такеє сталось лихо
Із родом крилатим,
Що не вміло жити мирно
В своїй рідній хаті.

Л. Забіренко

Два пияки найняли кімнату в готелі з двома малими ліжками. Лягаючи спати без світла, вони оба лягли в одне ліжко.

— Вони мене ошахрували. В мойому ліжку вже хтось інший ляг спати.

— В мойому ліжку також хтось вже ляг спати.

— Викиньмо їх обох з кімнати.

Настала бійка і один з пияків вилетів з ліжка.

— І як тобі пішло?

— Я викинув того, що був у мойому ліжку. А як з тобою?

— Мені не вдалося. Він викинув мене з ліжка.

— Ну, а як так, то ти лягай спати зі мною.

★

— Я слухаюważe радіо так наче воно в моїй кімнаті.

— То може ви помоглиб мені виплатити його?

★

Суддя: І коли ви вкинули отрую в каву, а потім подали її вашому чоловікові, то чи не відчули ви жалю за ним? Чи не чули ви того, що він був вашим чоловіком через двадцять років і ви відбираєте йому життя?

Жінка: Так, була одна хвилина, коли мені стало жаль його.

Суддя: Що це за хвилина була?

Жінка: Коли він попросив ще одного горнятка кави.

В моментах крізи — довіря є важне

Imperial 79 років провідництва помогли канадійцям призвичаїтися до сполягливости на нафті і нафтових продуктів

Сполягливість означає достаток продуктів, на яких ви сполягаєте . . . коли і де ви їх потребуєте, по уміркованих цінах.

Imperial був завсіди провідником в запевненні канадійцям подостатком нафти. Відкриття нафти в Ледук через Imperial в 1947 році відкрило великі західні нафтові поля.

Перша нафтова компанія, що забезпечила потреби консументів в усіх провінціях Канади, Imperial, має девять рафінерій від Галіфаксу до Ванкуверу (і в Північно-Західних Територіях), щоб зустріти місцеві потреби канадійців.

Imperial був також завсіди провідником у високо-конкуренційній індустрії, яка мусить . . . через поширення ринків і вдосконалення . . . вдержувати ціни низькими. На протязі останніх 10 років, підчас коли ціни загальних продуктів збільшилися на 134%, ціна реґулярної ґазоліни піднеслася лише на 11%



IMPERIAL OIL LIMITED

IMPERIAL OIL . . . ЧЕРЕЗ 79 ЛІТ ПРОВІДНИК ЗРОСТУ КАНАДИ

ЩО ТАКЕ СВОБОДА ПРЕСИ?

Фундаментально не є це спеціяльний привілей зарезервований для видавців часописів. Є це фраза багато більшої свободи — свободи всіх людей висловлювати свої думки отверто й без побоювань. Преса не претендує на якісь права, які не належать до кожного горожанина в демократичній державі. Однак свобода преси є дуже важною частиною цеї більшої свободи, бо в модерних обставинах преса є головним чинником, через який звичайна людина одержує інформації, потрібні їй для того, щоб судити діла своїх урядників і створювати свої погляди про публичні справи. Без часописів, або тільки з часописами спутаними або засліпленими, той горожанин є в темряві й безпомічний. Свобідна преса є, отже, одною з необхідних охорон демократичної свободи і держави.

Якщо потрібно яких доказів повище сказаного, то їх легко знайти в записках тоталітарних диктатур, які затемнили двадцяте століття. Строга конроля всіх джерел публичних інформацій, головно часописів, була угольним каменем, на якому всі ці режими — націстичний, фашистівський і комуністичний, основувалися. Без них вони не моглиб вдержатися при існуванню навіть і кілька місяців. З ними вони могли вдержувати свої народи засліпленими й могли гонити їх куди хотіли. Нещастя нашої доби, її страхів й непевности, походять у великій мірі з того звичайного факту, що в критичних часах великі частини світового населення були позбавлені своїми владами правдивих вісток зі світу.

Ці зразки повинні бути пересторогою проти будь яких намірів, чи то урядом чи приватними інтересами, обмежувати свободу преси. Вільний нарід мусить бути на сторожі не тільки проти безпосередної цензури, але також і проти більше підступних переступлень. Номінальна свобода не є досить. Одинока справді свобідна преса є та, яка може рекордувати вістки вірно й коментувати про них отверто, без побоювань посередної або безпосередної кари. Без такої свободи ні преса ні публика не є безпечні.

Всяка свобода потягає за собою, розуміється, й обовязки. Обовязок свобідного часопису є бути справді свобідним. Він мусить пробувати бути в подаванні вісток досконалим, точним і неупередженим, а в своїх редакційних статтях щирим і серіозним, без подавань або гнучкости зовнішними натисками. Він мусить бути осторожним і відважним — осторожним доки не провірить факти, а відважним коли він певний свого ґрунту. Понад усе, він мусить бути надхнений посвятою себе для публичного добра так як його штаб цю службу розуміє.

Такий часопис є гідний своїх привілеїв, яких вільні народи світу традиційно дали своїм пресам. Такий часопис є також найкращим сторожем людських свобід.

Товариство Канадійських Щоденників

Суддя: Чи ви бачили злодія, коли він закрав гроші?

Свідок: Ні, але я чув його кроки в кімнаті.

Суддя: Це не вистарчає за доказ. Треба було бачити його.

Свідок, відходячи з перед судді, почав сміятися.

Суддя: Вертайте сюди. Як ви сміли сміятися з того, що я сказав?

Свідок: А ви бачили як я сміявся?

Суддя: Ні, але я чув ваш сміх.

Свідок: Це не вистарчає за доказ. Треба було бачити мене в сміху.

★

Людина — дивне сотворіння.

Скажи їй, що на небі є два міліони звізд, то вона повірить тобі. Але постав напис, що каже "Свіжа Фарба", то вона мусить торкнути її пальцем, щоб переконатися.

★

— Мій адвокат дуже любить гроші.

— Чому так думаєш?

— Я дістав від нього листа, де він пише таке: $5 за те, що минулої ночі я пробудився і обдумав вашу справу.

Ол. Гай-Головко

Різдвяна містерія

Поїзд розтинав темряву ночі, за вагонними вікнами миготіли сизі стіни німецьких засніжених ялин, під новими язиками полум'я й гуркітливої сталі народжувався Христос ось уже в тисячу дев'ятсот сорок восьме . . .

У кутку понуро-темного вагона, біля задніх вихідних дверей, я сидів огорнений тяжким плащем безпросвітної самотности. Вона була давка, як гливкий хліб, і гірка, як полин. Віковічне квітуче моє родинне дерево було зрізане, порубане, і я був однією з гілок, викиненою вітром у чужий край. У ньому на кожному кроці обплітали мене кущі ворожости. Лише на баварській рівнині, яка ніразу не нагадала мені розкішного мого степу, якимсь чином опинився мій любий дуб з-під моєї хати, що його я виплекав з жолудя, врятованого з-під коліс проїжджих возів на битому шляху. Убийте мене, але це був той саміcенький дуб (о, я знав його краще за себе!) зі своєю гордою постаттю, замашистими гіллястими руками, вольовими рисами на круглому обличчі, улітку — з буйною листвяною головою, а взимку — з чудовим гіллястим волоссям. Я дуже багато думав про його таємниче об'явлення на чужині й кінець-кінцем спинився на тому, що він, задихаючись, покинув полонену батьківщину, як і я...

Час від часу, коли широколиці вандали з кровавими зірками на кашкетах полювали по втоптаних західно-европейських просторах за знедоленими на волі без волі, він міцно схоплював мене своїми гіллястими руками, підносив аж до вершка, і ми зросталися в обіймах в одну істоту — — Він був мені на чужині єдиним рідним створінням. Біля нього я виразно бачив усі гілки з мого порубаного родинного дерева, говорив і зливався з ними в їхній ненависті й любові й з тяжкою одчайдушністю чекав сходу запізнілого сонця на своїй землі.

Особливо це розгравалося Свят-Вечорами, коли народжувався Христос. Передо мною як на екрані, з'являлися й зникали незабутні кадри мого блідого дитинства, невизеленілого юнацтва, невизрілої зрілости — — І як завжди кінчалося: "Ой, куди ж ти вибираєшся, сину, в таку негоду?!", лементувала мати. "За тридев'ять земель, де пасеться незпутана воля". Сестри плакали, що вони не хлопці, а брат-підліток блискав, як голодне вовченя, очицями й докоряв матері, що пізно його народила... Коли я, підперезаний ґранатами, підвівся, щоб іти в далеку путь, то брат-підліток до мене: "Ти навіть не хочеш лишити мені кілька ґранат!". Я відчепив три, зв'язав докупи й подав йому, а він: "Я тебе й за тридев'ять земель знайду". А-ах — —

***

І тепер, коли народжувався Христос у тисячу дев'ятьсот сорок дев'яте, я знову їхав баварською землею до свого єдиного приятеля на чужині — дуба, щоб біля нього відбути свою Різдвяну містерію. І цього Свят-Вечора я так само в своїй уяві титанічними зусиллями згущував фарби гілок свого порубаного родинного дерева і концентрував розвітрені звуки рідної мови. Але всі мої зусилля розбивалися на скалки, неначе хвилі об скелі берега. О, я відразу збагнув — чому! Мені заважав незнайомий попутник, що бовванів на протилежній лаві. Скажете, що він збивав мене з пантелику своїми недоречними словами? Ні. Він весь час сидів мовчки з опущеною головою. Я ледве бачив на дерев'яній стіні пляму його обличчя, але відчував усіма фібрами своєї інтуїції, що ми живилися одним, що ми були шматками сталі між спільним маґнетним полем. Але не зважаючи на це, я бажав спокою. Хоч би цього вечора, раз на рік — — Тому я хотів крикнути: "Не розбивай плодів моєї уяви!", але на перекір собі сказав:

"Скоро велика станція, де перехрещуються поїзди" — —

Не ворухнувшись, він пошепки промовив:

"На ній кінчається моя подовжня дорога. Далі я поїду поперечною".

Його тверді слова, що в них стогнала лише втома, якій він іще не піддавався, прозвучали сакраментально, але своїм змістом викликали в мене кривий посміх.

"Міряєте поздовж і поперек чужину?"

"Ні", відповів він з глибоким болем, якому не було видно дна. "Мене в цю путь послав Христос"— —

"Не богохульствуйте".

Він вибивав слова, як каменяр на кам'яному хресті.

"У різдвяну мою ніч, — сказав мені минулої ночі Христос уві сні, — ти побачиш у колі перехрестя двох доріг того, кого шукаєш, але не знайдеш його". — "Боже милосердний, — сказав я, — дякую Тобі й за це, що в шуканні від часу Твого тисячу де'вятсот сорок сьомого народження з Твоєї святої волі хоч частково наступить моя велика хвилина". — Другого дня я вирушив першим поїздом поздовж цієї чужої землі".

Я насторожився. У мене в голові завихорилося кілька пекучих питань.

"Треба вам знати, що я, безвольний на волі, шукаю його тут цілий рік— — Рівно рік тому на Свят-Вечір я був у колі своєї родини в рідному засміченому людським потом і слізьми селі.— —Але навіщо я розповідаю вам це оповідання, якого, знаю, не закінчу, бо щойно за вікном майнув симафор, і мені за кілька хвилин треба звідси вивантажитися, щоб вчасно сісти на поперечний поїзд".

"Ні, ні! Розповідайте. Бога ради. Цей поїзд стоїть на станції десять хвилин, а ваш відходить за десять після нього".

"Як хочете", сказав він з непохитною рішучістю, бажаючи своєю сповіддю пригасити тяжкий біль у своїй палахкотливій душі. "Та-ак. Рік тому на Свят-Вечір я перебував у колі своєї родини— в Україні. Ситуація тяжка. Уявіть лише собі, незнайомий земляче. Свята Вечеря при затулених вікнах. На голому столі пшоняна кутя, гречані перепічки і в кожного — по картоплині, бо ж пшеницю і жито ми тільки бачили на полі— — А в моїй кишені мобілізаційна картка до червоної армії. Чи ж не іронія долі? Одне слово — так і такою Свят-Вечерою мати й сестри зустрічали новонародженого Христа, а по мені в моїй присутності відбували тризну. Одна з сестер була в розвідці, щоб забезпечити цю нашу трапезу від краху — — Е-ех! Зупиняється поїзд!"

Незнайомий попутник сіпнувся, але з місця не рушив.

"Чи поїзд напевно стоїть тут десять хвилин?"

Я ще раз ствердив, що так.

"Ну, то слухайте. Після спільної молитви тількино ми взялися за ложки, а у відчинені двері з перекошеним від жаху сестра: — "Ховайте все зі стола й лягайте, бо в Сільраді радяться комуністи, щоб іти по хатах". — А мати підвелася і дивиться на нас льодовим обличчям: — "Беріть, діти, миски і спускайтеся в льох!" — "Вечеряйте спокійно, — сказав я. — Сьогодні буде повний спокій". — Я одягнувся в кожушину. — "Опам'ятайся! Сину! Брате!" — "Я зараз повернуся". — Я зі зв'язкою ґранат пішов до Сільради. А далі — — Я думаю, що все вам зрозуміле вже без слів". — —

Поїзд заворушився з гадючою скрадливістю і тихо поповз по землі. Мій таємничий попутник схопився й відчинив двері.

"Стійте! Скажіть мені, що було далі?"

Він блискавично обернувся і, впершись ліктями в одвірки, з секунду стояв, як хрест.

"Далі? З мобілізаційною карткою до Відня — — Потім американська окупаційна зона — — Пошукування брата, якого з милосердя новонародженого Христа сьогодні побачу, але не зна-а-йду-у - — —

"Стій! Сті-і-і-й!"

Я кинувся до зачинених дверей, під якими, здавалося, усіма громами загуркотіли колеса — — Тоді я підбіг до зализаного морозом вікна, з усього розмаху вдарив кулаком по шибі й у тьмяному освітленні ліхтаря побачив рідне обличчя.

"Брате мій!" — крикнув я, але мій крик немилосердно розчавили вагонні колеса — —

***

Поїзд з дикою зажерливістю ніс мене до дуба — мого єдиного вірного друга на чужині.



Їджте його рано, вполудне і вечером

Crown Brand це канадійський перфектний, найсмачніший осолоджувач. Ось чому щораз то більше канадійців воліють його на блинцях та кашах кожного дня. Crown Brand також чудово смакує на хлібі, товстах, мороженому і пудінґах. І памятайте, Crown Brand дає зростаючим дітям ці важні, прискорюючі енерґію харчові вартості.

ТЕПЕР - робіть направду смачні десерти

Для десертів, які любитиме ціла ваша родина, прямо вживайте Canada Corn Starch. Canada Corn Starch є улюблена канадійськими господинями, бо ця мука робить густі, багаті соси ... легкі кремовані паї та начинку ... і легкі смачні пудінґи. І вона така економічна.



◆



Воно завсіди краще, якщо смажене в MAZOLA

Всі канадійці погоджуються, що Mazola олій є знаменитим до смаження. Нема нічого кращого від Mazola, що надалоб делікатного смаку смаженим чи лише присмажуваним рибам, мясивам, курятині і бараболям. Mazola робить також смачне тісто, легкі пампушки, знамениті сухарці та є знаменитим для всіх салат.

о. Ір. Вігоринський ЧСВВ

Початки української преси

Перша ґазета в Україні вийшла друком 1-го січня, 1776 р., у Львові в французькій мові з назвою Gazette de Léopol. Згодом, 1783 р. появилося друком у Львові вже 10 часописів німецькою й польською мовами. У 1811 р. вийшла "Ґазета Львовска"— Лемберґер Цайтунґ. Вона друкувалася в польській мові аж до другої світової війни.

Причин, чому в тому часі не виходив ще ні один український часопис, треба дошукуватись у національній несвідомості, бо-ж майже вся тогочасна нечисленна "руська" інтеліґенція говорила по польськи, а широкі маси селянства були закріпачені панами й відробляли до 1848 р. панщину.

Друга частина української землі, де появилася ґазета, це Холмщина, земля українського короля Данила. Тут, у місті Замості вийшов друком в 1803-04 рр. "Дзеннік економічни Замойскі", в польській мові.

В Наддніпрянській Україні перша ґазета вийшла 1812 р. на Слобожанщині, в місті Харкові — "Харковській Еженедільник".

У Карпатській Україні перший часопис надруковано 1841 р. у Кошицях-Пряшеві п. н. "Кашав - Епеецер Кундшафтсблятт" в німецькій мові, який виходив до 1914 р.

На Буковині перший часопис появився 1848 р. у Чернівцях; це румунсько-німецька "Буковіна".

Перший український часопис п. н. "Зоря Галицька" появився у Львові дня 15 травня, 1848 р. і виходив до 1857 р. Дещо пізніше появився у Львові й другий український часопис — "Дневник Рускій". У 1849 р. виходило вже 6 українських часописів, з того 5 у Львові і 1 у Відні. На Буковині видано в 1850 р. перший часопис українською мовою в Чернівцях п. н. "Общій законов краєвих й правительства Вістник для корунного краю Буковини". Для Закарпаття видавано "Краєвий законнический і правительственний Вістник для коронного краю Оугорщини". Перший незалежний від уряду, народній часопис в Карпатській Україні, п. н. "Учитель", появився в Ужгороді 1867 р.

У 19 ст., у другій половині виходила уже поважна низка українських часописів в Галичині. Згадаємо про деякі з них: Слово — 1861-1887; Правда — 1867-1898; Зоря — 1880-1897; Діло — виходило від 1880 р. аж до приходу большевиків до Галичини 1939 р.; це перший український щоденник і найстарший український часопис взагалі. Життя і Слово — 1893-1896; Літературно-Науковий Вістник — 1898 до сьогодні. На Буковині: Родимий Листок — 1879-1882; Буковина — 1885-1918. Першим редактором Буковини був наш поет і письменник, Юрій Федькович. З пізніших численних редакторів Буковини був другий знаний український письменник, Осип Маковей. На Карпатській Україні виходила Наука — 1897-1921.

Перший український часопис в Америці появився в 1886 р. у Шенандоа, п.н. Америка — сьогодні щоденник. У 1893 р. появилася і до сьогодні виходить — Свобода, тепер щоденник.

На східних землях України впродовж 19 століття, преси українською мовою зовсім не було. Аж у 1861-2 рр. появився в Петербурзі місячник російською й українською мовами, п.н. Основа. Пізніше, в 1882-1906 рр. почав виходити в Києві місячник Кієвська Старина, що аж під кінець 19 ст. друкував літературні твори по українськи. Були ще й інші московсько-українські журнали-місячники.

Чому-ж була Наддніпрянщина так довго позбавлена друкованого слова рідною мовою?

В давних часах, коли Україна за Гетьманщини мала сяку-таку волю, в нас мало ще цікавилися ґазетами. Козацька старшина передплачувала зза кордону чужі часописи — французькі, німецькі, тощо. Ті ґазети перекладали й перепи-

сували в окремі зшитки й вони мандрували по старшинських хуторах і садибах.

Пізніше, як почав дехто з українців цікавитися ґазетною справою — тоді годі було видавати що будь українською мовою, бо російський уряд це заборонив. Вже 1720 р., за царя Петра I, почалися утиски українського слова; що далі, то було гірше.

Деяких полегкостей зазнало українське слово на початку шістдесятих років минулого століття. Тоді прийшло до скасування кріпацтва й до інших реформ старого царського ладу.

Але вже в 1863 р. російський міністер Валуєв заявив, що української мови "не було, нема й не може бути", й одним розмахом пера заборонив видавати українською мовою місячники й навіть книжки. Після того прийшов ще гостріший царський указ 1876 р. проти української мови, який загалом забороняв що будь видавати по українськи. Тільки з початком 20 стол. народжується тут українська преса.

Перший український часопис в цьому столітті, Хлібороб, появився 12. XI. 1905, в Лубнях, на Наддніпрянщині. А перший український щоденник на східних землях України, п.н. Громадська Думка, появився в останній день 1905 р. у Києві, але влада його незабаром припинила. Дня 15 вересня, 1906 р., появився у Києві новий український щоденник Рада, що виходив аж до першої світової війни.

З вибухом війни 1914 р. російський уряд закрив усі українські часописи на Наддніпрянщині, а також в окупованій Галичині й Буковині.

Роки 1918-19, — роки відродження української державности над Дніпром — це водночас небувалий досі розквіт української ґазети. На Наддніпровю виходило кілька українських щоденників: Нова Рада, Україна, Відродження, Народня Воля, Робітнича Газета та інші. Крім того видавано багато тижневиків. В тому-ж часі в західній области Української Народної Республики появилися українські часописи по всіх більших містах, в тому 4 українські щоденники.

Сьогодні українська преса виходить на всіх українських землях і на еміґрації.

Якщо мова про українську пресу в УРСР, тобто під большевиками, — годі назвати тамошню пресу українською. Це російсько-большевицька преса, друкована українськими черенками.

ЗВІДКИ ПОХОДИТЬ "АМІНЬ"

Багато людей слухають дуже часто в церкві відправу, молитву, а на закінчення чують слово "амінь". Однак на сто тисяч людей, ні, на пять-сот тисяч, нема ані одної людини, включаючи навіть більше образованих, яка зналаб звідки це слово походить і що воно первісно означало.

Слово це походить зі старинного Єгипту. Єгипетська історія є дуже стара. Не все ще є відоме з історії Єгипту. Вчені, знавці старинного єгипетського письма, єгиптольоґи, ще не вспіли відчитати всіх записок, яких здибали на стінах старих зруйнованих святинь, як на приклад у місцевості Карнак і місцевості Люксор. Письмо є на ділі троякого роду, та про це іншим разом. Історія Єгипту, оскільки вона є вже відома, є дуже цікава й інтересна. Події в ній рахуються після королівських родів, так званих династій. Всіх тих династій було 31. Дати перших династій не є точно встановлені. Дати пізніших є відомі добре.

Єгипет під ріжними династіями переживав ріжне. Та це є зовсім окрема тема.. Одним з королів 18-ої династії був дуже розумний король (по єгипетськи фараон, на ділі фара-ої, а це значить хата або дім короля), який звався Амен Готеп. Він був більше образований і цікавився старинними записками з перед тисячі і півтора тисячі років перед ним. Відомо, що він володів від Етіопії до Мезопотамії, тобто мав під своєю владою горішню і долішню частину Єгипту або це, що тепер звуть Суданом, і це, що тепер зветься Єгиптом, а в додатку над Палестиною і Сирією.

Його імя Амен Готеп (деякі єгиптознавці пишуть Аменофіс) малоб означати — прихильник бога Аммонра, та мама того фараона була з Сирії, а в

Сирії були інші боги й інші вірування, і вона дуже не злюбила почитання (культ) Аммонра та його жреців. Вона вигодувала сина в ненависти до єгипетських богів і їх служебників.

В додатку і сам Амен Готеп бачив, що майже вся родюча земля попала в руки святинь і попів-жреців так, що хоч король володів над великою як на ті часи територією, коли поглянути на мапу, проте все-ж таки його каса була майже порожня. Це чи не найбільше його застановляло і він бачив, що як довго жреці з Карнак, Люксор та інших осередків-святинь будуть володіти над рільничою землею, як довго вони визискуватимуть працю сільських жителів-невільників тільки для себе, йому — королеві — нічого не лишається на втримання дворської прислуги, наємної з Любів (що були прасловяни Люби) армії та на інші державні розходи. Крім того Амен Готеп був досить розумний, щоб бачити, що статуя божка є лише діло рук людських і не має ніякої свідомости ані сили, не може пошкодити ані помогти, і якщоб замінити культ Аммонра та інших ідолів почитанням **сонця,** яке після зауваг короля є дійсною життєдайною силою, тоді Єгипет поступивби дуже вперед, ставби сильною й впливовою державою, а він, фараон, могутнім володарем.

Для переведення такої релігійної революції Амен Готеп потребував більшої помочі. Такою поміччю мало бути лише працююче невільниче населення.

Щоб це населення здобути на свою сторону, йому треба було дати щось у заміну, якусь полегшу, якусь користь. Досі невільники працювали день у день без відпочинку, але жреці з святинь у тих часах вже знали дещо більше про зорі й їх рух на небі. Вони знали також дещо про рахунки. Рахунковою системою не була ще тоді десятирична система, яку людина придумала пізніше, беручи за основу 10 пальців на руках і ногах, але була так звана **семирична** система. Сліди тої рахункової системи заховалися в ріжних племен і народів, між тим і в українському, під висказами: сім богів на тебе, сім громів би тебе побило, сімдесять і сім бід би тебе стрінуло і т. п. вислови, в яких число сім, або сім разів сім, або сімдесять-сім ще й досі стрічаються.

Амен Готеп попав на думку, щоб заагітувати невільників до повстання проти святинь обіцянкою дати їм кожного семого дня спочинок. Оповідання про сотворення світу в 1 Книзі Мойсея і про те, що семий день Бог встановив днем спочинку взяло свій початок з цеї події в Єгипті. Єгипетська подія є історичною, а біблійна не є.

Два роки сам Амен Готеп і його приятелі ходили поміж невільників і агітували та інформували, що в такий то час треба скинути владу жреців.

Такий переворот дійсно стався і фараон наказав, щоб невільники кожного семого дня мали спочинок. Сам-же він змінив своє імя з Амен Готеп на Ахнатон, що значить прихильник сонця, зглядно почитатель сонця.

По його смерти жреці вспіли привернути знову культ Аммонра, а імя Ахнатон замінили в записках первісним іменем Аме Готеп. Під цим іменем маси невільників знали його більше чим під іменем Ахнатон і з вдячности за семий день відпочинку, який жреці мусіли признати, ці невільники при всякій нагоді повторювали імя свого добродія Амен. За сотки років забули люди, за що повторювали імя великого фараона, але таки дальше його проголошували, не знаючи навіть, чому і що це слово означає. Так воно попало і до нової християнської релігії.

Очитаний

— Пане професор, я чув що у вас народилися близнята.

— Так, так.

— А що, хлопці, чи дівчата?

— Здається, що один хлопець, а друге дівчина, а може противно — напевно не скажу.

★

На центральній вулиці в Москві зійшлися два приятелі; стали й розмовляють. В цей час проходить якась гарненька бльондинка, котру чемно поздоровив один з приятелів.

Другий приятель здивовано запитує:

— Ти її знаєш? Хто це?

— Це друга жінка третього чоловіка моеї першої нареченої.

★

— Я, знаєте, дуже не люблю тих вчених та мудрих жінок. Моя жінка мусить бути дурніша від мене.

— Тяжко буде знайти таку.

Ю. Г.

ПАНАС МИРНИЙ

Оцінюючи з перспективи кількох десятиліть творчу спадщину українського письменника Панаса Мирного (Рудченка), можна — при оцінці його творчости з позицій сучасности — без перебільшення ствердити, що мимо всіх "модних", "модерних" заввааг на його творчу обмеженість, на замкнутість його в колі місцевої примітивної тематики, він — поруч з Нечуєм-Левицьким — був великим побутописцем, творцем монументальної мистецької прози, визначним майстром повістевого жанру, створюючи яскраві образи української дійсности доби кріпацтва й наступних десятиліть і, поруч прекрасного знання життя українського народу, його побуту, прагнень, звичаїв і обрядів — чим так наявно відзначались повісті Нечуя-Левицького — виявив себе ще й визначним психольоґом, знавцем людської душі з усіми її найтоншими нюансами, талановитим мистцем, що вміє змалювати найглибші переживання людини.

Нечуй - Левицький і Панас Мирний були й лишилися найбільшими представниками української прози 19 століття. Подібність у світогляді, тематиці, висвітленні подробиць народнього життя, — зближували творчість обох письменників; але хоч Панас Мирний і вважав славного автора "Миколи Джері" і "Хмар" своїм учителем, однак мистецькі засоби обох майстрів вказували на ріжниці їх творчої індивідуальности, бо коли Нечуй-Левицький захоплювався більше описом зовнішніх обставин, зовнішньою красою життя й природи,— то Панас Мирний милувався світом людської душі, її почуваннями і переживаннями.

Патріотичні, сповнені горячою любовю до рідного краю поезії започатку-

вали літературну діяльність Панаса Мирного. Перша з них, п.н. Україні, в 1872 р. зявилася на сторінках львівської Правди. Але скоро письменник перейшов на жанр оповідання й повісті, в яких найбільше розкрився його непересічний талант.

Під враженням почутої від візника, що віз письменника з Гадяча до Полтави, народньої леґенди про розбійника Гнидку, який колись у полтавській околиці за зразком славного Кармелюка карав кривду і роздавав бідним відібране від багатіїв добро, Панас Мирний зацікавився постаттю романтизованого розбійника з психольоґічного й етноґрафічного боку і почав писати більший твір. У праці над образом і редаґуванні присьменникові багато допоміг його брат Іван (Білик).

Монументальний роман "Хіба ревуть воли, як ясла повні?", що повстав у висліді довших студій Панаса Мирного над психольоґією Гнидки і спільної праці обох братів, — змалював життя й пригоди прообразу Гнидки — героя твору, Чіпки, з глибокою психольоґічною аналізою цього типу. Рівнож висвітлено з широким розмахом історію села Піски протягом століть. Автор розгорнув широке полотно життя на Україні, злиденного існування поневоленого народу і підкреслив, що в обставинах рабства гинуть найкращі таланти, не маючи можливости для розвитку своїх обдаровань. Старанням Михайла Драгоманова, роман цей вийшов друком у Женеві 1890 р.

Тією-ж вдумливою психольоґічною аналізою героїв позначилися й інші твори Панаса Мирного: Івана Левадного в повісті "Пяниця" й протилежних постатей двох увязнених у царській тюрмі — в повісті "Лихі люди" ("Товариші").

Прийшла селянська реформа, але становище поневоленого народу не покращало. І Панас Мирний, слідом за повістю "Голодна воля", пише велику повість "Лихо давнє й сьогочасне", малюючи спочатку жахливу сваволю поміщиків-кріповласників, а далі показуючи, як "визволені", але безземельні селяни приневолені йти в найми. На прикладі героїні письменник показує, як під впливом нових грошевих розрахунків гинуть старі патріярхальні звичаї, нівечиться людська вдача, людина стає черствою, бездушною, нечулою на страждання ближніх.

У великому романі "Повія" Панас Мирний зображує траґедію селянської дівчини Христі, що пішла до міста на заробітки й морально занепала під впливом розкладної атмосфери, яка там панує.

В ділянці драматурґії письменник створив драму "Лимерівна", що мала великий успіх на українських сценах, і комедію "Перемудрив".

Для дітей він написав прекрасне оповідання "Морозенко", в якому помітний вплив німецького поета Й. В. Ґете.

Коли в загравах революції 1905 р. розгорнувся український національно-визвольний рух, Панас Мирний написав оповідання "Сон", в якому, — під враженням революційних подій, окрилений надіями на скоре визволення України,— змалював здійснення завітніх мрій українського народу.

Заслуги письменника перед рідним краєм доповнює його велика національно-громадська праця, в якій він — як і в літературі — виявив себе скромним, енерґійним, відданим працівником.

За таємничим письменником, що жив у Полтаві й друкував за кордоном свої твори під псевдонімом Панаса Мирного, даремно довгі роки шукала царська поліція, але їй і в голову не приходило, що цією законспірованою особою був скромний урядовець Скарбної Палати, Панас Рудченко.

Вся творчість Панаса Мирного відзначалась великою правдою життя, досконалим знанням зображуваних типів і обставин, серед яких вони діяли. За це його дуже любив і шанував український нарід.

Коли 20 січня, 1920 р., помер на 71 році життя Панас Рудченко-Мирний, народні маси влаштували йому величавий похорон. За труною, що лежала на санях, куди — за старовинним козацьким звичаєм впрягали волів — тисячі людей проводжали письменника на місце останнього спочинку. Будинок на Кобищанах (тепер вулиця Панаса Мирного), де жив письменник, перетворено на меморіяльний музей Панаса Мирного, який — за заподанням совєтської преси — існує й тепер під наглядом сина письменника.

Смерть імігранта

Вони журились, що знову запала зима. Літом живеться сяк-так. Не потрібно ні теплого убрання, ні купованих харчів. Але коли насунеться люта зима, коли притисне мороз, замете снігом, засвище морозний вітер, то треба терпіти. В хатині сидіти весь час неможливо, бо треба з ліса привезти палива, доглянути корови, коні та все господарство.

Тої осени, року 1907, збіжжя було мало. Андрій не мав ще багато поля, бо осів на цьому гомстеді лише пять років тому. Не було ще коли розгосподаритися. Треба було шукати праці в дальших околицях, щоб будь що заробити, а Марія мусіла сама доглянути того, що вони обоє придбали тяжкою працею. Та і дітей треба було доглядати.

Сіна Андрій трохи накосив заки поїхав на роботу, але це було мало його. Через зиму два воли й корова не могли ним прожити.

— Ох, Боже, мій Боже! — зітхнула Марія. — І як ми ту зиму переживемо? Така мука! Працюй, працюй ціле літо як віл, а прийде зима, то журися як її пережити. Біда в цій Канаді!

Марія не могла більше сама до себе сказати. З її серця вибухав жаль, тиснулись до очей горячі сльози. По її змарнілих лицях потекли рясні сльози. Вона підняла фартух і втерла їх.

— Мамо, хоцу ліба, мамо, — почувся голос дитини.

— Цить, доню, цить, зараз дам, — Марія заспокоювала дитину, а в той сам час здушувала плач і втирала фартухом сльози.

— Хоцу їці, — дальше просило дитя.

Марія отворила шафу, взяла з неї пів бохонця житного хліба, вкроїла кусник, намочила його в теплому молоці й подала його дитині. З веселим усміхом і радістю дитина вхопила хліб і побігла до Гриця, свого братчика, який сидів на підлозі коло ліжка і бавився візочком. Марія вийшла на двір, загорнувшися в светер, з грубою хусткою на голові.

Було це вже над вечером, хотяй годинник показував лише четверту годину. грудневий день був короткий. Марія пішла перше до низенької, збудованої з кругляків стайні і оглянула корову. Дала їй клаптик сіна і пішла до курей. Так вона ввихалася по малому господарстві аж до пізного вечера, до сумерку.

На заході, за лісами й горами, сонце вже догоріло. Останні його лучі зникли — стало темно. Гострий, морозний вітер потягав наче полумінню і замітав снігом.

Марія глянула на свою хатину. Збудована з грубих кругляків, висока на вісім стіп, з плоскатим дахом, з котрого сторчала довга, чорна бляшана рура. Злісний вітер виривав з неї сивий дим і шарпав його на шматки. Над дахом хатини похитувались нагі гиляки канадійської осики, а недалеко неї стояла маєстатично темна сосна, розпростерши свої гілля наче матір свої руки над дитиною. Хатина стояла покірно й сумненько. Двоє малих вікон по обох боках дверей виглядали наче очі на людському обличчі. В них видно було лише те, що може бути видне в очах бідного, працьовитого імігранта.

В цій хатині Марія прожила вже з своїм Андрієм пять років. Тут і родилися їх двоє дітей, Оля і Гриць.

Доглянувши всего на господарстві, Марія ввійшла в хатину, щоб дати дітям вечерю й положити їх до спання.

Гриць сидів тихонько на низькій, деревляній постелі в куті, забавляючись з дівчинкою, яка вже згризла кусок житного хліба і сиділа, ждучи на маму.

Марія стояла коло малої залізної кухні й мішала великою ложкою якусь страву. Нараз Гриць скочив з постелі, підбіг до неї і, хапаючись рученятами за її фартух, запитав:

— Мамо, де тато? Він не хоце вецерати, га, мамо? Він мозе такоз хоце їсти. Коли він приїде до дому? Я хоцу тата, мамо.

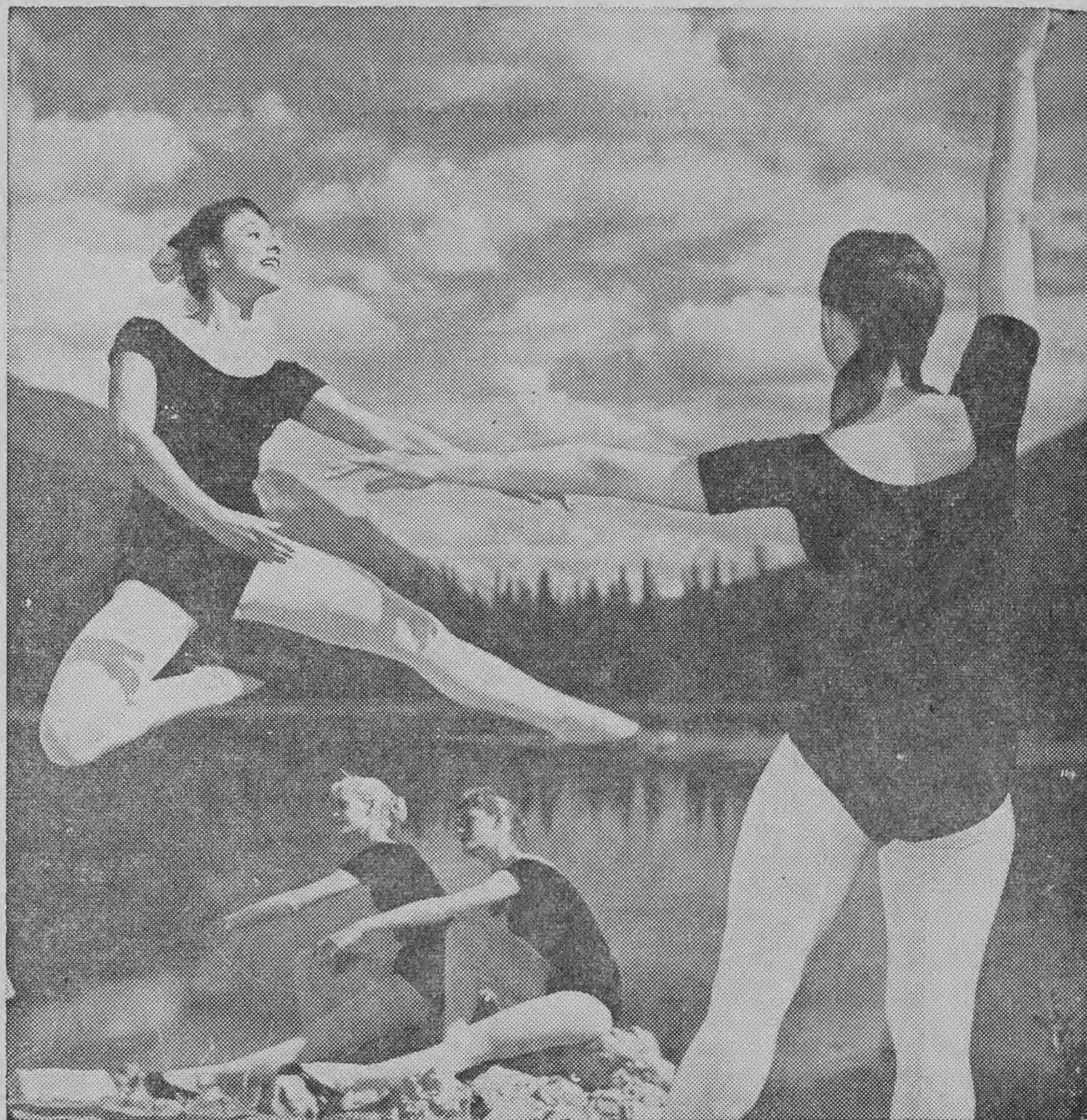
— Цить, Грицю, цить. Тато зараз приїде. Привезе тобі й Олі яблучко, — відповіла лагідно Марія, пригортаючи до себе русяву головочку сина.

Хлопчик зсунувся з усмішкою на підлогу і босими пятами подуднів до Олі. За хвилю чути було як вони обоє щось шептали і тішились.

Марія дальше стояла коло кухні й пильнувала страви. Це вона готовила теплу вечерю для свого Андрія. Він ось-ось має вернути з міста.

Ще дуже раненько, перед сходом сонця, він виїхав волами в ліс, щоб там нарізати корд дров, завезти їх до міста і купити міх муки та ще дечого для дому. Треба було йому їхати до міста девять миль. Дорога не всюди була добра, бо декуди були відкриті прогалини й там вона була звичайно засунена снігом. Більша частина дороги йшла лісом і там вона була втерта.

Час вже, щоб Андрій був в дома, а його ще не було. Це Марію непокоїло. Насувались всякі думки: мабуть дорога дуже засунена і воли втомились. Мабуть він заночує в місті або в когось по дорозі? А може він приїде пізно в ночі?



Учениці балєту в Школі Мистецтва в Бенф.

З сумерком ставало чимраз зимніше. Морозний вітер з півночі тяв з усеї сили.

Малі віконця в хатині були замуровані білим, цвітистим морозом. Північний вітер трівожно свистав і вив наче голодний вовк, жадний здобичі. Небо покрите було темними хмарами. Звізд не видно було. І місяць не міг пробити крізь них шпари, щоб кинути Андрієві хоч трохи світла. Панувала пітьма. Снігом мело, а вітер глумливо грався з ним та ще й насміхався з своїх власних збитків.

На стіні хатини, на дворі, висіла стара пила, якою Андрій давніше різав дрова коло дому. Лютий вітер знайшов її для своєї глумливої іграшки і вибренькував нею по кругляках. Марія присипляла свою маленьку Олю, але дитина не могла заснути через бренькання пили. Марія швидко отворила двері, щоб скинути її з цвяха. Почувся пронизливий скрипіт, а по підлозі хатини розляглася сива хмара морозу. Вітер дмухнув ще й зимним снігом.

В хатині запанувала тишина. Не чути було нічого крім віддиху дітей в солодкому сні. Тільки на дворі лютувала немилосердна канадійська зима. Десь у цій люті боровся з вітром, морозом і снігом Андрій, пробиваючися до свого дому і родини.

Маленька Оля, прокинувшись зі сну, почала плакати і посягати ручenятами до своєї мами. Наче крізь сон вона говорила, з плачем:

— Мамо, де нас тато? Я хоцу тата. Де він? Тато змерз?

Краще, щоб Марія не почула була цих слів своєї дитини. Вони потрясли нею, сколихали її душу. Може справді її Андрій десь у дорозі замерзає?

— Не плач, моя доню, — вона втихомирювала Олю. — Тато зараз приїде і привезе щось для Олі. Тато приїде.

— Мамо, я хоцу, щоб тато привіз мені ябцьо, — промовила дитина.

Марія вхопила дитину й притиснула її до своїх грудей. В її очах заблистіли сльози.

Марія відчула якусь непевність, якусь трівогу.

Тимчасом на дворі шаліла люта буря з тріскучим морозом і заметіллю. Висока, крислата сосна за хатою сумно шуміла.

Марія глянула крізь вікно, але не бачила нічого крім чорної пітьми, не чула нічого крім виття вітру, наче виття голодного вовка, який ждав на свою здобич. Вона докинула до печі дров і, скрутивши світло в нафтовій лямпі, сіла на постіль коло своїх сплячих діточок і ждала на Андрія.

***

Андрій був у дорозі до дому. З міста він виїхав ще перед заходом сонця. Дорогу він знав дуже добре, бо вже нераз нею їхав, літом і зимою. Правда, вона була довга й докучлива, але він до неї вже привик і, при терпеливости, ніколи не мав ніяких труднощів або неприємних пригод. Цим разом було не так. Почав дути гострий вітер і виглядало на бурю. Думав він собі: коби лише дістатися до старого Николая, а від нього вже буде легше, бо дорога йде лісом, де не буде такого сильного вітру й не буде насипів.

Виїхавши з міста, він добре огорнувся в светер і мекіно, потягнув воли довгим батогом і зовсім вдоволено, з думкою про свій дім і родину, повільно їхав, стоячи або сидячи на санях. На них він віз міх муки і дещо інше. Не забув він купити і торбу яблук для своїх дітей.

Проїхавши кілька миль, Андрій відчув, що морозний вітер починає продувати крізь його кожух. Шкіряні "магаси" почали замерзати йому на ногах і йому здавалось, що він взутий в деревляні чоботи.

Він вїхав у ліс. Тут було спокійніше. Вітер не бушував так як на відкритих місцях. Навіть і мороз, здавалось, так не допікав. Щоб загрітися, він скочив з саней, віжки привязав на кілок і пустився вільним кроком за саньми. Вони йшли повільно, а з їх ніздрів вибухали великі хмари пари. Андрій бив рукам об боки, щоб загрітися.

— Пітьма, буря і погана дорога! — сказав сам до себе Андрій. — Невже-ж чоловік буде тут замерзати?

А волам байдуже. Вони йшли собі повільним кроком, не відчуваючи ніякої небезпеки або загрози, хотяй буря дошкулювала й їм.

Не те було Андрієві. Пройшовшись трохи і розігрівшися, Андрій знову сів на сани і взяв у руки мотузяні віжки. Буря тимчасом лютувала як лише могла. Декуди сани тільки сапіли в свіжому снігу, а в інших місцях, де не було на-

сипу, вони видавали з себе якісь пронизливі дикі скавуління, наче голодні вовки, аж морозило попід шкіру. Ніч була темна. Не видно було нічого, крім чорних постатей волів і чоловіка, рухаючихся повільним кроком. Чути було дике виття північного вітру і ріжноголосний скрипіт сталевих саней.

Андрій проїхав на санях ще одну милю. Потім він почув холод і рішив іти, щоб розігрітися. Якась невидима сила термосила ним. Пройшовши пів милі, він знову сів на сани.

Виїхав він тепер на відкритий простір, де вже не було охорони від вітру. Тут він шалів гірше як де. Дорога була засипана свіжим снігом. По більшій части з неї не видно було й сліду. Воли потрапляли на неї, а Андрій, знаючи, що вони краще знають цю дорогу, навіть не пробував спрямовувати їх сюди чи туди. По полудневому боці дороги тягнувся рідкий фармерський пліт і, як звичайно, він спинював багато снігу.

Воли, втомившися, почали зупинюватися. Це Андрія почало непокоїти. Так довго як вони йшли постійно, хоч повільно, він мав надію на те, що помимо всего до дому таки дібється. Але коли вже втомилися і воли, то що-ж він без них може в цю лютуючу бурю сам зробити?

Він то наганяв їх, то просив, щоб якнайскорше переїхати оте відкрите поле і щоб скритися від морозного вітру в лісі.

Довгі й страшно прикрі були ці дві милі дороги. Йти за саньми Андрій не хотів, бо дорога була дуже засипана снігом. Правда, він бувби загрівся, але в той сам час і виснажився з сил.

Було вже не дальше як два рази від його хати до стайні, щоб він увійшов у ліс, коли Андрій почув, що йому стало справді холодно. Його "маґаси" замерзли на твердо і він почув у своїх ногах мягке, приємне тепло. Але що там — він подумав собі — зараз відемо в ліс, я пічну йти за саньми і загріюся.

Андрій вїхав у ліс. Тут вже вітер не міг дошкулювати йому так як на поляні, та зате мороз, здавалося, тиснув два рази сильніше. Він замотав віжки на кілок і почав повільно зсуватися з саней. Вже спустив ноги. Поперся руками і вже мав стати на ноги та йти за саньми.

Він чомусь спотикнувся і впав на пухкий сніг. А воли пішли далі. Він піднісся на руках і пробував стати на ноги та знову спотикнувся і впав.

— Що це за мара путає мене тут на дорозі? — сказав він гнівно сам до себе.

— Гов, а гов! — він кликав до волів.

Воли, почувши його голос, зупинились.

Андрій ще раз піднісся на ноги, але не міг зробити ані одного кроку. Покотився лицем у зимний сніг. А воли тимчасом врушили і пішли. Ще раз пробував Андрій піднестися на ноги й дігнати воли, ще раз і ще раз кликав до них — Гов- а гов!, та його пронизливий і розпучливий голос губився в морозі й чорній пітьмі. Вітер хапав його і розносив по цілому лісі. Воли вже не зупинилися.

Андрій з великим напруженням боровся, щоб стати на ноги, та його зусилля були даремні. Він бачив як темні постаті його волів, а відтак задні стовпці "река" на санях щезли йому з очей в пітьмі.

Його зморожене і зморщене обличчя заллялось теплими слізми, а з його грудей дальше виривалось — Гов, а гов!

Та хто чув його крик? Хто знав що з ним діється? Хто міг почути його горячу просьбу? Чув їх лише один — лютий іронічно-збиточний північний канадійський вітер, та йому було байдуже. Відповіддю на Андрієві ридання був тільки свист вітру.

В останній раз Андрій боровся, щоб стати на ноги та дігнати своїх волів. В цій боротьбі він вже не міг виграти. Ноги були вже не його ногами — він їх не чув.

В аґонії й розпуці, з горячими сльозами на обличчі він клячав у снігу і просив Господа, щоб дав йому сили стати на ноги. В цій молитві він і занімів.

Почув, що щось наче списом шибнуло його крізь тіло. Широко відкритими, некліпаючими очима він дивився вперед, куди пішли його воли. Він побачив, замість своїх волів, щось страшне і сильно задрожав цілим тілом. Закрив очі закостенілими руками і ще раз здрігнувся.

Вітер, наче на глум, вив наче голодний хижий вовк, насміхаючися з замерззаючого чоловіка. Ще й свіжим пухким снігом посипав його.

Андрій промовив ще кілька невиразних слів, наче крізь сон і, перехилившись, впав у глибокий сніг.

**
*

Тепленька хатина. В печі радісно, з тріскотом, горить вогонь. Нафтова лямпа на столі, в куті, пів скручена, кидає брудним світлом по убогій хатині. На постелі спить солодким, безжурним сном малий хлопчик, а в колисці, біля постелі, спить спокійно маленька Оля. Мати тримає колиску одною рукою і час до часу лагідно погойдує нею. Вона ще жде свого Андрія з міста.

На дворі, біля хатини, чути лише свист вітру та стогін високої, крісЛатої канадійської сосни.

М. Г. Гикавий

— Вибачте, але цього місяця я не можу сплатити вам довгу.

— Як? Та-ж ви це саме казали мені місяць тому!

— Так, і я дотримую свого слова.



Піяніст і скрипак Іван Кучмій і дружина Корнелія, піяністка.

ПРОСПЕР МЕРІМЕ

Французький письменник і приятель козаків

Життя і карієра

Проспер Меріме (Prosper Merimée) народився в Парижі в 1803 році і був сучасник і майже одно-літок Віктора Гюґо. Але їх шляхи в житті й творчості розходились аж надто різко. Коли життя Віктора Гюґо горіло в душевнім змаганні в вогні громадської боротьби, то Меріме прожив свій вік у мирі зі світом і з собою, безтурботно, серед памятників старовини, творів мистецтва і любих книжок.

Його батько був дуже видатний мистець-маляр і довгий час неодмінний секретар Вищої Школи Мистецтва в Парижі, а щодо того мав путяще знання літератури, ріжних мов і чужих країн, ба, й нової в той час науки — хемії. Мати була теж людина з мистецьким і літературним смаком, і єдиний син виростав в сімї заможній, вільнодумній, освіченій, і в атмосфері духових інтересів. Славний письменник Стендаль був його дядько.

Скінчивши юридичний факультет університету, Меріме пішов на урядову службу і на ній залишився до смерти, дарма, що за той час Франція перебула дві революції, одну республику і три ріжні королівські династії. Але до політики йому було байдуже, служив в адміністрації і по липневій революції 1830 року молодий Меріме вже був "шефом кабінету" (директором канцелярії) міністра. Та й урядової карієри робити не хотів і скоро потім перейшов на любішу собі посаду головного інспектора історичних памятників Франції. Посада була доволі висока й вигідна і на ній він міг віддатися історичним дослідам і письменству, а більше йому й не було треба. В 1844 році Французька Академія вибрала його в свої члени.

Мимохіть зазнав він ще одної почести. Меріме дуже любив Еспанію, часто туди їздив і підчас тих подорожей поприязнився там з сімєю, з якої потім вийшла еспанська жінка Луі Наполеона — того, проти якого Віктор Гюґо боровся на барикадах і через нього пішов на вигнання. Ставши імператором Франції — як Наполеон Третій — Луі Наполеон познайомився з приятелем жінчиної сімї, зробив його сенатором, і скоро Меріме став близьким другом імператора й імператорки Евгенії. Запрошували його часто до себе в гості, товаришував їм у виїздах, кілька разів виконував неофіційні дипльоматичні доручення заграницею, редаґував Наполеонові його писання, був Евгенії за дорадника проти всяких двірських інтриґ, і взагалі був у них свій чоловік.

Вороги Наполеона Третього лаяли Мерімея як облесливого дворака, але справді він був лише, як казав, "приятель фамілії" і з приятельства ніяк не користав. Дружба з імператорами не зробила з його навіть принципового монархіста. З листів видно, що до царської влади мав також мало пошани, як до демократії. Здавався холодний до всіх людських справ, що турбували і горячили сучасників. Приймав світ і людей таких, як вони є, без бажання їх змінити і звичайно з іронією або й глузуванням.

Кажуть, що змалку був аж надто чулий і запальний, але мабуть хтось жорстоко з його посміявся або використав ту чулість, і гордий та амбітний хлопець рішив на все життя не показувати по собі сентименту і супроти людей і справ людських заняти становище байдуже, недовірливе, критичне, іронічне, насмішкувате. Мав репутацію циніка і справжне чуття виявляв лише для книжки, мистецтва і науки.

Дожив до траґічного для Франції 1870 року, її розбиття в франко-пруській війні і скандального упадку своїх друзів-імператорів, і того таки року помер.

Письменник і учений

Проспер Меріме був "книголюб і книговод", любив читати і любив науку і писав, бо любив письменство і писати. Не писав для заробітку, бо урядову посаду мав забезпечену і вигідну. Не хотів слави в широкої публики, бо її думки

не цінив. Любив читати свої твори в гурті приятелів і радів, коли написане було до вподоби тямущим критикам. Часто писав лише з увагою на близьких йому людей або й на одного приятеля чи приятельку. Свої приватні листи обробляв, поправляв і переписував так як літературні твори, хоч вони були призначені для одного приятеля чи приятельки.

Друкувати почав від того, що два рази здорово одурив читачів і критику. В 1825 році видав під назвою Театр Кляри Газуль кілька дрібних драматичних пєс, яких наче то написала еспанська авторка, яку переводчик-француз припадково стрінув в Ґібральтарі і відкриває світові новий талант. Критики похвалили, відмітили в пєсах суто еспанський кольорит і настрій, і ніхто не сумнівався, що написала їх жінка, еспанка й акторка. Два роки пізніше видав Гусла — наче то переклад південно-слов'янських народніх пісень, зібраних в Дальматії, Хорватії і Боснії. Поезії були справді великої сили, і дарма, що Меріме про Югославію знав лиш те, що прочитав в якімось описі подорожі по Дальматії, він знову відчув і відгадав місцевий кольорит і збагнув дух сербської поезії. Одурилися не лиш французи. Великий німецький поет Ґете, прочитавши, захопився красою словянської поезії і виписав їй високі похвали. Та ба, словянські письменники перекладали, переробляли й коментували ті, мовляв, дорогоцінні перлини давньо-словянської народної поезії. Сам Олександер Пушкин дав ряд переспівів під назвою "Поеми західніх словян", і найбільший з російських літературних критиків, Висаріон Белінський, вихвалив Пушкина за ґеніяльне розуміння психольоґії і побуту західніх словян. А все те вигадав собі Меріме.

Таким чином він хотів мабуть переконатися, чи є в його письменський хист. Маючи на увазі урядову карієру, яка йому стелилася, та й батькове імя, не хотів набратися сорому, як би перші спроби випали нещасливо.

В 1828 році Меріме видав вже з своїм підписом, під назвою Жакерія, драматичні оповідання про повстання селян у Франції в 14 століттї ("Жак" була призирлива назва для селян, щось як наше "Іван", і жакеріями називали

хлопські бунти і війни проти шляхти.)

Кількадесять оповідань, писаних у ріжні часи його життя, є головна літературна спадщина Меріме. Всі вони короткі. Найдовше — Коломба.

Меріме є один з передових майстрів французької мови і стилю, при чому стиль його строгий, чіткий, різкий, чи, як кажеться, клясичний. Годі перелічувати ті оповідання, та згадаємо, що одне з них стало дуже популярне через те, що композитор Бізей взяв з його сюжет до славної опери Кармен.

Писав Меріме в часи найбуйнішого розцвіту романтичного напряму в літературі і під тим впливом в його теж панує нахил до траґічних і страшних тем, незвичайних подій, таємничих авантур, стихійних страстей, дужих і сміливих людей. Як всі романтики, тем і героїв він шукав в історії та в чужих краях — найбільше в Еспанії й Італії — бо й чужі краї завсіди здаються більше незвичайні як свій. Але в Меріме був ще особливий хист відгадати й відчути так званий місцевий і історичний кольорит.

На якім би столітті, здається, не відкрив історію чи де би не тикнув пальцем в мапу Европи, всюди міг збагнути психольоґію і побут людей давних століть і чужих країв. Розуміється, він і студіював ті речі, але й осібного теж треба було хисту, і бачимо його в нього также на прикладі України.

Але як в Віктора Гюґо, так в його, на романтичнім ґрунті вже є початки реалізму, тобто описування дійсних людей та їх життя. До реалізму привели Гюґо його симпатії до нещасних. Від романтичних вигадок рятували Меріме його твереза голова, холодне відношення до людей і нахил до глузування. Він не захоплюється тими ситуаціями, які описує, не бере участи в переживаннях і почуваннях людей, про яких пише, ніби й не шкода йому, як вони страждають і гинуть, від своїх власних героїв стоїть наче осторонь і холодно, навіть трохи іронічно, їх обсервує, і через те може їх вірніше описати.

Оповідання становлять яку третину зібраних творів Проспера Меріме. Другу третину творить його кореспонденція, що має немалу літературну вартість і ще до нині не загубила свого інтересу. В листах він пише про тогочасну французьку й европейську політику та ріжних людей, які в ній були і яких він добре знав, про всякі новини Парижа, про нові книжки, багато в тих листах анекдот і гумору. Писав багато листів до багатьох приятелів — найбільше до Сера Антона Паніцці, директора бібліотеки Британського Музею в Лондоні і до двох приятельок, що були видані під назвами "Листи де невідомої" і "Листи до другої невідомої".

Нарешті, третю частину письменської спадщини Меріме становлять його історичні праці. Між ними є й урядові звідомлення, що він писав як інспектор історичних памятників Франції, і власне писав їх не як бюрократичні рапорти, а як цінні й інтересні наукові розвідки. Історик був з нього, так сказати, вроджений. Була в нього широка загальна освіта і наукова точність та терпеливість, щоб читати джерела й збирати матеріяли, і історичне розуміння і критичний погляд і хист до оповідання. Його історичні розвідки теж майже всі короткі, та в кожну він вкладав немало праці.

Теми брав найбільше з старовинної, французької, еспанської й російської історії і вибирав такі, що вабили його самого. Писав, наприклад, про соціяльну боротьбу в давнім Римі, про змову Катіліни, найславнішого в римській історії конспіратора, про славного завойовника Юлія Цезара, про Петра "Жорстокого", лютого еспанського короля з 14 століття, про Дмитра Самозванця, що деякий час сидів на московськім престолі, тощо.

Писав літературні нариси, критичні статті про письменників французьких і чужоземних, багато перекладав з чужих мов.

Ріжноманітність інтересів і цікавість до давніх часів і чужоземних людей завели Проспера Меріме також на Україну.

Російське письменство, Тарас Бульба і козаки

Між Францією і Росією в часи Меріме приязні, певна річ, не було. Йому було десять літ, коли недобитки Наполеонової армії поверталися з страшної країни снігів і морозів. Між тими поворотцями з московської кампанії був його старший родич і приятель, пізніше славний письменник, Стендаль. Та й не скоро забулася в Франції та траґічна кампанія. Непевне було й потім політичне відношення між обома державами, і в 1840 роках у ньому починалося вже те напруження, що згодом довело до кровавої кримської війни.

Проте саме в ті роки Меріме зацікавився Росією до того, що вивчив російську мову — без ніякої практичної потреби, а так, щоб знати. Чотири західно-европейські мови знав змалку як рідні та для відміни може ще хотів знати чужу й далеку мову країни снігів і морозів. До чужих і незвичайних країв він все був цікавий. В Парижі він стрічався з російськими письменниками й вченими, що туди заїздили. Між іншим, в 1837 році познайомився там з Миколою Гоголем, що вже здобув був свою першу славу в російськім письменстві.

Вивчивши мову, Меріме багато читав по російськи, перекладав для французів Пушкіна, Гоголя і Турґенєва, писав критичні статті про тих та інших російських письменників і огляди ро-

сійської літератури та з історії Росії взяв кілька тем для своїх історичних розвідок. А через Росію то й зайшов на Україну.

Для такого книжного чоловіка ледви назва України була цілком чужа. В його часи, правда, в Франції та взагалі в західній Европі про такий край вже не знали і не думали. Але колись так не було. В ті часи, коли, як казав Шевченко, "Україна гомоніла, довго гомоніла" — той гомін чути було й заграницею. Засіди було так, що коли в Україні діялося щось важне чи значне, то й хотіли люди знати що воно є. В останніх роках перед Хмельниччиною, наприклад, бував в Україні француз Боплян, що й написав книжку під назвою "Опис України... з тих країв звичаями, побутом і способами воювання" — і коли вона вийшла в часі великого там повстання і воєн Хмельниччини, то не лиш у Франції мала в короткім часі три видання, а й була перекладена на чужі мови, між іншим на анґлійську. Та й пізніше, в 17 і 18 століттях, писали й видавали, навіть цілі книжки, і кілька сторінок Україні присвятив найбільший французький письменник — Вольтер. Порпаючись весь вік у книгах, Меріме мусів і на дещо з того наткнутись і пізніше, пишучи про Україну, згадує дещо з того, що французи давніше про неї писали.

Але пригадав йому те все, і Україну і козаків Гоголів "Тарас Бульба". Меріме переклав на французьку мову "Ревізора з Петербурґу", твори Гоголя знав добре, писав про них і очевидячки не міг не завважити, що Гоголь власне не москаль, а українець, і сюжети в нього часто суто українські. В своїй критичній статті про Гоголя Меріме писав: "Тарас Бульба — це жива і, мені знається, вірна картина звичаїв запорожців, того оригінального народу, що йому Вольтер присвятив кілька рядків у своїй історії Карла Дванадцятого. В 11-ім і 18-ім століттях запорожці відограли велику ролю в історії Росії і Польщі; в той час вони утворили республику вояовників, що посіла Дніпрові острови. З своїх запорожців Гоголь змалював портрети в яскравих кольорах, які мусять подобатися хочби тому, що вони такі незвичайні".

В перекладі Турґенєва Меріме читав оповідання Марка Вовчка про кріпацьку долю в Україні і в статті про російського письменника згадав також про ту "дуже талановиту жінку", яка писала по українськи. Чув якусь українську "кріпацьку пісню жіночу", що, як пише в однім листі, його "гостро заболіла". Коли в 1859 році вийшов Миколи Костомарова "Богдан Хмельницький", Меріме докладно простудіював той твір великого історика України.

До її козацької бувальщини його приваблювало очевидячки те, що той книжковий чоловік взагалі мав потяг до незвичайних країн і людей, особливих, дивних чи авантурницьких пригод, стихійних пристрастей і поривів. А сподобавши собі запорожських козаків, Меріме, між іншим, незлюбив Польщі. Листуючись з одною польською аристократкою, з якою він познайомився на королівськім дворі в Парижі, Меріме писав їй, що нічого "надто польського" не любить, бо, каже, "щодо мене, то ви знаєте — я козак". В листі до свого приятеля Паніцці, директора бібліотеки Британського Музею, нарікав, що в британськім уряді починають якусь кампанію на користь поляків і хочуть втягнути до неї французів, — і при тім дав полякам таку характеристику, яку годі її надрукувати.

Запоріжжя, козаки, останні гетьмани

Про "запорозьку республику, що процвітала на Дніпрових островах", Меріме згадував нераз і при ріжних нагодах. Знав про неї як своєрідну комуну і притулок для втікачів і гніздо войовників, що завзято оборонялись від ворогів та й самі бувало не цурались пограбувати. В 1852 році він надрукував в славнім журналі Revue des Deux Mondes і потім в осібній книжці "Історичні сцени", між якими є його малюнок запорозького побуту і звичаїв.

Це не правдива історія, а в формі драматичних сцен оповідання про Дмитра Самозванця, славного в російській історії авантурника, що на початку 17 століття, коли вимер був царський рід і настало "смутное время" — безладдя, розрухи, внутрішні війни — зявився в Москві і вдаючи з себе сина царя Івана Лютого, що ніби-то не був забитий, але врятувався і ховався, на короткий час заволодів царським престолом. Московська каріера Самозванця відома і про

неї Меріме не пише, але хто він був поки зявився в Москві і звідки взявся — ще до нині напевно невідомо, і в своїх сценах сам французький письменник вигадує початки того авантурника.

Відомо, що Дмитро Самозванець був чоловік цілком молодий, яких двадцяти років, простого орду і без тогочасного панського виховання, і на тій основі Меріме здогадується, що він мусів бути вихований на Запоріжжі козак. Бо тільки, він каже, запорозький козак міг піти на таке сміливе і хитре обманство, на яке не зваживсяб ні російський, ні польський шляхтич. Тому, вигадуючи початки Самозванця, він має нагоду змалювати сцену "у запорожців на Дніпрі" — і змальовує їх дуже добре. Хоч так не було, але моглоб було бути. Фальшивих тонів нема. Як вже було сказано, Меріме мав особливий нюх до давніх часів і чужих народів.

В 1854 році він надрукував в Le Moniteur Officiel, офіційнім орґані французького уряду, справжню історичну розвідку про "Козаків України і їх останніх гетьманів". Це короткий нарис історії України і характеристики гетьманів від Хмельницького до Мазепи, і висновок робить Меріме той сам, що за Костомаровим визнають за слушний також пізніші і сучасні українські історики. А саме, що козацькі повстання і перехід козаків під Росію завдали Польщі смертельний удар, а з другого боку ослаблення — після того удару — Польщі приспішило упадок козацької держави, Гетьманщини.

Справді, після того, як не втрималась велика козацька республика, задумана Хмельницьким ("по Случ наше") і зосталася лише невелика Гетьманщина на лівім боці Дніпра, вона могла встоятися лише балянсуючи поміж Росією, Польщею і Туреччиною. Треба признати, що балянсували гетьмани і старшина козацька хитро і зручно, але як Польща і Туреччина цілком ослабли, то й захиталася рівновага і проти єдиної вже великої держави на сході, Росії, Гетьманщина устриматися не могла.

Проспер Меріме про Богдана Хмельницького

В 1863 році Меріме помістив в Journal des Savants, науковім журналі Французької Академії, більшу працю про Богдана Хмельницького під назвою "Колишні козаки", що потім теж була педрукована в осібній книжці. Праця це не оріґінальна, а написана за Костомаровом — що Меріме в передмові зазначує — але він додає не тільки потрібні для читачів-французів пояснення, а й немало своїх завважень і думок.

В кожну свою працю він вкладав багато труду, і з листів видко, що хотів, щоб в його Хмельницькім теж все було точно і правильно. Допитується, як правильно вимовляти ріжні ґеоґрафічні назви, або, хоч знає, що "Львів" і "Лемберґ" є те саме, то таки хоче упевнитись, щоб не зробити помилки. Просить редактора, щоб якось дав читачам знати, що хоч написано Bogdan, але щоб читали Bohdan, хоч як воно не легко так читати, і турбується, як вони вимовлять таке імя, як "Хмельницький," що то треба пять-шість літ вчитися, щоб вимовити. Як про все інше, так про ту свою працю часто писав глузуючи. Мало, каже, в ній ріжноманітности і скучно писати, бо "скільки лиш поляки захоплять козаків, стільки їх саджають на палі, а козаки — так ті з усіх захоплених поляків з живих деруть шкіру."

В передмові Меріме каже про Хмельницького:

"Микола Костомаров докладно і за оріґінальними документами описав життя чоловіка, що поза славянськими країнами мало відомий, але, я думаю, заслужив собі того, щоб про його знали. Виборчий представник невеликого народу, оточеного могутніми сусідами, Хмельницький віддав своє життя за боротьбу за його незалежність. Він вмів розеднувати своїх ворогів і вмів зберегти єдність між вільно згуртованими громадами, яким проводив. Як войовник він не знав страху, як політик був багатий на засоби. В успіхах був обережний, в невдачах твердий до незломности. Для того, щоб здобути европейську славу, він мусів мати лише менш варварський нарід і може также легче для вимови імя.

При кінці своєї праці дає таку характеристику Хмельницького:

"Народи люблять бачити в вибранім собою провіднику свою національну вдачу з її добрими прикметами і навіть з їх хибами. Богдан Хмельницький був наче

досконаліший тип козака. Був відважний, хитрий, завзятий, мав інстинкт війни. Його нездержливість і брутальність — справжні чи вдавані — не шкодили йому в українців, так само, як любовні пригоди Анрі Четвертого не вражали французів. Мало бувало таких незалежних суверенів, як він, а проте ніхто так як він не шанував законів і звичаїв свого краю. Серед запорозької армії він, здавалося, виконує лиш те, що вона постановила. Вся його влада спиралася на переконанні всіх козаків, що він тісно звязаний з їх інтересами. Його амбіція була наслідком його патріотизму або абсолютної відданости тій дивній спілці, яку називаємо запорозьким військом.

"В пляні, який він хотів здійснити, не було створення нації; він хотів сформувати полки вояків, щоб кожен з них мав під своєю владою кількох підручників, що згодом стали би теж вояками. Він хотів заснувати таку аристократію, як польська але не таку жорстоку і не таку виключну, а приступну для кожної відважної і чесної людини. В нього ніколи не було заміру віднести селян до становища козаків, але він їх розбурхав до такої міри, що нерелякалась навіть Німеччина. За слабий, щоб самому здобути для свого краю незалежність, він мусів приймати союзників таких, яких давали йому обставини, але завсіди вибирав з поміж них тих, що не могли над ним верховодити. Тільки в крайній конечности погодився приняти протекторат царя і, здається, вже незабаром каявся.

"З дуже невеликими своїми засобами і з союзниками, що для них він був завсіди непевний і що покидали його так само легко, як він їх, він зумів утримати Україну десять років вільну від чужинецького ярма. Може й зміг би був закріпити її незалежність, як би владу взяв був в молодшім віці або міг передати її такому спосібному провідникові, як був він сам. Помер з одчаєм в душі, думаючи про майбутнє своєї батьківщини і добре передбачуючи, що син Юрко не зможе продовжати його завдання.

"Як би Хмельницький жив при такім королі, як Степан Баторій, то, певна річ, поміг би був йому рефермувати нісенітну конституцію Польщі і перетворити убійчу для того краю анархічну аристократію на міцну монархію. На жаль, він найшов легкодушних і непостійних королів, що бачили лиш бунтівника в людині, яка могла їм бути корисним помічником. Хоч Хмельницький пощадив Польщу, яка два рази була в його під ногами, але завдав їй страшний удар, віднявши від неї Україну і відкриваючи москалям секрет слабости Речі Посполитої. В день свого гніву він зготовив її упадок."

Додати б ще, що ті українські писання Меріме мали великий успіх — в видавців, критиків і читачів.

— Що-о-о? Знову рахунок від кравчині? А звідки я маю взяти на це гроші?

— Бачиш, мій дорогенький, я може маю багато хиб, але маю ще одну добру прикмету: я не надто цікава, звідки ти маєш взяти гроші.

★

— Знаєш, Тася позволяє цілувати себе тільки приятелям.

— Маю враження, що вона загалом не має ворогів.

З життя українців у Канаді

1958

Січня 13 — Мейор Винніпеґу, Степан Дзюба, вибраний головою поліційної комісії.

Алд. С. Ребчук вибраний предсідником комітету здоровля в міській раді Винніпеґу.

Марко Смеречанський вибраний предсідником дорадчої ради Ст. Боніфас Шпиталю, в Ст. Боніфас, Ман.

Січня 20 — В половині цього місяця в Оттаві відбулася конвенція ліберальної партії Канади. На нового провідника партії, на місце Луї Сен Лорана, вніс Л. Б. Пірсона посол з Веґревил, Іван Дікур. На конвенції промовляв мейор Едмонтону, Василь Гавриляк.

В Едмонтоні Др. В. Оробко вибраний головою комісії здоровля для міста.

Січня 27 — В сенаті промовляв сен. Василь Валл. Він говорив з нагоди Свята Державности. Темою його промови була Україна, її поневолення російськими комуністами.

Митрополит Германюк одержав вістку, що бувший епископ українців католиків у Канаді, Епископ Будка, помер у концентраційному таборі на Сибірі дня 1 жовтня, 1949. Комуністична влада арештувала його у Львові в 1945 році й вивезла на Сибір. Епископ Ладика робив зусилля, щоб канадійський уряд поміг йому увільнитися, та це не помогло.

Микола Лівицький, голова Виконного Орґану Української Національної Ради, прибув до Канади зі Злучених Держав 22 січня. До Злучених Держав з Европи він прибув 4 грудня. Він був головним промовцем на Святі Державности в Винніпеґу.

Комітет Українців Канади зарядив пресову конференцію, щоб щоденники в Винніпеґу могли довідатися більше про справу незалежности України й передати це своїм читачам.

На будинку инніпеґського Фрі Прес повівав у день 22 січня український синьо-жовтий прапор.

Лютого 3 — В Винніпеґу відбулося 26 січня величаве Свято Державности. Промовляли: прем. Діфенбейкер (на бенкеті день перед Святом), міністер праці М. Старр, премієр Манітоби, Д. Л. Кемпбел, і Микола Лівицький. Свято відбулося в Міській Авдиторії. В концертовій програмі виступав тенор Михайло Голинський, з Торонта.

На міському ратуші Монтреалу повівав у день Української Державности український прапор. Це вже другий раз його вивішення на цьому ратуші.

Мейором міста Кенора, в Онтеріо, знову вибраний Петро Ратунський.

Лютого 10 — В Едмонтоні відбулось величаве Свято Державности. Головним промовцем був Микола Лівицький.

Лютого 17 — Дня 9 ц. м. Микола Лівицький виголосив у Винніпеґу доповідь на тему: Українська Визвольна Справа в Світлі Сучасної Міжнародної Ситуації. Він підкреслив, що УНРада ніколи не стояла на позиціях непередрішенства і що вона ніколи не співпрацювала і не співпрацює з росіянами в Американському Комітеті або в його інституціях. УНРада не може відступити від своїх основних засад, бо вона є останною державницькою формою уряду України, який мусів виїхати в екзиль.

Нововибраний посол до манітобської леґіслятури з округу Емерсон, Іван Танчак, вніс піддержку престольної промови.

Березня 3 — Антін Онуфрейчук, з Селкірк, Ман., винайшов прилад, який постійно міряє тиснення в автомобілевих опонах. Коли тиснення впадає до понижче потрібного, шофера повідомляє про це гудок.

Березня 10 — Микола Лівицький промовляв на великому громадському вічу в Монтреалі 2 ц. м. Він підкреслював потребу консолідації й скликання світового конґресу українців.

Березня 17 — На конференції в Оттаві 8 і 9 ц. м. двох етнічних пресових клюбів — винніпеґського і торонтонсь-

кого, створено федерацію Канадійської Етнічної Преси. В обох клюбах є по около 25 членів — редактори й видавці етнічних часописів.

З українських редакторів були на конференції слідуючі: з Винніпеґу — М. Г. Гикавий, І. Г. Сирник, І. Роберт-Ковалевич; з Торонта — В. Солонинка, О. Тарнавський, П. Волиняк, о. Н. Свірський, І. Варениця; з Оттави, репрезентуючи едмонтонські Українські Вісті — Др. Б. Казимира.

До екзекутиви Федерації вибрано слідуючих: президент — суддя В. Дж. Линдал, ісляндець; перший заступник президента — Бруно Тенґунен, фінляндець; другий частупник президента — Ф. Вайзмен, голяндець, з Монтреалу; секретар — М. Г. Гикавий; скарбник — О. Тарнавський; директори — Ганс Пацула, німець, Лазар Стойсіч, серб, з Гамілтону, В. Солонинка, К. Арро, латвієць, М. Фенсон, жид, голова редакційного комітету — І. Г. Сирник, голова адміністраційного комітету — Ф. Ґлоґовскі, поляк.

Микола Лебідь, ґенеральний секретар ЗП УГВР, виголосив доповідь у салі УНО в Едмонтоні.

Дня 23 лютого Микола Лівицький виголосив довшу доповідь у Торонті. Він закликав до консолідації, до закінчення холодної війни між укранськими політичними уґрупуваннями та до помочі УНРаді.

Микола Лівицький, в товаристві кількох визначних українців, зложив візиту прем. Діфенбейкерові, в Оттаві, дня 24 лютого. Писав про це щоденник Оттава Джорнал. Він відвідав також міністра закордонних справ і міністра праці.

Пані М. Лазечко-Гаас виголосила в Народному Домі в Винніпеґу доповідь про "Еволюцію поетичної мови і анґлійські переспіви Шевченка.

Березня 24 — Всіх українців, які кандидують на послів до федерального парляменту в виборах, є 25. В Манітобі кандидують слідуючі: Округ Давфин — Ф. Заплітний, ССФ, Т. А. Вавринюк, ліберал; Маркет — І. Н. Мандзюк, консерват, М. Сотас, ССФ; Сен Боніфас — Н. Манчур, ССФ; Спрінґфілд — В. Яцула, консерват; Винніпеґ Норт — Ніна Партрик, ліберал.

В Саскачевані кандидують: Мекензій — С. Корчинський, консерват; Медов Лейк — Ф. Варик, ССФ; Бетлфордс — В. Бурак, ліберал; Йорктон — Д. Глуханюк, ліберал, С. Ободяк, незалежний.

В Алберті кандидатами є: Едмонтон Іст — П. Юганець, ССФ, Іван Бреко, ліберал, В. Скорейко, консерват, А. Головач, сошіял-кредитовець; Веґревил— пані І. Засійбіда, ССФ, Петро Стефура, сошіял-кредитовець; Атабаска — Никола Баран, ССФ.

В Онтеріо: Гай Парк — Др. І. Кучерепа, консерват; Гамілтон Іст — Василь Момотюк, ліберал; Онтеріо — М. Старр, консерват; Вентворт — Іван Жуліняк, ССФ; Форт Виллім — М. Чикорлій, ССФ; Порт Артур — Др. Е. В. Антон, ліберал.

Березня 31 — Митрополит Германюк вернув з Австралії після 2-місячних відвідин. Він сказав, що до Австралії прибуває тепер багато українців і що їх є там тепер около 30,000. Вони створили Українську Федерацію, до якої належать католики і православні. Вона причинилася до заложення 52 Рідних Шкіл, до яких учащає около 2,000 людей. Найбільше українців прибуло до Австралії з Югославії.

Євген Новак, син Др. Григорія Новака, в Винніпеґу, абсольвент Манітобського Університету, втратив життя пробуючи вирятувати від втоплення двох 7-літних хлопців, Ронній Бабика і Майкл Тіссена, коло пішоходного моста до Міського Парку. Траґедія сталася в неділю, 23 березня. Новак мав 28 років. Хлопці бавилися на леді. Під ними лід заломився і вони впали в воду. Євген вхопив Бабика і плив з ним до берега ріки Асинибойн, коли прудка струя перемогла його і він потонув. Бабик втопився також, а перед тим і Майкл Тіссен.

Пізніше Євгена Новака нагороджено посмертно найвищою нагородою в Комонвелті, золотим медалем, за геройство.

Квітня 7 — В федеральних виборах з 31 березня консервати вибрали 209 послів, ліберали 48, ССФ 8. Сошіял-кредитовці осталися без одного посла.

З українців вибрано 6 послів — усі консервати. В онтерійському окрузі Онтеріо вибраний наново послом міністер праці, М. Старр; в манітобському окрузі

Маркет вийшов знову Н. І. Мандзюк, в онтерійському окрузі Гай Парк знову вийшов Др. І. Кучерепа, в албертійському окрузі Едмонтон Іст вибрано перший раз В. Скорейка, в манітобському окрузі Спрінґфілд вийшов перший раз В. Яцула, а в саскачеванському окрузі Мекензій — С. Корчинський.

Квітня 14 — До Винніпеґу вернули з Лондону, Анґлія, скрипак-піяніст Іван Кучмій, і його дружина, піяністка Корнелія, з роду Ґайовських. Кучмій грав через довгий час як піяніст і як скрипак у симфонічній орхестрі. До Лондону він виїхав 25 років тому 16-літним хлопцем, одержавши в Винніпеґу стипендію від Королівської Колеґії Музики.

Квітня 21 — Проф. Яр. Рудницький одержав стипендію від Канадійської Ради на продовження студій в ономастиці.

Квітня 28 — Леся Зюбрак, колоратуро-сопран, виступила з власним концертом у Саскатуні 17 ц. м. Вона вже здобула широке признання як одна з найкращих колоратуро-сопранів у Канаді.

Травня 5 — Албертійське Товариство Католицьких Шкільних Тростів предложило Королівській Комісії Кемерона в справах освіти бріф з просьбою, щоб в Алберті було навчання української мови як предмет. Товариство репрезентує около 100 шкіл у провінції.

І. Яремко, посол до онтерійської леґіслятури з округу Белвудс, покликаний до кабінету прем. Фроста як міністер без портфелю.

Травня 12 — Олександер Іванчук, учитель, роджений в Ґімлі, Манітоба, помер 5 травня в Торонті. Тіло поховонено в Винніпеґу. Через минулих два роки він учителював у Форест Гил Коліджейт, у Торонті.

Травня 26 — Сенатор Василь Валл, з Винніпеґу, вибраний до ось таких комітетів у сенаті: бібліотеки, закордонних справ, іміґрації й праці, публичного здоровля й добробуту, і публичних будинків і площ.

Посол І. Яремко, недавно покликаний до кабінету як міністер без портфелю, назначений на пост провінціяльного секретаря.

Червня 9 — Вибори в Манітобі назначені на день 16 ц. м. Всіх кандидатів є 179, а між ними є 18 українців.

В винніпеґському окрузі Борровс кандидує І. М. Гаврилюк, попередний посол, ССФ; Йосиф Гнідан, ліберал; Іван Керелюк, консерват; Василь Кардаш, комуніст. В окрузі Елмвуд (Винніпеґ) кандидує Михайло Барилюк, незалежний консерват. В Інкстер (Винніпеґ) — Петро Окраїнець. В Лоґан (Винніпеґ) — Степан Дзюба. В Ст. Джан'с (Винніпеґ) — Стах Керик (Царук), Слав Ребчук, ліберал. В Бровкенгед — Стах Кап (Капій), незалежний.

В Давфині — А. С. Метювс, ССФ, Іван Потоцький, ліберал. В Емерсон — Іван Танчак. В Етелберт Плейнс — Петро Буртняк, ССФ, М. Н. Григорчук, ліберал, Ізидор Сирник, консерват. В Фишер — Н. В. Бачинський. В. Спріньґфілд — Василь Луцко, ліберал.

Червня 16 — М. Старр, федеральний міністер праці, виїхав до Женеви на міждержавну конференцію в справах праці. На одній сесії він має промовляти.

В Едмонтоні виступав з концертом квінтет Капелі Бандуристів ім. Шевченка. Квінтет обїздить більші міста в Канаді. Він мав виступ також і в Саскатуні.

Орест Гнатюк, з Винніпеґу, покінчив студії механічного інжинірства в Манітобському Університеті й одержав стипендію Кернаґана на $500 на дальші студії в Вестерн Університеті, в Лондоні, Анґлія.

Червня 23 — Вибори в Манітобі відбулися 16 ц. м. з невирішальним вислідом. Більшість послів мають консервати, але ця більшість є замала, щоб вони могли урядувати. Консерватів є 26, лібералів 19, ССФ 11, незалежних 1.

Українців вибрано 7, як слідує: в винніпеґському окрузі Борровс — І. М. Гаврилюк, ССФ — 2,028 голосів, в Елмвуд — Степан Пітерс, ССФ — 2,269; в Емерсон — Іван Танчак, ліберал — 2,-896; в Етелберт Плейнс — М. Н. Григорчук, ліберал — 2,307; в Спріньґфілд — Василь Луцко, ліберал — 1,327; в Фишер — П. Ваґнер, ССФ — 1,142; в Лоґан — Степан Дзюба, незалежний — 2, 216.

В Фишер перепав довголітний ліберальний посол і спікер, Н. В. Бачинський. В Винніпеґу впав комуніст Василь Кардаш.

На річній конвенції Канадійської Асоціяції Славістів, в Едмонтоні, президентом вибрано проф. Яр. Рудницького.

УВАН нагородила почесними грамо-

тами за "віддану працю на полі української науки і культури" слідуючих: в Саскатуні проф. Дж. В. Симпсона, Др. Т. Павличенка, Др. В. Лабу в Едмонтоні, і В. С. Плавюка.

В днях 14-16 ц. м. в Едмонтоні відбулась спільна сесія двох наукових установ — УВАН і НТШ.

Червня 30 — Українці в Шікаґо вшанували за його 30-літну працю на полі народного танку Василя Авраменка. В концертовій програмі виступало около 200 танцюристів.

Адв. Роман Гнатишин, син сенатора Гнатишина, з Саскатуну, дістав назначення на пост асистента провідника сенату, В. Аселтіна.

Торонтонський журнал, Сетардей Найт, помістив довшу статтю про міністра праці, М. Старра, а на окладниці його портрет.

Липня 28 — Михайло Шевчик, секретар-скарбник муніципалу Давфин, назначений членом Лікерної Ліцензійної Ради. Ця рада розглядає аплікації власників ресторанів і готелів на продаж лікерних напитків. Він був членом цеї ради попередно, від 1947 до 1956 року.

Дня 18 ц.м. помер у шпиталі в Винніпеґу Д. Якиміщак, один з перших українських учителів у Канаді. В 1920 році вибраний був послом до манітобської леґіслятури. В Винніпеґу через довгий ряд років був адвокатом.

Серпня 11 — Дня 5 ц.м. помер у Саскатуні Др. Т. К. Павличенко, член штабу професорів Саскачеванського Університету. Він був головою департаменту екольоґії, який був заснований, перший в Канаді, завдяки його праці, в році 1938. Він був першим українцем професором університету в Канаді. Він також дав початок курсам українознавства в цьому університеті. Це були перші того роду курси в Канаді.

Серпня 25 — Міністер освіти в уряді Алберти, Алборґ, оповістив, що з початком шкільного року 1959 в провінціяльних вищих школах буде навчання української мови як предмет. Школа в Боннівил буде першою, де таке навчання пічнеться, як експеримент.

Вересня 22 — Албертійський департамент освіти рішив розслідити зацікавлення предметом української мови в вищих школах. Оповіщено, що цей предмет для українців у Канаді є надзвичайно цікава, бо мет в одинадцятій клясі буде мати назву Юкреїніян 20, а в дванадцятій клясі — Юкреїніян 30.

В звязку з цим розслідженням у ріжних частях провінції, де живе більше число українців, відбуваються переслухання представників ріжних орґанізацій.

Манітобський міністер освіти, Стюарт МекЛін, сказав, що його департамент студіює можливости введення української мови як предмет у вищих школах провінції.

Вересня 29 — В Винніпеґу помер посол до Оттави з округу Спріньґфілд, В. Яцула. Він був вибраний послом у минулих федеральних виборах у березні.

Мейор Едмонтону, В. Гавриляк, сказав на конференції Краєвого Товариства Плянування, що теперішна податкова система в муніципалах не відповідає теперішним обставинам і повинна бути змінена.

Жовтня 6 — Дня 1 ц.м. Комітет Українців Канади гостив проф. Дж. В. Симпсона й його дружину. Проф. Симпсон сказав, між іншим, що історія укра-

це історія великих здобутків і поступу.

Новий будинок Інституту Св. Івана, в Едмонтоні, офіціяльно відкрито в неділю, 28 вересня. Відкриття виконав мейор Гавриляк.

Проф. П. Юзик, з Манітобського Університету, вибраний головою новоствореного Консервативного Клюбу.

Жовтня 13 — Др. Іван Яців, адвокат у Виндзор, помер нагло дня 6 ц.м., в віці 63 роки. Він був першим українцем у Канаді, який здобув найвищий університетський степень у праві. Родився в околиці Бровкенгед, Манітоба, куди прибули його родичі при кінці минулого століття. Він посідав такі університетські степені: Б.А., М.А., ЛЛ.Б., і С.Дж.Д. — Доктор Судівничих Наук. Був також і Радником Королеви (Кю Сі).

Жовтня 27 — В міських виборах Винніпеґу з 22 ц.м., мейор Степан Дзюба вибраний був наново рекордовою більшістю голосів. З усіх 70,988 голосів він дістав 59,710 голосів — около 84%. В 1948 році мейор Ковлтер дістав був 81% всіх голосів.

Мейор Дзюба мав проти себе два противники: Ст. Керрик і В. А. Кеннедій Керрик мав 751 голосів, а Кеннедій — 11,456 голосів.

В неділю, 19 ц.м. українці в Винніпеґу, старанням місцевого відділу КУК, відбули демонстраційне віче з приводу штучного голоду в Україні в 1932-33 роках. В усіх українських церквах відправлено панахиди в память жертв голоду. Пополудні довгий похід авт виїхав від Народного Дому до Сенотафу, де зложено вінок і відправлено панахиду, під проводом о. М. Юрківського, пароха Катедри Пресв. Тройці. Віче відбулося в Міській Авдиторії. Ухвалено ряд протестаційних резолюцій.

Др. Ізидор Глинка, збіжжевий хемік у лябораторії Серл Ґрейн Ко., в Винніпеґу, виїхав кілька тижнів тому до Японії, щоб оглянути тамтешні рільничі лябораторії.

Дня 16 ц.м. Капеля Бандуристів ім. Шевченка виступила з концертом у Мессей Гал, у Торонті. Кілька днів перед тим вона виступила з концертом у Монтреалі.

Листопада 3 — Архієпископ Іван Бучко, в Европі, рукоположив українського католицького священика, о. Антонія Зузаля, на місце настоятеля католицької церкви Св. Евхаристії, в Торонті. О. Зузаль є жонатий і має троє дітей.

В Монтреалі промовляв ґен.- хорунжий Микола Капустянський, з Европи.

Український Народний Дім у Винніпеґу святкував 25 жовтня свій 45-літний ювілей. Першим головою Дому був Т. Ферлей.

В міських виборах Винніпеґу з 22 жовтня М. Барилюк був вибраний членом шкільної ради, а Павло Парахін членом міської ради.

Листопада 10 — Ярослав Стецько, основник і голова Антибольшевицького Бльоку Народів, мав у Торонті пресову конференцію, а в днях 8 і 10 ц.м. був на конференції своєї орґанізації. В неділю, 9 ц.м., в Мессей Галл відбулось віче, на якому він промовляв.

Листопада 17 — Дня 10 ц.м. помер у Ґримсбі, Онт., Василь Лісовський, бувший сошіял-кредитовий посол з округу Етелберт до манітобської леґіслятури. Було йому 68 років. Він належить до перших українських учителів у Канаді.

Дня 26 жовтня в Саскатуні відсвятковано 40-ліття Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Листопада 24 — Дня 9 ц.м. відсвятковано в Винніпеґу 40-ліття Української Греко-Православної Церкви в Канаді.

Грудня 1 — Др. С. Л. Яремчук вибраний знову, четвертий раз, головою Інституту Св. Івана, в Едмонтоні. Ректором Інституту є Др. П. Маценко.

Грудня 8 — Мейором Виндзору вибрано наново М. Петрика. Він мав двох противників, але здобув більше голосів, ніж вони оба мали разом, тобто 20,531 голосів.

В цьому числі є початок розвідки на тему Дещо Про Журналістику. Автором розвідки є М.Г.Г.

Грудня 15 — Дня 28 листопада вшановано проф. Яр. Рудницького за його 25-літну працю на науковому й громадському полі.

Грудня 22 — Дня 15 ц.м. відбулися доповнюючі вибори в двох федеральних округах — Спріньґфілд, у Манітобі, і Торонто-Триниті, в Онтеріо. В Спріньґфілд вибраним є українець, консерват, Др. Йосиф Слоґан, дентист з Винніпеґу. Він мав 4,218 голосів, Веселяк (ліберал)

мав 3,726 голосів, а Шульц, ССФ, 3,441 голосів.

В Торонто-Триниті вибраним є ліберал, Павл Гелієр. Він мав 5,074 голоси, Лисняк, консерват — 4,313 голосів, Ільчук, ССФ — 1,640 голосів, а Валш, комуніст — 480 голосів.

25 БЕЗСМЕРТНИХ НАУКОВЦІВ

Університет у Бриджпорті будує окрему салю Слави, на стінах якої будуть портрети й підписи 25 несмертельної слави науковців, які були вибрані з 1,116 кандидатів зі ЗДА і 49 інших країн.

Між цими "несмертельними" є Гіппократ (460-357 перед Христом) — батько медицини; Арістотель (384-322 п. Хр.) — фільософ; Евклід (330-275) — батько ґеометрії; Архімед (287-212) — механік; Леонардо да Вінчі (1452-1519) — інжинір, архітект і анатом; Ніколявс — архітект, анатом і маляр; Ніколявс Копернікус (1564-1642) — астроном; Йоганнес Кеплер (1671-1630) — закони про рухи планет; Др. Вилліям Гарвій (1578-1657) — циркуляція крови; Рене Декарт (1596-1650) — винахід координату ґеометрії; Роберт Бейл (1627-1691) — перший означив елемент; Ісаак Нютон (1642-1727) — закон ґравітації; Джосеф Прістлій (1733-1804) — відкривець кисню; Антуан Лявуазіє (1743-1794) — засновник модерної хемії; Карл Фрідріх Гавс (1774-1855) — математик; Міхель Фарадей (1791-1867) — електричність; Чарлс Р. Дарвін (1809-1882) — еволюція в біольоґії; Ґреґор Дж. Мендель (1822-1884) — закон спадковости; Люї Пастер (1822-1895) — засновник науки мікробіольоґії; Джеймс С. Маквел (1813-1879) — електромаґнетична теорія світла; Роберт Кох (1843-1910) — відкривець вірусів пошесних недуг; К. Вільгельм Рентґен (1845-1923) промені його імени; Макс Плянк (1858-1947) — теорія квантів; Марія Кюріє (1867-1934) — рад і Лорд Ернест Рутерфорд (1871 — 1937) — нуклеарне поняття атому.

Малий Івась, переглядаючи книжку, побачив малюнок мурина і каже мамі:

— Я також хочу бути мурином.

— А то чому, Івасю?

— Бо я не мусівби митися.

Д. Тягнигоре

НАПИС НА СТРІЛЕЦЬКИХ ГРОБАХ

Лежимо у гробах при дорозі,
Де за волю боролись і впали.
Браття! Знайте, що ми не в тривозі,
Лиш спокійно і гордо конали.

Браття, знайте, що ми не просили,
Ані ласки в кого, ні пощади,
Лиш боролись, пок' стало в нас сили.—
Це говоримо вам для розради.

Нам не жаль ні життя молодого,
Що лягло, мов той квіт під косою,
Ані мрій, ні кохання палкого,
Що взяли ми в могилу з собою.

Нам не жаль, бо ми лягли за діло,
Гідне жертви життя і кохання,
"За Україну душу і тіло"
Ми не даром співали з-зарання.

То-ж не жалійте нас, не ридайте,
(По нас тужить калина у лузі),
Ви чим скорше до праці ставайте,
Щоб леміш не заржавів у плузі.

Щоб шляхи не покрились тернами,
Щоб пощерблені мури не впали,
Щоб наш ворог не сміявся над нами,
Що ми даром так славно вмирали!

Юрій Федькович

ШЕЛЬВАХ

Ой, та нікому так, нікому,
Та як жовнярю молодому
У кабатинці, у ремінню,
Ходити шельвах по камінню,
Ой, та по зимнім, зимнесенькім,
У кабатинню тонесенькім.

Ой, ходить шельвах по морозі,
А камінь тріснув на підлозі;
Ой, камінь тріснув, жовняр свиснув,
До себе ціпко ґвер притиснув,
Та й білі руки ломле, гріє,
Що аж 'му серце в грудях мліє...
Ой, серце моє кремяноє,
Чому не трісниш й ти на двоє?

Укрився місяць зіроньками,
Заплакав жовняр сльозоньками;
Заплакав жовняр сині очі,
А під ногами сніг скрегоче.
А жовняр ноги підоймає,
До місяченька промовляє:
"Ти, місяченьку, перекрою,
Не дай ти, Боже, долю мою!".

14 століть існування Києва

Літописці стародавньої Русі називали Київ "матірю городів руських" і живо цікавилися початком його історії; заголовок знаменитої історичної праці Нестора (початок XII століття) прямо звязує з Києвом і початок Русі: "Откуду есть пошла Русская земля и кто в Киеве нача первее княжити".

Перші вогнища людських жител зайнялися на київських висотах ще в ледовиковий період, в далеку епоху палеоліту, коли первісні мисливці оселилися на Кирилівських горбах. Але нас, зрозуміло, цікавлять не ті часи, коли Київ став тим руським городом, навколо якого зібралися всі племена Придніпровя.

Відповідь на це питання ми повинні шукати в тих-же літописців. В найбільь ранніх літописах, що дійшли до нас, міститься стародавне сказання про заснування Києва. На жаль, сказання це передано в пів-казковій формі і час, до якого воно належить, не вказано. Наведемо сказання повністю:

"Жили колись три брати: одного з них звали Києм, другого — Щеком, а третього Хоривом, а сестру їх звали Либеддю.

Кий жив на тій горі, де тепер Боричів візд, Щек жив на тій горі, яка тепер називається Щековицею, а Хорив — на третій горі, що називається з того часу Хоровицею.

На честь старшого брата вони спорудили місто і назвали в імя його — Києвом.

Навколо міста були величезні ліси та сосновий бір з мисливськими угіддями.

Тодішні жителі Київської землі — поляни — були мудрими і тямущими людьми; їх нащадками є кияни.

Вони були тоді язичниками — предметом поклоніння в них, як і в усіх язичників, були озера, джерела і священні гаї".

Літературна доля цього сказання була цікава: при кінці X століття при князі Володимирі Святославичі воно, цілком імовірно, було включене в перший літописний звід, наповнений взагалі ріжними фолкльорними мотивами.

В XI столітті коли Новгород прагнув відокремитися від Києва, новгородському боярству не сподобалася та концепція історії Русі, згідно з якою початком збирання словянських племен повязувався з Києвом. Новгородські історики почали відсувати Київ на другий плян, а на перше місце ставили Новгород. Вони почали сумніватися в існування князя Кия, називали його простим мисливцем або перевізником через Дніпро. На місце сказання про Кия та його братів новгородські літописці висунули леґенду про закликання варягів у Новгород, яка нібито доводить, що російська державність почалася на півночі, а не на півдні. Час життя новгородці визначили 854 рік.

Розбираючи цю суперечку стародавніх істориків, які жили за 900 років до нас, ми звернулися до тодішніх свідчень чужинців. Всі вони — і візантійці, і араби, і жителі Середньої Азії — одностайно вважають Київ найголовнішим містом у IX—XI століттях, а Новгород іноді навіть і не знають.

Київські історики не лишилися в боргу, і в самому кінці XI століття вступ до літопису було прикрашено пишною передмовою, в якій князь Кий — засновник Києва — порівнювався з Ромулом — засновником Риму, і Олександром Македонським.

Історик XII століття, киянин Нестор, у своїй "Повѣсти временных лѣт" вдався до спеціяльних історичних розвідок про князя Кия і доповнив літопис. Розповідь Нестора відзначається реалістичністю і відсутністю казкових рис. Згідно з цими розвідками Кий володів князівством полян. Колись він вирушив у Цареград (так називали тоді Константинополь — Сстамбул) і "з великими почестями" був прийнятий та мімператором Візантії.

На зворотньому шляху з Цареграда Кий спорудив місто на березі Дунаю, який у той час був північним кордоном

Візантійської імперії. Тут він обороняв місто від ріжних місцевих племен, а за деякий час залишив його і повернувся в засновану ним столицю князівства полян — Київ, де і закінчив свої дні. Його нащадки князювали в Києві аж до приходу варягів при кінці IX століття.

За тим місцем, яке відведено Кию в літопису, він мав жити десь до VII століття.

Чи можна вірити розповіді Нестора? Чи не продиктована вона тільки місцевим патріотизмом?

Треба перевірити її. Тут нам на допомогу нсеподівано приходять вірменські джерела. В VIII столітті в Вірменії було складено пів-історичний, пів-фолккльорний збірник "Історія Тарона" (приписуваний єпископові Зіновієві Гладкові), де передається досить точно перше сказання про Кия та його братів.

Кий тут названий Куаром (можливо тому, що Київ тоді на Сході називали



АВҐУСТ РОМАНЮК
автор книжки "Мої Піонірські Пригоди в Канаді".

Куяба). Дія відбувається в країні "Палуні" (згадаємо полян); три брати — Куар, Мелтей і Хореан (згадаємо Хорива) будують місто на горі, навколо якої були ліси і "простір для полювання". Брати поклонялися богам. Як бачимо, збіг з стародавньою літописною розповіддю повний, але вірменський варіянт найбільше стародавній за всі руські літописи на цілі два століття. Значить, вимисли новгородських істориків про те, що Кий був сучасником варягів, ми повинні відкинути.

Вірменський письменник VIII століття користувався, очевидно, якоюсь билиною, усним сказанням, яке могло потрапити до нього тому, що в 730-ті роки 20,000 полонених словян були переселені на пограниччя з Вірменією. Отже, розповідь Нестора про князя Кия дістає деякі підкріплення в вірменських джерелах.

Ще більше підкріплення дістає вона при зіставленню з творами візантійських письмеників VI століття. Один з них — Прокопій Кесарійський, сумлінний і тямущий секретар полководця Велізарія, розповідає нам дещо дуже близьке до того, що написано в київському літописі Нестора.

Герой розповіді Прокопія, який мав антське (східньо-словянське) імя — Хілбудій, виявився в честі в імператора Юстініяна (527—565 рр.), дістав звання військового маґістра Фракії і управляв прикордонним містом на Дунаю, відбиваючись від ріжних племен; в одній з битв він був убитий. Але в землі антів (на території майбутньої Київської Русі) зявився новий відважний воїн з тим самим імям — Хілбудій. Анти, зібравшись на віче, обрали його своїм полководцем, а візантійського імператора переконали в тмоу, що цей новий Хілбудій і є нібито імператорським воєначальником, який врятувався. Імператор запропонував антам служити йому і обороняти прикордонне місто на Дунаю. Новий Хілбудій, всенародньо обраний князем, відправився до Юстініяна в Цареград для того, щоб потім разом з своїми одноплеменниками володіти землями і містом на Дунаю.

Як бачимо, доля князів VI століття в зображенні візантійського письменника і доля князя Кия в зображенні Нестора (який використав, за його словами, стародавне сказання) однакові. Більше того, можна цілком певно сказати, що така ситуація, коли руський князь міг бути запрошений в Візантію, обласканий самим імператором і дістав в управління місто на Дунаю, могла статися тільки в дуже вузький проміжок часу не раніше 527 року і ніяк не пізніше початку VII століття, коли імя антів перестало згадуватись, а на берегах Дунаю зявилися кочівники (з цим повністю узгоджується і текст Нестора, який вмістив розповідь про Кия до запису про прихід кочівників на Дунай).

Найбільш імовірним треба вважати епоху царювання Юстініяна (527 - 565 рр.), який охочо запрошував на службу словянських князів. Одним з таких князів, обраних вічем всіх антів, був Хілбудій. Іншим і, може, найбільше могутнім та значним, був Кий, засновник столиці князівства і головний герой двох епічних сказань. Одне з них у VIII столітті, було відоме в Вірмені, а в X столітті, записане в Київському літописі, друге-ж ще жило в памяті киян до часу Володимира Мономаха. VI століття в історії словянства було дуже важливим переломним етапом і природньо, що саме цей час і був оспіваний у сказаннях про Кия і Київ.

Тисяча-чотириста років тому один з князів Середнього Придніпровя — Кий, дістав владу над племенем полян, а може над цілим союзом племен (літописець пише: "полян тепер називають русью"), згадувані вперше якраз в той саме час, у VI столітті нашої ери.

Подорож Кия у Візантію свідчить про те, що це був могутній і знатний князь, з яким рахувався сам імператор Візантії. Може і Кий, як і Хілбудій, був обраний за звичаєм того часу на загальному вічу антів.

Столиця цього князівства — Київ, була розташована дуже вдало — на неприступному березі Дніпра, на межі Лісостепу і лісових масивів Полісся, замикаючи весь верхній Дніпро і Десну, тобто землі дреговичів, радимичів і кривичів, з якими поляни ворогували. Широка смуга Лісостепу захищала Київ від степових кочівників, а Дніпро був маґістральним шляхом, зо звязував Київщину з "Руським морем" і з далеким казоквим Цареградом.

Для стародавніх міст точна дата їх заснування завжди буває або невідомою, або-ж окутаною поетичними леґендами.

Ми перевірили сказання про Кия і знайшли підтвердження йому в достовірних документах з історії VI століття нашої ери. Археольоґічні розкопки підтверджують, що на горі Киселівці (стародавній Щековиці) є матеріяли VI століття, точно датовані монетою того самого імператора Юстініяна, при якому жив Хілбудій, двійник і, мабуть, сучасник літописного князя Кия.

Виходячи з усієї сукупності даних, ми можемо десь у 1960-тих роках відзначити чотирнадцять століть існування Києва.

Б. Рибаків

Богдан Лепкий

МІНЯВ ЗА СВЯЧЕНІ

Ой нема, як в старім краю,
Де всьо під рукою:
Можеш й попа запопасти
Всякою порою.

А в Канаді вже не теє, —
За це тяжко, брате;
Навіть на самий Великдень
Трудно попа мати.

Не раз, не два приходиться
Паски не святити,
І без свяченого треба
Празник обходити.

Та Канада — не старий край,
І люди не тії:
Поробились "бизнесмени"
З неодних меткії.

Пощастило Гаврилові,
Що піп нагодився
Перед самим Великоднем,
Й трохи забарився.

Гаврило не в тімя битий —
"Бизнес" нюхом чує,
І святити цілу копу
Яєчок готує.

Аж сам батюшка здумівся:
—Що це ви, Гаврило?
Чи до вас аж так богато
Роду загостило?

— Ні, пан-отче! Та, знаєте,
Я дбаю про люди:
Коли в мене є свячене,
То хай і в них буде.

— Та, як буде, коли воно
Лиш у вас свячене?
— Ви, батюшка, не знаєте,
Яка думка в мене:

Я-ж і людям рад вділити,
Щоб свячене мали. —
І Гаврило вдостоївся
Від попа й похвали.

Адже, чоловік задумав
Християнське діло,
Щоби й людям на Великдень
Також було мило.

А як батюшка відїхав
(Ще два дні до Паски),
Дочекались від Гаврила
Свої люди ласки.

По дванадцять за свячене
У своїй крамниці
Міняв "бизнесмен", Ґаврило,
Людям, без ріжниці.

Входить до хати господаря голодний циган. Потягнув носом — чує в печі смачні страви.

— Добрий день, люди добрі!

— Добрий день, — каже господиня, ставлячи на стіл миски.

— Щось сачного маєте на вечерю?

— Так, курка з бараболею смажиться.

— О, це люблю! Значить, будемо їсти!

— Будемо, та не всі, — каже господар.

— Чому? Хіба ви, пане господарю, кудись виходите?

Останний з девятьох

Їдучи в потязі, я звичайно пильную сам себе й не оглядаюсь на нікого, але в цьому случаю я не міг читати вечірний щоденник після того як я побачив, що молодий чоловік, сидячий біля мене, охляв і зсунувся на свойому сидженню.

За весь час мойого подорожування — через кілька місяців, з одного кінця краю до другого, на службі свойого короля, я ще ніколи не бачив, щоб людина була так здеморалізована й знищена, очевидно над безоднею розпуки. Його руки тряслися, його тіло корчилося. Виглядало, що він не бачив перед собою прямо нічого і про ніщо не дбав.

Час до часу він сам до себе щось бурмотів. Коли я, глянувши на нього, легко вздихнув і звинув щоденник, він трошки ожив і почав перепрошувати мене за свою неспокійність. Я не заохочував його. Та мені було дуже цікаво слухати його, коли він почав оповідати мені про себе.

Він мусів про себе розказати комусь — без ріжниці кому, — він сказав до мене.

— Девять років тому, — він почав, — мене вибрано головою студентського товариства в університеті. Ми мали правила, що лише три члени початкової кляси можуть бути прийняті в членство і що всіх членів мало бути лише дванадцять. Ніхто ніколи не відмовляв нам нічого. Ми були чільними особами на кемпусі. Щоб доказати самим собі, що ми були не звичайними, а понад звичайними людьми, наші ініціяторські церемонії ставали чимраз більше складні з кожним роком.

— В часі одної такої ініціяторської церемонії я придумав, щоб взяти трьох молодиків, яких ми вибрали, і вивезти їх до пустої хати, віддаленої від кемпусу на пять миль. Хата стояла пусткою роками. В ній не було вікон, вона була вже похилена, а до того — казали сусіди, в ній були нечисті духи. Ми вибрали темну ніч, коли не видно було й звізд, на ініціяторську церемонію. Своїм трьом вибранцям ми оповідали цілу дорогу найстрашніші події, описували найбільші страхіття.

— Я вибрав найслабшого з них, щоб пішов перший до цеї хати. Він був сином славного новеліста, який дістав нагороду Пуліцера попередного року, і сам був дуже талановитий. В його очах був великий страх коли ми приказали йому піти в пусту хату, серед найчорнішої пітьми. Та він стиснув губи і пішов. Решта нас розложили ватру і відпочивали.

— Я бачив як хлопець увійшов у хату. Була вона около двіста метрів від нас. Ми приказали йому бути в хаті пів години, а тоді вернути до нас. Минуло вже сорок-пять хвилин, а його ще не було. Я відчув заклопотання і післав другого початківця до нього. Минуло ще десять хвилин і ніхто з хати не виходив. Не було ніде найменшого звуку. Наша ватра догарювала. Ми сиділи мовчки, дивлячись у пітьму.

Ось таке оповів мені молодий чоловік, схилившись біля мене на сидженню в потязі.

Я знервувався, не знаючи що казати або робити. Мій товариш подорожі був справді в розпуці. Може він був пияком або заживав наркотики?

Ця страшна подія з пустою хатою сталась девять років тому, сказав він мені. Нев-же він у такій розпуці весь час від тоді? Він глянув на мене горючими очима.

— Кожного року в той сам день, — він дальше говорив, — один з девятьох, які були там тої страшної ночі, божеволіли. Кожний один з них, збожеволівши, бурмотів щось сам до себе, та бив обкривавленим молотком об підлогу, а в протязі доби вмирав.

— Завтра, — він сказав мені низьким тоном, — буде девятий рік тої страшної ночі, і я є останним з них.

Маріян Масняк



Новоприбулі —

ВИВЧІТЬ МОВУ СВОЇХ НОВИХ ПРИЯТЕЛІВ

Спільна мова громади де ви живете і працюєте є або анґлійська, або французька. Добре знання мови для вас велике значення. Можете вчащати на курси мови в кожному канадійському центрі.

Користей для вас буде багато

ГОРОЖАНСТВО

Знання анґлійської або французької мови вимагається, щоб стати канадійським горожанином.

ІНФОРМАЦІЇ І РОЗВАГА

Ви зможете читати канадійські часописи, журнали і книжки. Ви зрозумієте і будете користати з телевізії, кіна, викладів і театру. Ви краще зрозумієте канадійське життя і звичаї.

ЖИТТЯ В ГРОМАДІ

Ви зможете легше заприязнюватись із спів-працівниками і з сусідами. Вас скоро приймуть як члена громади.

ОСОБИСТІ СПРАВИ

Вам прийдеться легше полагоджувати справи в склепах і в бюрах. Ви зможете пояснити свої потреби власникам домів, лікарям, адвокатам, ремісникам, шоферам автобусів, урядовим працівникам та іншим.

ЗАТРУДНЕННЯ

Для вас буде легше отримати та задержати працю. Будете мати більші можливості майбутніх промоцій. Зможете користати з технічних курсів для поліпшення своїх зарібкових спроможностей.

Подумайте про ці користі — і ДІЙТЕ ТЕПЕР!

Запишіться на курс мови! Якщо вам неможливо вчащати на науку, дістаньте даром книжки і вчіться дома. Ваші місцеві школи, найближче бюро Горожанства й Іміґрації або Відділ Канадійського Горожанства в Оттаві радо подасть вам бажані інформації.

Ellen L. Fairclough

ELLEN FAIRCLOUGH
Minister of Citizenship and Immigration

В. Ю. Кисілевський

НА КИЇВСЬКІЙ ПЛЯЖІ

Підчас останньої простуди, коли горячка вже почала уступати і години почали видаватися безконечними, сягнув я в купу паперів біля мого ліжка, і витягнув з поміж них лондонського "Листенера" з 22 жовтня, 1959. На першій сторінці — список статтей і написано: "On the Beaches of Kiev — By George Steiner". Не пригадую собі, щоб я це число читав. Мусів переочити. Наспіло воно правдоподібно в завізний час. Треба прочитати. Це-ж про Київ хтось пише.

Київ . . . Раз у житті його бачив але образ його такий живий в моїй уяві, що нераз аж дивно стає, чому це в памяті одні образки вириті наче на вічність, а другі губляться в мряці часу.

Пізним літом, 1918 року, привезли мене, підхорунжого У.С.С., майже безпритомного, до 45-го Польового Шпиталю в Києві. Містився він на Львівській вулиці в якомусь великому домі з просторою ротундою по середині, де в неділі після обіду грала військова орхестра. Перших два тижні я не памятаю що зі мною діялося, бо майже весь час пролежав безпритомний. Не знаю навіть як сестра Христина горячку міряла (аж опісля довідався), а музику чув тільки наче крізь сон, не певний з котрого вона світу. Але молодий організм переміг і поволі сили почали прибувати. Київ ставав для мене дійсністю. З якою насолодою слухав я не так музики з ротунди, як цьвіркоту київських воробців за вікном! А раз з ранку почув я відгомін маршової пісні, вітрець заніс її звук до мене крізь відчинене вікно. Чимраз голосніше — і я не видержав, підвівся з ліжка до вікна. Вулицею проходив відділ гетьманських сердюків, молодих сільських хлопців в оливкового коліру уніформах з широкими темно-синіми пагонами на раменах. Я чув їх опісля кожного ранку доки перебував у лічниці і кожного разу підходив до вікна, щоб їх бачити.

Коли вже дозволили мені вставати, пішов я розглянути шпиталь. Я лежав на другому поверсі, у старшинському відділі. Українців у тому шпиталі не було, я був одиноким. "На третьому поверсі", сказала сестра Христина, "є інтерновані українці". Мене це здивувало і при першій нагоді, користаючи з старшинських привілеїв, перейшов я попри вартових, які стерегли входу, на третий поверх. Застукав до великої, соняшної кімнати з кількома ліжками. По середині був стіл застелений скатертю, на ньому вазонки з квітами, книжки, часописи і перекуска. В кімнаті було 6 до 8 осіб, один з них грав на ґітарі, дві жінки сиділи біля стола. Здивувалися моїм незаповідженим приходом але коли довідалися, що я У.С.С. і перебуваю в шпиталі, відразу запросили "до гурту". Не пригадую собі імен, а знаю тільки, що один чи два були міністрами Центральної Ради, яких гетьманський уряд інтернував. Жінки їх відвідували за дозволом військової команди.

Заходив до них ще кілька разів, опісля їх кудись перенесено, або може звільнено. Не маю записок під рукою, щоб провірити. Памятаю тільки, що той, кого титулували міністром, був молодий, пристійний з лиця і мав гарний голос та співав українські пісні до ґітари чи мандоліни.

Одного дня після обіду дістав я від лікаря дозвіл виїхати на місто. Я ждав тої хвилі з нетерпеливістю. Побачити Київ, що за розкіш!

По мене зайшов до шпиталю мій первий брат, який працював в міністерстві торговлі і з ним вийшов я подивитися на княжий Київ, столицю української держави.

День був на причуд гарний. Було це пізне літо, що переходило вже в ранну осінь. Все видавалося мені наче казкою — широкі бульвари, Васильківська вулиця, Золоті Ворота, маєстатичний собор св. Софії. Ми зайшли до нього бо я хотів власною рукою діткнутись гробниці Ярослава Мудрого. Пішли ми теж

на Володимирську Гірку подивитися на Дніпро, його береги з розлогими пісковими пляжами. Незабутні враження!

Повертаючи до лічниці, пройшли ми ще Хрещатиком і вразило мене те, що всюди, куди не повернеш, лунала московська мова, на вулицях, у крамницях. "Це з півночі наїхало тисячі московських втікачів, там комуністи владу взяли і розстрілюють людей", — пояснив мені мій товариш. Може — але пощо до втікачів говорити по московськи? Приїхали в Україну гостями, повинні хазяїв шанувати. І написи на вулицях теж московські. "Це залишки царських часів", — пояснював далі мій товариш.

Ще довго не міг я заснути тої ночі. Стільки вражінь! Аж горячка повернула. Я бачив Київ, про який стільки мати оповідала, коли я ще був дитиною; Київ, який так тісно звязаний з традиціями нашого власного роду. Це-ж Григор Іванович Кисілевський був останнім виборним посадником Києва на магдебурському праві. Поверх триста літ рід Кисілевських ділив долю і недолю київської землі. Тоді, коли Антін Кисілевський, "землянин київський", вступив у військову службу Гетьмана Мазепи і покинув рідну землю (як Садик Паша опісля згадує в своїх споминах "як Пан Мазепа наварив каші . . . зїли її до дна, разом з Войнаровським, Кисілевським та Гординським..."), інші Кисілевські остали в Києві й відіграли в ньому чималу ролю. Ось той Григор Іванович Кисілевський, про якого згадував, був останнім "війтом" Києва, а війтував він від 1827 до 1834 р., коли російська влада знесла самоуправу старинного городу. Цікаві згадки про того посадника подає "Київська Старина" з 1883 р. (ч. 7, ст. 129-130).

Всі ці спомини несподівано виринули в моїй уяві, коли побачив наголовок опису відвідин Києва на сторінках лондонського тижневика — "На Київській Пляжі".

З цікавістю взявся до читання — і вже з першої стрічки дізнав подібного враження як колись на Хрещатику більше чим сорок літ тому. Всюди московська мова — з домішкою жидівської, а люди — це все росіяни. Ось як починає своє оповідання Стайнер: "Я все мав сумніви відносно росіян і води". А далі оповідає він як у горячий серпневий день перемовив він свою провідницю Інтуриста, щоб замість виставу соціялістичного проґресу відвідати пляжу на Дніпрі. Коли Стайнер почав перепливати Дніпро, завернув його з половини ріки "лайф-ґард", а на березі зібрався гурт цікавих людей. "Один з них приступив до мене і запитав чи я американець. Він заговорив до мене по жидівськи. По всій Україні жидівська мова розповсюднена. Коли я розмовляв з цим першим росіянином, гурт біля мене зростав".

І оповідає далі Стайнер про свої розмови з тими київськими росіянами. Не буду переповідати. Цікаве тільки те, що все, що він бачив у Київі, столиці української держави, було російське; всі, з ким говорив, кого стрічав, були росіяни, навіть "добродій з розкішною толстойською бородою, який пропхався до мене з трудом, ніс "мороженоє", прекрасної якости російський "айс-крім" — був для Стайнера типічним москалем. Але одне Стайнер спостеріг на пляжі в Києві над Дніпром — відсутність боязні говорити з чужинцями і то на всякі, навіть політичні теми. "В сутті речі, це побіддя на пляжі в Києві не мало глибокого значіння. Але сама подія вказувала на певні переміни, які зайшли в Совєтському Союзі. Протягом цілого часу я не мав враження, щоб я, чи хто з присутніх, був у якій будь небезпеці..."

Дійсно цікавий репортаж гостя з Лондону про розмови з росіянами на пляжі в Києві, столиці України. Шкода тільки, що не відвідав він теж пляжі в Ленінґраді, чи Москві, для порівнання настроїв.

Умираючий чоловік: Жінко, онтам на шафі стоїть оковитка. Ану, подай ню мені, хай бодай ще раз покоштую перед смертю!

Жінка: Таки не дам! А чим я почастую людей, як прийдуть на твій похорон?

— Панночко, ваше обличчя мені знайоме. Мені здається, я вас уже десь бачив . . .

— Так, так, бачили . . . Вчора в трамваї. — Ви сиділи, а я стояла саме перед вами . . .

Ярослава Острукова

Леґенда старого двору

Двір був дуже вже старий. Час вищербив його мармурові колони, а бароккові фасади покрив мохом та плісенею. Колись довкола нього простягались поля і ліси, тепер виросли там малі домики невеликого міста.

Останньою власницею цього двору була старша вже панна ґрафиня Християна. Товариські звязки, що ще лучили її з аристократичним світом, зовсім урвалися після смерти матері, й від тоді ніхто вже не цікавився ні ґрафинею Християною, ні її двором. Багаті світлиці припали порохом і стратили свій блиск, а Християні минула в них молодість, що не принесла їй нічого, крім споминів про свій рід.

Християна розуміла, що ніхто з її "сфери" не захоче одружитися з ґрафинею, якій з цілого майна залишився тільки маловартісний двір.

Її називали дивачкою. Була холодна, недоступна, а самітність вирізьбила довкола її уст іронічно - погірдливу усмішку.

Християна любила свій старий двір, де минуле жило ще в сальоні французького ренесансу, в старих ґобленах і в портретах її предків.

Вечорами, коли місяць кидав ясні смуги на стіни сальону, вона залюбки сідала в фотель і вдивлялась у портрет бабуні Ізабелли, немов хотіла з очей вичитати тайну її життя.

Християна тільки дещо знала з минулого бабуні. Вона закохалася в якогось молодого чоловіка й через нього стратила ціле майно.

Однак, горда дама в сніжно-білім криноліні дивилася на внучку холодними очима, а іронічно всміхнені уста залишили для себе тайну її кохання.

На етажерці біля портрету скляний годинник спинився на дванадцятій. Про цей годинник кружляла леґенда, що тільки раз на деякий час годинник опівночі оживає. Це діється тоді, коли в їхньому роді станеться нещастя, або хтось переживає траґедію нещасливого кохання. Тоді старий венеціянський годинник вибиває дванадцяту, а музика починає грати мінюета. Пробуджена музикою в скляному годиннику фіґурка маркізи з її пажем танцює мінюета.

Годинник цей дістала в дарунку з Венеції ґрафиня Маріяна від свого нареченого. Невдовзі мало відбутися їхнє весілля. Молодий виїхав на деякий час полагодити маєткові справи. Одного дня годинник без жадної причини спинився. Покликали майстрів, але ніхто не міг його направити. Зближався вже день весілля, молодий не приїзджав. Все більше хвилювалася Маріяна. Вже тільки три дні осталося до весілля. День перед весіллям несподівано прийшла відомість про її нареченого. — Він згинув у двобою. Тоді годинник видзвонив дванадцяту, а під звуки музики фіґурка маркізи з пажем почала танцювати мінюета.

Останній раз годинник грав мінюета — так розказувала двірська челядь — в ту траґічну ніч, коли, дізнавшись про зраду свого любовника, ґрафиня Ізабелла відобрала собі життя.

Очевидно, ґрафиня в леґенду не вірила, а слово "любов" було їй зовсім незнане.

Тільки деколи, тоді, як у саді цвів жасмин, а здалека доходила тужлива мельодія, щось бунтувалось у ній. В таку ніч вона, спяніла від пахощів жасмину й музики, мріяла про кохання. Це сусід Мирон грав на скрипку та неспокоїв її серце.

Але вранці вона, вже зовсім зрівноважена, на привітання Мирона відповідала холодним "добрий-день", розуміючи, що булоб безцільно кохати на десять літ молодшого хлопця — звичайного скрипаля.

Ґрафині, якій життя нічого не дало, можна було хоч мріяти. Вона мріяла про чудову кринолінову сукню її бабуні й ще про когось, зовсім їй незнайомого, когось такого, що його очі нагадувалиб очі скрипаля Мирона.

***

Здається, в житті ґрафині ніколи нічого й не змінилосьби, як би не химерний жарт долі. Цим жартом долі був лист з Америки від сестри мами, а її тітки, пані Александри.

Христина знала, що в Америці живе її тітка й що покійна мати довший час сподівалась на допомогу сестри, щоб відкупити продане бабунею майно. Однак, листи сестри були такі, що розвіяли всю надію.

Несподіваний лист і залучені в англійській мові документи Христину чимало здивували.

З цікавістю читала:

"Дорога Христино! Коли цей лист читатимеш, мене вже між живими не буде, тому перед самою смертю хочу відплатитися за кривду, що колись заподіяла вам.

Було це по смерті нашої мами, а твоєї бабуні. Ціле наше майно зруйнував чоловік, що йому повірила твоя бабуня, закохана в нім. Побачивши безвихідність свого положення, вона відобрала собі життя.

Тоді я, молода, енерґійна дівчина, порадила твоїй матері, щоб те, що ще лишилося з майна, продати і в Америці шукати щастя. Доробившись, постановили ми відкупити майно.

По приїзді до Америки я купила кількасот акрів безвартісної землі. Несподіване щастя саме почало мені йти в руки. Містечко недалеко моєї посілости поширилося, і за кілька літ я продала недавно ще безвартісну землю за великі гроші. Здається, що всі пекельні сили хотіли мене зробити багатою, бо акції, закуплені мною, потрійно зросли в ціні, і моє майно зросло до суми міліона долярів.

Я могла тоді відкупити наш маєток, поселитися в краю, але якесь дивне скучислювала опутало мене. Я жадібно обчислювала проценти й тішилась неймовірно великою сумою мого майна.

На листи від сестри відписувала, що наші гроші пропали, і що я живу в крайній нужді. А коли сестра, умираючи, написала до мене й просила, щоб тобою заопікуватись, я в першій хвилині хотіла це зробити, але потім жадоба грошей перемогла.

Розумію кривду, заподіяну вам, і прошу, коли можеш, прости. Гроші, що ніколи не дали мені щастя, передаю тобі й бажаю, щоб хоч тебе вони зробили щасливою. Використовуй кожну хвилину життя, бо воно коротке, але гарне. Твоя тітка Александра".

***

Міліоновий спадок не так утішив Христину, як засмутив. Вона зрозуміла, що за гроші зможе мати що тільки захоче; знала, що стане сензацією, очі всіх будуть звернені на колись бідну ґрафиню, і женихів буде в неї доволі.

Розум помалу переборював, і вкінці Христина переконалася, що багатство не є лихом. Справді було так, як Христина в першій хвилині подумала. Елеґантна, зі смаком одягнена панна та її міліоновий спадок стали предметом розмов цілої околиці, а багаті женихи, що ще недавно не признавались до вбогої ґрафині, сьогодні булиб щасливі, колиб Христина згодилась їх вибрати. Ґрафиня на всі залицяння відповідала глумливою усмішкою, а холодні очі заморожували палких кандидатів на її майно.

Отак, від тоді думки про Мирона були щораз сміливіші... "як би він її кохав... вона поїхалаб з ним у світ... Мирон покінчивби музичні студії... ставби славним скрипалем . . . "

Мрії про кохання розвіювались з світанком дня, а Миронові й на думку не спадало, що багата ґрафиня моглаб його кохати.

Несподівано Христина виїхала з краю. Багатій ґрафині забажалось побачити світ. У першу подорож вибралась до Парижу — "міста мистецтва й елеґанції", як її мати називала Париж.

Минуло кілька насичених щастям місяців. За цей час спізнала мистецький і аристократичний світ Парижу. Як тільки забажала, люксусовий літак переносив ґрафиню до сніжних шпилів Швайцарії, блакитних побереж Італії, або тропічних країн Африки. Життя ставало щораз кращим, і Христина переконалася, що пораду тітки "використати життя" вона зуміє здійснити.

Аж одного ранку (це було тоді, коли осінь золотила алеї паризького бульонського ліску) ґрафиня відчула гнітучу пустку. Вона затужила за своїм старим двориком і за спадаючими з дерев у саді листками. Цього-ж дня покинула вона Париж.

Вдома стрінула її пустка, що йде в слід за самітною людиною. Непровітре-

ні кімнати видавали сопух плісні і стухлизни, а осінний дощ монотонно стукав до вікон, додаючи ще більше нудьги і суму.

Здавалось їй, що Мирон грає . . . Відчинила вікно, наслухувала . . . На дворі було тихо, тільки вітер, зриваючи з дерев останні листки, грав свою осінню симфонію.

Засвітила лямпу й бездумно переглядала кореспонденцію. Було чимало реклям, прохань на датки на добродійні цілі . . . любовний лист від якогось незнайомого.

Раптом звернула увагу на запрошення на баль, якраз з датою цього дня. Сподіваючись, що там стріне його, Христина рішила піти на баль.

Христина вийняла сніжно-білу з венецької коронки бальову сукню, модель найелеґантнішого паризького маґазину, і надягнула її.

Подивилась на портрет бабуні і вдоволено всміхнулась. Її мрії здійснились, вона мала таку саму кринолінову сукню. Але що ще більше здивувало ґрафиню, так це назвичайна подібність обличчя.

Цікаво приглядалась до себе в зеркалі й бачила такі самі великі, холодні очі, той самий дивний усміх, те саме в відтіні золота волосся. Перший раз оцінила свою красу, що її досі не добачувала. Була горда, певна себе.

**
*

На балю в танцях вона побачила струнку, мужеську постать Мирона. Він приступив до неї і попросив до танцю. Перший раз почула його ніжний дотик руки. Танцюючи, вона кокетливо подивилась на нього. Париж, крім елеґанції й товариської сміливости, навчив її ніжної кокетерії, притаманної парижанці.

По забаві запитав: Ґрафине, чи дозволите відпровадити вас додому?

— З найбільшою приємністю, пане Мироне. Ми близькі сусіди.

Мирон подав плащ і поміг вдягтись.

— Дякую, дуже дякую, — відповіла.

Ішли дорогою. Було холодно, непривітно.

— Дозвольте взяти вас під руку?

Почуття кохання віджило. Нагадались вечорі, і музика, і мрії про нього, що гасли, коли наставав день.

Зупинились коло дому.

Христина подала руку на прощання.

— Ґрафине, дякую за цей чудовий вечір. Ніколи не забуду його.

— Справді? В такому разі я вам, пане Мироне, вже нічого не винна.

— Ґрафине Христино, що ви мені винні? — запитав Мирон, не розуміючи в чім річ.

— Це реванж за вашу гру на скрипку . . . Я часто слухала її . . . ви чудово граєте.

— Любите музику?

— Так. Дуже. Найбільше люблю шляхетність тонів скрипки.

— Гратиму, все думаючи про вас . . .

**
*

Від тоді почалося їхнє знайомство. Спочатку стрічались так, наче ненароком. Довідавшись, що Христина грає на фортепіяні, запитав, чи моглаб йому акомпаніювати. Вона радо погодилася.

Мирон грав цього вечора третю симфонію Бетовена.

Скінчивши грати, поставив скрипку на фортепіян. Був дуже зворушений. По хвилині сказав:

— Ґрафине Христино! Простіть, коли осмілюсь сказати, що дивний маєстат відчувається в кожному вашому русі, в погляді великих холодних очей, у вашій дещо іронічній усмішці . . . Може вам дивно, що це говорю я, але я . . . очарований вами, ґрафине!

— Не говоріть мені "ґрафине", а звичайно "панно Христино" . . .

— Панно Христино! Горда, чудова Христино! — цілуючи її руку, сказав Мирон.

Христина дріжала. Ще досі ніхто не сказав їй стільки ніжних слів.

Коли в перший раз обняв її і довгим поцілунком накрив її уста, Христина легко звільнилась і сказала:

— Ні-ні, це не може бути! Між нами десять літ ріжниці! Мені тридцять-два роки . . .

— Христино, це старосвітські пересуди!

Христина більше не боронилась. Вона поклала руки на його шию і відповіла таким самим довгим поцілунком.

**
*

Мирон на кілька днів виїхав з міста. Скільки вона передумала за цей час! Во-

ни ще того вечора довго говорили про своє спільне життя. Мирон талановитий скрипаль. Повінчаються. Виїдуть у світ. Він покінчить музичні студії, буде славним скрипалем. Їхнє будуче життя малоб бути подібне до казкового кінового фільму.

**
*

Був осінний вечір. Пішла в сад і в альтанці мріяла про нього.

Тихо-тихо було довкола. Вітер, що вчора гуляв, заховався між листками, не маючи вже сили струтити їх на землю.

З вулиці доходили підпиті голоси. Вони ставали щораз голоснішими, і Христина пізнала поміж ними голос Мирона. Хтось з товариства затягнув фальшиву пісню.

Христина почула розмову пяних.

— Золоту рибку вдалось тобі зловити!

— А скажи, дуже ти її любиш?

— То вже моя річ. Важне діло, що допоможе стати славним скрипалем . . . подумайте тільки . . . Італія, Франція . . . а там багатство, слава! За це варто й покохати. Ха-ха!

Христина довше не могла слухати. Долонями затулила вуха й прожогом вбігла додому. Напів божевільна впала на фотель.

Крізь тяжкі шовкові заслони заглянув місяць, і ясний промінь освітив портрет ґрафині Ізабелли.

— Бабуню! Люба бабуню!

Великі, холодні очі ґрафині Ізабелли здивовано дивилися на внучку.

А на етажерці біля портрету старий годинник видзвонив дванадцяту, і музика почала грати мінюета. В скляному годиннику порушилась фіґурка маркізи й молодого пажа. Паж підійшов до маркізи й попросив до мінюету. Танцювали повільно - ґраціозно. Мінюет скінчився, і годинник зупинився. Маркіза знова завмерла, а біля неї її паж.

Христина цього не бачила й не чула.

Ранок застав її зовсім зрівноваженою, тільки довкола уст зарисувалась ще гостріше іронічна усмішка, а погляд очей був ще холодніший. Почала пакувати свої речі.

На столі лежав лист до Мирона:

"Шановний Пане Мироне!

Прошу вибачити мені за надто довгий жарт. Поцілунки й слова кохання були хвилевою примхою багатої ґрафині. Ґрафиня Христина ніколи не одружиласьби з людиною без родової традиції.

Бажаю вам усього кращого,

Ґрафиня Христина".

Першим міжнароднім потягом ґрафиня виїхала в світ. До краю більше ніколи не вернулась.



Праця на фармі в західній Канаді

Олена Звичайна

Чорний остров

(Замість вінка на свіжу могилу Марії Скубової)

". . . не треба значних становищ, щоб по змозі трудитися для своєї нації" — **Марія Скубова**

Дайте мені руку, шановний читачу, і поїдьмо з вами вдвох до Чорного Острова! Ми купимо квитки до експресу, що мчатиме нас блискавично-швидко не лише до Чорного Острова, але водночас і назад від сучасности — в глибінь минулого, намотуючи нескінченне прядиво кільометрів і днів на свої невтомні колеса. Чейже потяги возять людей і вперед, і назад . . . Чи ж не так?

— — — — — — — — —

Минувши залізничний міст і ритмічно зменшуючи хід, наш експрес мяко спиняється біля звичайної провінційної стації з чорним написом на ясно-брунатному тлі "Чорний Остров". Тут є почекальні для I, II й III кляс, є буфет, є касир з підпитим обличчям та гусарськими вусами. Тут є портрет його імператорської величности Миколи II і великий годинник, що дзвінко вибиває десяту годину ранку. Тут є більше візників, ніж привіз пасажирів експрес, і саме тому візники натовпом оточують нас, і кожний з них, цупко вчепившись нам за фалди, тягне до свого фіякру. Але ми з вами не поїдемо тими конячинами, що світять ребрами ! . . Ні, ні! Як і належить пасажирам з експресу, ми прямуємо до парокінного візника з новим блискучим фіякром, що з чуттям власної гідности сидить собі на козлах, очікуючи відповідних пасажирів. Це — король чорно-острівських візників — старий жид, Шама.

Купаючись у теплому промінні ласкавого сонця, їдемо битим шляхом до містечка. Швидко тікають від нас підслуповаті, похилені й полупані будиночки брудного передмістя, а з ними разом і бічні вулички без жадного натяку на брук, якими героїчно чимчикують якісь дивовижні людські постаті, з великими труднощами виймаючи то одну, то другу ногу з блискучого чорноземного лепу й відважно несучи той леп на своїх чоботях — по кілька кільоґрамів на кожній нозі . . . Це значить, що вночі був дощ . . .

— Скільки на світі живу, а таких довгих і таких кучерявих пейсів не бачив! — кажете ви, показуючи мені очима на цілу ґрупу бородатих постатей, які, безперечно, щойно вийшли на чорно-острівські вулички зі сторінок творів Шолом Алейхема.

Шама прицмокує і, наближаючись до базарної площі, пускає своїх пещених коней ґальопом, мовляв, — знай наших! — Шама їде! Біля самого базару він спиняється, а ми з вами не заперечуємо . . . Цікаво-ж бо подивитися: сьогодні в Чорному Острові базар, і великий майдан, як озеро підчас весняної повені, по самі вінця заповнений комашняною метушнею . . .

Селяни . . . Пани, панки й полупанки. Бородаті жиди з довгими пейсами й кучеряві жидівки спритно сновигають у всіх напрямках базарного майдану, почуваючи себе, як у себе в хаті: це всіх і всяких справ комішонери, махери й махерші. Де-не-де пропливають кольорові капелюшки місцевих пань, неначе рухливі квіти в траві. Розпряжені коні, вози й корови . . . Гуси, качки й кури.

— А чи бачите ви того сивого селянина, що, знявши шапку, низькопоклонно цілує руку молоденького панича? Це — звичайне явище . . .

Цілий ряд жидівських крамниць і крамничок, які торгують найріжноманітнішим крамом від сільсько-господарського раманенту до закордонних панчошок (з під поли) включно. Власники тих крамниць і крамничок нападають на

грошовитого селянина, як на здобич, — точнісінько так, як на нас із вами нападали візники:

— Ну, Мариньо, ходи-но до мене! Як Бога кохам, кращих пацьорків, як у мене, ніде нема! Ая!

І чорнобрива Мариня зникає в отворі крамнички з намистом.

Тисячоголосний гомін, рясно загаптований грайливими перлинами жіночого сміху . . . Шарманка, що грає "розлуку", й папуґа, що за пятака виймає квитки "на щастя" . . . І карузеля, що грає вальса "На сопках Манджурії" та крутиться невтомно... І... шинки... І все це комашняне озеро так голосно гуде, як вулик брутально-сполоханих бджіл, і, лише дуже уважно прислухуючись, ми з вами починаємо відріжняти чотири мови: польську, жидівську, російську, але передусім українську, що є тлом для всіх інших і що притакує отим характеристичним для подільського діялєкту "Ая"! По українськи бо говорять усі ці селяни, що зїхались сюди з довколишніх сіл, а рівнож і жиди, що, пристосовуючись до обставин, зовсім не зле імітують мову й вимову більшости.

А над усім цим озером комашняної метушні домінують, — православна церква-собор з одного боку, і католицький костьол з другого боку, місцева земська школа й величезна крамниця з написом по російськи "кооператив общества потребителей".

— То оце й є Чорний Остров? — питаєте ви.

— О, це ще не все! — відповідаю я і, звертаючись до запобігливо-усміхненого візника, додаю: — Шамо! Везіть нас повільним кроком через головну вулицю до маєтку ґрафа Пшездецького!

І ось перед нами чепурні будинки з садами та клюмбами і з тавром забезпечености на кожнім. Тут живе, так би мовити, аристократія Чорного Острова: лікар, суддя, адвокат, дентист, постмайстер... Тут міститься пошта, суд, земська лікарня, аптека... І тут зовсім не брудно, дарма, що вночі був дощ.

— А ось вам і типовий Держиморда з безсмертного твору безсмертного Гоголя! — кажу я, показуючи вам очима на вдягненого в повну поліцейську уніформу урядника, що чітко карбує блискучими чобітками такт свого молодцюватого кроку по дощатім тротуарі головної вулиці.

Йому назустріч чепурна покоївка веде за ручку маленьке карооке дівчатко, років пяти, з червоними стяжками в русявих косах, в ясній сукні з червоними маками.

А онде жидівка, років 70-ти, несе в одній руці цілий кошик яєць, а в другій — не менше десятка курчат, тримаючи їх (нещасливих!) голівками вниз, а звязаними докупи ніжками вгору. На ній допотопова, дивовижного фасону сукня й звязана під підборіддям хустка, що, тримаючись лише на потилиці, показує скудовчене волосся й великі голі відстобурчені вуха.

Зловивши ваш зацікавлений погляд саме на цих вухах, я усміхаюсь:

— Не дивуйтесь! Така тут для старших віком жидівок мода! Це — Шенґеля... Як бачите, вона закупила за півціни яєць та курчат, а тепер несе це все продавати забезпеченим мешканцям головної вулиці. У Шенґелі є заклята конкурентка, Рухля, що теж торгує курчатами й ходить, виставивши свої голі вуха назовні. Але сьогодні Шенґлі пощастило випередити значно молодшу Рухлю.

Звернувши з головної вулиці на битий шлях, Шама знову пускає коней ґальопом, і за чверть години ми вже оглядаємо маєток польського маґната — ґрафа Пшездецького.

Тут ціле море квітів... Тут оранжерії, які неспроможні вмістити штучно-вихоханих пальм. Тінисті алеї й затишні лавочки... Парк і замкнений ґрафський будинок, у якому ніхто не живе . . .

— А тепер, Шамо, везіть нас у маєток княгині Волконської!

І Шама везе...

Пишний білий палац на тлі велитенського з віковими деревами парку і вражає і зацікавлює вас... Але... оглянути його можна лише ззовні, бо в ньому теж ніхто не живе одинадцять місяців у році. Княгиня приїздить, як правило, літом на два-три тижні, решту часу вона проводить у Петербурзі, закордоном та в інших маєтках... Цього року вона вже була, як каже нам управитель, отже... вікна в палаці світитимуться лише наступного літа...

Ми з вами оглядаємо штучні озера з штучно розведеною в них рідких сортів

рибою та з кольоровими човнами, що сумно стоять при березі, марно очікуючи гребця.

А ось і шедевр маєтку княгині Волконської! — кажу я, і ви не сміло ступаєте слідом за мною на мальовничий, казковий висячий міст через озеро... Здригнувшись від дотику наших ніг, висячий міст сполохано гойдається... Ми з вами йдемо в ногу, і в міру нашого ходу коливання моста збільшується, перетворюючись у справжні хвилі, що загойдують нас, як колиска дитину . . .

— То оце в сумі своїй і є Чорний Остров?

— Так, якщо не в цілому і не в деталях, то в основному це все, що ви бачили, і є Чорний Остров — торговельне містечко Подільської ґубернії, Проскурівського повіту. Земля тут і довкола така чорна і масна, як віск до чобіт, і така плодюча, що родить без жадного угноєння... А належить вона здебільшого княгині Волконській, ґрафові Пшездецькому та іншим дрібнішим, переважно польським, дідичам... Усі селяни Чорно-острівщини в сумі своїй не володіють і половиною тих земель, що належать кільком маґнатам. Тутешній селянин з діда-прадіда звик цілувати панську руку . . .

— Гм... — кажете ви собі під ніс, задумуючись і раптом спиняючись по середині моста, що не спиняє своїх коливань . . .

Ви мовчите, а я мимоволі дивлюсь туди, куди дивитесь ви, і бачу стіни білого палацу князів Волконських, що домінують над зеленим масивом парку і над Чорним Островом у цілому...

На ясному небі зявляються хмарки. Вони гуртуються над білим палацом, в якому одинадцять місяців у році ніхто не живе, вони густішають, вони... ось-ось вибухнуть блискавкою...

— — — — — — — — —

Відшуміли бурі революції тисяча девятсот сімнадцятого... Селянин, що з діда-прадіда звик цілувати панську руку, пожерливо накинувся на панську землю, смакуючи її, як дитина мед... І не снилися йому тоді, навіть і в кошмарах... трудодні на колгоспних ланах і ті шля-

хи несходимі, що ведуть на Печору, на Колиму та в Сибір . . .

Минуло безладдя перших часів по революції, і Чорний Остров із довкільними селами, як і вся Україна, зазнав ріжних влад: української, австро-німецької, польської, денікінської, большевицької... Хіба ж їх перелічиш усіх? І щоразу при зміні влади Чорний Остров нстримував віддих і, причаївшись і насторожено прислухуючись, очікував, чия, нарешті, візьме, і до кого і як доведеться пристосуватись . . .

— — — — — — — — —

Липневий вечір 1920 року. На вулицях Чорного Острова пустка, і щільно зачинено віконниці всіх жидівських крамниць . . . У повітрі хмарою нависає неспокій . . . Не видно ні Рухлі, ні Шенґлі, ні чепурної покоївки з каро-



оким дівчатком . . . Зник кудись і Держиморда, хоч його і не встиг ще замінити самовпевнений, по самі вуха самозакоханий, безграмотний совєтський міліціонер.

— Ну, і що чути? — питає бородатий з довгими пейсами Янкель Штер, схилившись через частокіл до свого сусіда Давида Штейна, що вже встиг поголити бороду й забути про пейси.

— Гм... Що чути? Самі знаєте! Українці з поляками тікають... Дика дивізія Будьонного перерізує їм шлях до відступу... Але... ще ріжно може бути...

— Так, так! Слова ваші мудрі, Давиде! Не знати, чия візьме... Треба причаїтись, почекати, а там видно буде...

І Чорний Остров принишк, затаївши віддих: очікує . . .

— — — — — — — — —

Зоряна й ласкава, як пестощі матері, липнева ніч... Чорний Остров здригнувся від вибуху... До смерти перелякана Шенґля вискочила на вулицю у самій сорочці. Старий Шама не їздив до нічного поїзда і був збентежено насторожений, як і його коні, чейже це десь біля стації вибух ! . . Хто зна, може вже й самої стації нема?

Чорні вікна всіх будинків Чорного Острова дивляться в ніч сліпими більмами своїх неосвітлених шиб, але Чорний Остров не спить... Ні, ні! Здрігнувшись від вибуху всім єством своїм, він завмер, прислухуючись до гарматньої стрілянини в районі стації, що гуде так грізно, як ніколи раніш... І грізний резонанс тої стрілянини досягає білих стін палацу князів Волконських.

Ходімо ж, шановний читачу, мерщій саме туди, де стріляють! Чейже то дика дивізія по наших стріляє, чейже то нашим відрізано шлях до відступу!

Ми біжимо навпростець, манівцями. Ми нещадно толочимо чиїсь буйні поля та городи... З кожним кроком стрілянина стає гучнішою... Ледь-ледь ясніє склепіння небес... Скоро світанок... Ми ховаємось у хащах густого, колосистого жита, що росте біля стації, уздовж залізничних шляхів на чорній, як вакса землі . . .

Ми швидко звикаємо до однобічного монольоґу гармат і скорострілів і, вдивляючись у синьо-сірі сутінки світанку, спостерігаємо.

Чи пізнаєте ви, шановний читачу, те місце, де був залізничний міст, через який ми з вами їхали нашим вимріяним експресом? Той міст не існує більше . . . Його змінoвано, його саме цієї ночі висаджено в повітря разом з потягом, що віз наших ранених та медичний персонал! Он бачите: чотири ваґони й паротяг розбито вщент . . .

Ми чуємо стогін, зойки й останні благання про порятунок наших людей і нашою мовою . . .

— Поранені та медичний персонал!? — обурено питаєте ви. — Та хіба-ж це обєкт для вибухових мін?

— Як бачите, згідно з "етикою" дикої дивізії, — так! А після висадження в повітря — це обєкт для гарматнього обстрілу... Чуєте? Він не вгаває, він наближається, і перстень його звужується... Ми з вами ось-ось побачимо тих, що стріляють...

А тим часом гаснуть зорі, засоромлені злочинством людей... Тихо пестить чорну, родючу землю заховане за обрієм сонце першими, несміливими, але пристрастно-ніжними цілунками світанку... Тихо-тихо нашіптує нам щось над самим вухом жито: про зміст життя простий і глибинно-мудрий, про наше невміння тим життям користуватись, та про те, як люди людям спотворюють його . . .

— — — — — — — — —

Друга година дня. Горяче липневе сонце в зеніті. Жагучим промінням достиглої любови обливає воно родючі поля і з невблаганністю суворого судді показує нам, що саме роблять люди на цих чорноземних полях, де так ніжно шепоче щось густе жито, низько схиляючи обважнілі стиглим урожаєм колоски.

Рештки висаджнеого в повітря потягу мовчать... Ні жадної відповіді на гарматньо-скорострільний монольоґ дикої дивізії, що триває ось уже чотирнадцять годин ! . .

Чи бачите ви ту сестру, що так безстрашно обходить це місце великого злочину? Вона шукає живих серед мертвих під уламками ваґонів... Чи бачите, як дбайливо вона нахилилась над тим,

що стогне? Дає йому, спраглому, напитися... Вина? Води? Чи, може, вина з водою? Подивіться, як спритно перевязує вона поранене плече! Скільки материнської ніжности в кожному її рухові! Скільки любови!

Болото і кров на її скромній сукні сестри... Бездоганно-чистою залишилась тільки її сестринська хусточка на голові з маленьким червоним хрестиком над самим чолом. Вона — сестра... Не більше! Але... хіба ж потрібне значне становище на те, щоб трудитися для своєї нації

Чи гарна вона, я не знаю... Мабуть, у загально-прийнятому розумінні цього слова, — ні!

У неї одне з тих облич, що роблять враження не фарбами, не формою носа й не лінією уст, а горінням душі, внутрішнім змістом і виразом очей... На цім місці великого злочину вона виглядає, як справжній післанець неба... Ось вона, за допомогою ще одного чоловіка, переносить пораненого до одного з цілих ще ваґонів і... зникає з наших очей...

А тим часом до мовчазного потягу наближаються страшні обідранці в шпічастих шапках... Вони йдуть крадькома, обережно, раз-у-раз стріляючи й очікуючи відповіді стрілом. Переконавшись, нарешті, що відповіді нема й не буде, вони прожогом кидаються до цілих ще ваґонів, і ми з вами, шановний читачу, бачимо їх... Ми здригаємось... Невже людство має ще й таку коросту на своїм нечистім тілі?!

Минають довгі, тоскні хвилини . . . І раптом ми чуємо зойки, що розрізують повітря, мозок і душу... Так кричати можуть ті, що кричать востаннє, — ті, яких рубають шаблею... Ще кілька довгих, як вічність, хвилин, і з ваґону виходить дикий обідранець з мордою деґенерата замість обличчя... У "три поверхи" лаючись "по-руськи", він веде... нашу сестру . . .

Куди? Зґвалтувати тут у житі? Чи зразу вбити? Бо... що іншого може зробити з жінкою такий деґенерат? Але... ми чуємо, як він їй наказує вести туди, де є запаси одягу й взуття...

При згадці про взуття, він кидає погляд на ноги сестри, взуті в звичайні грубошкірі черевики . . .

— Скидай черевики! Швидко! Раздва!

І в цю ж таки саму хвилину він завважує якусь жінку, яка щосили тікає від нього в жито . . .

— Стой! — заревів він: — Стой ! . . — і далі слідувала російська лайка.

А жінка тікає ще дужче... Одна мить, один звірячий стрибок, один замах шаблею, і жінка, хрипко зойкнувши, упала трупом на самій межі жита. Витерши закровавлену шаблю об своє лахміття, "хоробрий" вояк армії Будьонного береться до... обшуку ще теплого трупу...

А наша сестра, скинувши свої черевики, сидить на морожку в полі нашого зору, чекаючи своєї черги... Вона очікує удару шаблі в потилицю, вона вже відчуває її гострий сталевий дотик . . . А покищо вона надхнено дивиться в небо...

Чи доводилося вам, шановний читачу, прощаючись з життям, на блискавично-швидкім кіно - екрані побачити свій життєвий шлях? Окремі постаті дорогих вам людей? Окремі сцени?

Наша сестра дивиться в сліпучо-ясне небо, а бачить... рідне село в Галичині, де татко був дяком... сільську школу, що стала для неї університетом... Раннє одруження без кохання і... донечку... Випадково скінчені акушерські курси... Виїзд до Америки і свою жертвенну працю для порятунку сестер-українок, що так чи інакше потрапили на дно... І наклепи й зневагу так званих порядних людей, як подяку за ту свою працю... І товариські вечорниці, і доповідь, і вистави в затишній, нею влаштованій домівці "Українська Бесіда"... Поворот до старого краю... Світова війна, і знову жертвенна праця на цей раз сестрою... ось вона в російськім полоні в Києві... А ось вона з братом орґанізує українську владу в Тернополі, очолює шпиталь. А ось... лише пів року тому вона показує американським лікарям польський табір українських полонених у Тернополі, де, тісно притулившись один до одного, лежали наші люди на підлозі, — голі, босі, голодні, брудні й смертельно хорі — поруч з покійниками! О, хвилини справжнього захвату й щастя, коли, завдяки інтервенції тих американських лікарів, їй пощастило понад 2,000 людей врятувати від смерти! Від... смерти! А ось у цій хвилині смерть заглядає їй у самі очі, а порятунку нема й бути не може!

Вона оглядається: той обідранець уже закінчив обшук жіночого трупа; ось він

поклав щось собі до кишені й береться до здирання жіночих черевиків... Чи здиратиме й одяг? Отже, залишилося жити ще дві-три хвилини... Сестра низько-низько схиляє свою голову й дивиться в землю. Ще раз перед її внутрішнім зором майнуло личко донечки і... зникло... провалилось . . .

— Ей, ти! — почула вона зненацька густий піяцький бас над собою: — Хто ти така? Сестра?

У кількох кроках від неї, ледве стримуючи розгаряченого скакуна, спинився середніх літ вершник у шапці-будьонівці й зовсім необідрнаий.

І ось аж два представники армії Будьонного перед нами! Подивіться уважно на їх обличчя, на їх очі! Це люди, що не мають інших бажань, окрім задоволення голоду, спраги та ще інших інстинктів тварини. Це люди, що втратили всякий звязок з людяністю й мертві до всього, крім ненависти й жадоби крови, — люди, що горять вогнем помсти до кожного, хто не є такий, як вони...

А чейже наша сестра, що сидить на морожку, простягнувши чисті босі ноги, що має чисту сестринську хустку з маленьким червоним хрестиком і заплямлену болотом і кровю поранених братів сукню, не така, як вони... До того-ж вона — з цього, до смерти приреченого потягу!

— Ей, ти! Що мовчиш? Відповідай, коли я питаю! Ти — сестра милосердя?

— Так! — почулася тиха відповідь сестри, що уважно дивилася в обличчя вершника: тепер уже не знати, хто з цих двох зарубає її...

— А... яка ти сестра? Ти, певно, петлюрівка?

Очі вершника наливаються кровю, він усім тілом нахиляється вперед, обличчя спотворюється огидною ґримасою: в голові його миттю народжується плян використання цієї петлюрівки в цьому ж таки житі, — вона-ж бо не стара й собою непогана!

— Пе-тлю-рів-ка? Признавайся! — з уст його готова зленіти лайка, приперчена багатим лексиконом дикої дивізії, і кінь його робить скок майже в саме обличчя сестри.

— Я взагалі не українка. Я — полька, — доброю російською мовою відповідає йому сестра . . .

Дивна річ! Ця сказана по російськи фраза, впливає на вершника, як холодний душ:

— Гм... Полька, кажеш? А... перевязувати рани вмієш?

— Я кваліфікована хірурґічна сестра ще з часів світової війни! — упевнено й по російському каже жінка...

— Цікаво! А звідки-ж ти так добре по російськи говориш, якщо ти — полька ? . .

— Ще раз кажу вам, що я військова сестра з 1914 року... Я в російському полоні була, там і російської мови навчилася, — і вона впевнено розповідає, де саме і як попала вона в полон разом з австрійським польовим шпиталем.

— А які-ж то були частини царської армії? — тоном слідчого допитує вершник.

— О, це я добре памятаю, бо-ж вони мене в полон взяли! То були Феодосійський та Брацлавський піхотні полки.

— Ти... правду говориш! Тепер бачу, що не брешеш! Бо сам я — вояк Брацлавс кого полку!

Обличчя його вмить зогрілося теплом спогадів про минулі літа, і в очах його зявився блиск невисловленої ще думки . . .

— Знаєш ти що, сестра? Сідай . . . на коня! Я повезу тебе до нашого полку!

Боса жінка підводиться з землі й вухам власним не вірить... То цей... дикун повезе її до себе в полк? Не зґвалтує її і не вбє?! Невже . . . О, невже він має до неї крихітку людяности?! Невже?! І вона, уважно дивлячись у саму глибінь його очей, тихо каже:

— Я... не вмію їздити верхи . . .

Тоді вершник свиснув... Тим свистом він підкликав підводу, що недалечко вантажила свіже сіно для армії Будьонного . . .

— Чуєш, ти! — тоном необмеженого господаря становища звернувся він до підводчика. — Завези оцю сестру до села Антонівки! Це тобі якраз по дорозі!

Жінка рвучко взула черевики і, не зашнурувавши їх, попрямувала до підводи... Але не встигла вона сісти, як прозоре повітря горячого липневого дня розірвав несамовитий крик:

— Товаришу командире! Що робите?! — це кричав на все горло той самий обідранець, який, переможна закінчивши "операції" біля жіночого трупа, ось уже пару хвилин стояв за спиною сестри, уважно прислухуючись до

розмови. — Чейже наказ від штабу нашої армії, — в полон жадної душі не брати, усіх до тла знищити!

Морда деґенерата налилася кровю, очі вирячились, руки цупко стискали держак шаблі . . .

— Смір-р-но! Я — командир, а ти — вояк, отже... знай своє місце! Не твого це розуму діло, і тому ти й не знаєш, що наш полковий фельдшер тяжко захорів, і нема кому наших ранених доглядати! Я... знаю, що роблю! І я за це перед штабом відповідатиму, а не ти!

Обідранець мовчав . . .

— Дурню ти неотесаний! — додав командир, мабуть, для того, щоб його зовсім знищити: — А що як тебе — дурака поранять, — хто тобі перевязку зрбить?!

Обідранець мовчав, остаточно знищений залізною льоґікою цього останнього арґументу... Хто-ж, справді, доглядатиме його дорогоцінну особу?!

— Троґай! — наказав командир підводчикові, але не встиг той "тронути", цебто рушити з місця, як виникла нова перешкода.

— Товаришу командире! — звернулася сестра до свого несподіваного рятівника: — Якщо ви хочете мене, як сестру, для догляду ранених мати... то... відпровадьте мене до тої Антонівки самі! Чейже ви добре знаєте, що я живою не доїду, що мене перший зустрічний вояк з вашої дивізії зарубає!

— І знову-ж таки ти правду говориш! Ти, я бачу, баба з маслом у голові! — усміхаючись, сказав командир і, звертаючись до підводчика, знову вигукнув:

— Троґай!

Командир завернув коня й поїхав з підводою поруч . . .

— — — — — — — — —

Восьма так звана дика дивізія армії Будьонного відступає під тиском українців та поляків . . .

Зоряна тепла ніч. Полки смерти отаборилися в лісі на відпочинок... Наївшись і напившись, сплять обідранці-горлорізи... Дружнім хором хропе військо Будьонного, присвистуючи... Іржуть коні-скакуни, мирно хрумаючи свіжу травичку... Тихо пливе місяць дворогим човником по тьмаво-синьому морю . . . До світанку ще далеко . . .

А ось і наша сестра: сидить собі, скрючившись під тією самою підводою, на якій лежить тяжко хворий фельдшер. Не спиться сестрі! Думки чорними круками посідали довкола неї, і позбутися їх годі! Розмовляючи з тими чорними круками, вона чує... чи, може то їй так здається, що й фельдшер не спить... Ось він досить таки бадьоро перевернувся на інший бік і . . . не стогнав при цьому . . .

"Ану-ж як йому завтра покращає?!" — питає сестру один з тих круків, що хмарою посідали довкола: "Тоді тебе... після огидних знущань... убють... Так, так! І не побачиш ти своєї донечки ніколи!" . . .

Сказавши це, чорний крук бє крилом, немовби притакує . . .

"Інакше й бути не може!" — додає інший. "А як дивізія смерти рушить далі, і труп твій лишиться тут у лісі, ми всі клюватимемо твоє тіло... Так, так! Чи, може, ти думаєш, що вони справлять тобі домовину, що вони... поховають тебе — бідолашну?!

Ні, вона так не думає . . .

— Ви плачете, сестро? — чує вона чоловічий шепіт згори.

— Докторе, дайте мені отрути! Ви-ж, напевно, маєте медикаменти при собі!

— О-тру-ти? А... навіщо?

І тоді, спазматично ковтаючи сльози й сама з власної одвертости дивуючись, сестра пошепки розказує цьому незнайомому чоловікові всю правду: що в далекій Америці вона залишила свою єдину малолітню донечку, що вона — українка, а не полька, і що вона твердо вирішила не дати себе на поталу й знущання цим дикунам... Ні, ні! Краща й миліша смерть, заподіяна собі самій, зовсім свідомо й власною рукою!

— Ви видужаєте, а мене вбють... Дай вам, Боже, щастя! А мені... дайте отрути! Тоді... зґвалтування мене цими звірями не буде на вашім сумлінню! Чуєте, докторе?

Мовчанка... Хропе, присвистуючи, дика дивізія . . . Іржуть коні-скакуни, мирно хрумаючи пахучу травичку. Мінливо миготять таємні зорі-світи, і тихо пливе дворогим човником місяць по тьмаво-синіх хвилях неозорого моря...

— Дайте отрути, докторе! Поки не пізно! Чуєте мене ? . .

Шепіт уривається, тремтить і благає . . . Сестра з болючою насолодою

уявляє собі, як завтра на світанку ці дикуни знайдуть її труп ось тут під цією підводою... Е, ні! Щоб не накликувати підозріння на цього доброго фельдшера, вона вже подбає про те, щоб труп її було знайдено не тут, а десь у іншому місці.

— Докторе! Ви... спите?

Мовчанка . . .

Забувши обережність, сестра рвучко підводиться і, ставши щільно біля підводи, заглядає у фельдшерове обличчя... Ні, він не спить, бо... вона бачить спрямовані на неї широко розплющені очі людини . . .

Довга павза, що триває . . . хвилину, яка має цілих шістдесят секунд, і яка родить... довіря . . .

— Нахиліться до мене, сестро! Отак! Чи відомо вам, що я — теж українець?! Так, так! І... я зовсім не хорий! Я — здоровісінький! Я штучно роблю собі температуру, я симулюю всі добре мені відомі ознаки тифу... І все це для того, щоб... якось потрапити до шпиталю... А там... Може, таким чином пощастить мені вирватися від цих звірів... Розумієте?

Вона притакує головою й очима, а він пошепки веде далі:

— А вам, сестро, я пораджу... слухайте уважно й старайтеся якнайглибше зрозуміти мене! Ви будете в оточенні поранених звірів. Вам... уже не двадцять років, і, як медичний працівник з великою практикою, ви знаєте, що страждання, біль і терпіння будять зерно людяности навіть і в заскорузлій душі непоправного злочинця... А людина — це Бог і звір, скуті докупи, — так сказав колись дуже давно Сенека. Ваша добрість, людяність і дбайливість у стосунках із пораненими злочинцями мусить покликати до життя заросле бур'яном зерно людяности в їхніх душах . . . Вони... їм стане навіть приємно самим собі доказати, що вони теж люди... Вони... самі захочуть бути людяними і... в першу чергу в стосунках з вами... Розумієте?

Так, вона зрозуміла . . .

— А пізніше... шукатимете шляхів для втечі, і я певен, що ви знайдете їх...

Хтось закашляв на сусіднім возі . . . фельдшер замовк, а сестра, сівши на своє місце під возом, завмерла... Чи не чув хтось? Але той, що закашляв, перевернувся на інший бік і захропів, як Ілля Муромець . . .

— Сестро! — чує вона знову шепіт згори: — Такі зустрічі, як ось наша, не забуваються ніколи! Я... хотівби знати ваше справжнє імя і прізвище, якщо це не таємниця від мене . . .

— Ні, ні, це не таємниця від вас ! . . Вам я вірю . . . Я вдячна вам і бажаю вам щасливо врятуватися! А прізвище моє — Скубова . . . Марія Скубова . . .

— — — — — — — — —

Звичайна селянська хата . . . На лавці під вікном лежить горілиць рясно закровавлене і обідране людське тіло...

Уривчасто, хрипко й ревучо стогне будьоновець... Утробою стогне . . . Над ним нахилилася скромна постать сестри Марії . . . Перемагаючи ненависть до ворога, звинними пальцями досвідчених рук звільняє рану з цупких обіймів закровавленого лахміття. Специфічний запах йоду, спирту і ще чогось,.. Широко розплющені, по самі вінця налляті мукою очі, що шукають контакту з суворими очима сестри-жалібниці, благаючи про порятунок й співчуття . . .

— Ну, ну, вояче, не кричи так, бо я оглухну! — з властивим їй милим гумором каже Скубова, відповідаючи поглядом людини на погляд пораненого звіря: — Кріпись! Бо тепер саме час показати твою мужність! Ще хвилин десять, і все буде в порядку!

А тим часом звинні руки дезинфікують рану. Жадного поспіху, ані натяку на метушливу нервозність! Її рухи елястично-моторні, швидкі, упевнені й молоді. Її очі напружено-уважні, суворі, рішучі й людяні. Вона вся потонула в праці. Її просто нема . . .

Вона не чує, як зойкнули старі двері скрипучі, когось до хати впустивши, як клацнули вони, з розгоном за кимось зачинившись... Вона не бачить, що в хаті вже протягом кількох хвилин стоять двоє, які спостерігають кожний її рух: озброєна револьвером й одягнена в "ґімнастьорку", чоботи й штани-ґаліфе дебела жінка в супроводі озброєного бояка-будьонівця з деґенеративним обличчям потвори.

Ця жінка увійшла до хати з таким розгоном і так підкреслено-владно, як нічим необмежений і пяний від усвідом-

лення своєї влади деспот. Чейже влада над життям і смертю людей буйним хмелем пянить і мудріші голови! А в неї тупе, зарозуміле обличчя хтивої самиці, що так і каже: — "Ось, яка я — особа"! У неї загоріле й порепане від сонця й вітрів обличчя, пошерхлі губи й гострі, як жало, — жорстокі очі... У неї стрижене, давно нечесане і ще давніше немите волосся, яке, висмикуючись буйними патлами з-під новенької "будьонівки", падає їй на чоло . . .

Обоє завмерли біля порогу, пильно спостерігаючи . . .

Тишу в хаті порушують лише уривчасто-хрипкі зойки пораненого. Мовчазно працює, схилившись над ранами, Марія Скубова. Білий широкий бинт, окреслюючи півкола в повітрі, слухняними навоями лягає раз біля разу на пошматоване людське мясо, оточуючи його дбайливо-ніжними пелюжками милосердя та людяности . . .

Озброєний шаблею вояк з обличчям потвори порушує мовчанку: він щось говорить своїй "дамі", огидно підморгуючи в бік сестри.

— Мовчи! — відрубує "дама" і, не глянувши в бік вояка, додає на його адресу лайку зі специфічного лексикону дикої дивізії.

Здригнулося повітря в селянській хаті, здригнулися й почервоніли стіни. Здригнулася сестра-жалібниця і, спинивши лет руки, завмерла... оглянулась... На якусь коротку, як блискавка, мить очі обох жінок зустрілися.

Тоді та, що вилаялася, салдатським кроком наблизилась до тої, що почервоніла . . .

— Тебе треба булоб убити негайно! Ти-ж з того потягу!

— Товариш комісар! — хрипко вигукує поранений, і очі його палахкотять, як у лихоманці: — Ця сестра... Не руште її! Вона, як мати рідна... Не вірите?! Он, гляньте, — молока для мене випросила!

І показавши очима на глечик з молоком, що стояв на столі, він знеможено заплющує очі.

— Знаю! Чула! — відповідає жінка в штанах-ґаліфе: — Політкомісар дивізії смерти все знає, все бачить!

— Будєш жить! — виголошує вона безапеляційний вирок приголомшеній сестрі . . . І, хляснувши долонею по плечах тої, якій дарувала життя, політкомісарша зникла так само несподівано, як і зявилась, а за нею слідом і вояк з обличчям потвори, нагородивши сестру на прощання поглядом оскаженілого садиста, що на цей раз був позбавлений приємности задовольнити свій кровавий апетит . . .

І знову зойкнули старі скрипучі, давно немазані двері... А зойкнувши, клацнули, з розгоном зачинившись . . .

На цей раз Марія Скубова чула і зойк, і клацання дверей, на цей раз вона бачила, кого саме ті двері випустили . . .

Квітень, 1952 р.

КОЧАННЯ І КОНІ

— Чому я не женюся?

Нічого дивного . . . Я вам зараз виясню. Бачите, воно так: у жінок бувають незглибленні почування . . . В тому то й річ, що не всякий може їх збагнути. Я дивлюся завжди реально. Кожна жінка буває незбагнена, а гратися з її почуваннями, це так, як гратися з вогнем.

Не вірю я в кохання як таке, а вірю в моменти, які рішають на ціле життя. З жінкою треба поводитися так, як з конем — значить: треба показувати їй свою силу, і рішучість в даному моменті . . . У всякому разі жінки найбільше цінять тих, що мають до діла з кіньми.

— Значить: конокради?

— Не конокради, а кавалєристи і артилєристи.

— А тренярі? (обозники).

— Вони евентуально мають щастя більше у молодиць.

— Ну, а ви?

— Я . . . бачите, маю рев-ма-тизм.

— Іване, питається кум, — що-ж тобі сталося? Та-ж твоє око цілком синє!

Іван: Моя жінка обкидала мене вчора квітами!

Кум: Тяжко мені зрозуміти, як від квітів можна мати такі попідбивані очі?

Іван: Тобі тяжко, але це для мене зовсім зрозуміле, бо вони були в вазонках.

ВИПРОБУВАНІ І СПРАВДЖЕНІ ПРИПИСИ



Jane Ashley

HOME SERVICE DEPARTMENT

The Canada Starch Company Limited

ПРОДУЦЕНТИ

Canada Corn Starch — Mazola — Silvergloss Starch — Benson's Corn Starch Karo — Lily Corn Starch — Crown Brand Corn Starch — Linit.

JIFFY SAUCE

1 склянка CROWN BRAND Кукурудзяного Сиропу
3 ложки масла
1 ложочка ванілії або цитринового витягу.

ПОКЛАДІТЬ CROWN BRAND Кукурудзяний Сироп і маслс до ринки.
ПОЛОЖІТЬ ринку на середне огріття; чекайте аж закипить, постійно мішаючи.
ЗДІЙМІТЬ з печі; додайте ванілію чи витяг з цитрини.
ПОДАВАЙТЕ гарячим на пудинґах, пенкейках і вафлях, або холодним на мороженому.
ДАЄ 1¼ склянки.



SHORTBREAD COOKIES



½ склянки **BENSON'S** або **CANADA** Кукурудзяної мучки
½ склянки цукру до шклива
1 склянка пересіяної муки до всього
1 склянка масла або марґарини

ПЕРЕСІЙТЕ сухі складники разом в миску.
ЗМІШАЙТЕ змягчене масло з сухими складниками ложкою, щоб заробилось тісто.
ВИРОБІТЬ тісто в галки, в промірі около 1 цаль. (Якщо тісто є дуже мягке, прикрийте і прохолодіть перед виробленням).
ПОЛОЖІТЬ на ненатовщену бляху до печива около 1½ цаля одна від другої.
СПЛОЩІТЬ тісто виделкою, намученою; вдекоруйте покришеними горіхами або ягодами, як бажаєте.
ПЕЧІТЬ в повільній температурі (300 ст. Ф.) 20—25 мінут, або доки краї легко не зарумяняться.
ДАЄ 3 до 4 тузини коржиків.
ЧОКОЛЯДОВІ КОРЖИКИ: Збільшість цукор до 2/3 склянки. ДОДАЙТЕ 3 ложки какао до сухих складників.
КОКОСОВІ КОРЖИКИ: ДОДАЙТЕ 1/3 склянки мілко змелених кокосових горіхів до тіста; добре вимішайте.

OVEN-BARBECUED CHICKEN



3 фунти курятини до смаження
¼ склянки **MAZOLA** Кукурудзяного Олію
1 склянка чілі сосу
½ склянки оцту
½ склянки води
¼ склянки **MAZOLA** Кукурудзяного олію
2 ложки цукру
1 ложка покр. цибулі
½ ложочки соли
¼ ложочки перцю
1 ложочка вустерширського сосу.

Покрайте курятину на куски як до подання; добре їх вимийте.
Дайте 2 ложки **MAZOLA** до плоскої, ненакритої ринки.
Положіть туди курятину, шкіркою до дна ринки, не кладіть один кусок на другий.
Насмаруйте верх і боки курятини 2 ложками **MAZOLA**.
Печіть в уміркованій печі (375 ст. Ф.) через около 1 годину.
Приготовте барбікю сос змішавши девять оставших складників разом в мисці.
Накладайте цей барбікю сос на курятину, продовжуйте смажити через дальших 30 мінут, або доки не змякне.
Накладайтте сос що 10 мінут. Подавайте гарячу з сосом. ДАЄ 4 подання.
Смажена в печі курятина. Не давайте Барбікю сосу. Печіть як вище 1½ години. Оберніть, щоб зарумянилась з обох сторін; накладайте на курятину **MAZOLA** підчас печення.

Леонід Лиман

Гришка Перепелиця

А ось і Оноприїв Гришка йде. Григорій Перепелиця, представник нового радянського села, як його величали уповноважені райцентру. Коли хто з селян, щоб щось випитати в Гришки, починав розмову: Ну що, як діла? Що робимо? — то Гришка цілком серіозно відповідав: Та строїмо новую жизнь.

В церковному домі, що стояв у центрі Бакумівки, тепер була сільрада. Там завжди крутився Гришка. Сюди десятники зганяли куркулів і підкуркульників, розносили нові посвідки на культзбір, подоходний налог, мясоздачу. І завжди, до пізної ночі, в сільраді роїлося людьми. Самовпевнені і сміливіші селяни шкиглювали з Гришки, зачіпаючи його ріжними запитаннями:

— А ти-ж казав, що з першого вже в кооперацію матерії привезуть?

— Та от, — сердився Гришка, — Пуанкере війну готує. Треба сначала тяжолую промишленность построїть, а тоді вже легку. Потерпіть нада, потерпіть.

— Гришка, а скажи, що буде тим, хто в колгосп не вступить?

Гришка мовчав з виглядом людини, що все знає, і це було страшніше за відповідь.

— Совєтської власті ще ніхто не обдурив! — кидав Гришка, коли його погрозливе мовчання було недостатнім арґументом.

Всі кишені Гришчиного одягу видувалися від згорнених у дудочку сувоїв паперу. Це все були інструкції з ріжних районових установ, згідно з якими Гришка "строїв новую жизнь". Коли хто з йому підлеглих активістів запитував: "Ну, що сьогодні, Гришка, робимо?" — тоді Гришка заклопотано розводив руками: "Та не прислали нам інструкцій!"

Район вимагав, щоб Гришка Перепелиця склав плян роботи сільського активу, почастіше присилав звіти про проблену працю, а це було для Гришки найскладнішою справою.

На тому тижні за невиконання пляну мясоздачі вигнали з хати Івана Никодименка, і Гришка отримав бойове завдання влаштувати в цій хаті за допомогою комсомольської ячейки червоний куток. На стінах порозвішували гасла: "Виконаємо пятирічку за чотири роки", "Наздогнати й випередити технічно й економічно передові капіталістичні країни", "Хай живе восьме березня — міжнародній день жінки-робітниці", "Геть попівщину! Релігія — опіюм народу". Червоний куток Бакумівки отримав "по розънаряду" з району шашки, шахмати, репродуктор, книжки. Закипіла робота червоного кутка. Передова сільська молодь була застрельщиком у культурномасовій праці, але маса сільської молоді оминала червоний куток. Про це в районі комсомолу проговорився Гришка і тому через деякий час він отримав гостру інструкцію притягти до участі в роботі червоного кутка найширші прошарки селянської молоді. Заматюкався з пересердя Гришка: "Ну щож. Будемо работать за інструкцією". Першим завданням треба було розгромити досвітки, ці пережитки минулого. Гришка скликав своїх найближчих помічників і під секретом сказав: "Робимо наскок на досвітки". Від тоді, як Уляна Підлісна набігала другу дитину, в неї щоночі були досвітки: вона мала простору хату, парубки приносили топлива і "карасіну". Високо на комині блимав каганець, витворюючи напівсутінь; в ріжних кутках кімнати на соломі й на основах ворушились невиразні силуети невиразних постатей. Досвітки — це був замкнений у своєму складі трест парубків і дівчат. І новаки потрапляли сюди лише тоді, коли їх орґанічно сприймало це середовище. Перші дні новакові доводилось нелегко; досвідчені дивились на нього з погордою: ти ще нічого не знаєш. Новак приходив з набитими "до отказу" кишеннями з тютюном, гарбузцями, соняшником, бо, щоб завоювати симпатії, він мусів ча-

ствувати неофіційних верховодів досвітків. До пізної ночі, а то й до ранку горів каганець на комені Уляни Підлізної.

Марє, хо?

— Нехо.

— Петька, та не дуже.

Раптом хтось страшенно знадвору застукав у двері й вікна:

— Откройте!

В хаті одні говорили, щоб відкривати, другі, щоб ні.

— Откройте, то краще буде. Откройте, це комісія.

Хтось пішов відчинити двері:

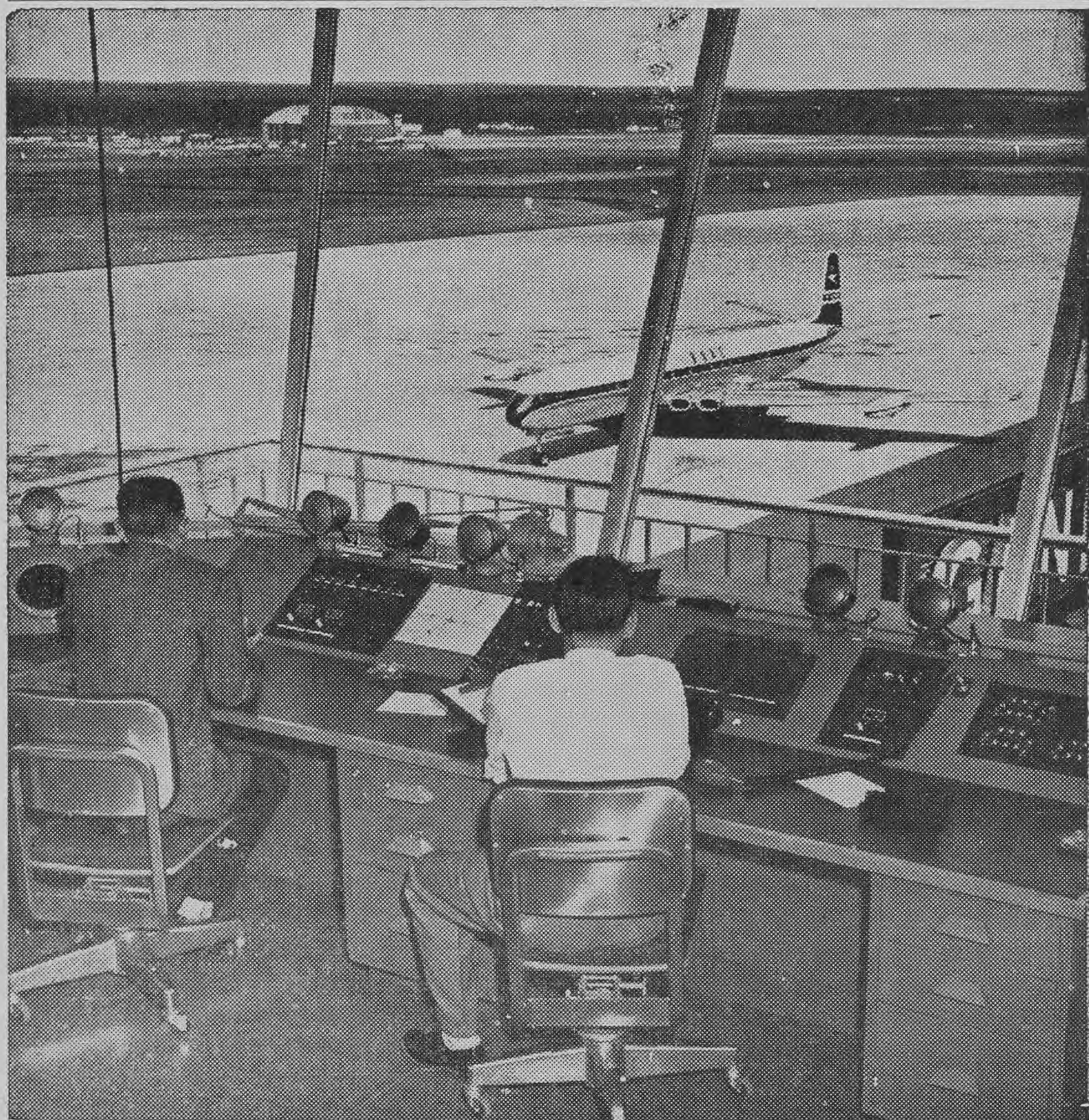
— Що хочете, щоб морду набили?

Але гурт постатей збиває його з ніг і ввалюється в хату.

Гришка дає наказ:

— Світи!

Він пізнає згорнені в клубок окремі постаті з похованими в овечих комірах і великих платках обличчями. Гришка хапається за кожну голову, щоб впізна-



З цеї контрольної вежі контр олюють осідок і злет літаків

ти, хто прийшов на досвітки. Гришка дає наказ:

— Пиши: Іванець Марія, Хомків Петро.

Коли Гришка задирав голову своєї жертви і стягав платок, запалювався черговий сірник і бойова бриґада Гришки Перепелиці з насолодою розпізнавала обличчя знайомого парубка чи дівки.

— Ага! — кричав Гришка, — не хочете строїти нового побуту! Почекайте, ми вас проучимо! Глитайні слухаєте! Червоний куток ми для кого влаштували?

В одну мить спалахнула бійка: як груша, Гришка покотився на підлогу. Піднявся крик, погрозливий і розпачливий:

— Ага? Будеш?

— Бий його в морду, я його знаю.

Коли Гришка почав кричати:

— Міліція! Де міліція? Негайно міліцію! — тоді дебелі мязисті парубки припинили бійку, і бойова бриґада комсомольського активу, яка бореться за новий побут, вилетіла з хати.

На другий день дядьки сміялися з подряпаного обличчя Гришки.

— Почекайте, ми всіх притягнемо до суворої відповідальности!

— Куди йдеш, Гришка?

— В кооперацію.

— То ходім.

Бакумівська споживча кооперація стояла на найбільшому вигоні в центрі села. Кооперація була не лише місцем торгівлі, а одночасно помешканням, де селяни провадили свій вільний час, особливо в зимові місяці. Полиці були майже пусті; за гроші крамниця не продавала майже нічого. Непорушно лежала мануфактура й інші промтовари, які можна було купити за хліб або за крашанки. За прилавком ходив продавець, якого всі звали Сергієм. Він скоріше нагадував сторожа, ніж продавця.

— Сергій, а коли сірники будуть?

— Должни бить на днях. Вже є рознарядка.

— А коли, Сергію, продаватимуть черевики?

— Які черевики?

— А ті, що ви з райспоживспілки отримали.

— Наряду черевиків не було.

Пересміхуються дядьки: "І кого він хоче обдурити?"

А ось і Гришка Перепелиця появився. Йому, розступаючись, дають дорогу, і переможним кроком він іде до прилавку.

— Коли службовцям видаватимете цукор?

— Як затвердить розпорядку райспоживспілка.

— Тоді зважте мені крупу.

— Крупи вже немає.

— Як то?

— Булоб раніше приходить.

Гришка очевидно розсердився: як це йому, відповідальному працівникові, не вистарчило крупи? Але він не став піднімати бучі, лише незадоволено буркнув під ніс: "Ну гаразд. Я це питання поставлю на президії сільради".

Бакумівська споживча кооперація видавала державний пайок службовцям і учителям. За здалегідь заготовленим списком Сергій відважував скупі кільоґрами й ґрами необхідних продуктів, яким так були раді зголоднілі сільські активісти й районні представники.

Приїхав у сільраду інспектор з району. Рижий і непривітний. В довгій червоноармійській шинелі і тсоавіохемівській спецовці. З портфелем. А в портфелі інструкції. Десятники побігли за Гришкою. Найшли його в кооперативі. З острахом і почуттям героїзму йшов Гришка в сільраду.

— Ну як работа йдьот?

— Та нічево. Нову сознательность в масах виховуємо.

— А ішо что?

— Ми взяли на учот несознательні елементи . . .

— А ішо что?

— Перед клясовим ворогом ми вопрос поставили руба . . .

— А ішо что?

— Ми ставимо на соціялістичні рейки наш передовий сектор.

— Правильно работаєте. А тепер, товариш Перепелиця, закуримо.

Гришка Перепелиця мав репутацію упертого активіста, де був прорив, туди посилали його. Інспектор з району сказав:

— Ваша сільрада, товариш Перепелиця, по району стоїть на шостому місці. Добийтесь, щоб вона стояла на першому.

— Постараємося.

— А отой, як його...

— Та Дубовик Микола, — і Гришка почав з запалом розповідати про цього Дубовика Миколу, який був більмом в оці для всього місцевого активу. Він жив за Ониськовим вигоном на підвищеній місцевості, і його криту червоною черепицею з зеленими віконницями хату видно було майже на все село. Крита черепицею хата і зразковий порядок у подвірі малиб символізувати багатство Дубовика, його куркульський характер. Але за всіма законами він лічився незаможником, це для нього покищо було порятунком. Коли кого з бакумівчан притискали в сільраді: То коли ти вже подаси заяву до колгоспу? — то той виправдувався: А чого Дубовик Микола не подає? Казали не раз Дубовикові в сільраді: "Каятимешся, але буде пізно". Дубовик опирався: "Посмотримо".

Якось увечері, шалаючись по Бакумівці, Гришчині хлопці пронюхали, що Микола Дубовик заколов кабанця. Хитрий Микола Дубовик вже давно збирався заколоти кабанця, але противилась жінка:

— Давай, Миколо, ще погодуємо, щоб було сало хоч у два пальці. Може хоч до жнив вистарчить сала.

Але чула Михайлова душа, що кожного дня може наскочити ударна бриґада і конфіскувати кабанця. Жінка ж усе сподівалася, що до них чіплятимуться. Але коли в Задорожнього Петра забрали корову, упертість Дубовикової жінки щезла. Вона бачила у вікні, як до Задорожнього прийшла Грищина бриґада. Вийшов на поріг Задорожний:

— Ну що скажете, хлопці?

— По корову прийшли.

— По яку корову?

— Ну, ти, осторожно говори з представниками радвлади. З злосними неплательщіками ми не панькаємось. Ідіть, хлопці, залигайте корову, чого стоїте?

— Так ото так! І тож свої люди, — ледве не заплакав Петро Задорожний.

Коли пізно ввечері Микола Дубовик сумний, наслухавшись на кутку ріжних розповідей, повернувся додому, жінка сказала:

— Заколемо кабанця, а то заберуть анцихристи. Думалося, підросте до Вакодня.

— А яж тобі давно говорив.

Не давало Гришці Перепелиці спокою Дубовикове сало. Став намовляти Гришка своїх хлопців підкопатись під Дубовиків закрам і забрати сало. Стали хлопці чухати потилиці: бояться. А що буде, як впіймаємось?

— Ну, спробуємо. Що буде!

В темну ніч хлопці підікрались під Дубовикову хату, почали підкопуватись під закрам. Вибехкали велику яму.

— Ну, а тепер хто полізе за салом?

— Лізь ти.

— Ні, я не полізу.

А в цей час хитрий Микола Дубовик вже сидів у закрамі над діркою з сокирою і чекав, хто перший підставить голову.

— Я полізу, сказав Гришка, — але мені буде половина сала.

— Лізь.

Лише Гришка Перепелиця просунувся в закрам, як по його черепі на лобі поховзнулася Дубовикова сокира.

Зойкнувши, Гришка застряв у виритій норі. Хлопці за ноги витягли його назад.

Всі з переляку мовчали. Закрутили якоюсь ганчіркою поранену голову. Микола Дубовик мігби легко прикінчити злодія, але не хотів цього робити, побоявся. Все одно, цюкнувши його по голові, він на другий день довідається, хто зазіхав на його сало.

Гришка втратив свідомість і бурчав щось невиразне. Хлопці взяли його під руки і поволокли городами. Всім, що трапилось, вони були страшенно перелякані. Все село знатиме, і їм буде тепер соромно показатись людям на очі. Щоб замести сліди, вони вирішили вкинути Гришку в ополонку на трощинські. Весною підчас повені вода все знесе, і від Гришки не залишиться ніякого сліду.

Повели хлопці Гришку Маряненковою левадою. Щось недобре він зачув. Минулої осени він ходив цією левадою ночувати до Трохименкової Насті. Пев-

но догадався, куди його ведуть. Почав кричати, хлопці його вговорювали, але даремно. Гришка вів себе як пяний чи божевільний.

— К телєфону! Пустіть мене к телєфону! Соїдініть з районом!

Загавкали собаки, але з людей ніхто ніде не озивався, хоч неприродній крик Гришки Перепелиці було чути далеко.

Хлопці з переляку порозбігалися, залишивши Гришку. Ніхто не знав, як він, окровавлений, на ранок опинився в сільраді. Його негайно було відвезено в райлікарню. Переказували в Бакумівку, що рана на лобі швидко заживає, але якесь "осложненіє", бо Гришка лежав, покинутий хлопцями - активістами, на сирій землі. В райгазеті було написано: чергова вилазка клясового ворога. Ворог не спить.

В Бакумівці почалося "следствіє". Писали акти і протоколи. "Допрашували". Всі знали, що Гришчин батько Онопрій нахвалявся під горячу руку задавити його, але ніхто не знав, яку версію свого поранення видумав Гришка; звичайно, не вірили, щоб він сказав правду, а Микола Дубовик також мовчав і вже сам не рад був, що таке трапилось.



Проспектор пошукує за золотом у горах

КРИВИЙ РІГ

При вимові назви міста у кожного, хто бував горячого літа в Кривому Розі, постають в уяві покриті пилом червонясті руді будинки, дерева і вулиці. Такої пори Кривий Рік — непривабливий. Свіжу прохолоду можна знайти хібащо в міському парку, на стоці річок Інгульця й Саксагані.

Кривий Ріг, поруч Донецького басейну, — найбагатша частина української землі. Підземні надри Криворіжжя постачають залізною рудою не тільки Україну, а й увесь СССР. З річного добутку руди всього ССР на Кривий Ріг припадає 60%.

Спинимося коротко на заснуванні міста. Про це красномовно розповів мені 1939 року найстарший криворіжець, 84-літний Лепеха, "нащадок Запорожців" (як він сам про себе висловився):

— Ще коли прадід мій бився на Жовтих Водах, тоді тут нічого не було. Так, от, по смерті Богдановій, прадід мій не захотів датися москалям у шори та й чкурнув до Низу. По дорозі він набрив на свіжий хутірець, що стояв на теперішній Чорногорці, трохи нижче, де заливаються Саксагань та Інгулець. Заїхав та й попросив у господині корячок горілки, щоб прополоскати козацьке горло. Вона, спасибі їй, винесла моєму прадідові доброї оковитої та запросила до господи. А в світлиці сиділа, неначе пава, повненька, як та маківка, господарська дочка. Мій прадід закусив уса та й став сам не свій: так зачарувала його та персона. Як там далі було — невідано, але знаю, що господар хутірця був козак Ріг. З ним то прадід мій і ходив на бусурменів, отих татар кримських, що наш християнський люд у неволі морили. Одного разу в бою козак Ріг переломив собі ногу та й каже моєму прадідові:

— Одвези мене, товаришу мій, до мого хутірця, а я віддам за тебе мою дочку.

Зрадів мій прадід та й сповнив волю старого Рога, а сам перегодя й справив весілля, бо таки оженився з красунею Рогівною.

Так ото й звали хутірець той Рогом, а пізніше стали називати Кривим Рогом, бо старий Ріг таки добре шкутильгав. Зате всі його шанували. Він же край наш боронив од бусурменів.

— Пізніше, — закінчив Лепеха свою розповідь, — із хутора виросло село, а потім стало місто, а вже назву наші люди не захотіли змінювати, бо ще й досі шанують козака Рога.

Отже, Кривий Ріг засновано козаком Рогом. Це ніяк не збігається з думкою одного історика, який висловив був здогад, що назва міста походить, мабуть, від того, що схрещуються глибокі балки з річками, які (балки) нагадують кривий воловий ріг.

До першої світової війни Кривий Ріг та його околиці (майже на сто кільометрів уздовж Інгульця й Саксагані) були місцем визиску, переважно чужинецьких компаній. Московські большевики, що прийшли в Україну, прикриваючись гаслом індустріялізації, забирають майже всюзалізну руду та вироби з неї до Московії. Україні не лишається й 10% річного видобутку та продукції з нього. Не дбають большевики і про устаткування міста (в той час, коли в самій Москвії постають нові міста з непоганими, порівнюючи до царату, комунальним обслуговуванням). Шахти дуже мало механізовані і мають назагал "патріярхальний" вигляд. (Допотопні коногони з вагончиками — основні засоби пересування руди. З самими кіньми обходяться, як і за царату, по-звірячому. Здорових коней спускають у шахти, де коні від темряви сліпнуть, бо їх до загину не піднімають наверх. Якщо кінь вибивається з сили і падає, його підносять на землю і віддають на миловарню). Лише дві доменні печі, побудовані в 20-30 рр., трохи вигідніше відріжняються від усього іншого. Більших заводів (виробень) у місті нема.

В Кривому Розі існували два інсти-

working тути: індустріяльний і педаґоґічний. Коли в педаґоґічному ще дозволяють викладати наполовину українською мовою, то в індустріяльному майже все, особливо технічні терміни — по-московському. Таким способом, індустріяльний інститут — чинник обмосковлення. Студенти, що закінчують цей інститут, ясна річ, українських технічних термінів майже не знають. Крім драматичного театру, у самому місті було перед другою світовою війною лише два кінотеатри. На криворізький район виходить один часопис "Червоний гірник". Управи шахт та партійні комітети видають ще суто-гірняцькі ґазетки - метелики, переважно по-московському. Одначе, не дивлячись на наставлену політику обмосковлення, українська відпорність у цьому місті, оточеному хвилястими ланами, дуже сильна. В самому Кривому Розі українською мовою говорить не менше 70% населення. По селах — нема що й казати: з мовного боку вони такими й лишилися, як були. Натомість, по шахтах, де багато зайшлих робітників, московська мова переважає.

В наслідок того, що з-під землі вибирають руду, під містом і околицями утворилося багато проходів, своєрідних погребів. Нерідко буває навіть осідання землі, а це змушує людей переселятися на інше, віддалене місце.

В історії Кривого Рогу поважне місце займає повстання змобілізованих большевиками українців. Про це докладно писав Ю. Степовий у своїй повісті "В херсонських степах".

1942 р. німецькі фашисти розстріляли на околиці міста, над "шурхо" (глибока яма, викопана з метою дізнатися, чи є в тому місці руда) понад 20 українців, переважно прибулих націоналістів з Галичини. Серед розстріляних були місцевий поет Михайло Пронченко та прозаїк Іван Потапенко. Над місцем розстрілу підпільний осередок ОУН нераз ставив хреста, якого поліція зразу-ж забирала.

Оце коротко про багатий надрами Кривий Ріг та про його гірку недолю.

Ярс.

Оскар Вайлд

Доля Королівни

(Бретонське)

Сім зірок у водах рівних,
І сім по небу вшир;
Сім гріхів на королівні,
Глибоко їй в душі.

Троянди кровю в ногах,
(Кровю в червонозлотній косі).
І де попід груддю черес, ах,
З троянд найтайніші всіх.

Гарним є лицар, що вбитий спить
Між рогози й тростин,
Дивись, як риб ладен спожить
Сонм тощий мертвих тлін.

Красним є паж, що там лежить
(Злотний одяг без ціни,)
Дивись, як круки мчать в блакить,
О, як чорна ніч вони.

Чого жде їх зимний мертвий прах?
(Бачиш кров їй на руці.)
Чому червоне на ліліях?
(Бачиш кров на тім пісці).

Мчать двоє верхи з півночі й гір,
І двоє з півдня й низин.
Для чорних круків предобрий пир,
За королевнин скін.

Один лиш є, що любов йому ціль,
(О, червоним кривавий мох!)
Він вирив могилу між темних вільх,
(Одну для всіх чотирьох.)

Зник місяць у хмарнім димі,
Зник і в чорних водах він,
Гріхів на души її сім є,
На ньому гріх один.

Переклав **В. Державий**

— Мамо, чому ти поливаєш квіти?

— Бо вони, щоб бути гарними, мусять багато пити.

— А чому-ж наш тато такий негарний, як напється?

— Кумо Оксано, позичте мені, будь ласка, вашу мітлу.

— Я б з радої душі, кумо Параско! Але оце чекаю чоловіка з пивної.

Оксана Керч

ВЕРОНІКА

Коли проклята "умеда" дошкулює так у столиці, що не можна ночі проспати — тоді згадуєш маленьке містечко з античною назвою, сніжнозубий усміх пані Слави, її привабливе запрошення, і наспіх спакувавши необхідну одежу, рушаєш до залізничого двірця на площі Конституції. Післяполуднева спека ще доганяє нас у швидкому поїзді, ще трохи чується важкий запах чогось спаленого, їдкий сморід застояних вод і бочок на фабричному півдні міста і врешті ви вільні. Бо, минувши Саранді, Кільмес, вїздимо у сферу вільного вітру. Обабіч поїзду поля, порослі фіолєтовими, запашними будяками, а серед них німіють, мов камяні баби, — корови. Десь на третій дорозі, що вирине під високими евкаліптами, часом згупотить стадо незагнузданих коней.

На малі стації виходять зустрічати нас чорняві "сеньоріти", а "калеро" у широких, сказати, чумацьких, шараварах припинає до дерева коня з цяцькованим сідлом. І стоїть такий парубок з сліпуче білим шалем на шиї, а під чорним "сомбреро" біліють зуби. Такий чорно-білий і кінь його і, як пан, нерухомий. Стоять коні під спекою, як поліхромна статуя. Так, але ж Вероніка... Вероніка це теж властиво залізнича стація, електризована тільки в центрі. А центр — кілька вуличок, парк з молодими деревами і велитенський кольоровий "колектіво", що їздить до Пунта Індіо.

На тому індійському березі ми замісць індіян знаходимо, о боги!, чудову волинську садибу з пасікою, садком та потомками козаків п. Лебедів.

Їхня садиба немовби перенесена зза тисячі кільометрів над це бурхливе море. Гай, гай!

Уявіть українську матрону з привітним обличчям, тоненьким, довгуватим носиком та ніколи не зникаючою усмішкою на устах. Це якась полковничиха зі стародавної темперової картини, тільки суконка трохи модерна і... папіроска в зубах.

На наш здивований погляд, вона усміхаючись пригадує давні часи, коли то вона 16-літна відданиця — навчилась тієї штуки від свекрухи.

І пливуть спогади про зимові засніжені вечорі на рівенській рівнині — про натоплену грубу, про дячиху, що прийшла відвідати жінок і собі покурює грубезну на палець папіроску.

Усміхаючись, п. Лебедева показує козацький пояс, що зберігає тут у далекій чужині — вишиті сорочки й заховані у найглибшій схованці милі спогади з далекої батьківщини.

Як то рід замовив картинку у хлопця самоучка,—як то боялась колись принести з дровами дерезу, щоб у хаті сварки не було. І забуваєш на хвилю, що ми в країні пальм і москітів.

Неподалеку українка має пансіон. Але вона соромиться, що вона українка. Чомусь їй почесніше зватись "ґажеґою".

Кольонія біля Вероніки це безмежні поля соняшника і кукурудзи. А на віддалі двох, трьох і більше кілометрів один від другого хуторі. Це наші люди живуть спокійно, працюють і по своєму Бога хвалять. Одні — ці найвартісніші, — згуртовані в Філії "Відродження", влаштовують вечори, сходини, збірки— читають ґазети, книжки. Їхні хати — це українські оази. От хоч би нова хата п. Савончака. Цей лемко не лише сам зробить цеглу, сам поставить хату, прекрасний садівник і господар, але й живо цікавиться громадським життям. Це громадський діяч в найкращому розумінні того слова ще з краю. Так, як у краю він купував поле під будову "Просвіти", так і сьогодні його зустрінете там, де того вимагає суспільна потреба.

У затишній хаті тої милої родини ви відпочинете від арґентінської спеки. Тут запахнуть васильки й левкої, чорно-

бривці й маки, а струнка мальва витягнулась до вікон.

Трохи далі на багатому подвірї п. Кузьми ви дізнаєтесь усіх новин тутешнього життя. Тут завжди людно і гамірно.

Крім людей того типу, подиблете й таких, що довгими роками судяться за межу, хоч поля в них безкраї. Та літа пливуть, багатства прибуває, але ненависть у серцю до сусіда за межу триває і, здається, триватиме до смерти. Такі люди здебільша живуть самітньо на своїх хуторах і до товариського життя їх притягнути важко.

Але є ще й третя порода наших земляків. Це так зв. "вєрующі". Це ті нещасливці, що підпали під впливи сектярів і сліпо їм служать.

Вони читають Біблії прислані їм з канадійських льож у російській мові. Вони не беруться до ніякого підприємства, що моглоби їм принести грошеві користі. Вони не посилають дітей до шкіл, вони не лікують хвороб. Словом, вони з наказу "братів" живуть у найбільшій темноті й страху перед помстою демона, яким їх залякують на "собраніях" "брати". Їм не можна співати пісень, читати ґазет, ні книжок. Цікаво, що вийняток становила большевицька ґазета "Світло", тепер "Знання". Це можна читати.

Тенденції "братчиків" прозорі й шиті грубими нитками.

Але грубші й твердші голови "вєрующих". Коли дивитись на них, зроджується думка про великі завдання нашого духовенства та інтеліґенції на тих диких пустарях українських мас! От, куди-б спрямувати невичерпну енерґію політично вироблених чинників!

Залишаємо "вєрующих" з їх демонічними книгами (маде ін Руслянд — вія Канада) й спиняємо очі на чудових хмарах. У нас таке багате нашарування хмар принеслоб зливу хоч на пару день. А тут вони не віщують дощу. Вони чудові в позолоті заходячого сонця на великому без берегів, небі. Яка прекрасна декорація ґрандіозного театру.

Згадується інше небо, далеке, омріяне.



Водний шлях Сен Лоренц

В. Барка

Небезпечний дуб

(Розділ з роману "РАЙ")

Менша білява, як голубеня; в червоно-брунатній одежці; Старша в ясно-зеленій одежці; волосся мов пасмочка на кукурудзяних качанах, спадає на плечі.

— Будеш за коси смикати? — питає старша. Менша жмуриться:

— Не буду.

— А будеш піском обсипатися?

— Не буду.

— Бери лопаточку і памятай, що сказала.

Побігла менша до щебетливого, як синички в лузі, товариства однолітків, що заклопоталося на піску: висипає горбки, припліскує долонцями, щось будує, а потім само-ж і руйнує, цебто повторює заняття всього людства.

Стороною, за кльомбами (сліпучою соняшно - рожевою пастеллю!), за зеленими лавками, за білою пишнотою ясмину і темними рукавами сосен — війна.

Хлопята з жовтими від літньої жароти чупринками, як суха трава в степу, коли її обвіє пилок від квіту, — хто-ж цього не знає? — хлопята ведуть реґулярну війну . . . одні — китайці, а другі — японці.

— Готуйся до наступу! Струнко! — начальствує голубоокий ґенералик над японцями, що з кинджалами та рушницями, витесаними з соснових дощок, стоять напоготові.

Мчить, мов джелики, "невтральний" у матроській сорочці.

— Хлопці, скоріш біжіть! Що коло музики робиться . . . скоріш!

Китайці з огненним інтересом визирнули з хованки; вагаються: йти чи ні?

Японці втратили "боевий порядок" і зникли; за ними китайці аж полопотіли в тінявих алеях.

Щебетлива малеча на піску повела услід їм очима, світлими, як небо.

Під каштанами оксамитна прохолода. Проміння крізь листвяну рясноту просипається шарлатними монетками на пісок і квітники в оградках, схожі на прямокутнички торту.

Зібрались оркестранти: з таємними, як випростані змії, флейтами та клярнетами; з трубами, яскравими, ніби чорнобривці; з скрипками та віольончелями, щирими, як ластівки та горлиці; і арфа, кросенко - трикутник, приєдналася до них; милотонна і полебединому горда.

Інструменти покладено на стільці; а самі музики виступили на зелень: ждуть . . . звичайнісінька робота відбувається перед ними — спилювання дерева. Чи варто з-за цього забувати симфонічний твір, у якому, здається, дух життя проглядає очима, променистішими, ніж звізди? Варто. Зрізають найстарший в парку дуб;—під його червонасточорною тінню забриніла остання золота леґенда Запорізького війська.

Прибрані в козацьку барву, сиділи стратеґи в наметі, на килимі, тримаючи на колінах коштовно оцвітані шаблі. Радили: чи стати тут, як на терені майпустельній землі, аж коло гір, що на бутнього призначення життєвого, —на них спирається небозвід.

Півтора століття по нараді красувався дуб, закривши груди в мережчато-поритий панцер і бархотний мох; красувався символ предковічного права на землю, очищену від зілля-буряну і хижого звіра, заселену станицями в буйних садах (білохатними і високохресними!), повними духу козацької волі, як буває налитий келех доброго вина; красувався, мов казковий сторук, вигинаючи лікті на схід-сонця і захід-сонця, до північних хмар і південних вершин; красувався в зеленій мантії патріярха, грудьми стрічаючи синьозалізні блискавки, змiясті лезами, і рятуючи поселення квіток, що аж при самісінькому

долі горнулися до нього з надією в очах.

Його корона була багатша на дрібні істотки, ніж котранебудь країна: безліч вивірок метушилося в її гущавині і стільки ж птиць концертувало на галуззях, а комашок — знаходило пристановище на фіґурному листі.

Проміння — потоками, складеними з шовкових струн, бриніло в просвітах. А моріжок біля коріння вабив подорожнього присісти і спочивати.

Хто з станичан проходив поблизу,— спинявся і думав:

"— Серед безумства сучасного режіму, овіяного чадом ненависницької науки, серед насильства і злого глуму над найсвятішими пориваннями людського серця, стоїть, зеленіє цей старечний свідок волі і слави запорізького лицарства. Поки стоїть він, козацька справа не пропаща".

І от дослухало вухо адміністративного дракона, що дуб — реакціонер і підбурювач, що він гілками навіває мрію про непідлеглість перед північною кормигою.

Дзеленчали телефони. Шаруділи протоколи. Рішено: ліквідувати контрреволюціонера за двадцять чотири години. До небезпечного ворога підступила робоча бриґада "Зелен тресту": худощокі люди в пошарпаних піджаках та махорчано-ґазетному димі. З линвами, сокирами, залізним клинням і довжелезною поперечною пилкою заходилися вони коло дуба, як у древні часи — коло мученика, що радніше вмре, розпиляний на часті, ніж зречеться своєї віри.

Напнуто линви. Підрубано велитня під корінь; врізано пилку з другого боку.

Трудиться робоча бриґада під оком суворого, як центуріон, начальника в сірому френчі.

А хлопята сидять на високій спинці зеленої і чеберяють ногами:

— От великий дуб! — захоплюється "невтральний" у матроській сорочці, — отакі дуби на горах ростуть.

Його сусід по праву руку, озброєний до зубів, посилається на авторитет:

— Брат казав: отакі дуби ростуть коло Волги.

— . . . отакі брехуни коло Волги,— байдуже поправляє сусід по ліву руку, теж озброєний до зубів.

Подалі, в алеї, — зеленому коридорі, — двоє залюблених. Мов би лебедиными крилами горнуться одно до одного студент і студентка другого курсу фільольоґічного факультету.

Голуба сорочка в студента збіліла від стократного прання і підійшла своєю фарбою під перламутринки, що ними застебнуті широкі рукави. Дірки на ліктях зацеровані так тонко, що мабуть, найкращий павук у парку похвалив би: "чудесна робота!" Штани сірі, як кора на каштанах. А черевики біліші від гусиного пера, бо наш зубний порошок дає на них найбільший ефект.

Ясносиня краватка, в косих світлих смужках, прикорочена і з красивою недбалістю кинута на багатирські груди. Тільки диявол знає, як вона завязана в вузол — величезний, мов подушенятко на кушетці.

Поглянеш і подумаєш: великанськими зусиллями, перучи, церуючи, вигладжуючи штани в ідеальну рисочку, горда юнацька душа в найглибшій убогості надає собі пристойного вигляду. І хіба хлопчисько гірший від тих, що проходять мимо і заглядають в очі його подруженьці, і крізь папіросний дим аж засліпляють краваткою в стилі: "дивуйся, перехожий!" Ні, він кращий; ставний, як кипарис коло моря, що бурхає за півтораста кільометрів звідси. Обличчя — з легенькою блідністю; волосся в брюнета відходить від лоба рівно назад, і можна здогадатися: вранці гребінець попадає спершу в воду, а потім діє. Цяточки в чоловічках синіх очей і посмішка на різко окреслених мініятюркою стрілучого лука вустах справляють враження, що, мабуть, штукар цей студент.

Його подруженька русява і сіроока; певно, її обрізана, згідно з "модою", коса, була препишна, бо зачіска густими збунтованими пасмами вкриває голову. Напівдитяча серіозність світиться в нервовому погляді. Плаття з темносинього сатину має три окраси: сніжний комірець, чорноляковий поясочок на талії з такою гарною лінією, ніби в скрипок, і брошку — мідний шершень. Батистова хусточка затиснута в жмені.

Ретельно зрівноважує наша мати-

природа! Золотою ниткою кохання, найтоншою в світі і найміцнішою в світі, звязує то жінку з характером ґранати і чоловіка-флеґматика, схожого на вола, що ступає по чумацькій пилюзі; то жінку, тихішу від криничної води, і чоловіка з пожежею в грудях; то демонічну жінку з очима, як горні сонця, і мрійника-чоловіка з волошковими очима . . .

Золотою ниткою звязує крайнощі мати-природа, бо розійдуться вони . . . розірветься-розколеться людський образ, виродиться в образ потвори; без ріжноманітности в нащадках, без міри і норми, без крапельки гармонії протилежних прикмет, що буває і в найтихіших квітах.

І дивно компонує кохання мати-природа! Будує рай для кохання, а струмочки щастя звідти, на жаль, пробігають через пекло.

А робоча бриґада під залізним оком центуріона підпилює дуб і підпилює; і дивляться на її розбійний труд студенти другого курсу фільольоґічного факультету: Олександер Астряб і Ольга Білолан.

— Цікаво, чому заважає цей дуб?— спитала Ольга.

— Нові лоби тесатимуть начальству.

— Ти жартуєш, а мені смутно.

Помовчала і додала.

— Коли ми там стояли, — шуміло верхівя; такий свіжий вітер . . . місяць біг до хмар — згасав і засвічувався. Кожну пелюсточку в марґаритках видно.

Пилак: шарк! шарк! Висипається тирса на зелень.

— Отак підпилюють Антона Никандровича, — сказав чорнявець. — Я правду кажу: голова місцевого комітету смикає пилку з одного боку, рудий Серпокрил з другого. Придивись, на кого схожий доглядач?

Ольга спостерігає центуріона в сірому френчі: лисий дашкуватий череп і обличчя з алюмінію.

— "Схожий на "псаломщика" . . .

Примітимо, що секретаря партійного комітету Тімурленкова, чоловіка розумного й енерґійного, на біду, невгамованого "викривателя" і вічного пропаґандиста, професор історії потихеньку охрестив "псаломщиком". Епітет прищепився.

— Потопчуть марґаритки, Ольго,— прошепотів студент.

А подруженька притиснулася йому до плеча і дивиться, як тирса падає з-під пилки, що: шарк! шарк! — двома світлими метелочками падає туди й сюди на зелень.

Зідхнула Ольга, поглянула в очі коханому:

— Про що ти думаєш? — спитала.

— Про зуби в пилки.

Від здивування зламалися русяві брови.

— Ну, подумай: страх, що в лекціях знайдуть "контрабанду", а потім — "чорний ворон" і Соловки; перевтома, бо щодня чотири або шість лекцій, крім вечірніх; недоїдання — Антон Никандрович харчується в ресторані, де треба годину стояти в черзі за стільцем, поки спритніші насьорбаються юшки... Ольго, пропали марґаритки! Злодії топчуться по них, як коні. А потім — безконечні засідання, збори, нудота, що душу вимотує. Ах, досить і цього, щоб слоня замучити! От і маємо: занедужав старий.

Порівнання дуба і професора Споданейка-Віконника, до якого зібрались навідатися (дорогою до нього і в парк заглянули), вражає уяву Ольги; і ті зуби, що про них сказав Олександер, такі страшні в своїй неминучості та сірій буденності. Думка тікає від них. І в памяті відтворюються враження щасливого вечора: свіжий вітер; верхівя дуба аж кипить протяжним шумом, волосся спадає Олександрові на очі, глибокі, темні в місячному світлі, а цитринно-золотаві ліхтарі гойдаються на перехрестях алей; марґаритки біліють на зеленій, аж прозорій, траві. Стояла Ольга в рожевому тумані, а крізь нього світилася несказана радість.

У листвяному шумі, самі з любовю своєю, стояли вони, дивилися в очі одно одному, темні очі на блідих і ніжних, як білий свіжий шовк, обличчях, рідні — мов би від сотворіння світу. Навіть час, що завжди числить секунди, мов скнара свої червінці, здається, забував про них ,аж поки в цілому місті наставала сонна тиша.

Той давній дуб дорогий, як памятний знак: біля нього ж Ольга знайшла свою любов.

А тепер . . . надійдуть вони увечорі — косий пеньок забіліє перед ними серед потоптаних марґариток. Передчуття, що якийсь великий іспит із страшними нещастями судилось витерпіти, торкається чорним крилом до серця і вселяє тривогу.

— Ходім! — стрепенулась Ольга.

Через піщану площинку, з квітником у формі зірки, пішли до брами. Оглянулись на шум і тріскотливі удари. Велитень лежить на землі. Гілки колихаються від стрясення. Робоча бриґада споглядає поваленого. Взявши сокири, поволі рушає поратися коло корони.

Оркестранти хутко розсілися в блакитній мушлі; побриніли, почиркали, погуділи, аж поки сутулувата чорна постать стала перед ними і сухенько постукала по пюпітрі.

. . . Заговорила, закричала музика пятдесятма голосами, — мову дістало серце наше, призналося, що любить і що ненавидить. Найщиріша в світі — музика; як заговорить у голубиному тоні, вся сердечна! вся блаженна! дух життя проглядає в ній очима, променистішими, ніж звізди.

А гіллястий велитень лежить, як труп. Озброєні хлопята голосно жаліють його, згуртувавшись коло пенька.

Центуріон схиляється і чистить політики . . . (У. Т.)



Микола Очерет

Три ялинки

(Памяті Володимира Івановича Рахінського, розстріляного за "український націоналізм").

Прийшов 1917 рік і проміння волі блиснуло над Україною: народ скидав з себе вікове московське ярмо. Ніби корючись інстинктові самоохорони, почали стихійно виникати рідні школи, і на всій Україні не було такого села, не то що містечка чи міста, де б не відчинились двері української школи. Всіх тоді приймали до науки, нікого не відіслали геть. Тож і село Березань, найбільше на всій Переяславщині, вже восени того року мало свою, рідну школу. А учителям батьки дали таку директиву: все навчання мусить далі відбуватися в рідній мові. Прийшлось учителям докласти багато зусиль, щоб хоть трохи вирівняти шкоду, що заподіяла дітям чужа російська школа і так, за працею, вони й не помітили, як підійшло Різдво. Але цього року не судилось дітям мати ялинку, бо школу реквірували чеські вояки на всі свята, і лише після Нового Року учителям разом із батьками вдалось улаштувати для дітей святковий ранок, на якому співав чеський військовий хор та грала їхня оркестра. Було бучно, але не весело, — і недивно, бо все то було чуже, тому й діти й батьки були невдоволені.

А за місяць по цьому на батьківській раді вирішено було перетворити школу в ґімназію і вже восени 1918 року село мало 6 кляс ґімназії, з яких лише останній не мав паралельних відділів. І аж тут березанцям усміхнулась доля: директором ґімназії надіслали з Києва Володимира Рахінського, що закінчив Віденський Університет по відділу української фільольоґії ще 1911 року. Дивна то була людина: сам родом з Чернігівщини, він закінчив Дорпатський Університет по фільольоґічному факультеті і так та російська фільольоґія далась йому взнаки, що завершувати свою освіту він їде до Відня і весь свій час присвячує студіям української фільольоґії. Повернувшись до Росії, він викладає в Латвії латину, щоб не мати нічого спільного з тим осоружним пушкінським "крестяніном", що "торжествуя, на дровнях обновляет путь." Так, викладаючи латину, він терпляче чекав, поки йому не всміхнулась доля, і його таки було призначено за директора до української ґімназії у козаче село Березань. Наслідки його роботи не забарились і вже на Різдвяній Ялинці вступну промову казав учень мовою своєї матері. Та ґімназія була ще дуже молода і тому на Ялинку був запрошений хор німецької військової залоги, яка стояла в селі. Дивно було слухати німецьких колядок. Цей зовсім чужий для нас народ мав колядки, а "братський" народ Москви їх зовсім не мав. І хоть бідна була ялинка цього року, та краща ніж попереднього, бо батьки відчули, що їх діти попали до рук своїх учителів.

Час ішов, діти вчились і не тільки ріжними науками, але й грати, співати, танцювати і послідовно перетворювались з невихованих дітлахів в гарних свідомих юнаків. Так за роботою надійшла й третя ялинка, ялинка 1919 р.

У великій ґімназійній салі стояла вона залита морем світла, що лилось з нових, ще вперше засвічених електричних люстр. О. тепер батьки могли пишатись своїми здобутками за останні два роки: електрична станція, що дала цю зиму світло всьому селу, новозбудований будинок ґімназії, що в ньому оце улаштовувалась ялинка, паровий млин, що постачав усьому селу першої якости крупчатку, власний банк і кредитове товариство, що утримувало на свої кошти ґімназію, забезпечуючи учителям харчі і теплу хату, театральний будинок на 600-700 глядачів, і все це за якихось півтора — два роки. І от тепер батьки хотіли бачити, що за цей час зробила

ґімназія, що її так старанно вони підтримували. Рівно в 6 годині дзвінок дав знати про початок святкування і батьки зайшли до другої салі. Коли вони розмістились на стільцях, директор устав і промовив: "Шановні матері й батьки! Ви передали до наших рук свій найдорожчий скарб, свою надію, своє майбутнє, а разом з тим і майбутнє нашої батьківщини. Всіх зусиль ми приклали, щоб не завести ваші надії, щоб виправдати ваше довіря, а разом із тим забезпечити вам і собі мірну й надійну зміну, бо майбутнє вимагатиме ще боротьби за нашу молоду державу. Як це нам вдалось, ви скажете нам на ближчій батьківській раді, а тепер прошу всіх прослухати й переглянути дещо з того, що ми за цей час встигли зробити". Директор сів, а на поміст під стінкою вийшов хлопчина, несучи високо над собою зірку, що ясно горіла над його русявим волоссям. Своїм дзвінким молодим голосом він промовив до присутніх: "Добрий вечір, добрі люди! А чи дозволите заколядувати, цей дім звеселити, Ірода засмутити!"

Промовив тай замовк, а саля і собі мовчала. І встав тоді дід Бакуменко, голова батьківської ради і промовив:

"Просимо всі, прошу і я, колядуйте, діти, славте Рожденного Христа Бога!" Він сів, хлопчина зійшов з помосту, а почав виходити хор, а разом із ним і школярі-ліцедії з своїм вертепом. Хор став попереду, а ліцедії-школярі позаду хору і тоді на поміст знову вийшов хлопчина з зіркою разом із другим, що мав у себе за спиною мішок, і, ставши перед хором, зняли шапки. За ними зняли шапки й усі хористи й почали колядку:

"Ой видить Бог, видить Творець,
Що мир погибає . . . "

Величаво розлилась урочиста колядка, а батьки, затамувавши віддих, вслухувались у рідну мельодію, всім знайому ще змалечку. І багато матерів отих співаків почали витягати хустки та витирати сльози, що нарешті самі лились з очей. Навіть дід Бакуменко стряхнув сльозу з вуса, наче зігнавши якусь настирливу комаху. А з помосту лились колядка за колядкою, наповнюючи салю рідними, близькими мельодіями. Аж ось хор замовк і розступився, а школярі-ліцедії почали показувати вертеп з інтермедіями. Тут крім звичайного хору янголів, що славили Рожденного разом із пастухами, волхвами і трьома царями, були показані в інтермедіях не тільки циган з козою, жид з паном, парубок з дівчиною та запорожець з турчином, але й прочитані вірші, оповідання, привітання та була висловлена подяка батькам, що вони відвідали ялинку своїх дітей і прослухали їх ліцедійство та співи. Кінчивсь вертеп, кінчились інтермедії і знову зійшлись краї хору і знову полилась колядка:

"Добрий вечір тобі,
"Пане господарю . . . "

співали хористи, вітаючи господарів цієї школи, господарів всього села, господарів своєї української держави, співали українському народові. Тож таким співом вітали господарів Рідної Землі в кожній школі, під вікнами хат, прямо на площі і так по всій Україні співали саме в цей час. Лились колядки одна за одною, а коли було проспівано останню, поперед хориста з зіркою вийшов міхоноша і промовив: "Вітаємо всіх з празником Різдва Христового! Дав Бог благополучно діждатись, дай Боже в добрім щасті й здорові скінчити, з миром благополучно й Нового Року діждати! А за цю вість — порося й хвіст, щей ковбас шість! На поличці в куточку пятак у платочку, міді на цвяшки, кабакові зернята, гречаного попілу і соняшникового цвіту! А ви, колядничкі, здіймайте шапочки та кричіть: "Дай Боже!" І хор дружньо підхопив: "Дай Боже!" Тут до салі зайшли дід Мороз з великою торбою за спиною та з ялинкою на плечі і запрохав усіх до ялинки, сам показуючи шлях, а за ним і всі присутні. Під ялинкою дід-Мороз почав роздавати з своєї торби подарунки молодшим школярям, які вже добре натомились і тому, одержавши дарунок, почали розходитись додому.

А тимчасом старші учні лаштували салю до танців і, коли дід-Мороз упорався з своєю роботою, а молодші школярі розійшлись, шкільна орхестра заграла вальса. Яке ж було здивування батьків, коли вони побачили, як їхні Панаси, Дмитрусі та Андрійки, підхопивши сусідніх Галь, Марусь та Оленок,

закрутились під музику по салі, а їхні шкільні друзі, що не встигли ще навчитись танцювати, стали навколо і, весело сміючись, осипали їх пригорщами конфеті та заплутували своїх друзів, кидаючи догори стяжки серпентин. Почався шкільний баль!

Знову батьки заповнили салю, займаючи стільці коло стін, а в кутку, оточений батьками, сидів директор і своїм батьківським оком стежив за танками, часом посміхаючись у свій чорний з сивиною вус, бачучи здійснення своїх мрій, та як коли перекидувавсь якимсь словом із котримсь з батьків. Аж до північі йшов баль, а коли шкільний годинник вибив дванадцяту, директор вийшов на поміст і подякував батькам, що вони відвідали ялинку своїх дітей.

І аж тут дід Бакуменко не витерпів і звернувсь до всіх присутніх з такими словами:

"Люди добрі! Бачите, як ото гарно бути господарем у себе в хаті, бути господарем своєї землі, мати свою державу, а в ній свою владу, що дбає саме про нас! Тож слухайте діти, слухайте юнаки, слухайте батьки і ви сивовусі діди! Бережіть оту свою державу більш за своє життя і тоді всі ми будемо не холопами, не мужиками, не пролетарією, а господарями на своїй землі і в своїй хаті! Хай же моє слово буде вам святим заповітом!"

Це третя ялинка в с. Березані була й останньою. Прийшли московські комуністи і знищили все. Але учні тої ґімназії виявили себе гідними своїх учителів та свого улюбленого директора: де-хто з них досі воює зі зброєю в руках проти окупанта. Одному-ж з них пощастило прорватись з віддідлом УПА до Німеччини, де автор і записав ці рядки з його уст.

Анатоль Галан

ВІРА

Дві коси, два золотих перевесла лежать на її грудях, кучеряве пасмо спадає на чоло, а в западинах, як сірі пташенята — глибокі розумні очі.

В її метричній довідці записано: Рік народження 1922, імя і прізвище — Віра Шкурат.

Сімнадцять років тому, в міському клюбі, відбувались урочисті "звіздини". Батько і мати з немовлям на руках сиділи за столом президії, голова по черзі надавав присутнім слово.

Першим промовляв ватажок партії. Він згадав про релігійний забобон хрещення, про те, що священик наражує дитину на небезпеку захворіти, окунаючи в купіль з неміряною температурою води.

Хтось з салі запитав: чи не застудився, бува, ватажок підчас хрещення й як він це пережив.

Запитання викликало веселий рух, бо промовцеві аж ніяк не можна було поскаржитись на своє здоровля. Проте, голова знову скерував хід зборів на поважну стежку, і порядок далі не порушувався.

Вкінці підвівся батько і запевнив присутніх, що він виховає дитину в новому дусі, вільному від релігійного туману і на доказ того іменує доньку Невірою.

Батька нагородили оплесками, відзначили високу політичну свідомість подружжя Шкуратів, видали цінні подарунки.

Бігли роки. Дівчинка росла здоровою і розумною, добре вчилась, але від тринадцяти років несподівано проявила характер. Вона сказала батькам:

— У моїй метриці помилка. Такого імени нема. Мене звуть Віра.

Батько спробував наставити на розум доньку та дістав відсіч:

— Я ж тобі, тату, не кажу, щоб ти з Івана обернувся на Неівана . . .

У кого воно вдалося? Аж дивно. Здається, ніхто їй такого не розповідав, а вона питає у матері:

— Мамо, Христос заповідав любити свого ближнього. А чому у нас не люблять ближніх?

Або:

— Чому на Україні говорять російською мовою? Адже у нас є своя . . .

Віра багато читала. Вона просто трусилася за книжками, шукала в них відповіді на свою дитячу цікавість. Вона приносила книжки дуже давні, пожовклі від часу і ніколи не лишала їх на очах у батьків, хоронила десь у своїй кімнаті, в скринці під замком, користуючись принципом "невтручання" дорослих у її справи.

У день, коли їй сповнилось чотирнадцять років, вона зайшла до старого священика, що жив на спокої, в далекій міській околиці, і попросила:

— Охрестіть, мене, отче . . .

Священик здивувався.

— А чия ти, дитино?

Віра назвала своє прізвище.

— Ти донька судді?

— Так . . .

— А чи знають батьки про твоє бажання?

— Ні. Їм це знати непотрібно.

Священик спочатку вагався, боячись провокації, але дівчина так горячо просила, запевняючи в цілковитій таємниці, що відмовити було не можна. Отже, в чотирнадцять років закріпили за нею християнське імя.

І знову йшов час. Падали у безвість краплини днів, сукалася нитка життя, і рвучись на вузлах, що звуться смертю. Ой скільки тої смерти пройшло містами, селами тихими. Не від хворів, не від старости, а від злого людського хотіння.

— Чому ти сумна, дитино? — питалася матір у Віри. — Слова від тебе не почуєш. Чи не вистарчає їсти та пити? Чи нема в тебе доброго вбрання? Чому ти така?

Віра хитала головою.

— Не скажу, мамо. Не можу я цього сказати, краще й не питайте.

Радилася матір із батьком:

— Хто зна. Вівчині сімнадцять років. Можеб заміж пора?

Та батько сміявся.

— Вигадуєш. Вона-ж весь час над книжками, любить науку. І щоб я єдину доньку випхав за якогось йолопа, лишив без освіти? Ось незабаром поїде в столицю, вступить в інститут, то й хмара з неї зійде.

Віра виїздила восени, коли вже почали жовтіти клени, і туман став довше затримуватись над річковим плесом. Чи шкода було їй тих милих краєвидів, вулиць ходжених-переходжених, зрештою, добрих до неї батьків?

Мовчала Віра. І прощальний погляд, і поцілунок її були холодними, тільки якось нервовіше тріпнула золотими косами.

— Пиши, доню! (Це мати) — Пиши частіше. Чуєш?

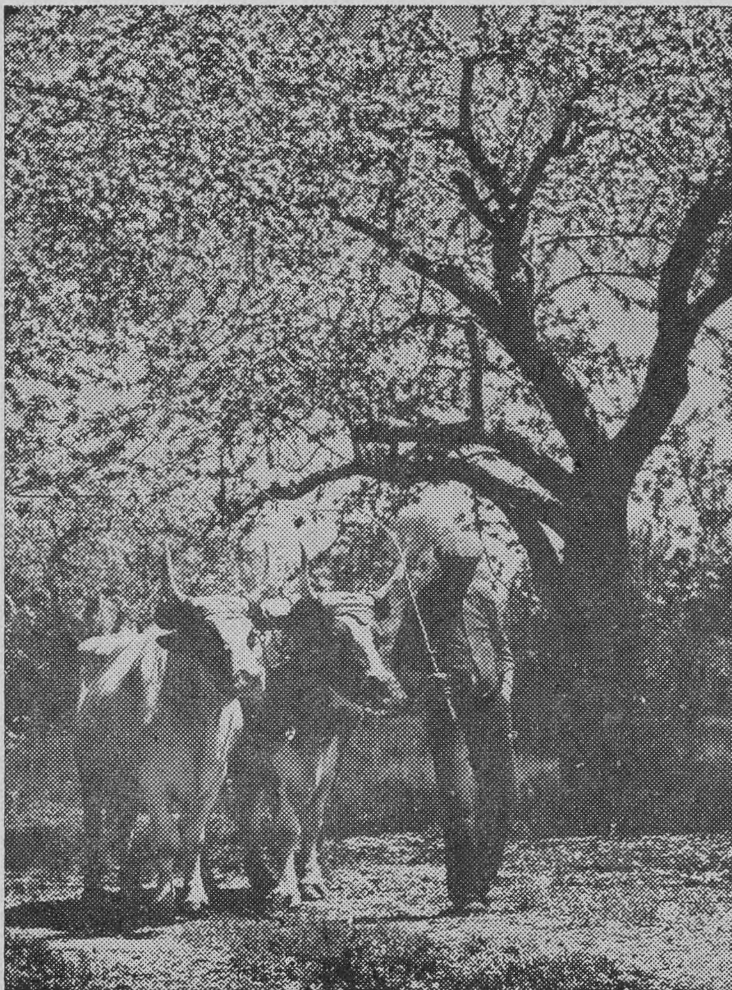
— Добре.

І поїхала з візником на станцію, не озирнувшись.

Того вечора батько пізно прийшов із суду.

— А ти знаєш, — сказав дружині, — трапилася неприємність. Загубився речовий доказ у справі Логвиненка, — його лист до товариша, де він лаяв владу. Намітив передати слідчому в особливих справах, а довелося відпустити на поруки, та й справу, мабуть, припиню, бо нема підстав.

Дружина промовчала.



В яблунковому саді, в Нова Скошії

— Старіюсь, певне, — продовжував чоловік по павзі. — Це не перший випадок, я тільки не казав. І завжди гублю щось важливе, на чому побудовано справу. Колиб дізнались, вигналиб мене.

— А ти не хвилюйся, — заспокоїла дружина. — Обійдеться.

І в той час виринув з-під намулу забуття один випадок. Колись вона несподівано зайшла в кімнату доньки й побачила, як та щось палила на свічці. Це було рік назад. Мати, правда, нічого не спитала, але Віра почервоніла, як буряк.

Так. Тепер зрозуміло. Хоч мати ніколи нізащо не скаже чоловікові. Чудний він. І живуть разом уже давно, і дітей від нього мала (двоє вмерли), і постарілися обоє, а от досі не збагне. Лагідний і суворий. Не кричить, не лається, не пє навіть, а від закону не відступить, від того свого судового закону. Справедливий. Жадного разу не взяв хабаря, хоч і часто пропонували. Злостився. Гнав у шию. А все-ж таки багато через нього пролилося сліз і . . . крови. Іменем закону. Підписав вирок і забув уже. Сміється, бавиться з дитиною. А там, у заґратованому камяному мішку тяжко мучиться людина, що мусить викреслити з життя пять, десять, пятнадцять років, або-ж і все життя за коротку мить. Іменем закону . . .

Пробувала мати почати колись таку розмову:

— Іване, тобі не здається, що не все гаразд у нас . . . Люди настрашені, як ніколи, мовчать, тяжко добувають собі шматок хліба. Чи так було раніше, Іване?

Глянув, посміхнувся вибачливо, як до малої, або темної, відповів:

— Нове життя будуємо. Діти краще побачать, а ми якось... Усе йде так, як мусить.

Більше не говорила про це, тільки про хатні справи. Вірить бо і не зневірюється, тверде має серце. Дитину свою, проте, любив дуже. Майже ніколи без гостинця не приходив і замість Невірки Вірою називав після тої її катеґоричної заяви.

Поїхала Віра, і нервується сьогодні батько, бач, про пропажу розказує, чого ще ніколи не було. Пообіцяв колись: Сина у мене нема, то я ж її в люди виведу, високим політичним діячем зроблю. І сидів з нею вечорами, вкладав премудрість у юну голову, навчав своїм ідеям.

І правда, доброю піонеркою і доброю комсомолкою була Віра Шкурат. Точна, працьовита, невтомна. І в школі, і в клюбі, і на село з охотою виїздила для якоїсь культурної допомоги. Пропонували їй стати секретарем, тобто керівником комсомолу міста (в сімнадцять років!) та відмовилась.

— Ні, ні, яке там секретарство, мені ще вчитися треба.

Поїхала. Як порожньо стало в просторій господі судді. Ох, як порожньо!

І сьогодні суддя, ніяково посміхаючись, попросив дружину сходити в крамницю (бо самому незручно) і купити горілки.

— Чи занедужав?

— Та . . . холодить щось. Сходи, будь ласка.

Випив дві чарки підряд, покривився і випив третю, дивно порушуючи свою традицію. А потім пішов спати.

День чіплявся за день, як гачок за гачок. До вечора сидів Шкурат у суді, писав, писав, виправдовував і засуджував, до вчеора нудилася безробіттям мати, бо яка в тому місті праця, крім базару та кухні?

Колись у селі було не так. Там дня давай та й давай. Сумує мати. Нема втіхи, далеко десь дитина. І чекає мати щодня на дзвінок листоноші.

— Тільки ґазети? Листів нема?

Зате яка була радість, коли побачать синю коверту — улюблений колір Віри. Жде, не діждеться чоловіка, бо сама таки погано розбирає писане. Зустрічає на вулиці, і вже здалека розуміє суворий Шкурат, у чому справа.

А листи були здебільша коротенькі, хоч і теплі. Віра повідомляла про свої успіхи в навчанні, про те, що вона має добрих друзів, культурні розваги, просила не турбуватись за неї.

Подружжя Шкуратів оживало, наче молодшало після цих листів. Ходили в театр, або-ж кудись до знайомих, і мовчазний суддя дивував дружину веселими дотепами.

— Буде з Вірки толк, буде! — казав він уже вдома. — Розумна, вперта, свого дотягне.

Та одного дня, щось через півроку після відїзду доньки, повернувся батько з суду за годину, як пішов, повер-

нувся стурбований і — до дружини:

— Їду в столицю. Приготуй щось на дорогу.

Дружина злякалася.

— Чому так нагло? Може щось з Вірою? Чи здорова?

— Ні, ні, це в службових справах.

Не розпитувала жінка, бо не втручалася ніколи в ті справи.

— Швидко повернешся?

— Та швидко. Днів за три.

І поїхав. Не на три дні, а на тиждень. Уже й з установи приходили питати, чи не писав, бува.

Повернувся вночі, зайшов до кімнати не роздягаючись, сів на стілець і . . . заплакав.

— Ой, Іване, кажи, не муч! — скрикнула дружина. — Нема Віри? Так?

— Нема! — прошепотів Шкурат.

Билася в сльозах мати, билася з годину, і нікому було її заспокоїти, бо наче закамянів суддя, байдуже дивився перед собою, не в силі здолати власного болю.

Нема Віри. Лишився тільки у батька в теці протокол слідчого і там було написано, ось що:

Віра Шкурат, вісімнадцяти років, належала до орґанізації українців-державників, що складалася переважно з студентської молоді. Розповсюджувала нелеґальні листівки з закликом боротись проти чужої влади, як боролися колись предки. Вгорі листівок було гасло "За віру, за батьківщину". Листівки знаходили на багатьох заводах, а також по селах, у колгоспників. Підчас арешту, з боку членів орґанізації був виявлений збройний спротив: тяжко поранено двох працівників орґану безпеки. Віра Шкурат позбавила себе життя, вистрибнувши з вікна четвертого поверху.

ПРОВОРНИЙ ДЖУРА

Цяпці приділили нового джуру.

— Надіюся, евентуально — сказав до нього Цяпка, коли той зголосився,— що буду з тебе задоволений. Чи з тебе охочий і жвавий хлопець?

— Так є!

— Но, то добре! Передовсім запамятай собі одне: я не люблю тратити багато слів. Як я скажу, що щось хочу, то щоб ти мене зрозумів, ба, що більше, щоб ти навіть відгадав мої думки.

Ось слухай: рано, як встаю, крикну: "Подай мені скарпитки!" То я не хочу більше говорити, бо ти вже сам маєш знати, що маєш подати мені сорочку, штани, чоботи, сурдут, шаблю, шапку... Розумно?

— Так є!

— А як я евентуально, скажу: "Подай мені папір, я хочу писати!", то подаш мені не тільки папір, але й перо, чорнило, бібулу, коверту . . . і все, що до того належить. Розумієш?

— Розумію, пане поручнику!

На другий день бє восьма година. Джура сходить і будить Цяпку.

— До чорта, пощо мене будиш?

— Бо вже восьма година!

— Але-ж я не буду вставати!

— Чому, пане поручнику?

— Бо я хорий!

— Розумію! — сказав джура і пішов. По годині приходить.

— Пане поручнику, голошу слухняно, що на дворі вже чекають: лікар, священик, нотар, власник похоронного заведення і грабар.

ВОРОГ

— Раз дістав я наказ вигнати ворога з одного, дуже важного села. От і беру я своїх хлопців і гайда!

Йдемо, йдемо, йдемо, аж заходимо в село. Дивлюсь я в мапу, та воно щось мені не виходить.

Село чи не село?!

Стрічаю якусь бабу (була ще доволі молода) і кричу до неї:

— Бабо, стій!

І баба стала.

Тоді я її питаю:

— Чи це село чи ні?

Вона каже:

— Село!

— А є там ворог? — питаю.

— Ой, чому би не було!—каже баба.

Гм . . . думаю . . . і йду дальше дуже обережно. Мені хотілося за всяку ціну село здобути. От я й взявся на хитрощі. Підійшов цілком близенько і як гукну зі всієї сили:

— Панове, втікайте, бо стріляю!

І вони повтікали.

— Як то, від самого крику повтікали? Це неімовірне! Що-ж то був за ворог?

— Я вам скажу. Це справді не був ворог, а були наші, що зайшли туди реквірувати.

— А чогож баба казала, що то ворог?

— Хіба ви не знаєте? Баба називає ворогом кожного, хто тільки реквірує...



Яблунковий цвіт — краса

СКІЛЬКИ СНУ ПОТРЕБУЄ ЛЮДИНА?

Один радієвий оголошувач у Ню Йорку не спав невпинно $8\frac{1}{2}$ днів і ночей. Лікар П. Трип невпинно чував над ним і над наслідками безсонности. За весь час цей оголошувач не стратив нічого на вазі, тільки вираз його обличчя змінився.

По 5 днях його реакція на ріжні лікарські досвіди змаліла до зера. Лікар дав йому протисонні піґулки і він був дальше нормально свідомий. По шістьох днях зачав мати ріжні привиди.

В ночі оголошувач відчував найбільше потребу сну. В часі дня — менше. В часі цілого цього експеріменту він дальше працював у радіостанції, як оголошувач. Його вимова була легша і хід гадок деколи трохи замішаний.

При кінці експеріменту відчув слабенький біль голови і пішов спати. Спав 13 годин і 13 мінут.

Скільки сну потребує людина, щоб була здорова та могла працювати? Це залежить від кожної людини зокрема? Один потребує 10 годин, другий 9, третій 7 чи 6. Наполеон і Едисон спали тільки чотири години в ночі і пів години відпочивали пополудні.

Кожний повинен знати себе: цебто повинен випробувати, скільки сну потрібно йому, щоб добре, здорово почуватися та бути здібним до праці. Цей досвід з собою треба повторити декілька разів, бо одно-разова проба не вистарчає, щоб витворити правило.

Дехто каже, що мусить "відробити" страчений сон. Чи це потрібне? Ні, бо лікарські досвіди виказують, що людина не потребує відробляти страченого сну. Звичайний добрий сон направить страту попередніх днів.

Лікар обслідує пацієнта. — Я можу вас вилікувати, але це буде дуже дорого коштувати.

— Скільки?

— Тисячу долярів.

— Не оплатиться. Погребник поховає мене за дешевші гроші.

Пані в потязі бачила як один чоловік, сидячий близько неї, вдарив свого малого синка в лице. Вона торкнула його своєю парасолею і сказала:

— Якщо ви не перестанете напастувати того хлопця, я нароблю вам багато клопоту.

Чоловік іронічно засміявся. Він відповів:

— Слухайте, пані! Вчера моя жінка втікла з моїм приятелем. Банк забирає мою хату за довги. Ми їдемо не в тому потязі, що повинні. Мій синок ось тепер сказав мені, що він проковтнув потягові білети. А ви ще кажете, що ви наробите мені клопоту?

Китаєць приносить на гріб свого приятеля поживу й напиток, не цвіти. Один американський вояк бачив, що китаєць приніс на гріб печене порося. Питає він його:

— А коли твій приятель вийде з гробу їсти це порося?

— Тоді саме, коли твій приятель вийде нюхати цвіти.

КАНАДІЙСЬКІ БУЙВОЛИ

“Елк Айленд Нешонал Парк”, около 30 миль на схід від Едмонтону, славиться одним з небагатьох стад буйволів, які ще залишилися в Північній Америці. Нецілих 100 років тому міліони цих волохатих тварин вганяли по степах на дозвіллі. Підчас заселювання західніх околиць Північної Америки ці тварини були немилосерно винищені. Останню ґрупу диких недобитків, у числі 11-ти, помічено в околиці Генд Гилс, у центральній Алберті, 1880 року; шість з них було вбито, а решта втікли.

Стурбований можливістю цілковитого винищення буйволів, канадійський уряд поробив заходи, щоб наново розвести їх у західній Канаді. На початку цього століття уряд відкупив більшу частину останньої череди на американському континенті, яку виплекали на своїх скотарських фармах два годівці худоби в Монтані. Чимало було труднощів у звязку з транспортом цієї череди, але около 1914 року приблизно 700 тварин приміщено в ново-основаному “Бафало Нешонал Парк” у Вейнврайт, а також у парку Елк Айленд.

Розмножуючись швидко на забезпеченому терені, стадо внедовзі нараховувало тисячі тварин. Між 1925 і 1929 роками кілька тисяч вибраних буйволів перетранспортовано залізницями і баржами до “Вуд Бафало Парк”, що знаходиться далеко в північній Алберті. Число цих тварин у парку, до якого можна добратись тільки літаками, обраховують тепер на 10,000. Оснований первісно для зберігання буйволів, цей парк став тепер велитенським резерватом для багатьох інших пород великих тварин і для футряних звірів.

В 1940 році закрито “Бафало Нешонал Парк” у Вейнврайт тому, що ці терени перейняла Канадійська Армія. Приміщених там буйволів перевезено до Елк Айленд Парк. Кожного року тисячі відвідувачів прибувають до цієї околиці, щоб оглянути це велике стадо, що має славу найкращого на північно-американському континенті. Невелику показову череду можна також побачити в Національному Парку в Бенф, а ще інші — в парку Асінібойн, у Винніпеґу.

Північно-американський буйвол, це справді дикий віл або бізон; він більший від справжнього африканського чи азійського буйвола. Припускають, що ця порода міґрувала з Азії підчас ледової доби — в часах, коли Аляска була сполучена з Сибіром.

Чоловік у ресторані покликав кельнера і сказав до нього:

— А що це таке — кава чи чай? Воно має смак ґазоліни.

Кельнер потакнув і відповів:

— Це мусить бути кава, бо наш чай має смак терпентини.

★

Чоловік вернув з Африки і оповідав свойому приятелеві про велику спеку, яку він там пережив. Питає його товариш:

— Чи справді там така велика спека?

— Чи справді? Одного дня я бачив як пес гонив за котом і вони обоє йшли повільним кроком.

★

— Ви були карані?

— Так, десять років тому.

— І від того часу не були більше карані?

— Ні!

— А що ви робили в міжчасі?

— Сидів.

★

Селянин, приїхавши до міста, побачив велике число людей. Питає він одного міщанина:

— Що таке тут сталося?

Міщанин був жартівливої вдачі й відповідає йому:

— Оце корова знесла велике яйце. Ніхто не знає що з нього вилупиться. А як ви гадаєте?

— Здається мені, — каже селянин, — що з нього вийде ось такий бичок як ви.

★

— Я чув, що покійний Ломачка все що мав лишив на наш сиротинець . . .

— Це дуже гарно. А що-ж він лишив?

— Семеро дітей . . .

О. Драгоманова

ДОЛЯ

В посольстві йшло засідання і тривало дуже довго.

Правда, було багато точок до обговорення, бо ситуація була дуже поважна.

Уряд переїхав до Тарнова і був фактично відрізаний від армії, яка ще частинно провадила нерівну боротьбу.

Тимчасом у Відні зібрались політики найріжніших течій і усі вони ставили посольству вимоги, які посольство не могло, або не вважало можливим задовольнити.

Останньою точкою порядку денного було справоздання ревізійної комісії, яка ствердила, що усі книжки і рахунки були в належному порядкові. Лишилось перевірити готівку в касі, але це за пізною годиною можна було перенести на завтра.

— Дуже добре, поспішив погодитись посол, який вже давно поглядав на годинник. — Пане Біленький, — сказав він секретареві посольства, який виконував обовязки скарбника, — ви умовтесь з панами з Ревізійної Комісії щодо години перевірення готівки. І на тому, панове, я закриваю засідання, за вичерпанням точок денного порядку.

Тільки дуже уважний погляд мігби спостерегти напруження, в якому перебував Біленький.

Він зітхнув зі справжнім полегшенням, коли зміг нарешті вийти на вулицю, де він покликав візника і дав йому адресу модного кабарету, прохаючи поспішати.

Швайцар "Ельдорадо" зустрів Біленького через фойє і відчинив перед ним двері.

В невеликій салі було затишно і напів-темно. Її освітлював лишень легкий одсвіт від рампи та ріжнокольорові лямпки, що світились над столиками. Все-ж таки Біленького побачили і пізнали.

— Пане Михайло! Просимо до нас!

Подружжя Филипенків! Зовсім не до речі. Проте, не підійти — неможливо!

Довелося удавати, що він радий їх бачити.

— Сідайте з нами, — запросив Филипенко.

— З приємністю, — відповів Біленький.

Филипенко одружився з росіянкою, яка не володіє українською мовою, а Біленький прирік собі від того часу, як його призначено секретарем українського посольства, не промовляти ані слова по російськи. На щастя є мова французька.

— Вітаю вас з вашою гарненькою сукнею, — каже Біленький, цілуючи ручку гарненької пані Филипенко.

— Дійсно? Вона вам подобається? — відповідає вона і пропонує подивитись на сцену, де зявився маг — індус.

Біленький бачив його чимало разів, і, хоч він і досі не зрозумів його мудрованих штук, вони його сьогодні не цікавлять.

Біленький міркує: після мага співатиме угорка, потім гратиме тріо... Властиво, він встигнувби пройти за сцену... але Женні не любить, як він приходить туди до її виступу.

Від освітленої сцени стає видніше. Видко, що саля вже зовсім наповнилась елеґантною інтернаціональною публикою. Видко, як від кожного столику йдуть догори струмки цигаркового диму і збираються під стелею сірою хмарою.

Біленький нервово пє зимне біле вино.

— Як безконечно довго грає тріо!

Нарешті в салі знову темніє. Сцена стає зовсім чорна, навіть не видко, чи її заслонює завіса.

Раптом звеху, з ріжних боків вдаряють промені світла. Музика, ніжна, солодка, мрійна, бентежить душу.

— Це Destiny, вальс Джойса, — пояснює пані Филипенко чоловікові.

Як добре знає Біленький кожну ноту цього вальса. Мелодія полонила його і володіє ним, як володіє ним Женні.

Destiny — Доля, так його destiny, його доля.

На сцені, там, де схрещуються і пе-

реплітаються промені, виникають світлі плями, барвисті химерні візерунки. Ось серед них намічається напів-реальна жіноча постать.

Вона вирисовується щоразу виразніше і виринає на авансцену, обгорнута в легкі вуалі. Вона кружляє по сцені в гармонійному і пристрасному вальсі. Вуалі легкими хмарками кружляють навколо неї і один по одному спадають. Спадає останній покров. Зовсім нага танцюристка спиняється, заламує руки, схиляється до самої землі, немов пристрасний танок вичерпав з неї усі сили.

Завіса заслонюється. Саля вибухає оплесками.

Біленький поспішно платить і відходить.

— Бідний хлопець зовсім втратив голову, — каже пані Филипенко, якій відомі сердечні справи усіх її знайомих.

За кулісами також напівтемно, але не затишно, а брудно і неохайно. Біленький обережно переступає серед ріжного театрального мотлоху, пробираючись до Женниної кабіни.

Женні сидить перед зеркалом і маже кремом обличчя. Вона махає руками, щоб Біленький не підходив і наказує сісти на кріслі оддаля.

— Я цілий день чекав на твій телефон.

Женні перериває:

— Не докучай доріканнями. Я не телефонувала, бо полагоджувала твої справи. Ти думаєш, легко відшукати Шлосера?

— Ти бачила його? Передала йому, що мені необхідно мати рішучу відповідь?

— Так, так, так. Він буде чекати на нас у кавярні.

— Що він каже про гроші?

— Нічого, що він має мені казати? Ти побачишся з ним і спитаєш про все, що тебе цікавить.

Женні поволі одягається.

— Ти можеш дати мені тисячу корон? — питає вона.

— На жаль, я майже без грошей. Вже кінець місяця, платню витратив, а з дому нічого не можу дістати, бо поштові зносини з Україною перервано.

— Навіть триста корон не можеш дати?

— На жаль . . .

— Як це нудно! — Женні копилить губу і мовчить усю дорогу.

Кавярня яскраво освітлена. Музики гучно грають. З вулиці видається, що там весело і людно. Але, властиво, людей досить мало.

— Женні передала мені, що ви дуже хвилюєтесь, — каже він Біленькому.

— Так, дуже хвилююсь. Моє положення неможливе! Я мушу завтра дати звіт.

— Чому такий поспіх? Чи ви вже не заслуговуватиме більше довіря, яким так довго користувались?

— Все має свої межі. Не можна більше зволікати... Ви обіцяли мені ще три тижні тому . . .

— Ви знаєте, що це не від мене залежить.

— Пане Шлосер! Моє довіря до вас також має межі. Я кажу вам навпростець: Віддайте мої гроші!

Шлосер прижмурює очі.

— А що, як я вам також навпростець скажу, що ваших грошей нема?

— Як нема? — скрикує Біленький.

Женні хапає його за руку:

— Тихше, не роби скандалу.

Шлосер продовжує:

— Так, грошей нема. Я не хотів вам говорити. Я шукав виходу, але останні розпорядження уряду розбили усі мої обрахунки.

— Це ошуканство, грабіжництво!

— Ніякого ошуканства нема. Ви доручили мені певну суму для переведення фінансових операцій. Я спекулював вашими грішми, так само, як і моїми, сподіваючись великого заробітку. Але непередбачені обставини так вплинули на біржу, що я втратив гроші, свої і ваші.

— Я вам не вірю! Викажіть документово, куди ви поділи гроші.

— Ви знаєте, що спекуляції провадились на так званій чорній біржі, де все робиться на слово. Я не маю ніяких поквітувань. Зрештою, ви також не отримали від мене ніякого документу . . .

Біленький сидить приголомшений. Все, що він підозрівав, стало страшною дійсністю. Гроші, що були йому доручені для переховання, як особливо певному членові посольства, пропали з його вини. Він мав найкращі наміри. Корона щоденно тратила свою вартість, і він хотів зберегти цінність грошей спекуляціями на валюті. Женні познайомила

його з Шлосером, що, за її словами, найпевніший і найчесніший зі всіх приватних банкірів, і той накидав плян операцій, що мали дати безсумнівний і великий прибуток.

Він повірив йому, повірив Женні, з якою його єднало таке ніжне кохання. Але хто повірить йому? Ніхто, як він не вірить тепер Шлосеру.

А навіть якби йому пощастило виправдатись перед тими, що доручили йому гроші, то чи виправдає його власне сумління?

Він легковажно втратив гроші, які потрібні для видатків, важливих, необхідних для батьківщини, і джерел для їх поповнення тепер немає.

Шлосер по своєму пояснює мовчання Біленького:

— Я дуже радий, що ви так спокійно поставились до несподіваної невдачі, — каже він. — Зрештою, справа ще не зовсім безнадійна, особливо, коли ви знайдете фонд для переведення нових операцій.

Біленький не відповідає.

— Ходімо додому, я так втомилась, — каже Женні.

Біленький встає і йде до ґардероби, де він лишив свій плащ і тут у зеркалі бачить те, що вражає його найбільше болючо.

Відбиваючись з другого зеркала, перед ним повстає закуток кавярні, де він залишив Женні і Шлосера. Він бачить, як Шлосер, тримаючи карлючкуватими пальцями пачку банкнотів, застромляє їх за низький виріз Женніної сукні. Бачить, як Женні бере обома руками Шлосера за вуха і цілує його в губи. Обоє сміються. Яка обридлива сцена! Як вульґарно виглядає Женні — жінка-мрія!

Біленький повертається, стараючись не зустрітись з поглядом Женні.

Шлосер пропонує підвезти усіх додому своїм автом, і Женні відразу погоджується. Біленький ледве примушує себе ввічливо відмовитись і попрощатись.

Він пішки йде до Бристолю, де мешкає вже два роки. Входить до своєї кімнати, роздягається, сідає в крісло.

— З чого почати? — думає він.

Як скінчити, він уже добре знає.

Лист до матері? Що він може написати? Якими словами просити вибачення за страшенне горе, що він їй спричинить, за тяжкий гріх, що бере на свою душу? Крім того, листи в Україну не доходять. Може, Господь допоможе, що вона так ніколи і не довідається про долю свого сина. Долю.

Написати до Женні? Ні, не треба. Вона дала йому ілюзію кохання. Правда, тільки ілюзію. Він болюче кривиться, пригадуючи сцену в кавярні. Докоряти їй він не хоче, брехати перед смертю не може.

— Нехай думає, що я нічого не знаю.

Але щось написати треба. Він сідає до стола і дістає аркуш паперу.

“Вмираю зі своєї волі. В повній свідомості свого вчинку,—пише він. — Все, що маю тут і маєток в Україні, залишаю в спадщину Українській Державі, якій хотів вірно служити і якій заподіяв шкоду проти своєї волі”.

Тепер знищити листи, щоб їх не читали чужі очі, перебрати рахунки. Ось один неоплачений. Платні, що йому належиться за цей місяць, вистарчить на його оплату. От і все.

Біленький іде до купелі і наповнює її водою. Потім іде до шафи, вибирає найкращу піжаму і переодягається. Вмирати голим він уважає за непристійне.

Тепер бритва. Він пригадує, як тішився, коли дістав цю гарну бритву Шенфельда, колиб він знав тоді! . . але навіщо про це згадувати?

Так в піжамі і з бритвою в руках він сідає до купелі і перерізує на руках вени. Перше на правій, потім на лівій. Опускає руки у воду і дивиться, як два червоних струмки розпливаються і фарбують воду.

Але смерть не приходить. Скільки часу це може тривати? Годину? Дні? Чи більше?

Він помічає, що вікно блідне. Значить, вже світає.

Що, як смерть не прийде до ранку? На восьму годину йому в номер приносять каву. Його знайдуть може непритомного, але ще не мертвого і, можливо, повернуть до життя. Який сором! Навіть не вміти вмерти! Дехто подумає, що він все навмисно підстроїв. В часописах буде уміщено глузливі статті. Як він зможе дивитись у вічі своїм приятелям? А ворогам? Ворога можна зневажати тільки тоді, як маєш певність у своїй правоті.

Чи має він ще сили? Він виймає руки з води, ворушиться.

Може ще не пізно? Є другі далекі країни, де його ніхто не знає. Втекти від усіх . . . Але як втекти від себе?

Хтось стукає. Певно, льокай з кавою . . .

Він замкнув двері на ключ, але ключ стирчить у замку. Не отримуючи відповіді, льокай підніме тривогу і тоді...

Ганьба, ганьба ! . .

Біленький збирає сили і вилазить з купелі.

Коли поліція виломила двері, тіло Біленького висіло біля вікна на шовковому поясі. Його обліплювала піжама, і було воно жовте, як віск, бо вся кров з нього витекла і стояла двома темночервоними плямами на зеленому лінолеумі підлоги.

ЗАПОВІТ

У вязничній келії, яка не має номера і знаходиться між келіями небезпечних злочинців № 6 і 4, сидить у куточку, притиснувшися до стіни, невеличка, камяноподібна своїм виразом обличчя, людина.

Одяг на ній самий необхідний. Штани і блюза. Остання барви воєнної, захисної, з великим чорним відтиском від поясу через плечі й у поясі. Голова коротко стрижена.

Погляду в неї ніякого. Зморшки чола глибоко різьблені, захололи скамяніли. Вони лиш порою злегка розгладжуються, кров розбігається смушками, ніби тінь, але в ту ж мить знов наливаються, знов брякнуть і задубілість виразу лежить на обличчю ніби могильний камінь.

Ця людина засуджена на смерть. Гострий цокіт підків вартового по цегляній долівці коридору і блиск наїженого баґнету урочисто свідчать про це. Вартовий робить тільки три кроки туди і назад під дверима келії без нумера... Він ще вирубає кілька тисяч таких кроків і життя людини, яку стереже, згасне...

Навколо всі келії мовчать. А визірки їх дверей подібні на виколені очі. Вони німо витріщені в якусь безвість, вслухуються в саме нутро свого траґічного середовища. Вони подібні до тої скорченої равликом людини в келії, на вартового — все тут подібне, все тут мертве. Нема розуму, який збагнувби закони цієї мовчанки...

А ще перед кількома годинами, коли над тяжкими купами прибитих осінню каштанів догоряло сонце, кипіло тут божевільне життя.

Людину, що чекає своєї смерти, привезено з суду. Дванадцять кінних сторожів оточили віз. Голі шаблі... Сонце билось на них, як золота стрічка.

***

Коло входу до вязничної брами, на мокрій, сирій землі, де росло кілька репяхів під стовпом, на котрому намальовано польського орла і написано: Powiatowe więzienie, сиділи дві сірі постаті. Це батько і мати засудженого. Сиділи просто на мокрій землі, на репяхах.

Вони знали, що сюдою вестимуть їх сина. Прийшли, стояли. чекали. Ноги їх тремтіли, мліли і гнулися. Не видержали і мусіли сісти. Очі безперерви виливалися і гасли мов догоряюча свічка.

А коли з пружним цокотом кінських підків підкотився повіз, а в ньому через стіну поліційних мундурів узріли закутого свого сина, вони обоє впали на землю і вперто бились об неї, вперто й глухо скаржились їй ніби кулаки каючого грішника, що бються в людські груди..

Люди втікали, боялися, ховалися, хоча чули тут кров і злочин, який дратував їх. Одні батьки не боялися і не втікали. Коли промайнув перед ними повіз, коли останні кінські хвостаті зади зникли у брамі, вони зірвалися й собі. Але брама хрипко і рішуче згорнулась і обидві її половини лишили тільки маленьку щілинку батькам, щілинку, в яку й пальці не пролізуть, в яку може дивитися тільки одне око. Вони припали до щілинки. За брамою стояло з рушницею через плечі якесь мурло з плямою замість обличчя, яке закрило слід по синові мовою: Marsz, psia krew, kabanie! Wychowałeś bandytę, ciesz się...

***

День біжить, ніби скажений пес, а сонце навмисне реготче і якнайскорше ховається за патли каштанів. Вітер дме люто, а дерева кудовляться як волосся божевільної жінки.

Батьки борсались довкола в швидко западаючій імлі цього надзвичайного вечера, а тупа людська подобизна, порожнечою свого мертвого сумління мов грізний неприступний камяний мур, стала між батьками і засудженим сином.

***

Нарешті їх впустили. Коли відчинилася брама, вони обоє кинулись у неї стрімголов, ніби боялись, що їх от-от відіпхнуть. Цілим широким подвірям, що ділило браму від головного корпусу тюрми, по покопирсаному цегляному хіднику, якось дивно тупцяли їхні ноги. Як страшно смішно бігли вони і як дуже траґічно.

Сюди. Сім вилитих, широких витоптаних сходин. Десятки тисяч невільничих ніг витискали на тих куснях ґраніту свої ступні. Довгий, подібний до сточної канви, коридор і нарешті двері. Вони вузенькі і на них якийсь складний механізм. Ця видумка замкнутого засудженого. Завтра в 6 годин рано... Так, так. Це буде обовязково в 6 рано; цей механізм відчиниться, але сьогодні, коли тут батьки... Сьогодні він не може відчинитися... Ставсяб гріх. Ставсяб злочин...

У дверях тільки візирка. Широка, в яку може пролізти людська рука, дірка. Батько припав до неї. Всаджує туди свого кулака і чує на ньому теплий і гострий дотик. Він шарпає ним і хоче висмикнути назад, але разом з тим чує, як у його долоні щось вкладається, як розтуляються і знов стуляються його тверді, закамянілі пальчиська. І він виразно чує в руці якийсь предмет. І батько вириває руку.

— Ідіть до дому — шепче візирка. — Мамо! Мамочко! — додає вона.

Мама бється і згучно з вичитуванням голосить. Голос її турбує засуджених і увязнених і зі всіх візирок виглядають на коридор переполохані людські дивильця. Вони намагаються збагнути зміст того голосіння, але нема на землі можливости його збагнути.

Знеможених і напів мертвих батьків виводять.

***

Батько несе свого пястука, ніби він з хрусталю. Стискає його міцніше, запихає до подертої кишені, бо боїться, що розібє, що він прозорий, що в ньому сховано якийсь найдорогоцінніший скарб.

І аж за вязничною брамою мати не встоює. Вона припадає до землі й благає, щоб та розступилася і прийняла її. Їй нема чого жити. Ці слова повторює безконечно. А батько розвязує кулака, знаходить у ньому шматочок паперу, розпростовує його й довго через залиті слізьми очі, по-складах, читає:

— Тату! Не плачте. Ідіть до дому! Виховайте другого сина і вивчіть його: — Помстись, сину, за брата свого. Його розстріляли ляхи за "бандитизм". Він хотів волі свойому народові й Україні. Помстись не за нього, а за те імя, яким охрестили вороги борця за правду. Передай цей заповіт дітям, унукам і правнукам...

Твій син.

ВЗІРЦЕВА ЯК… ПОН… ДЕСЯТЬ РОКІВ

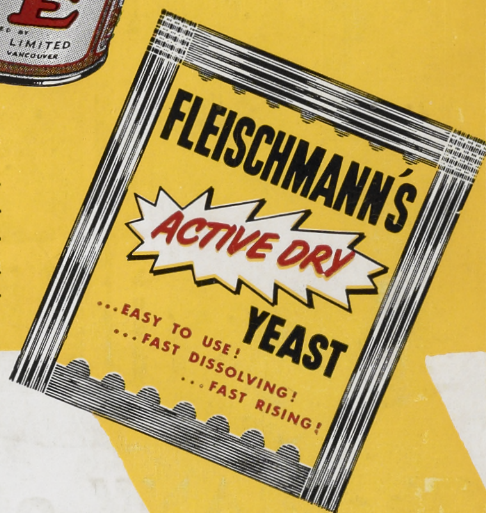
ПРОДУКТИ, НА ЯКІ МОЖЕТЕ СПОЛЯГАТИ



Вас коштуватиме менше чим 1 цент за MAGIC BAKING POWDER для печива торта... сорок разів стільки ви заощадите на кошті торта — MAGIC BAKING POWDER ніколи не заводить.



Вживайте GILLETT'S LYE до чищення і роблення мила. Буде коштувати менше чим 1 цент за кусник мила, коли будете його робити з Джіллет'с Лаю.



FLEISCHMANN'S ACTIVE DRY YEAST— ці нові скороділаючі сухі дріжджі остаються свіжими і з повною силою тижнями без охолоджування. Одна пачка рівняється одному кускові свіжих дріжджей в кожному приписі.

Можна дістати у вашого найближчого склепаря або в загальному склепі. Глядіть на сторону 55.

STANDARD BRANDS LIMITED

MONTREAL · TORONTO · WINNIPEG · VANCOUVER